

PhD ÉRTEKEZÉS

dr. jur. Raisz Anikó

MISKOLC
2009

MISKOLCI EGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA

dr. jur. Raisz Anikó

AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI ÉS AMERIKAKÖZI BÍRÓSÁGÁNAK EGYMÁSRA HATÁSA

c. PhD értekezése

A kézirat lezárásának időpontja 2009. május 1.

**Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi
Doktori Iskola**

A doktori iskola vezetője: Prof. Dr. Bragyova András

A doktori program címe: A magyar állam- és jogrendszer; jogtudomány továbbfejlesztése; különös tekintettel az európai fejlődési tendenciákra

Tudományos vezető: Prof. Dr. Kovács Péter

MISKOLC
2009

Tartalomjegyzék

TARTALOMJEGYZÉK	1
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	3
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	4
BEVEZETÉS	6
I. DOGMATIKAI ALAPVETÉS.....	11
I.1. Az emberi jogok amerikaiközi védelme	11
I.2. Az interakció általában.....	24
I.2.1. Bírói fórumok egymásra hatása általában.....	24
I.2.2. Nemzetközi bírói fórumok egymásra hatása	27
I.2.3. Nemzetközi bírói fórumok egymásra hatása emberi jogi kérdésekben	31
I.2.4. Az EJEB és az Amerikaiközi Bíróság egymásra hatása, mint az emberi jogok univerzalitásának (újabb) bizonyítéka?	35
II. KÖLCÖNCHATÁS AZ EMBERI JOGOK AMERIKAKÖZI ÉS EURÓPAI BÍRÓSÁGA KÖZÖTT EGYES ELJÁRÁSI KÉRDÉSEK TEKINTETÉBEN	38
II.1. Tanácsadó vélemények.....	38
II.1.1. Tanácsadó vélemények az európai rendszerben.....	38
II.1.2. Tanácsadó vélemények az amerikaiközi rendszerben	43
II.1.3. Kölcsönhatás a tanácsadó vélemények kapcsán.....	53
II.1.3.1. Az európai rendszer hatása az amerikai tanácsadó véleményekre.....	54
II.1.3.2. Az amerikaiközi rendszer megjelenése az európai tanácsadó véleményekben	68
II.2. Ideiglenes intézkedések	73
II.2.1. Az ideiglenes intézkedések aktualitása, célja	73
II.2.2. Az ideiglenes intézkedések a két regionális rendszerben	78
II.2.2.1. Az ideiglenes intézkedések Európában	78
II.2.2.2. Ideiglenes intézkedések az amerikaiközi rendszerben.....	83
II.2.3. Az ideiglenes intézkedések kötelező ereje	88
II.2.4. Egyásra hatás az ideiglenes intézkedések kapcsán.....	101
II.2.4.1. Az Amerikaiközi Bíróság hatása az Emberi Jogok Európai Bíróságára.....	104
II.2.4.2. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának hatása az Amerikaiközi Bíróságra	108
II.3. Az áldozatok eljárásjogi helyzete	113
II.3.1. <i>Ius standi</i> versus <i>locus standi</i>	113
II.3.2. Jóvátétel, reparáció.....	119
II.3.3. Az európai rendszer hatása az amerikaiközi rendszerre	129
II.3.4. Az amerikaiközi rendszer hatása az európai rendszerre	138
III. KÖLCÖNCHATÁS AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI ÉS AMERIKAKÖZI BÍRÓSÁGA KÖZÖTT EGYES ANYAGI JOGOK TEKINTETÉBEN	144

III.1. Az élethez való jog.....	144
III.1.1. Az EJEH hatása az Amerikaközi Bíróságra az élethez való jog tekintetében	156
III.1.2. Az Amerikaközi Bíróság hatása az Emberi Jogok Európai Bíróságára az élethez való jog tekintetében.....	167
III.2. Kölcsönhatás az egyéb emberi jogok területén	178
III.2.1. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának hatása az Amerikaközi Bíróságra az élethez való jogtól eltérő egyéb jogok tekintetében	179
III.2.1.1. A kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalma	179
III.2.1.2. Egyéb szisztematikus és <i>ad hoc</i> hivatkozások	186
III.2.2. Az Amerikaközi Bíróság hatása az Emberi Jogok Európai Bíróságára az élethez való jogtól eltérő egyéb jogok tekintetében	194
BEFEJEZŐ GONDOLATOK.....	200
ÖSSZEFOGLALÓ.....	205
SUMMARY	208
IRODALOMJEGYZÉK	211
A SZERZŐ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓI	239
BÍRÓSÁGI ÍTÉLETEK JEGYZÉKE	240

Köszönetnyilvánítás

Mindenekelőtt szeretném kifejezni hálámat konzulensemnek, Prof. Dr. Kovács Péternek, éveken át tartó és kitartó támogatásáért és együttműködéséért. A dolgozat megszületésének valamely fázisában nyújtott hathatós segédletéért köszönettel tartozom Antônio Augusto Cançado Trindade bírónak, a strasbourgi International Institute of Human Rights-nak, Rudolf Bernhardt, Jochen Abraham Frowein, valamint Armin von Bogdandy professzoroknak és a heidelbergi Max-Planck-Institutnak. Ezenfelül köszönetemet fejezem ki közvetlen kollégáimnak, dr. Kirs Eszternek és Dr. Pákozdi Csabának, valamint végtelenül türelmes családomnak.

A dolgozat a DFÖ 0002/2008. számú Deák Ferenc ösztöndíj támogatásával készült.

Rövidítések jegyzéke

AÁSZ	Organisation of American States	Amerikai Államok Szervezete
Amerikai Egyezmény	American Convention on Human Rights	Emberi Jogok Amerikai Egyezménye (ld. EJAE)
Amerikai Nyilatkozat	American Declaration on the Rights and Duties of Man	Emberi Jogok és Kötelezettségek Amerikai Nyilatkozata
Amerikaközi Bíróság	Inter-American Court of Human Rights	Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága
Amerikaközi Bizottság	Inter-American Commission of Human Rights	Emberi Jogok Amerikaközi Bizottsága
ÁNB	Permanent Court of International Justice	Állandó Nemzetközi Bíróság
CAT	United Nations Commission Against Torture	Kínzás Elleni Bizottság
CEJIL	Centre for Justice and International Law	Igazságosság és Nemzetközi Jog Központja
comp.	competence	hatáskör
compl.	compliance with judgment	ítélet végrehajtásának ellenőrzése
costs	costs	költségek
Egyetemes Nyilatkozat	Universal Declaration of Human Rights	Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata
EJAB	Inter-American Court of Human Rights	Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága
EJABiz	Inter-American Commission of Human Rights	Emberi Jogok Amerikaközi Bizottsága
EJAE	American Convention on Human Rights	Emberi Jogok Amerikai Egyezménye
EJEB	European Court of Human Rights	Emberi Jogok Európai Bírósága
EJEBiz	European Commission of Human Rights	Emberi Jogok Európai Bizottsága
EJEE	European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms	Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény, Róma, 1950. november 4. (a megfelelő kiegészítő jegyzőkönyvekkel egységes szerkezetben)
EK-Szerződés	EC-Treaty (Treaty establishing the European Communities)	Az Európai Közösséget létrehozó szerződés (egységes szerkezetbe foglalt változata), Róma, 1957. március 25.
ESZ	Rules of Court	Eljárási Szabályzat
Európai Bíróság	European Court of Justice	Európai Közösség Bírósága

Európai Egyezmény	European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms	Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény (ld. EJEE)
HRC	United Nations Human Rights Committee	Emberi Jogok Bizottsága
ICC	International Criminal Court	Nemzetközi büntetőbíróság
ICTR	International Criminal Tribunal for Rwanda	Ruandai Nemzetközi Törvényszék
ICTY	International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia	Ex-Jugoszláv Törvényszék
id. int.	provisional/interim/precautionary measure	ideiglenes intézkedés
interpr.	interpretation	értelmezés
ITLOS	International Tribunal on the Law of the Sea	Nemzetközi Tengerjogi Bíróság
kv.	separate/concurring/dissenting opinion	különvélemény
merits	judgment on the merits	érdemi ítélet
NB	International Court of Justice	Nemzetközi Bíróság
decl.	declaration	nyilatkozat
prel.	preliminary objections	előzetes/pergátló kifogások
rep.	reparations	jóvátétel
WTO	World Trade Organization	Világkereskedelmi Szervezet

Bevezetés

A világ tavaly ünnepelte az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata születésének hatvanadik évfordulóját. Az akkori, 1948 körüli utópisztikus elképzelések szerint mára sem háborúknak, sem emberi jogsértéseknek nem szabadna előfordulniuk. Mint tudjuk, ez nem valósult meg. Az emberi jogok védelmének szükségességét és aktualitását mind a mai napig nem tagadhatjuk: a közelmúltban nagyobb nemzetközi sajtót kapott burmai, kínai, darfourai események bár elrettentő példái ennek, mindazonáltal csak a jéghegy csúcsát képviselik. A guatemalai ún. „női genocídiumról”, a közép- és dél-amerikai törzsek olykor második világháborúra emlékeztető megpróbáltatásairól már jóval kevesebb szó esik, a törökországi (és iraki) kurdok helyzete pedig hol felbukkan, hol eltűnik a nemzetközi figyelem előteréből.

Az Egyetemes Nyilatkozat óta mindazonáltal hatalmas pályát futott be az emberi jogok védelmének fejlődése is. Az értekezés két regionális rendszert, az amerikai és az európai helyezi vizsgálata középpontjába, nem tagadva ugyanakkor, hogy máshol is építettek ki védelmi rendszert; ám hatékonysága és a nemzetközi bíraskodásban betöltött jelentősége alapján jogosan emelkedik ki e két egység. A dolgozat – Európában talán kevésbé megszokott, kissé szentségtörő módon – nemcsak a strasbourgi, valóban rendkívüli jelentőségű ítélkezési gyakorlat vívmányaival és árnyoldalaival foglalkozik, hanem megpróbálja az európai olvasó figyelmét ráirányítani egy másik földrészre is. Teszi mindezt annak érdekében, hogy megmutassa: máshol is nagymérvű fejlődés zajlott le, sőt, az amerikai földrész eredményeit megvizsgálva olykor az lesz az érzésünk, mintha le is maradt volna Európa. Korántsem biztos, hogy minden területen annyit fejlődött, mint amennyit fejlődhetett volna...

Ennek bemutatása érdekében a disszertáció a két bíróság, az Emberi Jogok Amerikai és Európai Bíróságának egymásra hatásával foglalkozik; ezen egymásra hatás egyik legfőbb eleme az egymásra történő hivatkozás megjelenése a bírósági ítéletekben. E két fórum kölcsönhatásának jelentőségét mutatja, hogy egyre

nő azon bírósági ítéletek száma, mindkét oldalon, ahol a másik gyakorlatának valamely szegmensére történik utalás. A nemzetközi bíróságok kölcsönhatása önmagában is rendkívül aktuális kérdés, főleg akkor, amikor – hatvan év után először – 2007-ben maga a Nemzetközi Bíróság is hivatkozott az Ex-Jugoszláv Törvényszék (ICTY) ítélkezési gyakorlatára. Az eddig gyakorlatilag pusztán a hivatkozási hierarchia csúcsán álló Nemzetközi Bíróság álláspontom szerint ezzel lökést adott az – egyesek szerint pusztán „elharapódzó” – gyakorlatnak, amely a nemzetközi bírósági fórumok közötti teoretikus „átjárhatóságot” mutatja, és mások szerint egyenesen egy új *ius gentium*hoz vezet.¹

A nemzetközi fórumok, s ezen belül az amerikai és európai emberi jogi bíróságok egymásra hatásának pusztán tényén túl, a kérdés aktualitását több más tényező, nevezetesen évforduló is mutatja. Mindenekelőtt mintegy húsz éve hozta meg első ítéletét az Emberi Jogok Amerikai Bírósága (*Velásquez-Rodríguez kontra Honduras ügy*)², mintegy harminc esztendeje lépett hatályba és negyven esztendeje köttetett az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye, (és körülbelül fél évszázada működik az Emberi Jogok Európai Bírósága). Ez a sor azonban még folytatható, 2008-2009-ben újabb évfordulókat találhatunk mind az amerikai, mind az európai rendszerrel kapcsolatban. Ami a pusztán számoknál sokkal lényegesebb, az az a fejlődés, mondhatjuk jogfejlődés, amelyet ez az amerikai rendszer az elmúlt évtizedekben megtett.

Az aktualitás és jelentőség következő pontját magában az európai rendszerben kereshetjük.³ Habár a dolgozat keretei között adottnak vehetem az európai rendszer ismeretét, néhány érdekes, aktuális, problematikus kérdésre most röviden kitérek. Mindenekelőtt arra, hogy mára nem lehet kétséges: az emberi jogok európai tanácsai védelme reformra szorul. Az európai rendszer problémáit egyrésről a hihetetlen mennyiségű kérelem adja. Az évi több tízezres számot elérő

¹ CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: General Course on Public International Law, in: *Recueil des cours, Académie de droit international, La Haye, 2005, Tome 316*. Martinus Nijhoff, Leiden-Boston, 2006. pp. 37-60.

² EJAB, *Velásquez-Rodríguez kontra Honduras*, prel., 1987. június 26., C sorozat, No. 1.

³ WILDHABER, Luzius: A Constitutional Future for the European Court of Human Rights? *Human Rights Law Journal*, 2002., Vol. 23., No. 5-7, pp. 161-165.; BENOÎT-ROHMER, Florence : Les perspectives de réformes à long terme de la Cour européenne des droits de l'homme : « certiorari » versus renvoi préjudiciel. in: *Revue universelle des droits de l'homme*, 2002, pp. 313-318.

kérelemhalmazzal egy negyvenhét fős bíróságnak kell megbirkóznia. Az eljárásjogi kérdések újragondolása mellett az esetlegesen a san joséi rendszerből kapott, egyes jogkérdésekre ott már kifejlesztett válaszok bizonyos tekintetben a gyorsítást is szolgálhatják, bár az időtényező szempontjából mindenféleképpen az eljárási reformok jelenthetik a választ. A reformok tehát időszerűek, a kölcsönhatás bizonyos szinten fennáll, képes és hajlandó lesz-e az európai rendszer nyilvánvaló amerikaiközi megoldásokat alkalmazni a továbblépés érdekében? A közeljövő jelentős kérdése ez. Bevezetésre kerül-e továbbá valamifajta olyan tanácsadó véleményezési vagy előzetes döntéshozatali rendszer, amely terhet vehetne le az EJEB válláról? Avagy minden ilyen kísérlet pusztán a munkateher növekedésével jár? Hogyan tud reagálni az EJEB a már így is szaporodó, és meggyőződésem szerint a jövő egyik kulcskérdésévé váló környezetvédelmi-emberi jogi kapcsolt problémákra? Átveszi-e e tekintetben például a San Joséban már – a bennszülött ügyek kapcsán – kialakított egyes kész megoldásokat? Egyáltalán – hiszen ez nem csak az említett negyvenhét strasbourgi bírán múlik – hajlandóak-e az európai államok felvállalni egy olyan reform költségeit, amelynek szinte kizárólag hosszú távú hasznai lennének?⁴

Ugyanakkor – és ez immár inkább az egyes szabadságjogokkal kapcsolatos elméleti megoldásokra vonatkozik – hasznos és kíváncsi-e egyáltalán az általam vizsgált kölcsönhatás, interakció? Lényeges és időszerű kérdés ennek eldöntése is. Az elismert szerzők egy része ugyanis aktuális, de nyugtalanító jelenségnek tekinti az általam bemutatni kívánt kölcsönhatást, a sokasodó egymásra történő hivatkozásokat (legalábbis azok egy részét). Míg az interakció Luxembourg és Strasbourg között egyértelművé válik, (bár, mint említettem, ez sem mindenki szerint szerencsés; de tagadhatatlanul befolyással bír), felmerül a kérdés: ugyanígy lehet, hogy figyelhetjük az amerikaiközi gyakorlatot is, ha Strasbourg előtt akarunk érvelni?

A kölcsönhatás – az egyes szabadságjogokkal kapcsolatos jogi megoldások tekintetében – az emberi jogok más területén felmerülő, ismét újra aktuális

⁴ Vö. MASENKÓ-MAVI, Viktor: Emberi jogok: merre tovább? A további előrelépés lehetőségei, kihívásai és veszélyei. *Acta Humana*, 2008, Vol. 19., No. 3., pp. 3-20.

kérdésekre is rámutat: a két, eltérő egyezményes alapon működő bíróság kölcsönhatása ugyanis az emberi jogok – vagy legalábbis azok egy része – mindmáig hevesen vitatott univerzalitásának is jele lehet. Ez ma sem kevésbé időszerű, mint hatvan éve, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának megszületésekor; ezt mutatják a már korábban is hivatkozott kínai, burmai, guatemalai, darfourai vagy pakisztáni és még számos országban zajló események. A kérdés megnyugtató tisztázása – megfelelő nemzetközi politikai keretek között – hozzájárulhat az adott helyzet javításához.

Kutatásom tehát az amerikai és európai emberi jogi bíróságok gyakorlatát teszi vizsgálata tárgyává, azokat hasonlítja össze, különös tekintettel az egymás közötti kölcsönhatásra. A kutatás tárgya éppen ezért meghatározza a kutatás módszerét is. Mivel figyelemmel kell lenni a vizsgált társadalmi, gazdasági, politikai viszonyokra, a történelmi háttérre, sőt, bizonyos tekintetben még a geográfiára és a természetre is, a kutatás módszere bizonyos mértékig interdiszciplináris: a témakör alapos kutatásának elengedhetetlen feltétele a szociológia, a politikatudomány és a történelemtudomány egyes eredményeinek felhasználása is; mindezt persze a legszükségesebb mértékre korlátozva. A jogtudományon belül több jogág is szerephez jut: kiemelten természetesen a nemzetközi jog, de emellett az adott országok polgári joga, alkotmányjoga, büntető- és közigazgatási joga, valamint környezetjoga is, olykor összehasonlító jogi tekintetben; a disszertációban korlátozottan jogtörténeti és jogelméleti vizsgálattal is találkozhat az olvasó. A nemzetközi jogon belül is számos jogterülettel foglalkozom: az emberi jogok, a humanitárius jog mellett érintem a diplomáciai, konzuli jogot, az állami felelősséget, a nemzetközi környezetjogot, a nemzetközi büntetőjogot, a nemzetközi szerződések jogát, a nemzetközi szervezetek jogát. A jogösszehasonlítás a témából adódóan különösen fontos szerephez jut. Olykor megfigyelhető, hogy az értekezés részletesebben mutatja be az amerikai gyakorlatot, mint az a vizsgált kölcsönhatás kapcsán feltétlenül szükséges lenne – mindez csak az érthetőséget és a teljesebb képet szolgálja.

A dolgozat felépítését alapvetően befolyásolja a választott témakör természete. Habár a disszertáció az amerikai és az európai rendszer, azon belül

is azok bíróságai – főként azok ítélkezési gyakorlatában megjelenő – kölcsönhatását mutatja be, néhány első látásra talán marginálisnak tűnő kérdéskörre is ki kell térnie.

Így például – a fent kifejtettekből következően – a bevezetést követően teret enged a Magyarországon az európaihoz képest jóval kevésbé ismert amerikai emberi jogvédelmi rendszer – összefogott – bemutatásának (I.1.). A dolgozat dogmatikai alapvetésével foglalkozó első részének második fejezete pedig a nemzetközi fórumok egymásra hatásával általában foglalkozik, kitérve speciálisan az emberi jogi interakcióra, illetve ennek az emberi jogok egyetemlegességével való összefüggéseire (I.2.). A másik két fő rész szorosan összefügg egymással, mégis nemcsak didaktikai, de logikai okokból is bizonyos mértékű szétválasztásukra kényszerülök. Ez utóbbi két fő rész ugyanis az ítélkezési gyakorlatok két fő aspektusát vizsgálja: az eljárásjogi és az anyagi jogi oldalt. Az eljárásjogi rész három gondolatkört emel ki: a tanácsadó vélemények (II.1.), az ideiglenes intézkedések (II.2.) és az áldozatok helyzetének kérdését (II.3.). Az anyagi jogi rész pedig két, eltérő funkciójú fejezetre oszlik: először is részletesen kerül elemzésre az élethez való jog kérdése (III.1.), majd összefoglalóan – az értekezés terjedelmi kereteit megtartva – foglalkozom az egyéb jogok kapcsán létrejött interakcióval (III.2.). Minden fejezet – a kölcsönhatás rendszerezett bemutatásán túl – természetesen reflektál, és érvelési rendszert dolgoz ki a tekintetben, hogy helyénvaló-e a kölcsönhatás, illetve hol lenne szükség hatékonyabb interakcióra. Az értekezés ugyanis azt kívánja bemutatni, hogy az Emberi Jogok Európai és Amerikai Bírósága között i. a kölcsönhatás kétirányú, ii. hatása pozitív, adott esetben akár az egyetemlegességet is erősítheti, iii. a jövőben szélesebb körben való alkalmazása – például a megjelölt területeken – pedig hozzájárulna az emberi jogok hatékonyabb védelméhez.

A kézirat lezárásának ideje 2009. május 1.

I. Dogmatikai alapvetés

I.1. Az emberi jogok amerikai védelme

Magyarországon 2008/2009-ben az emberi jogok amerikai és európai védelmét összevető doktori disszertáció esetében lényeges, hogy az – a megadott keretek között maradván – röviden ismertesse az amerikai emberi jogvédelmi rendszert. A dolgozat által bemutatni és megvitatni kívánt fejlődés, azaz a két rendszer közötti kölcsönhatás és együttműködés, szükségessé teszi az – európai emberi jogvédelemmel tisztában lévő – európai szemlélő számára is azt, hogy közelebbről megismerkedjen a san joséi bíróságot is magában foglaló rendszerrel, és e bíróság gyakorlatának főbb mozzanataival.

Az emberi jogok védelmének gondolata – Európához hasonlóan – az amerikai kontinensen is viszonylag korán megszületett. A XVIII-XIX. században már tanúi lehettünk annak, hogy számos momentum kapcsán ez a kontinens is felhívta magára a figyelmet, jelentékenyen hozzájárulva a nemzetközi jog fejlődéséhez; ez a XX. századra mintegy természetessé vált.⁵ Az emberi jogok amerikai védelme a pánamerikai gondolattal párhuzamosan fejlődött. A „pánamerikanizmus” kifejezést először 1888-ban használta Blaine amerikai külügyminiszter ezen egyébként már a XIX. század elejétől létező mozgalomra,⁶

⁵ Lásd a *Jay-szerződésektől* kezdve az államelismerési doktrínákon, a beavatkozás tilalmán át az *estoppel* elvig.

⁶ A fogalom pontos tartalmának meghatározása mindazonáltal nem volt egyszerű. Blaine eredeti koncepcióját csak 1915-ben egészítette ki és foglalta össze Wilson elnök, lásd KOKOTT, Juliane: *Das interamerikanische System zum Schutz der Menschenrechte*. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht Band 92, Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, 1986, p. 9.:

„A tanulság az, hogy az amerikai államok nem hadban álló ellenfelek, hanem együttműködő barátok, és növekvő érdekközösségük – a politikai és gazdasági kérdésekkel ellentétben – új jelentőséget tulajdoníthat nekik, mint a nemzetközi ügyek és a világ politikatörténelmének új tényezőinek. Nagyon mély és igaz értelemben vett egységként szerepelnek a világ ügyeiben, olyan spirituális társak, akik közösen lépnek fel, mert közösen gondolkodnak, gyorsan találnak együttrézésre és közös eszmékre. Külön-külön pusztán a háborús rivalizálások összezavart politikai világának tárgyai; ha szellemben és célban egyesülnek, nem csalódhatnak békés sorsukban.

Ez a pánamerikanizmus. Nincs benne birodalmi szellem. Ez a jog és függetlenség és szabadság és kölcsönös szolgálat megtestesülése, valós megtestesülése.” (a szerző fordítása)

amely latin-amerikai és észak-amerikai részből állt.⁷ Az előbbihez szorosan kötődik Simon Bolivar neve, akinek egyik nagy álma volt a latin-amerikai államok föderációba tömörítése: 1826-ban tartották az első – mint utóbb kiderült, nem maradéktalanul sikeres – kongresszust.⁸ Habár nem valósult meg, olyan víziót vetített előre, amelyet végül a Nemzetek Szövetsége – csaknem egy évszázaddal később – próbált meg működtetni: államok békeközössége, állandó bíróság, jószolgálat, stb.⁹ Ami miatt azonban ez az 1826-os kongresszus e fejezetben jelentőséggel bír, az az a tény, hogy az itt aláírt uniós, szövetségi és föderációs szerződés több cikkelye is emberi jogi vonatkozással rendelkezett: a 23. cikk kimondta a belföldiek és külföldiek egyenlőségét a jog előtt, a 27. cikk pedig megtiltotta a rabszolga-kereskedelmet.¹⁰ Az észak-amerikai politikában a Monroe-elv jelentős befolyásra tett szert, ám ez békésen megfért a pánamerikai gondolattal,¹¹ amelynek jegyében 1889/90-ben összehívták az első amerikai konferenciát Washingtonba, ahol 1890 áprilisában aláírták az Amerikai Köztársaságok Nemzetközi Uniójának alapító dokumentumát (az Amerikai Államok Szervezete ezt saját előfutárának tekinti; 1931 óta – Herbert Hoover akkori amerikai elnök kezdeményezésére – április 14-én ünnepli a kontinens a „pánamerikai napot”).¹² A latin-amerikai államok az elkövetkező évtizedekben több-kevesebb sikerrel küzdöttek az Egyesült Államok befolyása és az ún. „monroeizmus” ellen, ennek eredménye az Amerikai Államok Hetedik Nemzetközi Konferenciáján megszületett az 1933-as montevideói egyezmény,¹³ amely rögzítette a beavatkozás tilalmának elvét. Más intézmények is jelezték az amerikai államok

⁷ KOKOTT: *Das interamerikanische System zum Schutz der Menschenrechte*. p. 3. Ugyanakkor LOCKEY, Joseph Byrne: *Essays in Pan-Americanism*. Kennikat Press, Port Washington, New York, 1939. szerint (p. 1.) a kifejezést először a New York Evening Post használta 1888. március 5-i számában.

⁸ A korai időszakkal kapcsolatban lásd GARCÍA-AMADOR, F.V.: *The Inter-American System, Treaties, Conventions and Other Documents*, (Secretariat for Legal Affairs,) Oceana Publications Inc. London, Róma, New York, 1983. pp. 1-27.

⁹ KOKOTT: *Das interamerikanische System zum Schutz der Menschenrechte*. p. 4.

¹⁰ CAMARGO, Pedro Pablo: *La proteccion juridica de los derechos humanos y de la democracia en America*, CIA. Editorial Excelsior, Mexikó, 1960. p. 158.

¹¹ Sőt, továbbfejlesztését tekintve lásd Rooseveltnél elnök elméletét, miszerint – nem az európai hatalmak, hanem – az Egyesült Államok gyakorolja a „nemzetközi rendőri erő” szerepét a térségben fellépő biztonsági kockázat esetén. Lásd FENWICK, Charles G.: *The Organization of American States, The Inter-American Regional System*, Kaufmann, Washington D.C., 1963. pp. 33-39.

¹² Lásd www.oas.org (2008. 8. 23.)

¹³ 1933. december 26. Montevideo, Uruguay, Convention on the Rights and Duties of States. Lásd továbbá FENWICK: *The Organization of American States, The Inter-American Regional System*, pp. 56-58.

fokozatos egymásra találását: a Kereskedelmi Hivatal, a Pánamerikai Köztársaságok Titkársága, stb.¹⁴ A Nyolcadik Konferenciát (Lima, 1938)¹⁵ követően már elkezdtek „amerikaközi rendszerről”¹⁶ beszélni.

Ami az amerikai kontinens nemzetközi jogát illeti, fejlődésében a XIX. században és a XX. század első felében nem ritkán megelőzte az európaiat.¹⁷ Ugyanez elmondható az emberi jogok területén is. A különböző konferenciák és külügyminiszteri találkozók alkalmával sorra születtek a polgári és politikai jogokkal, általában az emberi jogokkal, a nők jogaival kapcsolatos határozatok: 1910-ben például – a Negyedik Nemzetközi Amerikai Konferencia (Buenos Aires) – felhívta a kormányokat arra, hogy ne tegyenek indokolatlanul különbséget a nemek között, a Hatodik Konferencia (Havanna, 1928) foglalkozott a polgári és politikai jogokkal, a menekültekkel, a külföldiek jogaival; majd 1938-ban – az európai eseményekre válaszképpen – egy felhívásban már megkülönböztették azon emberi jogokat, amelyek korlátozhatók háború idején, és azokat, amelyek nem – valamint felszólítottak ez utóbbiak messzemenő tiszteletben tartására.¹⁸ Az 1945-ös Amerikaközi Konferenciát a Háború és a Béke problémáiról Mexikóban (Chapultepec) tartották. Az emberi jogok tekintetében itt kiemelkedő jelentőségű az ember alapvető jogainak védelméről szóló XL. határozat¹⁹ – a második világháború rádöbbenhetett az emberi jogok és a béke kapcsolatára.²⁰ Ezt követően sorra születtek az emberi jogok valamilyen szegmensét vagy határterületét tárgyaló határozatok (nők jogai, gyermekek jogai, információszabadság, faji diszkrimináció,

¹⁴ Lásd bővebben KOKOTT: *Das interamerikanische System zum Schutz der Menschenrechte*, p. 6.

¹⁵ Lásd FENWICK: *The Organization of American States, The Inter-American Regional System*. pp. 62-63.

¹⁶ KOKOTT: *Das interamerikanische System zum Schutz der Menschenrechte*, p. 7.

¹⁷ Vö. békés vitarendezés, választottbíráskodás, stb.

¹⁸ Lásd CAMARGO: *La proteccion juridica de los derechos humanos y de la democracia en America*, pp. 159-160.

¹⁹ CAMARGO: *La proteccion juridica de los derechos humanos y de la democracia en America*, p. 161. Az említett határozatban említésre kerültek a nemzetközi jog emberi jogokra vonatkozó alapelvei, és nemzetközi védelmi rendszert sürgettek.

²⁰ Az emberi jogokat határaikon belül semmibe vevő, a súlyos emberi jogsértéseket elkövető államhatalmak rendkívül gyakran sértik meg a nemzetközi békét is, vagy egyszerűen olyan helyzetet idéznek elő, amely a nemzetközi békét és biztonságot veszélyezteti: lásd a hitleri Németországtól a Szovjetunió és a jelenkori Oroszországon át Burmáig. Az Észak- és Dél-Amerikát akkoriban elárasztó európai menekültáradat is hozzájárult ahhoz a felismeréshez, hogy az emberi jogok más állam által történő megsértésének gazdasági, politikai és erkölcsi következményei nem feltétlenül maradnak a jogsértő állam határai között.

szociális alapelvek deklarációja, stb.).²¹ A Kilencedik Nemzetközi Amerikaközi Konferencián (1948. május, Bogotá) pedig megszületett – mintegy fél évvel megelőzve az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát – az Emberi Jogok és Kötelezettségek Amerikai Nyilatkozata.²² Megemlítendő még ebben a sorban az alapvető emberi szabadságok tiszteletben tartására ösztönző 1951-es Washingtoni Nyilatkozat, amely alapvetően az amerikai demokratikus államalakulatokat kívánta védeni a „nemzetközi kommunizmus” ellen. 1954-ben a caracasi Tizedik Konferencián többek között hangsúlyozták a képviseleti demokrácia és az emberi jogok élvezetének kapcsolatát, valamint elrendelték az amerikai államok belső jogának emberi jogi szempontból történő vizsgálatát. Ugyanakkor az emberi jogok nemzetközi védelmének fejlesztését és különösen intézményesítését az amerikai kontinensen is bizonyos szempontból hátráltatta – és a mai napig hátráltatja – a beavatkozás tilalmának felsőbbrendűsége.

Az amerikai emberi jogvédelmi rendszer alapját maga az 1948-ban létrejött nemzetközi szervezet, az Amerikai Államok Szervezete (Organization of American States, a továbbiakban: AÁSZ) jelenti. A fent említett jelentős kormányközi konferenciákból kinőve – az európai és világ-tapasztalatokon okulva – hozták létre, eleinte 21, később 35 tagból állt, ma – Kuba 1962-es kizárása óta²³ – 34 tagállama van.

Az amerikai regionális jog pillérét képezik többek között az évek során kidolgozott és elismert alapelvek, többek között a szuverenitás és függetlenség kölcsönös tiszteletben tartása, az államok egyenlősége, a be nem avatkozás, az erőszak alkalmazásának tilalma – és ezzel párhuzamosan az erőszakos területfoglalások el nem ismerése –, a nemzetközi viták békés rendezése, a

²¹ Vö. CAMARGO: *La proteccion juridica de los derechos humanos y de la democracia en America*, p. 162. Különösen érdekes, hogy a szociális jogok fontosságát már jóval az európai kontinenset megelőzően felismerték.

²² CAMARGO: *La proteccion juridica de los derechos humanos y de la democracia en America*, p. 163.

²³ A „fantom-tag”, Kuba kizárásához az vezetett, hogy a szervezet egyik alapelve a képviseleti demokrácia elve. Kuba a castroi fordulat után nem tett eleget ennek a feltételnek, és az „ideológiai pluralizmus” elvét sem teljesítette többé a karibi ország. Kizárását az Egyesült Államok kezdeményezte, a javaslatot végül a többség támogatta. Kuba kizárása azonban azért jelent bizonyos szempontból fantom-tagságot, mert mindez – az AÁSZ megfogalmazása alapján – nem érinti Kuba emberi jogokra vonatkozó kötelezettségeit. Az országot tehát továbbra is kötik az általa elfogadott (aláírt és ratifikált) emberi jogi dokumentumok, azaz az AÁSZ Chartában és az Emberi Jogok és Kötelezettségek Amerikai Nyilatkozatában szereplő kötelezettségek, bár a döntési folyamatokban nem vehet részt.

kölcsönös segítségnyújtás, és – e dolgozat szempontjából kiemelkedő jelentőséggel – az ember alapvető jogainak elismerése.²⁴ Az amerikai regionális jog jelentőségére bizonyítékul szolgál továbbá a Nemzetközi Bíróság ítélete az ismert Haya de la Torre ügyben. Különösen Azevedo és Alvarez bírák különvéleményei hívják fel erre a figyelmet.²⁵

Az AÁSZ főbb szervei maga az Amerikaközi Konferencia (Inter-American Conference), a Külügyminiszterek Konzultációs Találkozója (Meeting of Consultation of Ministers of Foreign Affairs), a Tanács (amelynek többek között szerve az Emberi Jogok Amerikai Egyezményét előkészítő Jogászok Tanácsa – Council of Jurists) és a Pánamerikai Unió.

Az AÁSZ tevékenységei a következő címszavakban foglalhatók össze: viták békés rendezése, regionális kollektív biztonság, a nemzetközi jog fejlesztése és kodifikációja, gazdasági érdekek támogatása, társadalmi érdekek támogatása, valamint a kulturális érdekek elősegítése.²⁶ Utóbbi három tevékenység kifejezetten is egybekapcsolódott az emberi jogok védelmével – a Nyilatkozatban is szereplő gazdasági, szociális és kulturális jogok kapcsán –, ám az első három tevékenység is kihat az emberi jogok védelmére az amerikai államokban. Az AÁSZ demokráciával kapcsolatos tevékenysége többször került kapcsolatba emberi jogi kérdésekkel, intézményekkel. Fujimori²⁷ 1992-es puccsára (április 5.) válaszként – az 1080. határozat alapján – rögvest működésbe léptek az AÁSZ fogaskerekei a demokrácia érdekében. Ennek egyik következménye lett, hogy mintegy egy hónappal később (1992. május 18-án) Fujimori az összehívott *ad hoc* külügyminiszteri találkozón többek között elfogadta azt, hogy az Emberi Jogok Amerikaközi Bizottsága különvizsgálatot folytasson a perui emberi jogsértésekkel kapcsolatban.²⁸

²⁴ Lásd FENWICK: *The Organization of American States, The Inter-American Regional System*, pp. 134-149.

²⁵ Lásd továbbá FENWICK: *The Organization of American States, The Inter-American Regional System*, p. 162.

²⁶ Bővebben lásd FENWICK: *The Organization of American States, The Inter-American Regional System*, pp. 171-től.

²⁷ Akit, amint sajtóhírekből tudjuk, az által elrendelt emberi jogi jogsértések (emberrablások, gyilkosságok) miatt – miután Chilében 2005-ben letartóztatták, és 2007-ben kiadták Perunak, – idén (2009) áprilisban ítélte el 25 év börtönre egy perui bíróság.

²⁸ CAMINOS, H.: *The Role of the Organization of American States in the Promotion and Protection of Democratic Governance*, *Recueil des cours, Académie de droit international*, 1998, Tome 273, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Boston, London, pp. 103-238., p. 172.

Az AÁSZ Charta²⁹ több ponton is utal az emberi jogokra. Először a Preambulum (4) bekezdése említi azokat: „*Meg [vagyunk] győződve arról, hogy az amerikai szolidaritás és jószomszédság igazi jelentősége ezen a kontinensen csak az egyéni szabadság és társadalmi igazságosság az ember alapvető jogainak tiszteletén alapuló rendszerének a demokratikus intézmények keretében történő konszolidációját jelentheti*”.³⁰ A 3. cikk 1) pontja értelmében az amerikai államok elismerik az egyén alapvető jogait, faji, nemzetiségi, vallási vagy nemi alapon történő megkülönböztetés nélkül.³¹ A 45. cikk értelmében az AÁSZ tagállamok bizonyos alapvető és általános emberi jogi alapelvek³² mentén alakítják politikájukat, és mindent megtesznek ezen elvek alkalmazása érdekében. Noha az itt alkalmazott „*dedicate every effort*”/ „*dedicar sus máximos esfuerzos*” kifejezés („minden erejükkel azon vannak”, avagy „törekednek arra”) meglehetősen *soft law* benyomását kelti, a Charta mégis jelentőséggel bír. Egyrészt a – dolgozatban egyébként főszerephez jutó – polgári és politikai jogok mellett a Chartában kiemelkedő szerepet kapnak egyes szociális és gazdasági jogok, sőt, kulturális jogok is, ez pedig önmagában is jelentős. Másrészt ezt a néhány passzust kiegészíti az Emberi Jogok Amerikaközi Bizottságára vonatkozó – meglehetősen szűkszavú – XV. fejezet (106. cikk),³³ így az AÁSZ Charta az amerikaközi emberi jogvédelmi rendszer egyik – még ha nem is a legfontosabb – alapkövét képezi. Ugyanakkor sokan vannak, akik a Charta fent említett – emberi jogi szempontból vett – erőtlenségét értetlenül fogadják.³⁴

²⁹ E fejezetnek – egy rövid bevezetést követően – a hatályos jogvédelmi rendszer bemutatása a célja, éppen azért a hivatkozások a Charta hatályos, 1997-es változatára vonatkoznak. Az 1948-as változathoz képest ez egyes cikkekben jelentős módosításokon esett át, mindazonáltal a főbb irányvonalak nem változtak.

³⁰ A szerző saját fordítása.

³¹ „*The American States proclaim the fundamental rights of the individual without distinction as to race, nationality, creed, or sex.*”

³² AÁSZ Charta, Preambulum, 45. cikk a) pont. E cikk értelmében minden emberi lénynek joga van – faji, nemi, nemzetiségi, vallási vagy társadalmi feltételen alapuló megkülönböztetés nélkül – az anyagi jólétre és a lelki fejlődésre, a szabadság, méltóság, egyenlő lehetőségek és a gazdasági biztonság körülményei között. A b) és c) pontok egyes, különösen a munkával kapcsolatos szociális jogokra térnek ki. Az i) pont pedig külön kiemeli a jogorvoslat lehetőségét.

³³ „*Az Emberi Jogok Amerikaközi Bizottságának elsődleges feladata az emberi jogok figyelemmel kísérésének és védelmének előmozdítása, valamint hogy a Szervezetnek e kérdésekben tanácsadó szerveként szolgáljon. Egy amerikaközi egyezmény hivatott meghatározni e Bizottság, valamint az ilyen ügyekben felelős egyéb szervek felépítését, hatáskörét és eljárását.*” (a szerző saját fordítása)

³⁴ KOKOTT: *Das interamerikanische System zum Schutz der Menschenrechte*, p. 11. Ugyanakkor a Charta születésének – jogi és politikai – körülményeiről lásd DREIER, John C.: *The Organization of American States and the Hemisphere Crisis*, Harper & Row, New York, Evaston, 1962. p. 30-36.

A dokumentumok sorában a második kiemelkedő jelentőségű a fent már említett Emberi Jogok és Kötelezettségek Amerikai Nyilatkozata. Ez és a később tárgyalandó Egyezmény egy, az európai modellnél szövevényesebb intézményi rendszert épített fel. Már címéből adódóan is sok figyelmet érdemel azonban az Amerikai Nyilatkozat: kevés emberi jogi dokumentum veszi ugyanis számításba, hogy alapvetően az emberi jogok területén sem csupán jogosultságokról, hanem bizonyos mértékű kötelezettségekről is beszélnünk kell: például a családon belüli (szülő-gyermek-szülő) kötelezettségekről vagy a tanulás avagy az adófizetés (!) kötelezettségéről.³⁵ Ezenfelül tartalmaz – az Egyetemes Nyilatkozathoz hasonlóan – második generációs, gazdasági (pl. munkához való jog), szociális (pl. társadalombiztosítás) és kulturális jogokat. Mindez azonban természetesen szintén csak deklaráció volt, azaz konkrét kötelezettségek ebből – legalábbis akkor – nem származtak az államok részére.³⁶

Úgy tűnt, az amerikai államok éveken át az emberi jogok „helyett” a beavatkozás tilalmára koncentráltak, mindez azonban gyökeresen megváltozott a kubai forradalmat követően.³⁷ A külügyminiszterek santiago-i találkozója (1959) újabb lökést adott az egyébként már korábban elindult folyamatnak. A Jogászok Amerikaközi Tanácsa (Inter-American Council of Jurists) már a Tizenegyedik, quitoi Amerikaközi Konferenciára elkészítette az emberi jogi egyezményt – ahogy az akkori köztudatban is élt – az európai mintájára.³⁸ Ugyanekkor alakították meg az Emberi Jogok Amerikaközi Bizottságát. E hétagú testület első tagjait 1960. június 29-én választották meg. 1960. október 3-án találkoztak Washingtonban, amely egyben máig a testület székhelye is.³⁹

Végül – nagy késéssel, csakúgy, mint egyetemes szinten – 1969. november 22-én, San Joséban, Costa Ricában aláírták az Emberi Jogok Amerikai

³⁵ Emberi Jogok és Kötelezettségek Amerikai Nyilatkozata, XXX., XXXI., XXXVI. Cikkek.

³⁶ Lásd CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: El sistema interamericano de protección de los derechos humanos (1948-1995): evolución, estado actual y perspectivas. In: BARDONNET, Daniel – CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: *Derecho Internacional y derechos humanos / Droit international et droits de l'homme*. Académie de Droit International de la Haye/Instituto Interamericano de Derechos Humanos, San José, La Haye, 1996, reimpresión facsimilar, San José, 2005, pp. 47-95.

³⁷ DREIER: *The Organization of American States and the Hemisphere Crisis*, p. 103.

³⁸ DREIER: *The Organization of American States and the Hemisphere Crisis*, p. 103.

³⁹ Lásd továbbá FENWICK: *The Organization of American States, The Inter-American Regional System*, pp. 116.

Egyezményét. 74. cikke (2) bekezdésének megfelelően azonban csak akkor lépett hatályba, amikor tizenegy állam ratifikálta azt, és ez – csakúgy, mint az univerzális szinten⁴⁰ – csaknem egy évtizedig húzódott: végül 1978. július 18-án történt meg.⁴¹ Az első – a hatályba lépést elősegítő – ratifikáló államok Kolumbia, Costa Rica, Ecuador, El Salvador, Grenada (ő ratifikált 1978. július 18-án), Guatemala, Haiti, Honduras, Panama, a Dominikai Köztársaság és Venezuela voltak. Később csatlakozott Argentína, Barbados, Bolívia, Brazília, Chile, Dominika, Jamaika, Mexikó, Nicaragua, Paraguay, Peru, Suriname, Trinidad és Tobago és Uruguay. (Trinidad és Tobago végül kilépett.⁴²) Mint látható, főként a hispánofon területek írták alá az egyezményt – előbb vagy utóbb –, ám az angolszász érdeklődésébe tartozók,⁴³ élén az Egyesült Államokkal és Kanadával, nem. Ez utóbbiak arra hivatkoznak, hogy belső jogvédelmi rendszerük sokkal hatékonyabb, mint az Amerikai Egyezményé. Az azonban nem zárja ki, hogy nála hatékonyabb védelmi mechanizmusok működjenek az államokon belül – sőt, alapvetően ez lenne az emberi jogvédelem célja, és ezt végül Európában a hasonló érveket hangoztató Franciaország is belátta. Guantanamo pedig ékes példájául szolgált annak, hogy a nagy alkotmányos hagyományokkal rendelkező északi államok emberi jogvédelme sem működik tökéletesen. Az Obama-kormányzat a guantanamói támaszpont bezárásáról döntött egyik első intézkedéseként,⁴⁴ sőt, a kyoto-i jegyzőkönyv kérdése is felmerült, ám az Emberi Jogok Amerikai Egyezményéhez való csatlakozás (pontosabban a ratifikáció)⁴⁵ valószínűleg nem szerepel az új amerikai adminisztráció közeli terveiben – legalábbis eddig erről nem szóltak a hírek.

⁴⁰ Követte tehát a kor szellemét: majd' ugyanennyit kellett várni (1966-1976) az ENSZ keretei között született Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának a hatályba lépésére. Lásd még VALKI, László: Az ENSZ-reformok sorsa. *Külügyi szemle*, 2005., Vol. 4., No. 3-4., pp. 95-111.

⁴¹ Lásd továbbá BUERGENTHAL, Thomas: The Evolving International Human Rights System. *American Journal of International Law*, October 2006, Vol. 100., pp. 783-809.

⁴² Erről lásd bővebben az ideiglenes intézkedésekről, illetőleg az élethez való jogról szóló fejezeteket.

⁴³ Antigua és Barbuda, Bahamák, Belize, Kanada, Guyana, St. Kitts és Nevis, St. Lucia, St. Vincent és Grenadines, Egyesült Államok. (Bár tudjuk, a hispánofon-angolszász felosztás nem ennyire fekete-fehér, pl. Suriname holland érdekszférának tekinthető, Brazília hivatalos nyelve a portugál, és például Jamaika hivatalos nyelve az angol.)

⁴⁴ Ugyanakkor a guantanamói támaszponttal kapcsolatos konkrét intézkedések a dolgozat lezárásának időpontjában még nem kristályosodtak ki teljes mértékben.

⁴⁵ Az Egyesült Államok még 1977-ben aláírta az Egyezményt; csak nem ratifikálta.

Az Egyezmény tartalmilag részben rendkívül hasonlít az alapjául szolgáló Európai Egyezményre, részben lényegesen eltér attól.⁴⁶ (A hasonlóság egyik oka, hogy az egyezmény kidolgozásában részt vettek európai segítők, például René Cassin is.⁴⁷) Egyezik a felépítési koncepció, az – akkori – európai intézményrendszert vették át, az azonos jogok többé-kevésbé azonos megfogalmazásban szerepelnek (illetőleg, amint arra később kitérünk, az Amerikai Egyezmény szövegébe beépítették néhány helyütt az európai ítélkezési gyakorlat eredményeit is). Olyan jogok is szerepelnek azonban itt, amelyeket az Európai Egyezményhez kiegészítő jegyzőkönyvek csatoltak (például a tulajdonhoz való jog, a mozgás és a lakóhely megválasztásának szabadsága), illetve amelyek az európai változathoz teljességgel hiányoznak (például *expressis verbis* a gyermekek jogai).⁴⁸ Ezenfelül az Amerikai Egyezmény 26. cikke – igaz, csak programjellegűen – a gazdasági, szociális és kulturális jogok védelmét is előírja.⁴⁹

Ami az emberi jogok védelmének amerikaközi intézményeit illeti, szembeötlő az Emberi Jogok Amerikaközi Bizottságának kettős szerepe. Feladatainak ugyanis csak egy részét képezi az a hatáskör, amelyet az AÁSZ Charta utal ki számára. Egyéb funkcióit ugyanis a – jóval később megszületett – Emberi Jogok Amerikai Egyezménye rendezi.

Egyrészt tehát az Amerikaközi Bizottság – az AÁSZ Charta és az Amerikai Nyilatkozat alapján – eljár azon államok tekintetében, amelyek nem ratifikálták az Amerikai Egyezményt. Egyik legismertebb ügye e tekintetben mindenféleképpen a guantanamói fogolytáborral foglalkozott – ebben szólította fel *sürgős* cselekvésre

⁴⁶ Lásd továbbá BERNHARDT, Rudolf: *Der Schutz der Menschenrechte durch internationale Gerichte: Erfahrungen und Perspektiven*. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 2003.

⁴⁷ PARKER, Mary Caroline: „Other Treaties”: The Inter-American Court of Human Rights Defines its Advisory Jurisdiction. *American University Law Review*, Fall 1983, Vol. 33., pp. 211-243., l. 114. Lásd továbbá BAYEFSKY, Anna F.: Making the Human Rights Treaties Work. In: CLAUDE, Richard Pierre – WESTON, Burns H. (eds.): *Human Rights in the World Community, Issues and Action*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2006, pp. 315-323.

⁴⁸ EJAE, 21., 22., 19. cikkek. Lásd még BUTLER, Israel de Jesús: The Rights of the Child in the Case Law of the Inter-American Court of Human Rights: Recent Cases. *Human Rights Law Review*, 2005., Vol. 5., pp. 151-166., p. 155.

⁴⁹ Ennek vizsgálatára valóban nagyon ritkán, de sor került, lásd később.

hét esztendővel ezelőtt az EJABiz az amerikai kormányzatot.⁵⁰ Ez is mutatja, hogy a bizottsági határozat jogi ereje nem vetekedhet a Bíróságéval...⁵¹

Másrészről az Amerikai Egyezmény alapján az Amerikaközi Bizottság – a korabeli európai rendszerhez hasonlóan – egyfajta filterfunkciót lát el, azaz ügy az Amerikaközi Bírósághoz csak rajta keresztül jut el. Az Amerikai Egyezmény alapján ugyanis – Európához hasonlóan – háromfajta eljárás indulhat: tanácsadó véleményezési, egyéni panaszjogon alapuló és államok közötti; ez utóbbira még nem volt példa az amerikaközi rendszerben.⁵² A tanácsadó véleményezési eljárás teljes mértékben a Bíróság hatásköre, ott a Bizottság legfeljebb kezdeményező vagy véleményező szerepet lát el. Az Amerikaközi Bíróság tanácsadó véleményezési gyakorlata Európával ellentétben igen jelentős, ennek részletesebb elemzését az értekezés második része tartalmazza.

Az Amerikaközi Bizottság ugyanakkor a legjelentősebb szerephez az egyéni panaszjogból elindult eljárásokban jut.⁵³ Itt is kettéválk ugyanis az Egyezmény intézményi rendszere: az azt aláíró államok közül ugyanis nem mindegyik fogadta el az Amerikaközi Bíróság joghatóságát, pusztán Argentína, Barbados, Bolívia, Brazília, Chile, a Dominikai Köztársaság, Kolumbia, Costa Rica, Ecuador, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Panama, Mexikó, Nicaragua, Paraguay, Peru, Suriname, Trinidad és Tobago, Uruguay és Venezuela (azaz 22 állam).⁵⁴ A maradék államok tekintetében a Bizottság az egyéni panasz-eljárás végső fóruma. Itt a Bizottság megpróbálkozhat – és erre gyakran sor is kerül – úgynevezett barátságos megegyezés („*friendly settlement*”) létrehozatalára a felek között; illetve maga is eldöntheti az ügyet. E lehetőségek szintén fennállnak az EJAB joghatóságát

⁵⁰ Lásd például SHELTON, Dinah: The Legal Status of the Detainees at Guantánamo Bay: Innovative Elements in the Decision of the IACionHR of 12 March 2002. *Human Rights Law Journal*. 2002/23, pp. 13-18.; TOMUSCHAT, Christian: Human Rights. *Between Idealism and Realism*. Oxford University Press, New York, 2003., p. 182.

⁵¹ A Bizottság nem kötelező, a Bíróság kötelező erejű döntést hoz.

⁵² Erre vonatkozóan egyébként az EJAE 45. cikk értelmében külön elfogadó nyilatkozatot kell tenni; máig mindössze tíz állam tett ilyet: Argentína, Chile, Kolumbia, Costa Rica, Ecuador, Jamaika, Nicaragua, Peru, Uruguay és Venezuela.

⁵³ Lásd továbbá CASSEL, Douglass: The Inter-American Human Rights System: A Functional Analysis. In: *Liber Amicorum Héctor Fix-Zamudio*. Secretaría de la Corte Interamericana de Derechos Humanos, San José, Costa Rica, 1998, pp. 521-537.; CERNA, Christina: The Inter-American Commission on Human Rights: Its Organisation and Examination of Petitions and Communications. In: HARRIS, David J. – LIVINGSTONE, Stephen (ed.): *The Inter-American System of Human Rights*. Calendron Press, Oxford, 1998, pp. 65-114.

⁵⁴ Lásd <http://www.cidh.org/Basicos/English/Basic4.Amer.Conv.Ratif.htm>.

elfogadó államok tekintetében is, de azok vonatkozásában – ha az ügy súlya, vagy az állam együttműködési hajlandóságának hiánya erre sarkallja – az EJABiz az Amerikaközi Bíróság elé is terjesztheti az ügyet.⁵⁵

A héttagú Amerikaközi Bíróság – az Amerikaközi Bizottsággal és a jelenlegi EJEB-bel ellentétben – nem állandóan működő szerv: évente két-háromszor gyűlnek össze a bírák a székhelyen, San Joséban (Costa Rica), és néhány hét alatt hozzák meg intézkedéseiket és ítéleteiket. Természetesen *ad hoc* bírák is csatlakozhatnak hozzájuk, ha az állam úgy véli, szeretne élni ezzel a lehetőséggel.⁵⁶ Az ítélezési szünet ideje alatt természetesen – például az áldozat védelmét szolgáló ideiglenes intézkedés tekintetében – a Bíróság elnöke egymaga is dönthet.

Az Amerikaközi Bíróság tanácsadó véleményezési jogkörét tudta hamarabb gyakorolni, már az 1980-as évek elejétől. Peres ügyek⁵⁷ csak a '80-as évek végén kerültek elé. Legelőször az úgynevezett „hondurasi eltűnések ügyekkel” találkozott, amelyekben erőszakos eltűnés áldozatairól volt szó.⁵⁸ E tekintetben jelentős jogfejlesztést hajtott végre a Bíróság, ám egyéb ügyek tekintetében is kiemelkedőt alkotott: például a tisztességes eljáráshoz való jog,⁵⁹ a fogvatartás feltételei,⁶⁰ az

⁵⁵ Lásd továbbá FAÚNDEZ LEDESMA, Héctor: *El sistema interamericano de protección de los derechos humanos: Aspectos institucionales y procesales*. Instituto Interamericano de Derechos Humanos, San José, Costa Rica, 1999.

⁵⁶ Ez történt például a Maritza-Urrutia ügyben (EJAB, Maritza Urrutia kontra Guatemala, merits, rep., costs, 2003. november 27. C. sorozat No. 103.) vagy a Serrano-Cruz nővérek ügyében (EJAB, Serrano-Cruz Sisters kontra El Salvador, prel., 2004. november 23. C. sorozat No. 118.).

⁵⁷ LALY-CHEVALIER, Caroline – DA POÍAN, Fanny – TIGROUDJA, Hélène: Chronique de la jurisprudence de la Cour Interaméricaine des Droits de l'Homme (2002-2004), in: *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, 62/2005, pp. 459-498.; CANÇADO-TRINDADE, Antonio Augusto: The Inter-American Court of Human Rights at a crossroads: Current challenges and its emerging case-law on the eve of the new century, in: MAHONEY, Paul – MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER, Luzius: *Protection des droits de l'homme: la perspective européenne, mélanges à la mémoire de Rolv Ryssdal*, op.cit., pp. 167-191.; CANÇADO TRINDADE, Antônio Augusto: Selected Aspects of the Case-Law Under the Inter-American System of Human Rights Protection. In: BORBA CASELLA, Paulo (ed): *Dimensão Internacional do Direito; Estudos em Homenagem a G. E. do Nascimento e Silva*. Editora LTr, São Paulo, 2000, pp. 493-511.; CERNA, Christina M.: How the Inter-American system for the protection of human rights has contributed to the development of international law. In: DELAS, Olivier – CÔTÉ, René – CRÉPEAU, François – LUPRECHT, Peter (ed.): *Les juridictions internationales: complémentarité ou concurrence?* Bruylant, Brüssel, 2005, pp. 127-151.

⁵⁸ Lásd még BUERGENTHAL, Thomas – NORRIS, Robert – SHELTON, Dinah: *Protecting Human Rights in the Americas (Selected Problems)*. N.P. Engel, Kehl, Starsbourg, Arlington, 1990.

⁵⁹ Lásd például a Kilencedik tanácsadó véleményt, EJAB, Judicial Guarantees in States of Emergency (Arts. 27(2), 25 and (8) American Convention on Human Rights). Advisory Opinion OC-9/87 of October 6, 1987. Series A No. 9. (Bírói garanciák a szükséghelyzetekben; a továbbiakban OC-9/87 tanácsadó vélemény)

⁶⁰ EJAB, Gangaram-Panday kontra Suriname, merits, rep., costs, 1994. január 21. C. sorozat No. 16. Az ügyben a Hollandiából kitoloncolt Asok Gangaram-Pandayt a repülőtéren elfogták a suriname-i hatóságok, majd a a fiatalember a börtönben meghalt. A hatóságok szerint öngyilkos lett, ám teste ezt cáfolta: azon ugyanis súlyos bántalmazások látszottak.

amnesztiatörvények,⁶¹ vagy a belső jogorvoslati fórumok kimerítése⁶² terén.⁶³ Az Amerikaközi Bíróság egy-egy ügygel sokkal többször találkozhat, mint európai társa: egyetlen ügy kapcsán – optimális esetben – akár öt ítélet, és számtalan végzés is születhet: ez utóbbi az ideiglenes intézkedések, illetve az ítéletnek való megfelelés terén. Ítélet pedig születhet külön-külön vagy egyszerre a hatáskör, az előzetes kifogások, az érdem, a jóvátétel és a költségek, valamint ez utóbbi kettő értelmezése témakörében. Habár minden ítéletet egységgént számolva máig az Amerikaközi Bíróság ítéleteinek száma a kétszázhoz még csak alulról közelít, ítélkezési gyakorlata mégis jelentős, és amint e dolgozat arra megpróbál rávilágítani: az amerikai kontinensen túlmutató jelentőséggel bír.

Az Amerikaközi Bíróság akkor jött létre, amikorra az Emberi Jogok Európai Egyezményének rendszere már évtizedek óta – egyre sikeresebben – működött.⁶⁴ Az amerikai bírák a kezdet kezdetétől azt az igen helyes, az emberi jogvédelem szempontjából üdvös álláspontot foglalták el, hogy szívesen átveszik egyéb emberi jogvédelmi rendszerekből, de különösen Európából az előremutató eredményeket.⁶⁵ Időközben azonban maguk is olyan fejlettséget értek el, amely olykor – például a

⁶¹ EJAB, Hilaire, Constantine és Benjamin et al. kontra Trinidad és Tobago, merits, rep., costs, 2002. június 21. C. sorozat No. 94. Az ügyben a „kötelező” halálos ítélet, a kegyelem hiánya, a fogvatartási körülmények, valamint a tisztességes eljárás elve be nem tartására panaszkodtak a kérelmező, siralomházban ülő személyek illetve hozzátartozói; a Bíróság meg is állapította többek között a tisztességes eljáráshoz való jog és az élethez való jog megsértését.

⁶² EJAB, Caballero-Delgado és Santana kontra Kolumbia, prel., 1994. január 21. C. sorozat No. 17. (Isidro Caballero-Delgadot és María del Carmen Santanat katonák őrizetbe vették a Santander Tanárunió, illetőleg az Április 16-i Mozgalom nevű szervezetben való részvételük miatt; többé nem kerültek elő. A Bíróság megállapította az élethez való jog és a személyes szabadsághoz való jog sérelmét.) Lásd CANÇADO TRINDADE, Antônio Augusto: A Regra do Esgotamento dos Recursos Internos Revisitada: Desenvolvimentos Jurisprudenciais Recentes no Âmbito da Proteção Internacional dos Direitos Humanos. In: *Liber Amicorum Héctor Fix-Zamudio*. Secretaría de la Corte Interamericana de Derechos Humanos, San José, Costa Rica, 1998, pp. 15-43.

⁶³ Lásd továbbá SHELTON, Dinah: International Human Rights Law: Principles, Double, or Absent Standards? *Law and Equality: A Journal of Theory and Praxis*. Summer 2007, Vol. 25., pp. 467-505., p. 475.

⁶⁴ Vö. BERNHARDT, Rudolf: Rechtsfortbildung durch den Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte. In: BREITENMOSER, Stephan – EHRENZELLER, Bernhard – SASSÖLI, Marco – STOFFEL, Walter – WAGNER PFEIFER, Beatrice (eds.): *Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Liber Amicorum Luzius Wildhaber*. Dike-Nomos, Zürich, St-Gallen, Baden-Baden, 2007, pp. 91-101. Lásd továbbá MOWER, A. Glenn Jr.: *Regional Human Rights, A comparative study of the West European and Inter-American systems*. Greenwood Press, New York, Westport, Connecticut, London, 1991., pp. 25-31., 149-150.

⁶⁵ BUERGENTHAL, Thomas: The European and Inter-American Human Rights Courts: Beneficial interaction, in: MAHONEY – MATSCHER – PETZOLD – WILDHABER: *Protection des droits de l'homme: la perspective européenne, mélanges à la mémoire de Rolv Ryssdal*, pp. 123-133.; CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: The Merits of Coordination of International Courts on Human Rights. *Journal of International Criminal Justice*, Vol 2, No. 1 (2004), pp. 309-312.

később tárgyalt konzuli segítségnyújtás-halálbüntetés kontextusban⁶⁶ – még a Nemzetközi Bíróságét is meghaladta.⁶⁷ Mindezek alapján 2009 Magyarországon is van létjogosultsága foglalkozni az Amerikaközi Bírósággal, illetve annak az Emberi Jogok Európai Bíróságához fűződő viszonyával.

⁶⁶ EJAB, Tizenhatodik tanácsadó vélemény.

⁶⁷ Lásd továbbá CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: Tribunais internacionais contemporâneos: coexistência e expansão, in: *DelRey jurídica*, Belo Horizonte, Brazil, January/June 2006, pp. 6-11.; FARER, Tom: The Rise of the Inter-American Human Rights Regime: No Longer a Unicorn, Not Yet an Ox. In: HARRIS – LIVINGSTONE (ed.): *The Inter-American System of Human Rights*. pp. 31-64.

I.2. Az interakció általában

I.2.1. Bírói fórumok⁶⁸ egymásra hatása általában

A belső jogban nemcsak lehetséges, de alapvetően kívánatos a bíróságok egymásra hatása („*interaction*”, „*Wechselwirkung*”, „*cross-fertilization*”, interakció).⁶⁹ Az értekezés által vizsgált területeken fekvő államok belső jogrendszerei többségének felépítésében találunk valamely felsőbb bíróságot (legfelsőbb bíróság, alkotmánybíróság, vagy ezek valamely változata illetve kombinációja formájában), amely különböző eszközökkel örökdió a belső jog egységessége felett. Ilyen értelemben a belső bírói fórumok egymásra hatására számtalan példa hozható mind a magyar jogrendben, mind az egyéb jogrendszerekben. Ugyanakkor például a magyar Legfelsőbb Bíróság jogegységi határozatai alapvetően egyirányú folyamatra utalnak, s kevés kivételtől eltekintve nem beszélhetünk valódi, kétirányú kölcsönhatásról a nemzeti felsőbíróságok és a nemzetközi bíróságok viszonylatában. Míg például kijelenthető, hogy a nemzeti bíróságokra hatással vannak a nemzetközi szint különböző fórumai, addig nemzeti felsőbíróságok gyakorlata ritkábban fejt ki közvetlen hatást nemzetközi fórumra. Csak Magyarország példájánál maradva, szinte szükségszerű, hogy a magyar bíróságok – adott esetben – figyelembe vegyék az Európai Bíróság (és az Elsőfokú Bíróság),⁷⁰ az Emberi Jogok Európai Bírósága⁷¹ avagy akár a Polgári és Politikai

⁶⁸ A „bírói fórumok” kifejezést e fejezetben kiterjesztett értelemben használom, amennyiben logikai és rendszertani szempontok miatt itt e fórumok közé sorolom a Human Rights Committee-t is.

⁶⁹ Kölcsönhatás, egymásra hatás, interakció alatt azt értem, hogy a bíróságok egymás gyakorlatát ismerve, abból bizonyos elemeket – kifejezetten vagy anélkül – saját gyakorlatukba, érvelésükbe átemelnek.

⁷⁰ Lásd többek között az európai bírósági ítéleteket kifejezetten idéző magyar alkotmánybírósági határozatokat: AB 37/2000. (X. 31.), AB 30/1998. (VI. 25.), AB 103/2007. (XII. 12.), AB 12/2007. (III. 9.), AB 74/2006. (XII. 15.), AB 17/2004. (V. 25.), AB 1053/E/2005, AB 72/2006. (XII. 15.), AB 483/B/2006, AB 32/2008. (III. 12.) határozatok. Lásd többek között továbbá COLLOT, Pierre-Alain: *Le principe de non-discrimination au regard de l'appartenance nationale dans le droit constitutionnel des Etats tchèque, slovéne et hongrois*. Broché, Párizs, 2006.; KOVÁCS, Péter: Alkotmányosság és nemzetközi jog. In: JOBBÁGY, Gábor (ed.): *Iustum, aequum, salutare. Emlékkönyv Zlinszky János tiszteletére*. Osiris, Budapest, 1998, pp. 187-203.

⁷¹ A teljesség igénye nélkül például az AB 54/2008. (IV. 24.), AB 75/2008. (V. 29.), AB 95/2008. (VII. 3.), AB 17/2005. (IV. 28.), AB 14/2004. (V. 7.) vagy AB 14/2000. (V. 12.) határozatait. Lásd még NAGY, Károly: A háborús bűntettek univerzalitása és az elévülés: Hozzászólás Bragyova András: „Igazságtétel és

Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya alapján működő Emberi Jogok Bizottsága gyakorlatát: ezekre számos példát találhatunk a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában.⁷² Ugyanakkor például az EJEB tipikusan akkor tér ki például a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatára,⁷³ ha azt az ügy körülményei közvetlenül indokolják.

nemzetközi jog” c. tanulmányához. *Állam- és Jogtudomány*, 1993., Vol. 35., No. 3-4., pp. 272-276.; BLUTMAN, László: A nemzetközi jog a magyar bírósági gyakorlatban. In: TÓTH, Károly (ed.): *In memoriam Nagy Károly egyetemi tanár. 1932-2001*. Officina, Szeged, 2002., pp. 41-53.

⁷² Az Alkotmánybíróság elé – hatásköréből következően – számos olyan ügy került az elmúlt csaknem húsz esztendőben, amellyel kapcsolatban hasznos útmutatásul szolgálhatott avagy kellő megerősítést adhatott az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata, igaz, kivételesen arra is volt példa, hogy az Alkotmánybíróság eltért a strasbourgi gyakorlattól. Összességében azonban mintegy másfélszáz határozatban találunk kifejezett utalást, már egészen 1990-től, a híres, halálbüntetéssel foglalkozó határozattól kezdve az alkotmánybírósági ítéletekben az EJEB gyakorlatára (holott Magyarország csak 1992 novemberétől vált az Emberi Jogok Európai Egyezményének részesévé). (Lásd KOVÁCS, Péter: *Jus gentium ante portas vel intra muros*. In: HAJAS, Barnabás – SCHANDA, Balázs (eds.): *Formatori Iuris Publici Studia in honorem Geisae Kilényi Septuagenarii (Ünnepi kötet Kilényi Géza professzor hetvenedik születésnapjára)*, Szent István Társulat, Budapest, 2006., pp. 249-258.) Sokkal problémásabb ugyanakkor a magyar Alkotmánybíróság viszonya az Európai Bírósággal. Az európai bírósági gyakorlat ugyan meg-megjelenik a határozatokban, ám ennek mértéke meglepően alacsony. A magyar Alkotmánybíróságnak az utóbbi időben – érthető módon – egyre többet kell olyan kérdésekkel foglalkoznia, amely valamilyen formában kötődik az európai joghoz. E dolgozat írásának idején – a dolgozat szerzőjének álláspontja szerint – az Alkotmánybíróság nem rendelkezik koherens joggyakorlattal az európai jogot és az Európai Bíróság gyakorlatát tekintve. Ez részben a magyar Alkotmány sok kívánnivalót maga után hagyó megszövegezésére (gondolok itt a 2/A. cikkre) és az Alkotmánybíróságról szóló törvény módosításának elmaradására, részben pedig az Alkotmánybíróság által felvállalt és megtartani kívánt, kizárólag alkotmányörző szerepre vezethető vissza. (Lásd többek között KECSKÉS, László: Az EU-csatlakozás magyar alkotmányjogi problémái. *Magyar Tudomány*, 2006/9., pp. 1081-1089.; VÖRÖS, Imre: Az EU-csatlakozás alkotmányjogi: jogdogmatikai és jogpolitikai aspektusai. *Jogtudományi Közlöny*, 2002/9., pp. 397-407.; CHRONOWSKI, Nóra – NEMESSÁNYI, Zoltán: Európai Bíróság – Alkotmánybíróság: felületi feszültség. *Európai jog*, 2004/3., pp. 19-29.; VÁRNAY, Ernő – TATHAM, Allan F.: A New Step on the Long Way – How to Find the Proper Place for Community Law in the Hungarian Legal Order? *Miskolc Journal of International Law*, www.mjil.hu, Vol. 3. (2006) pp. 76-84.; KOVÁCS, Péter: A la recherche du bon chemin... - ou l'affaire du mandat d'arrêt européen devant la Cour constitutionnelle hongroise. in: MOUTON, Jean-Denis (ed.): *Mélanges en l'honneur de Jean Charpentier*, Editions A. Pedone, Párizs, 2008., pp. 363-379.; RAISZ, Anikó: L'absence paradoxale de la jurisprudence de la CJCE dans la jurisprudence de la Cour constitutionnelle hongroise, *Civitas Europa*, 2008. június, No. 20, pp. 133-151.) Mindezek ellenére elmondható, hogy a magyar Alkotmánybíróság gyakorlata ékes példája a nemzetközi fórumok belső bíróságokra gyakorolt hatásának. A magyar ítélkezési gyakorlat ugyanakkor kritizálható a tekintetben, hogy alsóbírósági szinten nem látszik kellően figyelembe venni a nemzetközi bírósági döntéseket, s a Legfelsőbb Bíróság sem gyakran hivatkozik nemzetközi fórumokra – mindez azonban az Alkotmánybíróságétól eltérő szerepével is magyarázható. (Sőt, az aktuális Korbely-ügy kapcsán a Legfelsőbb Bíróság – leleményes indoklással, de mégis – szembement az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletével. Strasbourg ugyanis 2008. szeptemberi ítélete [EJEB, Korbely kontra Magyarország, 2008. szeptember 19., No. 9174/02.] értelmében Korbely János 1956-os tatai sortűz-elrendelése nem emberiség elleni bűncselekmény, hanem rajta pusztán emberölés kérhető számon, amely viszont – a hatályos szabályozás értelmében – elévült. A Legfelsőbb Bíróság meg is változtatta a korábbi ítéletét: csakhogy újra öt éves börtönbüntetésre ítélte a nyugalmazott őrnagyot, mégpedig több emberen elkövetett emberölés büntetnének kísérlétével megvalósított emberiség elleni bűncselekmény alapján [2009. február 9., Bfv.X.1.055/2008/5.szám].)

⁷³ Lásd például EJEB, Vajnai kontra Magyarország, 2008. július 8., No. 33629/06., para. 17.

Az ügyben közvetlenül nem érintett nemzeti bíróság ítéleteinek a felbukkanására is van azonban példa.⁷⁴ Még a kölcsönhatás olyan szegmenseit is megfigyelhetjük, mint hogy a kolumbiai Alkotmánybíróság ítéletei például idézik az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteit;⁷⁵ ám ezek egyelőre az érdekesség kategóriájába tartoznak. Ám Európánál maradva, ha pusztán az Emberi Jogok Európai Bíróságának az európai felső- és alkotmánybíróságokra gyakorolt hatását tekintjük, megdöbbentő számokkal szembesülünk.⁷⁶ A Bundesverfassungsgericht, a német szövetségi alkotmánybíróság több ezer (!) határozatában hivatkozik a strasbourgi gyakorlatra, de említhetjük – immár szerényebb számadatokkal – Európa többi alkotmánybíróságát is. Ugyanígy a costa ricai Legfelsőbb Bíróság csak 2008 első félévében mintegy negyven ítéletében idézte saját regionális rendszerének – hazájában székhellyel rendelkező – emberi jogi bíróságát.⁷⁷

A regionális bíróságok joggyakorlatának figyelembe vétele a belső jogi ítéletek meghozatalakor arra utal, hogy a felépített jogvédelmi rendszerek működése alapvetően helyes irányt vett. A nemzetközi rendszerek ugyanis önmagukban sohasem elegendőek: hatékony, és adott esetben a nemzetközi eredményeket, útmutatást figyelembe vevő belső jogi emberi jogvédelem szükséges.

⁷⁴ Lásd például az EJEB hivatkozását a később még tárgyalt Pretty kontra Egyesült Királyság ügyben a kanadai Legfelsőbb Bíróság gyakorlatára.

⁷⁵ T-025/04, C-304/06, Corte Constitucionale de Colombia.

⁷⁶ BERNHARDT, Rudolf: Judgments of international human rights courts and their effects in the internal legal order of states. In: BATTAGLINI, Giovanni – BENVENUTI, Paolo – CASSESE, Antonio – GAJA, Giorgio – GIANELLI, Alessandra – GIARDINA, Andrea – LATTANZI, Flavia – MENGOZZI, Paolo – MIELE, Alberto – PALMISANO, Giuseppe – FORLATI, Laura Picchio – SPINEDI, Marina – ZICCARDI, Piero (eds.): *Studi di diritto internazionale in onore di Gaetano Arangio-Ruiz*. Editoriale Scientifica, Napoli, 2004, pp. 429-440.; FROWEIN, Jochen A.: Der Straßburger Grundrechtsschutz in seinen Auswirkungen auf die nationalen Rechtsordnungen und das Gemeinschaftsrecht. In: KREUZER, Karl F. – SCHEUING, Dieter H. – SIEBER, Ulrich (eds.): *Europäischer Grundrechtsschutz*, Nomos, Baden Baden, 1998, pp. 25-37.; LAWSON, Rick: Interaction between the national judiciary and the European Court of Human Rights: subsidiarity, cooperation and supervision. In: *Report of the Seminar "Implementation of Human Rights: the Efficiency of Justice in the Council of Europe and its Member States"*, Netherlands Ministry of Foreign Affairs, NJCM, Dutch section of the International Commission of Jurists, The Hague, 19-20 April 2004, NJCM, Leiden, 2004, pp. 61-67.

⁷⁷ Lásd Sistema Costarricense de Información Jurídica, <http://200.91.68.20/scij/> Lásd továbbá BARKER, Robert S.: Stability, Activism and Tradition: the Jurisprudence of Costa Rica's Constitutional Chamber. *Duquesne Law Review*, Spring 2007, Vol. 45., pp. 523-543. és GROS ESPIELL, Héctor: L'application du droit international dans le droit interne en Amérique Latine. In: BATTAGLINI – BENVENUTI – CASSESE – GAJA – GIANELLI – GIARDINA – LATTANZI – MENGOZZI – MIELE – PALMISANO – FORLATI – SPINEDI – ZICCARDI (eds.): *Studi di diritto internazionale in onore di Gaetano Arangio-Ruiz*. pp. 529-549. Sőt: 1929-ben Sir Hersch Lauterpacht még azt is javasolta, hogy a helyi bíróságok véleményezés céljából az Állandó Nemzetközi Bírósághoz fordulhassanak a nemzetközi joggal (és nem a nemzeti érdekekkel) kapcsolatos kérdéseikkel. (JENNINGS, R. Y.: The Judiciary, International and National, and the Development of International Law. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 45., 1996., pp. 1-12., pp. 2-3.)

I.2.2. Nemzetközi bírói fórumok egymásra hatása

A nemzetközi fórumok⁷⁸ kölcsönhatása, – mindenekelőtt, de nem kizárólag – az emberi jogvédelemmel foglalkozó bíróságok interakciója nem új jelenség. Habár egyet kell értenem azzal, hogy az esetek többségében ez nem gondosan felépített és alkalmazott, hanem inkább eshetőleges,⁷⁹ mégis dolgozatommal vizsgálatra érdemesnek tartom azt a jelenséget, hogy egyre gyakrabban találunk utalást nemzetközi fórumok döntéseiben egy másik nemzetközi fórum gyakorlatára, vagy annak egy részére. Valószínűleg a végletekig igaz az, hogy a nemzetközi bíráskodás általában olyan, mint a „pontifexek titkos tudománya”:⁸⁰ a bírák ritkán fedik fel indokaikat; így a jogtudomány feladata marad az, hogy megtalálja a logikát e jelenség mögött.

A Nemzetközi Bíróság hatása a többi nemzetközi bíróságra egészen nyilvánvaló. Az emberi jogi kérdések félretételével is szembetűnő mindez. Erre példaként szolgálhat az alig több, mint egy évtizede működő ITLOS, a Nemzetközi Tengerjogi Bíróság – eleddig szerény – gyakorlata is, ahol találunk utalást a Nemzetközi Bíróság gyakorlatára. Például a 2001-es „*Grand Prince*” (*Belize kontra Franciaország ügyben az 1972-es, az ICAO Tanácsa döntéseivel szembeni fellebbezés (India kontra Pakisztán) ügyében hozott ítéletre*),⁸¹ a 2007-es „*Hoshinmaru*” (*Japán kontra Oroszország*) ügyben mind az 1994-es *Qatar kontra Bahrain*, mind az 1978-as *Égei-tengeri kontinentális talapzat ügyében hozott ítéletben* tett megállapításokra utalt az ITLOS.⁸² A Nemzetközi Bíróság előtt

⁷⁸ Természetesen többfajta megközelítés lehetséges, én most a legtágabb általános fogalmat értem ezalatt (ám példáimba csak a legkiemelkedőbb bíróságokat vonom be, illetve azon kvázi bírói testületeket, amelyek az értekezés emberi jogi vetületei tekintetében lényegesek): ugyanakkor az állandó-*ad hoc*, bírói-nem bírói szervek, stb. kapcsán további korlátok is vonhatók. Lásd ROMANO, Cesare P.R.: The Proliferation of International Bodies: The Pieces of the Puzzle. *N.Y.U. Journal of International Law and Politics*, Vol. 31., 1998-1999., pp. 709-753., pp. 715-717.

⁷⁹ KOVÁCS, Péter: Szemtől szembe... Avagy hogyan kölcsönöznek egymástól a nemzetközi bíróságok, különös tekintettel az emberi jogi vonatkozású ügyekre. *Acta Humana*, 2002., N° 49, pp. 4-11., p. 11.

⁸⁰ KOVÁCS, Péter: Développement et limites de la jurisprudence en droit international, in: Société Française pour le Droit International: *La juridictionnalisation du droit international*, Editions A. Pedone, Párizs, 2003., pp. 269-341, p. 271.

⁸¹ ITLOS, No. 8, “Grand Prince” (Belize kontra Franciaország), 2001. április 20., p. 78.

⁸² ITLOS, No. 14, “Hoshinmaru” (Japán kontra Oroszország), 2007. augusztus 6., p. 86.

gyakori tengerjoggal, különösen tengeri határok kijelölésével kapcsolatos ügyek láttán mindez nem meglepő.⁸³

A Nemzetközi Bíróság ugyanakkor hosszú évtizedeken, több mint fél századon át a nemzetközi bíraskodás fellegvárának, irányítójának tartotta önmagát (természetesen jogosan). A nemzetközi bíróságok megszorodása ugyan nem változtatott e meggyőződésen, mindazonáltal jelentősen árnyalta a képet. Így 2007-ben megtört az a mintegy hatvan éves gyakorlat, hogy a Nemzetközi Bíróság csak az önmaga elődjének tekintett Állandó Nemzetközi Bíróságra,⁸⁴ esetenként egyes híresebb választottbírói döntésekre hivatkozott;⁸⁵ a *Bosznia-Hercegovina kontra Szerbia ügyben*⁸⁶ utalt az ICTY (például *Kupreškić és társai*, *Krstić*-, *Stakić*-, *Tadić*-, *Galić*-, *Nikolić*-, *Krnojelac*-, *Brđanin*-) ítéleteire is,⁸⁷ átvéve azok megfelelő megállapításait.

Természetesen az ICTY is tartalmaz hivatkozásokat a Nemzetközi Bíróság gyakorlatára, például rögtön a kezdet kezdetén már a *Tadić-ügyben*⁸⁸ utaltak a *nicaraguai katonai és félkatonai tevékenységek ügyére*,⁸⁹ mégpedig a *de facto* funkcionárius kapcsán.⁹⁰ A működését nem régen megkezdő ICC, a Nemzetközi Büntetőbíróság is hivatkozott már a Nemzetközi Bíróság gyakorlatára⁹¹ (sőt, nemzeti felsőbíróságokéra is⁹²), például a kongói ügyekben (*Lubanga*-, *Katanga és*

⁸³ Lásd továbbá TREVES, Tullio: Conflicts between the International Tribunal for the Law of the Sea and the International Court of Justice. *N.Y.U. Journal of International Law and Politics*, Vol. 31., 1998-1999., pp. 809-822.

⁸⁴ Lásd többek között már a legelső ítéletet, a *Korfu-szoros ügyét*, amelyben az Állandó Nemzetközi Bíróság 13. tanácsadó véleményére és a felső-szavojai és gexi vámszabad területek ügyére utal a Nemzetközi Bíróság (NB, Egyesült Királyság kontra Albánia, 1949. április 9., p. 24.). Lásd továbbá LAMM, Vanda: *A Nemzetközi Bíróság kötelező joghatósági rendszere*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005.

⁸⁵ Előtte mindössze különvéleményekben találkozhattunk például a strasbourgi gyakorlattal, lásd például az 1999. augusztus 10-i légi incidens ügyét (Pakisztán kontra India), ICJ, 2000. június 21.

⁸⁶ NB, Bosznia-Hercegovina kontra Szerbia, 2007. február 26., paras. 188., 190., 195., 238., 248., 252., 254., 261.

⁸⁷ ICTY, *Kupreškić és társai*, IT-95-14-T, 2000. január 14.; *Krstić*, IT-98-33-T, 2001. augusztus 2., IT-98-33-A, 2004. április 19.; *Stakić*, IT-97-24-T, 2003. július 31., IT-97-24-A, 2006. március 22.; *Tadić*, IT-94-1-T, 1997. május 7.; *Galić*, IT-98-29-T, 2003. december 5.; *Nikolić*, IT-94-2-S, 2003. december 18.; *Krnojelac*, IT-97-25-T, 2002. március 15.; *Brđanin*, IT-99-36, 2004. szeptember 1.

⁸⁸ ICTY, *Tadić*, IT-94-1-T, 1997. május 7., para. 585.

⁸⁹ NB, Nicaragua kontra Egyesült Államok, 1986. június 27.

⁹⁰ Ugyanakkor más esetben el is távolodtak a Nemzetközi Bíróság gyakorlatától. Lásd KOVÁCS, Péter: Developments and Limits in International Jurisprudence. *Denver Journal of International Law and Policy*, Summer 2003, Vol. 31., pp. 461-487., p. 465.

⁹¹ NB, Kongói Demokratikus Köztársaság kontra Uganda, 2005. december 19.

⁹² Például Peru vagy Németország legfelsőbb bíróságaira, lásd paras. 501., 510.

Ngudjolo Chui ügyek).⁹³ De a Nemzetközi Bíróság bős-nagymarosi vízlépcső ügyére – és annak talán egyik nem éppen legszerencsésebb megállapítására⁹⁴ – utalt még a WTO Fellebbviteli Testülete is a hústermékekre vonatkozó közösségi intézkedések ügyében.⁹⁵

Mindezen kiragadott példák⁹⁶ inkább egy átfogó képet nyújtanak arról, hogy az – egyre gyarapodó számú – nemzetközi bíróságok igenis figyelemmel vannak egymás tevékenységére, különösen akkor, amikor az általuk vizsgálandó ügyek valamilyen ponton összeérnek,⁹⁷ avagy egyébiránt hasznos érvelés, megközelítés vehető át a másiktól. A nemzetközi bíróságok és kvázi bíróságok „megszaporodása” egyébként is éles kritikákat váltott ki,⁹⁸ például azt, hogy az „új” bíróságok

⁹³ ICC, Főügyész kontra Katanga és Ngudjolo Chui, 2008. szeptember 30., ICC-01/04-01/07., paras. 238., 240. A nemzetközi büntetőbírósági fórumok, illetve interakciójuk kapcsán lásd még ABI-SAAB, Georges: Fragmentation or Unification: Some Concluding Remarks. *N.Y.U. Journal of International Law and Politics*, Vol. 31., 1998-1999., pp. 919-934., pp. 931-933.; ORAKHELASHVILI, Alexander: The Interaction between Human Rights and Humanitarian Law: Fragmentation, Conflict, Parallelism, or Convergence? *European Journal of International Law*, February 2008, Vol. 19., pp. 161-180. és DELMAS-MARTY, Mireille: The ICC and the Interaction of International and National Legal Systems. In: CASSESE, Antonio – GAETA, Paola – JONES, John R. W. D. (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court: a Commentary*. Vol II, Oxford University Press, Oxford, New York, 2002, pp. 1915-1929.

⁹⁴ Nevezetesen arra, hogy az elővigyázatossági elvet a NB nem ismerte el a kialakult új szabályok egyikének. NB, Gabčíkovo-Nagymaros (Magyarország kontra Szlovákia), merits, 1997. szeptember 25., paras. 97., 140.

⁹⁵ WTO Appellate Body (Fellebbviteli Testület), Hús és hústermékek tárgyában tett EK-intézkedések (hormonok), 1998. január 16., WT/DS26/AB/R, lj. 93. Az ügyvel kapcsolatban lásd még BODNÁR, László: A nemzetközi szerződések megszűnésének kérdései a Nemzetközi Bíróságnak a bős-nagymarosi beruházás ügyében hozott ítéletében. In: TÓTH, Károly (ed.): *Tanulmányok Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára*. Officina, Szeged, 2000., pp. 81-90.; HERCZEGH, Géza: Bős-Nagymaros. *Valóság*, 2004/62., pp. 1-20., p. 9.; NAGY, Boldizsár: Bős-brevárium – Áttekintés a jogvita állásáról. *Beszélő*, 2005., Vol. 10., No. 10., p. 35.

⁹⁶ Hiszen a fent említetteken kívül még számos nemzetközi bírói vagy kvázi bírói fórum létezik, és az említettek esetében sem kimerítő az idézetek felsorolása. A sokszínűség problémája tekintetében lásd KINGSBURY, Benedict: Foreword: Is the Proliferation of International Courts and Tribunals a Systematic Problem? *N.Y.U. Journal of International Law and Politics*, Vol. 31., 1998-1999., pp. 679-697., p. 680.; KUPFER SCHNEIDER, Andrea: Not quite a World without Trials: Why International Dispute Resolution is Increasingly Judicialized. *Journal of Dispute Resolution*, 2006., pp. 119-127.

⁹⁷ Lásd GUILLAUME, Gilbert: The Future of International Judicial Institutions. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 44., 1995., pp. 848-863., p. 855.

⁹⁸ Lásd például ROMANO: The Proliferation of International Bodies: The Pieces of the Puzzle, p. 709. aki emlékeztet William of Ockham bölcs mondására, miszerint „*Entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem*” (vagyis az egységeket – intézményeket – nem szabad szükségtelenül megtöbbszörözni). A lehetséges veszélyekről DUPUY, Pierre-Marie: The Danger of Fragmentation or Unification of the International Legal System and the International Court of Justice. *N.Y.U. Journal of International Law and Politics*, Vol. 31., 1998-1999., pp. 791-807., pp. 798-799.; KARDOS, Gábor: Konstrukció és destrukció a nemzetközi bíraskodásban. *Jogtudományi Közlöny*, 2006., Vol. 61., No. 6., pp. 238-241.; BUERGENTHAL, Thomas: The proliferation of international courts and the future of International Law. In: CARDONA LLORENS, Jorge (ed.): *Cursos Euromediterráneos Bancaja de Derecho Internacional*, Vol. V, 2001, Tirant Lo Blanch, Valencia, pp. 33-43.; CRÉPEAU, François: La multiplicité des forums judiciaires, condition de légitimité de la décision collective en droit international. In: DELAS, Olivier – CÔTÉ, René – CRÉPEAU, François – LUPRECHT, Peter (ed.): *Les juridictions internationales: complémentarité ou concurrence?* Bruylant, Brüsszel, 2005, pp. 169-177.; JENNINGS, Sir Robert: The Proliferation of Adjudicatory Bodies: Dangers and Possible Answers. In: BOISSON DE CHAZOURNES, Laurence (ed): *ASIL Bulletin, Implications of*

elvehetik az ügyeket magától a Nemzetközi Bíróságtól.⁹⁹ Mások viszont egyáltalán nem találják ezt problematikusnak, sőt: állítják, doktrinális összhang áll fenn közöttük, legalábbis a nemzetközi jog legfőbb kérdései (például a nemzetközi jog forrásai, állami felelősség, stb.) tekintetében.¹⁰⁰ Magam is úgy vélem, nem haszontalan a nemzetközi bíráskodás terjedése és kiterjedése. Álláspontom szerint például a közeljövőben egy újabb, valószínűleg a legfenyegetőbb globális probléma megoldására is nemzetközi bíróságot kell létrehozni: ha hamarosan nem kerül sor egy olyan nemzetközi környezetvédelmi bírói fórum felállítására, amely értelemszerűen rendelkezik a szükséges állami felhatalmazásokkal és támogatással, az emberiség kifut az időből.¹⁰¹ Ami a jelenleg is létező nemzetközi bíróságokat illeti, valóban ügyelniük kell arra, hogy renitens államok ne használhassák fel létezésüket és tevékenységüket a nemzetközi jog gyengítésére: ehhez pedig az szükséges, hogy valóban figyeljenek a nemzetközi jog többé-kevésbé egységes alkalmazására, ez pedig értelemszerűen párbeszédhez,¹⁰² kölcsönhatáshoz, interakcióhoz vezet. Ezek alapján pedig a jövőben is valószínű, hogy a nemzetközi bíróságok egymásra hatása legalább ugyanilyen intenzíven, ha nem intenzívebben, folytatódik.

the Proliferation of International Adjudicatory Bodies for Dispute Resolution, No. 9, 1995. november, pp. 2-7.

⁹⁹ Erre kiváló ellenpéldaként szolgálhatnak az Amerikaközi Bíróság és a Nemzetközi Bíróság viszonylatában a konzuli segítségnyújtásra vonatkozó tanácsadó vélemény (EJAB, OC-16/99.), illetőleg ügyek (Breard, LaGrand, Avena), lásd bővebben a Tanácsadó vélemények fejezetben.

¹⁰⁰ CHARNEY, Jonathan I.: Is International Law Threatened by Multiple International Tribunals? *Recueil des cours, Académie de droit international*, 1998, Tome 271, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Boston, London, pp. 101-382. Lásd továbbá BRUHÁCS, János: Az államok nemzetközi felelősségéről szóló végleges tervezet. In: TÓTH, Károly (ed.): *In memoriam Nagy Károly egyetemi tanár. 1932-2001*. Officina, Szeged, 2002., pp. 117-132.

¹⁰¹ A problémáról lásd még KISS, Alexandre: La protection internationale de deux valeurs fondamentales de l'humanité: les droits de l'homme et l'environnement. In: BUSUTIL, Salvino (ed.): *Mainly Human Rights, Studies in Honour of J.J. Cremona*. Fondation Internationale Malte, Valletta, 1999, pp. 109-118.; KISS, Alexander: Une étude d'impact. Les effets de la protection de l'environnement sur le droit international. In: *Pour un droit commun de l'environnement, Mélanges à l'honneur de Michel Prieur*. Dalloz, Párizs, 2007, pp. 207-222.; BOISSON DE CHAZOURNES, Laurence: La protection de l'environnement global et les visages de l'action normative internationale. In: *Pour un droit commun de l'environnement, Mélanges à l'honneur de Michel Prieur*. Dalloz, Párizs, 2007, pp. 41-57.; DRIESEN, David M.: Thirty Years of International Environmental Law: A Retrospective and Plea for Reinvigoration. *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, Vol. 30, Winter 2003, No. 2, pp. 353-368. és MASENKÓ-MAVI, Viktor: Környezetvédelem és emberi jogok az 1990-es években: Változatlan összefüggések, változó prioritások. *Állam- és jogtudomány*, 2004, Vol. 45., No. 3-4., pp. 263-272.

¹⁰² Mindezt Charney is helyesnek találja. Lásd CHARNEY: Is International Law Threatened by Multiple International Tribunals? pp. 315-345.; CHARNEY, Jonathan I.: The Impact on the Legal System of the Growth of International Courts and Tribunals. *N.Y.U. Journal of International Law and Politics*, Vol. 31., 1998-1999., pp. 697-709., pp. 699-700.

Ahogy említettem, elegendőnek tartom a többé-kevésbé egységes jogalkalmazást, példaként a *Kingsbury* és *Charney* által is emlegetett különbségre utalok, amely a regionális emberi jogi bíróságok és a Nemzetközi Bíróság között áll fenn egyes kérdésekben: nem okoz ugyanis problémát az, hogy az Amerikaközi Bíróság és az Emberi Jogok Európai Bírósága olykor keményebb követelményeket állít az államok elé, mint a Nemzetközi Bíróság.¹⁰³ Így a több nemzetközi bíróság léte és együttműködése a nemzetközi jog fejlődését eredményezheti.

I.2.3. Nemzetközi bírói fórumok egymásra hatása emberi jogi kérdésekben

A nemzetközi emberi jogi fórumok közül nyilvánvalóan a regionális rendszerek vitték és viszik nagyobb sikerre. Ugyanakkor igazán hatékony regionális rendszerrel csak két földrész, Európa és Amerika büszkélkedhet, ám az afrikai földrész is, mindenfajta nyilvánvaló nehézségei ellenére, megpróbál fölzárkózni e sorba.¹⁰⁴ Ha Ausztráliáért e tekintetben nem is aggódunk, más a helyzet az ázsiai földrészen, amelynek feltétlenül szüksége lenne egy emberi jogvédelmi rendszerre, ám Ázsia, ha lehet, még Afrikánál is rosszabb kártyákkal rendelkezik e tekintetben.¹⁰⁵

¹⁰³ Például az észak-ciprusi eseményekért való felelősség tekintetében (EJEB, Loizidou kontra Törökország) vagy a hondurasi eltűnések ügyében (EJAB, Velásquez-Rodríguez kontra Honduras), lásd ezzel szemben a nicaraguai katonai és félkatonai tevékenységek ügyét. KINGSBURY: Foreword: Is the Proliferation of International Courts and Tribunals a Systematic Problem? p. 681.

¹⁰⁴ Lásd MUBIALA, Mutoy: L'accès de l'individu à la Cour africaine des droits de l'homme et des peuples. In: KOHEN, Marcelo G.: *Promoting Justice, Human Rights and Conflict Resolution Through International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2007, pp. 369-420.; MURRAY, Rachel: Serious or Massive Violations under the African Charter on Human Rights and Peoples' Rights: A Comparison with the Inter-American and European Mechanisms. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, Vol. 17/2. 1999, pp. 109-133.; QUASHIGAH, E.K.: The African Court on Human Rights: Prospects, in Comparison with the European Court of Human Rights and the Inter-American Court of Human Rights. In: *The African Society of International and Comparative Law: Proceedings of the tenth Annual Conference*, Addis Ababa, 3-5 August 1998, pp. 59-69.

¹⁰⁵ Az erőtlén FÁK emberi jogvédelmi rendszeréről (amint azt a következő fejezetben látni fogjuk), nem feledkeztem meg, ám keretei és tartalma alapján nem éri el sem a „regionális”, sem az emberi „jogvédelmi” minősítést.

Az emberi jogi kérdésekben alapvetően nem érvényesül az a formula, hogy amit az univerzális szintű fórum – jelen esetben, mivel általában¹⁰⁶ csak polgári és politikai jogokról beszélünk, az Emberi Jogok Bizottsága – mond, annak meghatározó jelentősége lenne a regionális bíróságokra. Kivételt talán – a fentebb már említett korlátokkal, azaz hogy a regionális emberi jogi bíróságok olykor nem haboznak továbblépni a jogvédelem terén – a Nemzetközi Bíróság kapcsolódó ítéletei és megállapításai képeznek. Különösen az EJEK-ről és az Amerikaközi Bíróságról feltétlenül elmondható, hogy jogfejlesztést hajtanak végre. Ennek megfelelően regionális szinten korántsem meglepő, hogy a mintájukra felállított afrikai fórumok – amelyeknek gyakorlatából ma még csak az Emberek és Népek Jogai Afrikai Bizottságának gyakorlatával foglalkozhatunk érdemben – különös figyelemmel viseltetnek a strasbourgi és san joséi gyakorlat iránt.¹⁰⁷

Ami az Amerikaközi és Európai Emberi Jogi Bíróságokat illeti, meg-megjelenik ítéleteikben a nemzetközi bírósági gyakorlat.¹⁰⁸ Az EJEK tekintetében, a híresebbek közül például a *Ciprus kontra Törökország ügyben*,¹⁰⁹ a következő fejezetekben tárgyalandó *Mamatkulov és Askarov kontra Törökország ügyben*,¹¹⁰ a *Loizidou kontra Törökország ügyben*,¹¹¹ de ide tartozik – még a korai időkből – a *belga nyelvi ügy*¹¹² is. Az Amerikaközi Bíróság esetében természetesen megjelent a

¹⁰⁶ Az Emberi Jogok Amerikai és Afrikai Egyezménye tartalmaz második, sőt, adott esetben harmadik generációs jogokat is, ám esetükben is a bizottsági illetve bírósági ítélkezési gyakorlat főleg az első generációra koncentrál.

¹⁰⁷ Lásd LAMBERT-ABDELGAUWAD, Elisabeth: Le rayonnement de la jurisprudence de la Cour européenne à l'égard de la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples. In: COHEN-JONATHAN, Gérard – FLAUSS, Jean-François (eds.): *Le rayonnement international de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme*, Nemesis-Bruylant, Brüsszel, 2005. pp. 139-187.; MOHAMED, Abdelsalam A.: Individual and NGO Participation in Human Rights Litigation Before the African Court of Human and Peoples's Rights: Lessons from the European and Inter-American Courts of Human Rights. *Journal of International Law & Practice*, 1999, Vol. 8, No. 2, pp. 377-396.; OLINGA, Alain Didier: Les emprunts normatifs de la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples aux systèmes européen et interaméricain de garantie des droits de l'Homme. *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, 62/2005, pp. 499-537.

¹⁰⁸ Lásd továbbá KOVÁCS: Développement et limites de la jurisprudence en droit international, pp. 269-341.

¹⁰⁹ EJEK, Ciprus kontra Törökország, 2001. május 10., No. 25781/94., *inter alia* paras. 90-93.

¹¹⁰ EJEK, Mamatkulov és Askarov kontra Törökország, 2005. február 4., No. 46827/99; 46951/99., paras. 46-48.

¹¹¹ EJEK, Loizidou kontra Törökország, 1996. december 18., No. 15318/89., para. 45.

¹¹² EJEK, „belga nyelvi ügy”, prel., No. 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64; 1967. február 9., para. 1.

Nemzetközi Bíróság¹¹³ például a *Tizenhatodik tanácsadó véleményben*, avagy például a *Blake kontra Guatemala*¹¹⁴ és a *Castillo-Petruzzi ügyekben*.¹¹⁵

Az Emberi Jogok Bizottsága gyakorlatával is találkozunk a két bíróság ügyeiben.¹¹⁶ Az EJEB hivatkozott arra többek között a már említett *Mamatkulov-ügyben*,¹¹⁷ valamint a később szintén tárgyalt *Kurt kontra Törökország ügyben*,¹¹⁸ az Amerikaközi Bíróság pedig például a *Tizenhatodik*¹¹⁹ és a *Tizennyolcadik tanácsadó véleményében*.¹²⁰ Bár példákat hozhatunk, az EJEB – nem pusztán hosszabb ideje tartó gyakorlatából következően – sokkal többet hivatkozik az Emberi Jogok Bizottságára, mint az Amerikaközi Bíróság. Mindent egybevetve, egyes szerzők szerint nem beszélhetünk igazi, „kölcsonös” egymásrahatásról, hanem pusztán „olyan unilateralizmusról, amelyhez bizonyos bírói arisztokracizmus társul”.¹²¹

Álláspontom szerint – habár a bírák fejébe valóban nem láthatunk bele, így a közvetlen magyarázattal nem rendelkezhetünk – a tudomány számára érdekes jelenség az, hogy a nemzetközi jogban valóban eltérő egyezményeken alapuló törvényszékek egymás ítélkezési gyakorlatát felhasználják érveik alátámasztására. Mindez – az univerzális/regionális kategorizálás miatt – a fenti esetekben mégsem tűnik szentségtörésnek; habár való igaz, hogy például a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában foglalt jogok csak nagyvonalakban egyeznek az EJEE 2-14. cikkeiben felsoroltakkal¹²².

¹¹³ Lásd továbbá az Ivcher-Bronstein-ügy érdekességéről KOVÁCS: *Developments and Limits in International Jurisprudence*, p. 465.

¹¹⁴ EJAB, *Blake kontra Guatemala*, merits, 1998. január 24. C. sorozat No. 36., Cançado Trindade kv., paras. 5., 18.

¹¹⁵ EJAB, *Castillo-Petruzzi és társai kontra Peru*, prel., 1998. szeptember 4. C. sorozat No. 41., para. 77. Jelen ügyben a terrorizmussal vádolt kérelmezőket ún. „arctalan” katonai bíróságok ítélték el, az igazságszolgáltatási garanciák teljes figyelmen kívül hagyásával.

¹¹⁶ Lásd továbbá PINTO, Mónica: *Fragmentation or Unification among International Institutions: Human Rights Tribunals*. *N.Y.U. Journal of International Law and Politics*, Vol. 31., 1998-1999., pp. 833-842., p. 840.

¹¹⁷ EJEB, *Mamatkulov-ügy*, paras. 40-45.

¹¹⁸ EJEB, *Kurt kontra Törökország*, 1998. május 25., No. 24276/94., para. 65.

¹¹⁹ EJAB, Advisory opinion OC-16/99 of October 1, 1999, The right to information on consular assistance in the framework of the guarantees of the due process of law (a konzuli segítségnyújtásról szóló információhoz való jog a tisztességes eljáráshoz való jog keretei között; a továbbiakban: OC-16/99 tanácsadó vélemény)

¹²⁰ EJAB, Advisory opinion OC-18/03 of September 17, 2003, *Juridical Condition and Rights of the Undocumented Migrants* (A papír nélküli bevándorlók jogi helyzete és jogai; a továbbiakban: OC-18/03 tanácsadó vélemény).

¹²¹ KOVÁCS: *Developments and Limits in International Jurisprudence*, p. 464.

¹²² Kiegészítve a megfelelő jegyzőkönyvek rendelkezéseivel.

Ha pusztán számadatok alapján akarom ábrázolni a tendenciákat, kiderül, hogy az Amerikaközi Bíróság nem idézi olyan gyakran sem a Nemzetközi Bíróságot, sem az Emberi Jogok Bizottságát, mint az EJEB-et. Ez utóbbinál különösebb eltérés nem tapasztalható: valamivel több hivatkozás létezik az Emberi Jogok Bizottságára, ám körülbelül azonos számú az Amerikaközi Bíróságra és a Nemzetközi Bíróságra tett kifejezett utalás.

Ami a pusztán regionális szintű kölcsönhatást illeti, emberi jogi tekintetben feltétlenül kiemelkedő az Európai Közösségek Bírósága és az EJEB egymásra hatása. A luxembourgi bíróság valóban úttörő szerepet vállalt ebben a – nemzetközi jogászok által ma már óvatos távolságtartással szemlélt – *sui generis* jogrendszerben az emberi jogok – ahogy ott nevezik: alapjogok – védelme területén. Igazából a luxembourgi gyakorlat volt az, amely változásokat generált a közösségi jogszabályok között is, elérve, hogy a kilencvenes évektől az emberi jogi vonatkozású kölcsönhatás új korszakába lépjen az öreg kontinensen.¹²³ Több tekintetben is összekapcsolódott az uniós és az európa tanácsi jogrend,¹²⁴ elég megemlíteni a – valószínűleg soha hatályba nem lépő – Tizennegyedik kiegészítő jegyzőkönyv azon kitételét, amelynek értelmében az Európai Unió csatlakozhatna az EJEE-hez.¹²⁵ Mindazonáltal ettől függetlenül is igen jelentős alapjogvédelmi ítélkezési gyakorlatról beszélhetünk a luxembourgi bíróságon. Ezek egy részében – kifejezetten vagy anélkül – figyelembe vették és követték a strasbourgi irányvonalat, ám egyes esetek például a magánélethez való jog igen eltérő értelmezését adták.¹²⁶ Sőt, a luxembourgi bíróság gyakorlata is kezd visszaszivárogni Strasbourgba, erre példa a *Christine Goodwin kontra Egyesült*

¹²³ Az Európai Unióról szóló Szerződés 6. cikke kifejezetten tartalmazza az EJEE által biztosított jogok tiszteletben tartásának kötelezettségét.

¹²⁴ Szabályrendszer értelmében vett jogrend, hiszen csak az EK (EU) rendelkezik valós jogrendszerrel, az Európa Tanács nem.

¹²⁵ Tizennegyedik kiegészítő jegyzőkönyv, 17. cikk, az EJEE 59. cikkét kiegészítendő.

¹²⁶ Lásd például SPIELMANN, Dean: Jurisprudence des juridictions de Strasbourg et de Luxembourg dans le domaine des droits de l'homme: conflits, incohérences et complémentarité. In: ALSTON, Philip (ed.): *L'Union européenne et les droits de l'homme*. Brüsszel, 2001.; LAWSON, Rick: Confusion and Conflict? Diverging Interpretations of the European Convention on Human Rights in Strasbourg and Luxembourg. In: LAWSON, Rick: *The Dynamics of the Protection of Human Rights in Europe*, Volume III, Matthijs de Blois, Dordrecht, 1994.

*Királyság*¹²⁷ vagy legutóbb az *Andrejeva kontra Lettország ügy.*¹²⁸ A két európai bíróság kölcsönhatásának mindazonáltal jelentékeny irodalma van, így a jelen értekezés pusztán a nemzetközi folyamatokba illesztve, mellékesen utalt erre.¹²⁹

Számomra sokkal érdekesebb folyamat – amely ezért jelen értekezés tárgyát is képezi –, hogy olyan regionális szervezetek is hatnak egymásra, amelyek egyezményes alapja teljes mértékben különböző. Az afrikairól röviden már szoltam, e dolgozatban mindazonáltal az elkövetkezőkben az Amerikaközi és az Európai Emberi Jogi Bíróságokra összpontosítok, azok kölcsönhatását vizsgálom. Ami az amerikaközi megközelítést illeti, az EJAB egyik (ötödik) tanácsadó véleményében kijelentette, hogy más fórumok eredményeit a jogvédelem növelésére használja fel, ám más rendszerek megszorítóbb értelmezését nem veszi át;¹³⁰ amint azt e dolgozatban látni fogjuk, ezt követi is. Az EJEB azonban mintha a maga nemében elefántcsonttoronyban ülne – ítéleteinek számához képest kevés a hivatkozás.¹³¹ Ez ugyan magyarázható azzal a valóban mérvadó és elvitathatatlan ítélkezési gyakorlattal, amelyet a magáénak tudhat, ám néhány területen be kell látnia, hogy más bíróságok – itt nevezetesen az Amerikaközi Bíróság – elhaladtak mellette.

I.2.4. Az EJEB és az Amerikaközi Bíróság egymásra hatása, mint az emberi jogok univerzalizálásának (újabb) bizonyítéka?

Értekezésem célja többes: egyrészt be kívánja mutatni az Amerikaközi és Európai Emberi Jogi Bíróságok egymásra hatását, legalábbis annak legfontosabb szegmenseit, bizonyítandó, hogy ez létezik. Ezenfelül megpróbálja – mint ahogyan

¹²⁷ EJEB, Christine Goodwin kontra Egyesült Királyság, 2002. július 11., No. 28957/95., paras. 43-45., 68., 92.

¹²⁸ EJEB, Andrejeva kontra Lettország, 2009. február 18., No. 55707/00., para. 37.

¹²⁹ Lásd (a teljesség igénye nélkül) például WELLER, Mónika: Emberi jogok a luxembourgi bíróság gyakorlatában. *Acta Humana*. 2005, Vol. 16., N° 2, pp. 64-75.; SÜLYÖK, Gábor: Az emberi jogok nemzetközi jogi és európai uniós védelmének összehasonlítása, *Acta Humana*. 2005, Vol. 16., N° 2., pp. 30-56.; SZALAYNÉ SÁNDOR, Erzsébet: Interferencia az Európai Bíróság és az EJEB gyakorlatában, *Acta Humana*. 2005, Vol. 16., N° 2., pp. 13-29.

¹³⁰ Lásd SHELTON: International Human Rights Law: Principles, Double, or Absent Standards? p. 475.

¹³¹ Az Amerikaközi Bíróság minden második ítéletében valamilyen módon utal az EJEB-re, az EJEB 51 ítéletben hivatkozik az amerikaközi gyakorlatra.

az a jogtudomány feladata – megszerezni a hivatkozásokat, és megpróbál fényt deríteni azok okaira is, bár ezzel mindenféleképpen csínján kell bánni: nehogy abba a hibába essünk, mint a közismert anekdota szerint az egyik irodalmár Arany János egyik versének elemzésekor. Mikor a költő ugyanis elolvasta az elemzést, így szólt: „...gondolta a fene!...”¹³²

A nemzetközi bíróságok fent már említett összhangján, a nemzetközi jog fejlődésén túl, úgy vélem, lehet szorosan az emberi jogok nemzetközi jogához kötődő vonatkozása is ezen interakciónak; mégpedig kifejezetten a regionális emberi jogi bíróságok kölcsönhatásának: érvként, adalékként szolgálhat ugyanis a régóta tartó vitában,¹³³ amely már-már lezárulni látszott,¹³⁴ mikor az utóbbi időben mintha új erőre kapott volna¹³⁵ az emberi jogok univerzalitásának kérdése kapcsán. Az emberi jogok egyetemlegessége és a kulturális relativizmus vitájába¹³⁶ e

¹³² Meg kell jegyezni, hogy az anekdota több változatban kering, és irodalmárok heves vitát folytatnak arról, melyik is a valós verzió.

¹³³ A teljesség igénye nélkül lásd többek között OTTO, Diane: Rethinking the “Universality” of Human Rights Law. *Columbia Human Rights Law Review*, 1997-1998, Vol. 27., pp. 1-46.; CERNA, Christina: Universality of Human Rights: The Case of the Death Penalty. *ILSA Journal of International and Comparative Law*, Winter 1997, Vol. 3., pp. 465-473.; ANSAH, Tawia: Surprised by Sin: Human Rights and Universality. *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, Vol. 30, Winter 2003, No. 2, pp. 307-337.; DECAUX, Emmanuel: L’universalité des traités relatifs aux droits de l’homme. In: YOTOPOULOS-MARANGOPOULOS, Alice (ed.): *L’état actuel des droits de l’homme dans le monde (Défis et perspectives)*. Editions A. Pedone, Paris, 2006, pp. 111-124.; DUQUETTE, David: Universalism and Relativism in Human Rights. In: REIDY, David A. – SELLERS, Mortimer N. S.: *Universal Human Rights, Moral Order in a Divided World*. Rowman and Littlefield Publishers, Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford, 2005, pp. 59-77.; MANZ, Hans Georg von: The Universality of Human Rights and the Sovereignty of the State in Fichte’s Doctrine of Right. In: ROCKMORE, Tom – BREAZEALE, Daniel: *Rights, Bodies and Recognition, New Essays on Fichte’s Foundations of Natural Right*. Ashgate, Aldershot, Burlington, 2006, pp. 184-194.; MARIE, Jean-Bernard: De l’universalité des principes à l’universalisation des pratiques des droits de l’homme. In: *Avancées et confins actuels des droits de l’homme aux niveaux international, européen et national*, Mélanges offerts à Silvio Marcus Helmons, Bruylant Bruxelles, 2003, pp. 219-229.; RAMCHARAN, Bertrand: Human Rights: Universality and Cultural Diversity. In: COOMANS, Alphonsus P. M. (ed.): *Rendering justice to the vulnerable, Liber Amicorum in honour of Theo van Boven*. Kluwer Law International, Hága, 2000, pp. 239-258.; STAMOULAS, Aristotelis: The Justification of Human Rights and the Questions of its Cross-Cultural Validity: Universal Theories and Particular Perspectives. *Mediterranean Journal of Human Rights*, Vol. 8, No.1, 2004, pp. 297-320.

¹³⁴ SEDLEY, The Rt. Hon. Lord Justice Stephen: Are Human Rights Universal, and Does It Matter? In: BREITENMOSER – EHRENZELLER – SASSÓLI – STOFFEL – WAGNER PFEIFER, (eds.): *Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Liber Amicorum Luzius Wildhaber*. pp. 793-803.

¹³⁵ Lásd az utóbbi hónapok felháborító hírei között az erőszak miatt a rendőrségen feljelentést tevő fiatal lány esetét Darfourból, akit védelem és jogorvoslat helyett egyszerűen megköveztek, hiszen paráználkodott; vagy Pakisztán észak-nyugati területein a sáría, az iszlám ítélkezés bevezetését a tálib fegyveresekkel kötött – és azután általuk azonnal meg is szeggett – tüzszünet eredményeként, amely ellen tiltakozási hullám indult Pakisztánban (hiszen legitimizálja az ott általában egyébként sem szerelemből kötött házasságokban a nemi erőszakot).

¹³⁶ PIRJOLA, Jari: Culture, Western Origin and the Universality of Human Rights. *Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter (Nordic Journal of Human Rights)*, Vol. 23, 1/2005, pp. 1-15. Lásd továbbá BRAGYOVA, András: Alapozhatók-e az emberi jogok a nemzetközi jogra? Avagy: pótolhatja-e a nemzetközi jog a természetjogot? *Állam- és Jogtudomány*, 1991/34. pp. 94-114.

dolgozat keretei között sajnos nem áll módomban belemerülni; magam részéről az igazságot valahol az univerzalitás és azon arany középutas megoldás között látom, amely szerint bizonyos jogok esetén beszélhetünk csak univerzális értékekről, mások valóban kultúrához kötöttek.¹³⁷ Talán érthető például a törzsi társadalmak magántulajdonnal szembeni viszolygása, ugyanakkor nem szerencsés, ha kulturális relativizmus jelszóval védik a nők kizsákmányolását.

A két általam vizsgált bíróság kölcsönhatása azonban az univerzalitás (részleges univerzalitás) mellett szóló érv is lehet: hiszen azon jogok, illetve azok olyatén értelmezése, amelyek kapcsán interakció lép fel, és amely – a kulturális, politikai, társadalmi különbségek ellenére – transzportálható egyik kontinensről a másikra (illetőleg Afrikába, a harmadikra),¹³⁸ nyilvánvalóan egyetemes értékűek. E kör – amint azt a dolgozat hátralevő részeiben látni fogjuk – jóval bővebb, mint az *erga omnes/ius cogens* normák közé felvett kínzás és diszkrimináció tilalma.¹³⁹

E gondolatok szellemében vágok tehát neki az Európai és Amerikaközi Emberi Jogi Bíróságok egymásra hatása feltárásának.

¹³⁷ Lásd DONNELLY, Jack: The Relative Universality of Human Rights. *Human Rights Quarterly*, Vol. 29, No. 2, May 2007, pp. 281-306.; TOMUSCHAT, Christian: Menschenrechte als universelle Norm. In: WAGNER, Wolfgang – GRÄFIN DÖNHOF, Marion – KAISER, Karl – LINK, Werner – MAULL, Hans W. – SCHATZ, Klaus-Werner (eds.): *Jahrbuch Internationale Politik 1999-2000*. R. Oldenbourg Verlag München, 2001, pp. 24-34.

¹³⁸ Lásd még O’SULLIVAN, Declan: The Arab, European, Inter-American and African Perspectives on Understanding Human Rights: the Debate Between ‘Universalism’ and ‘Cultural Relativism’. *Mediterranean Journal of Human Rights*, Vol. 8, No.1, 2004, pp. 153-193.

¹³⁹ Lásd még BIANCHI, Andrea: Human Rights and the Magic of Jus Cogens. *European Journal of International Law*, 2008., Vol. 19., pp. 491-508.

II. Kölcsönhatás az Emberi Jogok Amerikaközi és Európai Bírósága között egyes eljárási kérdések tekintetében

II.1. Tanácsadó vélemények

A tanácsadó vélemény a nemzetközi jogban valamely nemzetközi – állandó, *ad hoc* vagy választott- – bíróság általában nem kötelező erejű, de mérvadó¹⁴⁰ állásfoglalása. Szerepe a nemzetközi jogban általában jelentős, jobb esetben akár az államok magatartásán is képes változtatni. Az Amerikaközi és az Európai Emberi Jogi Bíróságok egymásra hatását elemző dolgozatomban az eljárásjogi kérdések vizsgálata között elsőként e tanácsadó véleményekre keríték sort. Mind az amerikaközi, mind az európai rendszerben a lehetséges eljárási módok egyikét képezi; jelentősége és kihasználtsága ugyanakkor rendkívül különböző. A két tanácsadó véleményezési gyakorlat rövid vázolását követően egyrészt bemutatom azt, hogy e tanácsadó vélemények kapcsán milyen kölcsönhatás valósul meg, másrészt megvizsgálom annak lehetőségét, hogy az európai rendszerben valóban ritka tanácsadó vélemények – adott esetben az amerikai minta alapján – gyakoribb alkalmazása illetve szabályainak módosítása célszerű lehetne-e a jövőben.

II.1.1. Tanácsadó vélemények az európai rendszerben

Az európai rendszerben a mai napig mindössze két tanácsadó vélemény született (az egyik [2004] pusztán a válaszadás megtagadásának indoklása volt).¹⁴¹

¹⁴⁰ NB, A magyar, román, bolgár békeszerződések ügyében adott tanácsadó vélemény, 1950. március 30., pp. 67., 71.

¹⁴¹ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ugyanakkor tanácsadó véleményezési jogköre van az emberi jogokról és a biomedicináról szóló 1997-es ovidói egyezmény 29. cikke alapján. (Convention for the protection of Human Rights and dignity of the human being with regard to the application of biology and medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine, 1997. április 4. Magyarország tagja, csakúgy, mint a közép-kelet- és kelet-európai, valamint a mediterrán államok többsége; a „fejlett” nyugati államok közül azonban csak Svájc, Norvégia, Izland és Dánia ratifikálta – valamint San Marino.) A 29. cikk értelmében: „Az Emberi Jogok Európai Bírósága – valamely bíróság előtt folyamatba *The European Court of Human Rights may give, without direct reference to any specific proceedings pending in a court, advisory opinions on legal questions concerning the interpretation of the present Convention at the request of: i. the*

E kis számnak oka lehet maga az Európai Egyezmény tanácsadó véleményekre vonatkozó szabályozása is, amely – mint látni fogjuk – az amerikai közti rendszerhez képest rendkívül megszorító, mind alanyi, mind tárgyi tekintetben.

Az európai rendszerben a Bíróságot a Miniszteri Bizottság kérheti fel az Európai Egyezmény és az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyvek értelmezésére.¹⁴² Természetesen csak jogi kérdésekről lehet szó, és az EJEB elutasíthatja a felkérést (47. cikk (1) bekezdés). Későbbi összeütközéseket megakadályozandó, az Egyezmény eleve kizárja, hogy a 2-18. cikkekben, illetve a jegyzőkönyvekben meghatározott jogok és szabadságok tartalmával vagy terjedelmével összefüggő kérdésekre válaszoljon a Bíróság.¹⁴³ Így elkerülhető tehát az, hogy a Bíróság elé kerüljön egy olyan ügy, amelynek tárgyában már tanácsadó véleménnyel megkötötte a kezét. E szabályokat a Második (1963) és a Tizenegyedik Kiegészítő Jegyzőkönyv rendezi.

Mielőtt rátérek az európai tanácsadó vélemények jövőjének boncolgatására, vessünk egy pillantást a két létező tanácsadó véleményre.

Government of a Party, after having informed the other Parties; ii. the Committee set up by Article 32, with membership restricted to the Representatives of the Parties to this Convention, by a decision adopted by a two-thirds majority of votes cast.” Ilyen tanácsadó véleményt azonban még nem kértek. Lásd továbbá WHEATLEY, Steven: Human Rights and Human Dignity in the Resolution of Certain Ethical Questions in Biomedicine. *European Human Rights Law Review*, 2001/3. pp. 312-325. és LAWTON, Anne: Regulating Genetic Destiny: a Comparative Study of Legal Constraints in Europe and the United States. *Emory International Law Review*, Fall 1997 (11), pp. 365-395. Továbbá véleményezési jogkörrel rendelkezik a Velencei Bizottság is.

¹⁴² Lásd továbbá MIHAJLOV, Dobromir: Az Európa Tanács és szervei. *Magyar közigazgatás*, 1994., Vol. 44., No. 9., pp. 559-567.

¹⁴³ „47. Cikk – Tanácsadó vélemények

1. A Bíróság a Miniszteri Bizottság felkérésére az Egyezmény és az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyvek értelmezésére vonatkozó jogi kérdésekben tanácsadó véleményt nyilváníthat.

2. Az ilyen vélemények nem vonatkozhatnak az Egyezmény I. Fejezete és az Egyezményhez kapcsolódó jegyzőkönyvek által meghatározott jogok és szabadságok tartalmával és terjedelmével összefüggő kérdésekre, sem olyan más kérdésekre, melyeket a Bíróságnak vagy a Miniszteri Bizottságnak kellene vizsgálnia az Egyezménynek megfelelően kezdeményezett eljárás folytán.

3. A Miniszteri Bizottságnak a Bíróságot tanácsadó vélemény nyilvánítására felkérő határozatát a Bizottságban részvételre jogosult képviselők többségi határozatával kell meghozni.

48. Cikk – A Bíróság tanácsadó hatásköre

A Bíróság határoz arról, hogy a Miniszteri Bizottság tanácsadó vélemény nyilvánítására vonatkozó felkérése a 47. Cikkben meghatározott hatáskörébe tartozik-e.

49. Cikk – Tanácsadó vélemények indokolása

1. Tanácsadó véleményét a Bíróság indokolással látja el.

2. Ha a tanácsadó vélemény egészében vagy részben nem képviseli a bírák egyhangú véleményét, a bíró jogosult különvéleményt csatolni.

3. A Bíróság tanácsadó véleményét közli a Miniszteri Bizottsággal.”

Az első alkalommal (2002 januárjában) a Miniszteri Bizottság arra kérte az EJEB-et, hogy nyilvánítson véleményt az Európai Egyezmény és a Független Államok Közössége emberi jogi egyezményének együttes létezéséről. A tizenkét tagállamból¹⁴⁴ álló FÁK 1995-ben nyitotta meg aláírásra a FÁK emberi jogokról és szabadságokról szóló egyezményét, amely több tekintetben inkább az amerikaiakéhoz hasonlít.¹⁴⁵ A FÁK-egyezmény mindazonáltal csak 1998-ban lépett hatályba. A 2001/1249. számú parlamenti közgyűlési határozatban¹⁴⁶ megfogalmazott aggályok értelmében a FÁK-egyezmény az európaiakéhoz jóval alacsonyabb szintű védelmet nyújt, valamint az ügyeket – nem kötelező erővel – elbíráló FÁK-Bizottságban a pártatlanság intézménye egyáltalán nem érvényesül. A Parlamenti Közgyűlés a 2001/1519. számú határozatban javasolta a Miniszteri Bizottságnak, hogy kérjen tanácsadó véleményt a Bíróságtól a tekintetben, hogy a FÁK-Bizottság az EJEE 35. cikk (2) bekezdésének b) pontjában¹⁴⁷ vett „más nemzetközi vizsgálat vagy elintézési eljárásnak” tekinthető-e. A Parlamenti Közgyűlés szerint ugyanis nem tekinthető annak, éppen ezért azon tagállamainak, amelyek mindkét szervezetnek (Európa Tanács illetve FÁK) tagjai, azt javasolta, hogy az Európai Egyezményt ratifikálják, hiszen állampolgáraik számára az nyújt nagyobb védelmet. E javaslatot egyébként – Oroszország kivételével – követték is az érintett államok: Azerbajdzsán és Ukrajna nem írták alá a FÁK-egyezményt, Örményország, Grúzia és Moldova pedig nem ratifikálták.¹⁴⁸

Az EJEB a 47. és 48. cikkek alapján tehát megvizsgálta a kérelmet. Úgy találta, hogy mivel – a 47. cikk (2) bekezdése alá esve – a későbbiekben akár egyéni panaszok elfogadhatóságát predeterminálhatná, már elvben kizárt a kérdés

¹⁴⁴ A FÁK tagállamai: Azerbajdzsán, Fehér-Oroszország, Grúzia, Kazahsztán, Kirgizisztán, Moldova, Oroszország, Örményország, Tadzsikisztán, Türkmenisztán, Ukrajna, Üzbegisztán.

¹⁴⁵ Lásd a gazdasági és szociális jogok integrációját az egyezménybe. Lásd még KOVÁCS, Péter: *Nemzetközi közjog*. Osiris, Budapest, 2006. p. 315.

¹⁴⁶ ET 2001/1249. számú parlamenti közgyűlési határozat, 2001. május 23., p. 4.

¹⁴⁷ 35. cikk „A Bíróság a 34. Cikk alapján előterjesztett egyéni kérelemmel nem foglalkozik, ha az

a) névtelen; vagy

b) lényegileg azonos egy olyan ügygel, amelyet a Bíróság már megvizsgált, illetve amelyet már más nemzetközi vizsgálat vagy elintézési eljárás alá bocsátottak és az nem tartalmaz az ügyre vonatkozó új adatokat.”

¹⁴⁸ Forrás: <http://www.cis.minsk.by/main.aspx?uid=74> (2009. 2. 28.).

megválaszolása. Egyhangúlag elutasították tehát, hogy az EJEB tanácsadó véleményezési hatáskörébe esne a kérdés.¹⁴⁹

Az EJEB által 2008 februárjában adott második – de első érdemi – tanácsadó véleményben¹⁵⁰ már valóban sor került válaszadásra, habár itt sem válaszolta meg a Bíróság a feltett kérdések mindegyikét. Egész pontosan a két feltett kérdésből pusztán az elsőre válaszolt.

Az EJEB bíráinak megválasztása körül forgott a vita, mégpedig Málta helyzete vetett fel néhány kérdést. A Parlamenti Közgyűlés ugyanis elutasította a Málta által elé terjesztett hármas jelöltlistát, amelyből a Közgyűlésnek kell kiválasztania a megfelelő személyt. A máltai lista az Egyezményben foglalt minden kritériumnak megfelelt, de nem teljesítette a Parlamenti Közgyűlés 2004/1366. és 2005/1426. számú határozataiban¹⁵¹ foglaltakat. E határozatok – a nemek egyenjogúságának előmozdítása és a diszkrimináció visszaszorítása érdekében – úgy rendelkeztek, hogy nem vesz figyelembe olyan állami jelöltlistákat, amelyekben nincs képviseltetve mindkét nem. Bár a Miniszteri Bizottság visszautasította a Közgyűlés azon indítványát, hogy mindezt a tagállamok az Egyezmény 22. cikkébe, a kritériumok közé is integrálják,¹⁵² a Parlamenti Közgyűlés visszautasította a Málta által 2006. július 17-én benyújtott listát, mivel azon csak férfiak szerepeltek. A máltaiak azzal védekeztek, hogy szerettek volna máltai személyeket jelölni a posztra (amely egyébként nem kötelező, de ettől a tagállamok nem szívesen térnek el), de – kicsiny ország lévén – egyetlen máltai hölgy sem rendelkezett a jelöltséghez szükséges képesítéssel, tapasztalattal. Máltának az Európa Tanácshoz kirendelt állandó képviselője végül arra kérte a Miniszteri Bizottságot, keressék meg tanácsadó véleményért a Bíróságot.

¹⁴⁹ EJEB, Decision on the competence of the Court to give an advisory opinion, 2004. június 2., paras. 27., 35. (a Bíróság tanácsadó véleményezési hatásköréről való döntés; a továbbiakban: 2004. évi tanácsadó vélemény)

¹⁵⁰ EJEB, Advisory opinion on certain legal questions concerning the lists of candidates submitted with a view to the election of judges to the European Court of Human Right, 2008. február 12. (az Emberi Jogok Európai Bírósága bíráinak választása kapcsán benyújtott jelöltlistákat érintő egyes kérdések tárgyában adott tanácsadó vélemény; a továbbiakban: 2008. évi tanácsadó vélemény)

¹⁵¹ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának jelöltjeiről szóló, 2004/1366. és 2005/1426. számú határozatok, ET Parlamenti Közgyűlés. Ezeket egyébiránt alapvetően megerősítette a 2009/1646. számú (2009. január 27.) parlamenti közgyűlési határozat is.

¹⁵² ET 2004/1649. számú parlamenti közgyűlési határozat

Így 2007. július 17-én a Miniszteri Bizottság – a fent említett 47. cikk alapján – a következő kérdések megválaszolására kérte az EJEB-et: i. A Bíróság bírói posztjára pályázó jelöltek listája – amely megfelel a 21. cikkben foglalt feltételeknek – elutasítható-e pusztán a nemekkel kapcsolatosan? ii. A 2004/1366. és a 2005/1426. számú határozatok megsértik-e a Parlamenti Közgyűlés EJEE 22. cikkéből fakadó, arra vonatkozó kötelezettségeit, hogy figyelembe vegye a jelöltlistát, vagy e listában szereplő nevet, a 21. cikkben szereplő kritériumok alapján? A Bíróság úgy határozott, hogy hatáskörrel rendelkezik az első kérdés megválaszolására, de nem szükséges megválaszolnia a második kérdést.

Megvizsgálta az érdekeltek által előadott érvelést, a szabályozási folyamatokat, illetve a vonatkozó – európa tanácsi, illetőleg részben ENSZ- és európai közösségi – szabályozást, amelynek során kitért arra, hogy a Parlamenti Közgyűlés ismételt javaslatai ellenére a Tizennegyedik Kiegészítő Jegyzőkönyv változatlanul hagyja a 22. cikket, azaz nem egészíti ki a nemekre vonatkozó kritériummal. A vonatkozó *travaux préparatoires* ezt azzal magyarázzák, hogy az ilyen formán létrejött lista nem biztos, hogy egyezne azzal, amely a jelöltek érdemei alapján rangsorolna. Ugyanakkor felhívja a Részes Feleket arra, hogy mindent tegyenek meg annak érdekében, hogy listáik mind női, mind férfi jelölteket tartsanak. ¹⁵³

A Bíróság szerint nem adható egyértelmű igenlő vagy nemleges válasz az első kérdésre. Mindazonáltal – a nemek egyenlőségének kimerítő vizsgálata után ¹⁵⁴ – kifejtette, hogy a Parlamenti Közgyűlés jelen gyakorlatát, amely nem enged kivételt a nemek egyenlőségének szabálya alól, nem tartja összeegyeztethetőnek az Egyezményvel. Hiszen ha az állam mindent megtesz annak érdekében, hogy a listán mindkét nem képviselői szerepeljenek, csak nem jár sikerrel, nem kérhető számon rajta ilyen kritérium. ¹⁵⁵ Ugyanakkor érdekes, hogy az EJEB nem mondta ki *expressis verbis* a nemleges választ (a mai jogszabályi háttér mellett Máltának van igaza, vagyis nem utasítható el egynemű jelöltlista). Hiszen gyakorlatilag körülírja azt a paragrafus második felében... Ugyanakkor a listák elfogadása és elutasítása

¹⁵³ EJEB, 2008. évi tanácsadó vélemény, para. 25.

¹⁵⁴ EJEB, 2008. évi tanácsadó vélemény, paras. 41-51.

¹⁵⁵ EJEB, 2008. évi tanácsadó vélemény, para. 54.

tekintetében szabad kezét adott az EJEB a Parlamenti Közgyűlésnek – könnyen meglehet, hogy e kérdéskör nemsokára bumerángxént fog visszatérni hozzá.¹⁵⁶

Amely miatt mindazonáltal e 2008. évi tanácsadó véleményre e fejezet keretei között később még visszatérek, az az a tény, hogy 34. paragrafusában többek között megvizsgálta, hogyan néz ki az amerikai rendszerben a bírák választása.

II.1.2. Tanácsadó vélemények az amerikai rendszerben

Dolgozatom írásáig tizenkilenc tanácsadó vélemény született az amerikai rendszerben, a legutóbbi 2005 novemberében. Az első tanácsadó vélemények még azelőtt keletkeztek, hogy megindultak volna az Amerikai Közi Bíróság peres eljárásai.

Az Amerikai Egyezmény 64. cikke¹⁵⁷ értelmében az Amerikai Államok Szervezetének tagállamai – tehát azok is, amelyek nem ismerték el peres ügyekben az Amerikai Közi Bíróság joghatóságát, vagy amelyek nem részes felei az Amerikai Egyezménynek – kérhetnek tanácsadó véleményt a Bíróságtól az Amerikai Egyezmény, illetve bármely más emberi jogi egyezmény tekintetében, amelyben az amerikai államok részes felek. Hatáskörükön belül pedig az AÁSZ Charta – buenos aires-i jegyzőkönyvvel módosított – X. Fejezetében felsorolt szervek¹⁵⁸ is kérhetnek tanácsadó véleményt. Sőt, a tagállamok arra is kérhetik a Bíróságot, hogy nyilatkozzon belső jogszabályaik valamelyikének a fent említett nemzetközi egyezményekkel való összeegyeztethetőségéről – ezzel mintha kvázi alkotmánybírósági feladatokkal is felruházták volna.

¹⁵⁶ Lásd továbbá „Election of Judges: Positive Discrimination...” Case Comment, *European Human Rights Law Review*, 2008/3., pp. 418-422.

¹⁵⁷ EJAE 64. cikk: „1. A Szervezet tagállamai megkereshetik a Bíróságot a jelen egyezmény vagy egyéb olyan egyezmény értelmezése érdekében, amely az amerikai államokban az emberi jogok védelmére vonatkozik. Hatáskörükön belül az Amerikai Államok Szervezete Chartájának – a buenos aires-i jegyzőkönyvvel módosított – X. Fejezetében felsorolt szervek hasonlóképpen megkereshetik a Bíróságot. 2. A Bíróság – a Szervezet tagállamának kérésére – véleménnyel láthatja el ezen államot annak belső jogszabályai bármelyikének az említett nemzetközi egyezménnyel való összeegyeztethetősége tekintetében.” (a szerző fordítása)

¹⁵⁸ Meeting of Consultation of Ministers of Foreign Affairs (Külügyminiszterek Konzultációs Találkozója), Permanent Council of the Organization (a Szervezet Állandó Tanácsa), Advisory Defense Committee (Védelmi Tanácsadó Bizottság), General Assembly (Közgyűlés).

Az Amerikaközi Bíróság számos nagy jelentőségű tanácsadó véleményt adott az évek során.¹⁵⁹ Különös figyelmet érdemel az első tanácsadó vélemény a tanácsadó véleményezési jogkörének tárgyát képező egyéb egyezményekről (1982), a halálbüntetés korlátozásáról adott harmadik tanácsadó vélemény (1983), az újságírók kötelező szakmai egyesületi tagságáról adott ötödik tanácsadó vélemény (1985), szükséghelyzettel kapcsolatban adott nyolcadik és kilencedik tanácsadó vélemények (1987), a belső jogorvoslati fórumok kimerítésével kapcsolatban adott tizenegyedik tanácsadó vélemény (1990), a konzuli kapcsolatok jogában szereplő információs joggal kapcsolatban adott tizenhatodik tanácsadó vélemény (1999), a gyermekek emberi jogairól szóló tizenhetedik tanácsadó vélemény (2002) és a papír nélküli bevándorlók jogairól szóló tizennyolcadik tanácsadó vélemény (2003).

*Első tanácsadó véleménye*¹⁶⁰ Peru kérésére született. Amint azt fent már említettem, az Amerikaközi Bíróság nemcsak az Amerikai Egyezmény, de „bármely egyéb olyan emberi jogi egyezmény tekintetében [is adhat tanácsadó véleményt], amelyben az amerikai államok részes felek”. Peru – és még sokan mások – arra voltak kíváncsiak, melyek ezek az „egyéb” emberi jogi – helyesebben: emberi jogi vonatkozású – egyezmények. Már a legelső alkalommal érvényesülhetett a *Kompetenz-Kompetenz* elv, hiszen a Bíróság meghatározhatta, mire terjed ki tanácsadó véleményezési hatásköre. És az Amerikaközi Bíróság már legelső érdemi munkája során ügyelt arra, hogy nehogy véletlenül is túl szűken vonja meg saját tevékenységének határait. Mint később egyes anyagi jogok kapcsán is látni fogjuk, az Amerikaközi Bíróság a nemzetközi bíróságok közül talán a legeslegjobban ügyel arra, hogy ne fossza meg magát későbbi ítélkezési lehetőségtől. Első tanácsadó véleményében megállapította, hogy az Amerikaközi Bíróság bármely olyan szerződési *kitétel, rendelkezés*¹⁶¹ tekintetében gyakorolhatja tanácsadó véleményezési jogkörét, amely emberi jogvédelemmel foglalkozik, és olyan nemzetközi szerződésben szerepel, amely az amerikai államokban – azok

¹⁵⁹ Az amerikai tanácsadó vélemények történeti kontextusba helyezését lásd BUERGENTHAL: The Evolving International Human Rights System. p. 793.

¹⁶⁰ EJAB, Advisory opinion OC-1/82 of September 24, 1982, „Other treaties” subject to the consultative jurisdiction of the Court (Art. 64 American Convention on Human Rights) (a Bíróság véleményezési jogkörébe tartozó „egyéb” szerződések; a továbbiakban: OC-1/82 tanácsadó vélemény)

¹⁶¹ Ez a legnagyobb jelentőségre talán a Tizenhatodik tanácsadó vélemény kapcsán tett szert.

valamelyikében – alkalmazandó. E szerződés lehet bilaterális vagy multilaterális, bármi lehet az elsődleges célja (tehát az is lehetséges, hogy a szerződés összes többi rendelkezésének semmi köze az emberi jogokhoz), és természetesen lehetnek – vagy potenciálisan lehetnek – részes felei nem az amerikaiaközi rendszer tagállamai is.¹⁶² Tanácsadó véleményezési jogkörének alapvetően három esetleges, de nem taxatív korlátot állított (természetesen csak a saját belátásának megfelelően): az adott körülmények miatt megtagadható tehát a tanácsadó vélemény adása, ha i. a kérdés alapvetően nem amerikai állam nemzetközi kötelezettségeivel kapcsolatos; ii. a kérdés alapvetően az amerikaiaközi rendszeren kívül eső nemzetközi szervek vagy testületek felépítésével vagy működésével kapcsolatos; iii. a válaszadás nyomán sérülnének az egyén egyezményben lefektetett emberi jogai.¹⁶³ Egyetlen kötelezettséget állított fel csupán a Bíróság: mindezen esetekben a tanácsadó vélemény megtagadását kellően indokolni köteles a Bíróság.¹⁶⁴ Kitért arra is, hogy tanácsadó véleményezési hatáskörének terjedelme meghaladja minden más nemzetközi bíróság ilyen hatásköréét.¹⁶⁵ Az, hogy az Amerikaiaközi Bíróság 1982-ben a kiterjesztő értelmezés mellett döntött, azért nem lehet meglepő, hiszen ezen időszakban még igen ingatag talajon állt az amerikaiaközi peres eljárások jövője – mindössze négy állam fogadta el addig a Bíróság peres ügyekre vonatkozó – kötelező – joghatóságát.¹⁶⁶

A *harmadik tanácsadó vélemény*¹⁶⁷ a halálbüntetés kérdését feszegette. Az Amerikaiaközi Bizottság – az Amerikai Egyezmény 4. cikk (2) és (4) bekezdéséhez kapcsolódóan¹⁶⁸ – két kérdést tett fel: i. alkalmazható-e a halálbüntetés olyan

¹⁶² EJAB, OC-1/82 tanácsadó vélemény, para. 52 (1)

¹⁶³ Ez eddig egyetlen egyszer, a Tizenkettedik tanácsadó vélemény kapcsán fordult elő.

¹⁶⁴ EJAB, OC-1/82 tanácsadó vélemény, para. 52 (2)

¹⁶⁵ EJAB, OC-1/82 tanácsadó vélemény, para. 14. Vö. CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: The Inter-American system of protection of Human Rights: the developing case-law of the Inter-American Court of Human Rights (1982-2005). In: GÓMEZ ISA, Felipe – DE FEYTER, Koen (eds.): *International Protection of Human Rights: Achievements and Challenges*. University of Deusto, Bilbao, 2006, pp. 475-506. p. 476.

¹⁶⁶ Az ítélet részletes elemzését lásd PARKER: „Other Treaties”: The Inter-American Court of Human Rights Defines its Advisory Jurisdiction. pp. 211-243.

¹⁶⁷ EJAB, Advisory opinion OC-3/83 of September 8, 1983, Restrictions to the Death Penalty (Arts. 4(2) and 4(4) American Convention on Human Rights) (A halálbüntetéssel kapcsolatos korlátozások; a továbbiakban: OC-3/83 tanácsadó vélemény)

¹⁶⁸ EJAE, 4. cikk „(2) Azon államokban, amelyekben még nem törölték el a halálbüntetést, csak a legsúlyosabb bűncselekményre szabható ki, mégpedig egy olyan végleges ítéletet követően, amelyet hatáskörrel rendelkező bíróság ezt a büntetést megállapító, a bűncselekmény elkövetését megelőzően alkotott

bűncselekményekre, amelyeket nem fenyegetett ez a büntetési nem az Amerikai Egyezmény – adott államban való – hatályba lépésekor? ii. Ha valamely állam fenntartással élt az Egyezmény 4. cikk (4) bekezdésével kapcsolatban, később bevezethet-e halálbüntetést, ha a ratifikáció alkalmával az érintett bűncselekményekre az nem vonatkozott?¹⁶⁹ Az Amerikaközi Bíróság erőteljes jogvédő szerepet¹⁷⁰ felvállalva mindenekelőtt kifejti: az Egyezmény a halálbüntetés kiterjesztésének abszolút tilalmát mondja ki, és ezért az első kérdésre nemleges választ ad, csak úgy, mint a másodikra.¹⁷¹ E válasz logikai egységben volt az EJAЕ 4. cikk (3) bekezdésével is, amelynek értelmében a halálbüntetés nem vezethető be olyan országban, ahol azt egyszer már eltörölték.

Az *ötödik tanácsadó vélemény*¹⁷² Costa Rica kérésére született.¹⁷³ E tanácsadó véleményben valóban sor került arra is,¹⁷⁴ hogy az állam a tekintetben is kikérje az Amerikaközi Bíróság véleményét, hogy belső jogszabálya (jelen esetben az 1969. szeptember 22-i 4420. sz. törvény) összhangban áll-e az Amerikai Egyezmény megfelelő – jelen esetben az EJAЕ 13. és 29. cikkek¹⁷⁵ –

törvénynek megfelelően szabott ki. E büntetés nem terjeszthető ki olyan bűncselekményekre, amelyekre az jelenleg nem alkalmazandó.

(4) A halálbüntetés semmi esetre sem vethető ki politikai bűncselekményekért vagy egyéb, kapcsolódó köztörvényes bűncselekményekre.” (a szerző fordítása)

¹⁶⁹ EJAB, OC-3/83 tanácsadó vélemény, para. 8.

¹⁷⁰ E tanácsadó vélemény rendkívüli jelentőségéről lásd TITTEMORE, Brian D.: The Mandatory Death Penalty on the Commonwealth Caribbean and the Inter-American Human Rights System: An Evolution in the Development and Implementation of International Human Rights Protections. *William and Mary Bill of Rights Journal*, December 2004, Vol. 13., pp. 445-504., p. 451.

¹⁷¹ EJAB, OC-3/83 tanácsadó vélemény, para. 76 (3 a,b).

¹⁷² EJAB, Advisory opinion OC-5/85 of November 13, 1985, Compulsory membership in an association prescribed by law for the practice of journalism (Arts. 13 and 29 American Convention of Human Rights) (A törvényben előírt egyesületben való kötelező tagság az újságírói tevékenysége folytatása érdekében; a továbbiakban: OC-5/85 tanácsadó vélemény)

¹⁷³ Ez az ügy az Amerikaközi Bizottság előtti, Costa Ricát érintő Schmidt-ügy nyomán indult el. Lásd továbbá STRAUSS, Leslie R.: Press Licensing Violates Freedom of Expression – Compulsory Membership in an Association Prescribed by Law for the Practice of Journalism, 5 *Inter-Am. Ct. H.R. (Ser. A.)* (1986). *University of Cincinnati Law Review*, 1987/5., pp. 891-317., p. 896.

¹⁷⁴ Csak úgy, mint a negyedik tanácsadó véleményben (Advisory Opinion OC-4/84 of January 19, 1984, Proposed Amendments of the Naturalization Provisions of the Constitution of Costa Rica; a costa ricai honosítási szabályok javasolt módosításáról; a továbbiakban: OC-4/84 tanácsadó vélemény).

¹⁷⁵ EJAЕ 13. cikk: „1. Mindenkinek joga van a gondolat- és vélemény szabadsághoz. Ez a jog tartalmazza mindenfajta információ és eszme keresését, kézhezvételét és szolgáltatását, a határokon túl, szóban, írásban, nyomtatásban, művészet vagy szabadon választott egyéb médium útján.

2. Az előző paragrafusban biztosított jog gyakorlása nem lehet előzetes cenzúra tárgya, de utólagos felelősségrevonás tárgyát képezi, amelyet jogszabályban kifejezetten rögzíteni kell, annak érdekében, hogy a szükséges mértékben biztosítsák:

a. mások jogainak vagy hírnevének tiszteletét; vagy

b. a nemzetbiztonság, a közrend, a közegészség vagy a közérkölcsek védelmét.

rendelkezéseivel. A kérdés lényegében arra vonatkozott, hogy az Amerikaközi egyezményrel összeegyeztethető-e az, ha az újságírók számára – tevékenységük gyakorlásához – kötelező tagságot írnak elő valamely szakmai szervezetben. Mivel a törvényben előírt feltételek bizonyos újságírókat megfoszthattak attól a lehetőségtől, hogy belépjenek e szervezetbe, illetve a médiában a véleménynyilvánítás megsértését eredményezhették, a kötelező tagság jogellenességének kimondására került sor, anélkül, hogy a Bíróság értelmezte volna a véleménynyilvánítás elé jogszerűen állítható akadályokat.¹⁷⁶ Mindazonáltal az Amerikaközi Bíróság igen lényeges, e szabadságjog alapját érintő kijelentéseket is tett e tanácsadó véleményben: Az információ szabadságának megsértése például nem ellenőrizhető előzetes eszközökkel, csupán utólag szankcionálható az, aki ilyen jogsértést követett el; s még e szankciók is feltételekhez kötöttek, például, hogy a felelősség megállapításának alapját előzetesen jogszabály rögzíti.¹⁷⁷ A Bíróság azt is kijelentette, hogy bár Costa Ricában jogsértés valósult meg, ez nem tartozik a véleménynyilvánítás szabadságának durva megsértései közé, ahhoz ugyanis többek között az előzetes cenzúra tartozik, illetve az olyan események, amikor kormányzati ellenőrzés alá vonják az információáramoltatást.¹⁷⁸

3. A véleménynyilvánítás szabadsága nem korlátozható közvetett eszközökkel vagy módon, mint például a nyomtatott média, a rádiósugárzási frekvenciák vagy az információ terjesztésében használt felszerelés feletti kormányzati vagy magánellenőrzéssel való visszaélés útján, vagy bármely más módon, amelynek célja, hogy befolyásolja az eszmék és vélemények kommunikációját és keringését.

4. A fenti 2. bekezdés rendelkezései ellenére a közmédia jogszabály által előzetes cenzúra alá vethető, azon egyedüli céllal, hogy szabályozzák a hozzájuk való hozzáférést a gyermekkor és serdülőkor erkölcsi védelme érdekében.

5. Minden háborús propaganda, vagy bármely nemzeti, faji vagy vallási alapú gyűlölet, amely jogellenes erőszakra hív fel, avagy bármely hasonló cselekmény, amely valamely személy vagy azok egy csoportja ellen irányul bármely okból, beleértve a faj, szín, vallás, nyelv vagy nemzetiség kérdését, a jog által büntetendő bűncselekménynek minősül.”

29. cikk: „Jelen Egyezmény egyetlen rendelkezése sem értelmezhető akképpen, hogy az

a. megengedje bármely Részes Félnek, csoportnak vagy személynek a jelen Egyezményben elismert jogok és szabadságok gyakorlásának elnyomását vagy az Egyezményben megengedettnél nagyobb mértékben való korlátozását;

b. korlátozza bármely Részes Fél joga vagy valamely olyan egyéb egyezmény alapján elismert jog vagy szabadság gyakorlását, amelynek az érintett állam részese;

c. korlátozza az emberi személyiségben rejlő vagy a képviseleti demokráciából, mint kormányzási formából következő egyéb jogokat és garanciákat; vagy

d. kizárja vagy korlátozza az Emberi Jogok és Kötelezettségek Amerikai Nyilatkozatának és egyéb, hasonló természetű nemzetközi aktusok hatályát.” (a szerző saját fordítása)

¹⁷⁶ EJAB, OC-5/85 tanácsadó vélemény, paras. 85., 12.

¹⁷⁷ EJAB, OC-5/85 tanácsadó vélemény, para. 39. Az egyesületi tagság ugyanis szorosan összefüggött a costai újságírók felelősségével.

¹⁷⁸ EJAB, OC-5/85 tanácsadó vélemény, para. 54.

A *nyolcadik*¹⁷⁹ és *kilencedik tanácsadó vélemények*¹⁸⁰ az amerikai államokban igen gyakori szükséghelyzetekben mondták ki bizonyos igazságszolgáltatási garanciák felfüggeszthetlenségét, egyszer az Amerikaközi Bizottság, másodszor Uruguay kérésére. Habár e tanácsadó vélemények már a kilencvenes években gyakorlati szerephez jutottak egyes peres ügyekben is (például Peru felelősségét az ezekben levezetett logika alapján állapították meg a *Neira-Alegría ügyben*¹⁸¹), 2001-et követően újra és új értelemben nyertek aktualitást ezek a kérdések.¹⁸²

A *tizenegyedik tanácsadó véleményért*¹⁸³ az Amerikaközi Bizottság folyamodott az Amerikaközi Bírósághoz. A belső jogorvoslati fórumok kimerítésére vonatkozó feltétel alóli kivételeket két kör tekintetében kérte értelmezni: i. olyan bennszülöttek tekintetében, akik gazdasági körülmények nyomán nem tudják kimeríteni azokat, illetve ii. olyan egyéni panaszosok tekintetében, akik azért nem tudják azokat igénybe venni, mert az ügyvédet igénylő eljáráshoz – az általános társadalmi félelem miatt – nem találnak maguknak jogi képviselőt.¹⁸⁴ Ezen akkor még sajátosan dél- és közép-amerikai problémában¹⁸⁵ a Bíróság saját gyakorlata, illetve maga az Egyezmény értelmezése nyomán igen magabiztosan arra a következtetésre jutott, hogy a fenti problémák miatt nem tagadható meg a nemzetközi emberi jogi eljárás a potenciális sértettektől.¹⁸⁶ Kijelentései azonban, úgy tűnik, napjainkban már felhasználhatók egyes török és orosz ügyekben is.

¹⁷⁹ EJAB, Advisory opinion OC-8/87 of January 30, 1987, Habeas corpus in emergency situations (Arts. 27(2), 25(1) and 7(6) American Convention on Human Rights) (Habeas corpus vészhelyzetekben; a továbbiakban: OC-8/87 tanácsadó vélemény)

¹⁸⁰ EJAB, OC-9/87 tanácsadó vélemény

¹⁸¹ EJAB, *Neira-Alegría és társai kontra Peru*, merits, 1995. január 19., paras. 82-83., 91.

¹⁸² Lásd FITZPATRICK, Joan: States of Emergency in the Inter-American Human Rights System. In: HARRIS – LIVINGSTONE (ed.): *The Inter-American System of Human Rights*. pp. 371-394.; HUGHES, Edel: Entrenched Emergencies and the „War on Terror”: Time to Reform the Derogation procedure in International Law? *New York International Law Review*, Summer 2007, Vol. 20., pp. 1-66., p. 15.

¹⁸³ EJAB, Advisory opinion OC-11/90 of August 10, 1990, Exceptions to the exhaustion of domestic remedies (Art. 46(1), 46(2)(a) and 46(2)(b) American Convention on Human Rights) (A belső jogorvoslati fórumok kimerítésére vonatkozó kivételek; a továbbiakban: OC-11/90 tanácsadó vélemény)

¹⁸⁴ EJAB, OC-11/90 tanácsadó vélemény, para. 2.

¹⁸⁵ Lásd továbbá SCHNABLY, Stephen J.: Emerging International Law Constraints on Constitutional Structure and Revision: a Preliminary Appraisal. *University of Miami Law Review*, January 2008, Vol. 62, pp. 417-471., p. 426.

¹⁸⁶ EJAB, OC-11/90 tanácsadó vélemény, para. 42.

A tizenhatodik tanácsadó vélemény¹⁸⁷ bírt talán a legjelentősebb befolyással a nemzetközi jogra,¹⁸⁸ hiszen ez volt az a kérdés, amely később a Nemzetközi Bíróság előtt is megjelent, mégpedig a *LaGrand*-, *Avena*- és *Breard*-ügyek formájában.¹⁸⁹ Mexikó kérte az Amerikaközi Bíróságot, hogy nyilatkozzon a konzuli segítségre vonatkozó információs jogról, mégpedig számos, az amerikai államokat érintő emberi jogi (vonatkozású) egyezmény kapcsán. Ahogy az Egyezményben rögzítésre és az első tanácsadó véleményben kifejtésre került, nem pusztán az Amerikai Egyezmény alapján kérhető tanácsadó vélemény. Mexikó ezt használta ki, hogy az Amerikai Egyezményt alá nem író Amerikai Egyesült Államokkal fennálló vitáját¹⁹⁰ mégiscsak az Amerikaközi Bíróság elé vigye.¹⁹¹ Mindez első pillantásra vakmerőnek hangzik, ám ez volt az a határozat, amely nemzetközi porondon végleg elfogadtatta az Amerikaközi Bíróságot komoly és befolyásos fórumként.¹⁹² Mexikó tehát nagyon bölcsen választotta ezt a – habár nem kötelező jellegű, de mégis rendkívül hatékony¹⁹³ – eljárást, az Amerikaközi Bíróság pedig – nagyon gondos munkát végezve – kiválóan megalapozott érveléssel terjesztette ki az emberi jogvédelmet mindaddig ismeretlen területekre is.

Mexikó kifejezetten az Emberi Jogok Amerikai Nyilatkozata, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, illetve a konzuli kapcsolatokról szóló egyezmény értelmezését kérte, azaz három olyan nemzetközi szerződését, amely emberi jogi vonatkozással is rendelkezik, és amelyet az Amerikai Egyesült Államok is ratifikált.

¹⁸⁷ EJAB, OC-16/99 tanácsadó vélemény.

¹⁸⁸ Lásd CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: The Humanization of Consular Law: The Impact of Advisory Opinion No. 16 (1999) of the Inter-American Court of Human Rights on International Case-Law and Practice. *Chinese Journal of International Law*, March 2007, Vol. 6., pp. 1-15., p. 5.

¹⁸⁹ E tekintetben lásd az Ideiglenes intézkedések c. fejezetet.

¹⁹⁰ Például a Santana- és Fierro-ügyek tekintetében. ACEVES, William J.: The Vienna Convention on Consular Relations: a Study of Rights, Wrongs and Remedies. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, March 1998., Vol. 31., pp. 257-304., p. 304.

¹⁹¹ EJAB, OC-16/99 tanácsadó vélemény, para. 2. Lásd továbbá EPPS, Valerie: The Medellín v. Texas Symposium: A Case Worthy of a Comment. *Suffolk Transnational Law Review*, 2008/31., pp. 209-218.

¹⁹² E tanácsadó vélemény még a Nemzetközi Bíróság későbbi Avena-ügyében is előkerült. Lásd KADISH, Mark J.: Article 36 of the Vienna Convention on Consular Relations: The International Court of Justice in Mexico v. United States (Avena) Speaks Emphatically to the Supreme Court of the United States about the Fundamental Nature of the Right to Consul. *Georgetown Journal of International Law*, Fall 2004, Vol. 36., pp. 1-46., p. 3.

¹⁹³ Hiszen a véleménnyel ellentétes gyakorlat már vélelmezetten jogszerűtlen.

A csaknem száz oldalra rúgó tanácsadó véleményben kitérnek a beavatkozó államokon (többek között Honduras, El Salvador, Paraguay vagy Costa Rica) kívül mindazon *amici curiae* hozzászólásokra, amely különböző szervezetektől (NGO-k) vagy magánszemélyektől érkezett (többek között az egyik első amerikai közí bírától, Héctor Gros-Espílltól vagy az Amnesty International-től); az amerikai közí rendszerben egyébként is (a peres eljárásban is) nagyobb szerepet kapnak a nem kormányközi szervezetek, illetve általában az *amici curiae*.

Az Amerikai közí Bíróság e rendkívül jelentős tanácsadó véleményében tehát az emberi jogok közé sorolta a konzuli kapcsolatokról szóló egyezmény azon passzusát, amely a vádlott számára biztosítja azt a jogot, hogy informálják őt arról, hogy a külföldi országban konzuljától segítséget kérhet.

Az Amerikai Egyesült Államok hiába tiltakozott arra hivatkozva, hogy ez az ő szuverén akaratának megkerülése, hiszen az Amerikai közí Bíróság joghatósága rá nem terjed ki, és az akkor még függőben lévő¹⁹⁴ – később megszüntetett – *Breard-ügyet* is befolyásolhatja a Nemzetközi Bíróság előtt.¹⁹⁵ Az Egyesült Államok kategorikusan tagadta, hogy a konzuli kapcsolatok jogáról szóló bécsi egyezmény akárcsak emberi jogi vonatkozású lenne, hangsúlyozván, hogy az a szerződés pusztán államok egymás közötti kapcsolatait rendezi, nem pedig államok és magánszemélyek kapcsolatát.

Az Amerikai közí Bíróság visszautasította mindezen érveket. A hágai ügyek nem szolgáltak megfelelő alapként a tanácsadó vélemény adásának visszautasítására, egyrészt mert az Amerikai közí Bíróság hangsúlyozottan felhívta a figyelmet arra, hogy ő egy „autonóm igazságszolgáltatató szerv”, másrészt mert a hágai *Breard-ügy* időközben megszűnt, és a *LaGrand-ügy* csak később jött, már mintegy egy évvel a mexikói kérelmet követően.¹⁹⁶ Az Amerikai közí Bíróság hivatkozott továbbá a *teheráni túsügyre*: ebben ugyanis a Nemzetközi Bíróság a küldő állam állampolgárainak jogait összekapcsolta a bécsi egyezmény 36.

¹⁹⁴ Ugyanakkor az Amerikai közí Bíróság visszautasította Costa Rica egyik belső törvényjavaslatára vonatkozó tanácsadó véleményezési kérelmét, mert számos kapcsolódó ügy volt függőben az Amerikai közí Bizottság előtt. Lásd SCHMID, Julie Calidonio: Advisory Opinions on Human Rights: Moving Beyond a Pyrrhic Victory. *Duke Journal of Comparative and International Law*, Spring 2006, Vol. 16., pp. 415-447., p. 427.

¹⁹⁵ EJAB, OC-16/99 tanácsadó vélemény, para. 26.

¹⁹⁶ EJAB, OC-16/99 tanácsadó vélemény, para. 61.

cikkével.¹⁹⁷ Ahogy az Amerikaközi Bíróság rámutatott – már a legelső tanácsadó véleményében is – a tanácsadó vélemény megalapozottságához nem azt kell bizonyítania, hogy az érintett egyezmény – ti. a bécsi egyezmény – emberi jogi egyezmény, hanem pusztán annyit, hogy annak egyetlen érintett rendelkezésének vannak emberi jogi vonatkozásai. A bécsi egyezményt értelmezve pedig arra jutunk, hogy a konzuli segítséghez való jog kettős: kedvezményezettje mind a küldő állam, mind a küldő állam érintett állampolgára.¹⁹⁸

Az Amerikaközi Bíróság pedig – többek között az európai ítélkezési gyakorlat vizsgálata után – arra jutott, hogy a konzuli segítségnyújtásra vonatkozó információhoz való jog a tisztességes eljárás részét képezi, és azon minimum garanciák közé tartozik, amelyekben a külföldi állampolgárokat kell részesíteni a büntetőeljárásban.¹⁹⁹ Meglehetősen forradalmi módon megállapította továbbá, hogy az élethez való jog önkényes megsértésének minősül, ha valakit úgy ítélnék halálra, hogy nem élhetett e konzuli segítségnyújtásra vonatkozó információhoz való jogával.²⁰⁰

A *tizenhetedik tanácsadó vélemény*²⁰¹ a gyermekek jogainak tárgyában született, éppen időben a két legjelentősebb gyermekekkel foglalkozó peres ügy, a *Villagrán Morales (Street Children)*²⁰² és a *Serrano-Cruz ügyek*²⁰³ között félúton. Az alapvetően az igazságszolgáltatásbeli²⁰⁴ és a családdal kapcsolatos jogokra vonatkozó értelmezési kérelem igencsak időszerű volt a gyermekkorúakat különösen megterhelő társadalmi feszültségektől terhes dél-amerikai társadalmakban. A beavatkozók a gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezmény (Convention on the Rights of the Child) egyes hiányosságaira is felhívták a

¹⁹⁷ EJAB, OC-16/99 tanácsadó vélemény, para. 75.

¹⁹⁸ EJAB, OC-16/99 tanácsadó vélemény, paras. 76, 80. Lásd továbbá EPPS, Valerie: Violations of the Vienna Convention on Consular Relations: Time for Remedies. *Willamette Journal of International Law and Dispute Resolution*, 2004., Vol. 11., pp. 1-27., p. 8. A bécsi egyezményből származó egyéni jogok tekintetében lásd még RAY, Sarah M.: Domesticating International Obligations: How to Ensure U.S. Compliance with the Vienna Convention on Consular Relations. *California Law Review*, December 2003, Vol. 91., pp. 1729-1765., p. 5.

¹⁹⁹ EJAB, OC-16/99 tanácsadó vélemény, para. 122.

²⁰⁰ EJAB, OC-16/99 tanácsadó vélemény, para. 141(7).

²⁰¹ EJAB, Advisory opinion OC-17/2002 of August 28, 2002, Juridical Condition and Human Rights of the Child (a gyermek jogi helyzete és emberi jogai; a továbbiakban: OC-17/2002 tanácsadó vélemény)

²⁰² EJAB, "Street Children" (Villagrán-Morales et al.) v. Guatemala. 1999. november 19.

²⁰³ EJAB, Serrano-Cruz Sisters kontra El Salvador, merits, rep., costs, 2005. március 1. C. sorozat, No. 120.

²⁰⁴ Lásd továbbá BUTLER: The Rights of the Child in the Case Law of the Inter-American Court of Human Rights: Recent Cases, p. 155.

figyelmet,²⁰⁵ amelynek kapcsán e tanácsadó véleményében is jogfejlesztést hajtott végre az Amerikaközi Bíróság. Autentikusan (és kiterjesztően) értelmezte a gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezmény gyermek érdekeire vonatkozó 3. cikkét, és kifejezetten hangsúlyozta a gyermekek gazdasági, szociális és kulturális jogait.²⁰⁶ Többek között előírta azt is, hogy a gyermekkorúak elleni büntetőeljárásokat – a Bíróság, bizonyos kivételekkel, alapvetően a 18 éven aluliakat érti ez alatt – külön, a részükre felállított bíróságokon kell lefolytatni.²⁰⁷

A *tizennyolcadik tanácsadó vélemény*²⁰⁸ szintén egy rendkívül lényeges, a latin-amerikai államokban alapvető fontosságú és társadalmi jelentőségű kérdést boncolgat: a papír nélküli – azaz illegális – bevándorlók kérdését.²⁰⁹ A közép- és dél-amerikai kontinensen felül ez a kérdés érzékenyen érinti az Egyesült Államokat is,²¹⁰ nem véletlen, hogy a kérdést Mexikó intézte az Amerikaközi Bírósághoz.²¹¹ E tanácsadó véleményben az Amerikaközi Bíróság nemcsak bizonyos polgári és politikai jogokkal kapcsolatban nyilatkozhatott (például a hátrányos megkülönböztetés tilalma, hatékony jogvédelem, törvény előtti egyenlőség, stb.), hanem bizonyos munkával kapcsolatos jogokról is, amely különleges jelentőséget ad ennek a véleménynek.

A vélemény kifejezetten hangsúlyozza a hátrányos megkülönböztetés tilalma és a törvény előtti egyenlőség *ius cogens* jellegét.²¹² A bevándorlók különösen

²⁰⁵ EJAB, OC-17/2002 tanácsadó vélemény, para. 15. Observations of the Inter-American Commission, e.

²⁰⁶ EJAB, OC-17/2002 tanácsadó vélemény, para. 137 (2), (8).

²⁰⁷ A tanácsadó véleményt a gyermekek nemzetközi szereplésének más szempontjainál is felhasználták. Lásd JAMISON, Melissa A.: The Sins of the Father: Punishing Children in the War on Terror. *University of La Verne Law Review*, 2008/29., pp. 88-140., p. 101.

²⁰⁸ EJAB, OC-18/03 tanácsadó vélemény

²⁰⁹ A bevándorlók nemzetközi helyzetének elemzéséről lásd CHOLEWINSKI, Ryszard: The Human and Labor Rights of Migrants: Visions of Equality. *Georgetown Immigration Law Journal*, Winter 2008, Vol. 22., pp. 177-211., p. 184., továbbá a bevándorlók speciális helyzetelemzését lásd az emberi jogok rájuk történő kiterjesztését méltató SATTERTHWAITE, Margaret L.: Crossing Borders, Claiming Rights: Using Human Rights Law to Empower Women Migrant Workers. *Yale Human Rights and Development Law Journal*, 2005, Vol. 8., pp. 1-59. cikkben.

²¹⁰ Hatásai tekintetében lásd ROSENBLUM, Lilah S.: Mistakes in the Making: The Failure of U.S. Immigration Reform to Protect the Labor Rights of Undocumented Workers. *Human Rights Brief*, Spring 2006, Vol. 13., pp. 23-32., p. 26.

²¹¹ Mexikó a US Supreme Court Hoffman Plastic Compounds-ügyben hozott ítélete kapcsán nyújtotta be a kérelmet. Lásd LYON, Beth: Tipping the Balance: Why Courts Should Look to International and Foreign Law on Unauthorized Immigrant Worker Rights. *University of Pennsylvania Journal of International Law*, pp. 169-217., p. 183. és SMITH, Rebecca: Human Rights at Home: Human Rights as an Organizing and Legal Tool in Low-Wage Worker Communities. *Stanford Journal of Civil Rights & Civil Liberties*, August 2007, Vol. 3., pp. 285-309., p. 293.

²¹² EJAB, OC-18/03 tanácsadó vélemény, para. 111.

sérülékeny helyzetére hivatkozva pedig kijelenti: bevándorló státusuk nem lehet indoka annak, hogy megfosszák őket a munkához kötődő emberi jogaitól (például hogy a munkáért bér jár);²¹³ az állam ugyanakkor nem köteles munkát biztosítani számukra.²¹⁴ A migráns munkavállalók munkával kapcsolatos jogait azonban minden viszonyban be kell tartani: akár az állam a munkáltató, akár valamely természetes vagy jogi személy. Az állam pedig felel ez utóbbiak esetleges jogsértéseiért is, ha azok az ő engedélyével tevékenykednek, vagy azok tevékenységét az állam tolerálja.²¹⁵

E néhány példán keresztül arra kívántam rámutatni, hogy milyen jelentőséggel bír az amerikai közti tanácsadó véleményezési eljárás. Olyan jogfejlesztő tevékenységet visz véghez, amellyel egyrészt kompenzálja saját peres eljárásai korlátait (sőt, olykor az ajánlás jellegű állásfoglalás szinte kötelező erejűvé teszi²¹⁶), másrészt viszont egy-egy esetben határain túlnyúló jelentőségre tesz szert.²¹⁷

II.1.3. Kölcsönhatás a tanácsadó vélemények kapcsán

Mindenekelőtt azonban az általam vizsgált egymásrahatás színtere a tanácsadó véleményezési eljárás. Bár nyilvánvaló a különbség az európai és az amerikai közti tanácsadó véleményezési gyakorlat között, egy közös vonást érdemes megemlíteni: mindkét bíróság meglehetősen kiterjesztően értelmezi saját tanácsadó véleményezési hatáskörét, ám ez egyáltalán nincs rossz hatással a nemzetközi jog fejlődésére.²¹⁸

²¹³ A tanácsadó vélemény még olyan kérdésekre is kitér, mint a határvédelemé, amelyben erőteljesen elítéli az erőszakot. Lásd YBARRA, Ray: Thinking and Acting Beyond Borders: an Evaluation of Diverse Strategies to Challenge Vigilante Violence on the U.S.-Mexico Border. *Stanford Journal of Civil Rights & Civil Liberties*, August 2007, Vol. 3., pp. 377-423., p. 397.

²¹⁴ EJAB, OC-18/03 tanácsadó vélemény, paras. 134-135.

²¹⁵ EJAB, OC-18/03 tanácsadó vélemény, paras. 151-152.

²¹⁶ SCHMID: Advisory Opinions on Human Rights: Moving Beyond a Pyrrhic Victory, pp. 415., 430.

²¹⁷ Lásd továbbá FAULKNER, Elizabeth A.: The Right to Habeas Corpus: Only in the Other Americas. *American University Journal of International Law and Policy*, Spring 1994, Vol. 9, pp. 653-679., pp. 654-655.

²¹⁸ Bővebben lásd például SCHMID: Advisory Opinions on Human Rights: Moving Beyond a Pyrrhic Victory, p. 428. Habár mind az európai, mind az amerikai véleményekben megjelenik az univerzális emberi

Az elkövetkezőkben az európai-amerikai kölcsönhatás tanácsadó véleményekben fellelhető bizonyítékaira térek ki, azaz arra, hogy e fejlődéshez milyen módon járult vagy járulhat hozzá a két törvényszék, valamint az európai rendszer tekintetében felvázolom a fejlődés általam elképzelt útját is.

II.1.3.1. Az európai rendszer hatása az amerikai tanácsadó véleményekre

Az európai rendszer értelemszerűen nem hathatott az amerikai tanácsadó véleményekre saját tanácsadó véleményein keresztül, hiszen az Emberi Jogok Európai Bírósága ahhoz nem kellő jelentőségű és számú kérdéssel szembesült eddig – és nem is kellő időben. A két tanácsadó véleményezési ítélezési gyakorlat között több okból alakult ki ilyen nagy különbség: az amerikai rendszerhez képest az európaiban igen szűk a kérelmezők köre. Míg Amerikában számos AÁSZ-szerven kívül a tagállamok is kérhetnek tanácsadó véleményt, addig Európában egyes egyedül a Miniszteri Bizottságnak van erre lehetősége – ez már önmagában is elegendő indok lehetne. Azonban ehhez még hozzáadódik két másik tényező: egyrészt a tanácsadó véleményezés tárgyi köre sokkal szélesebb az amerikai rendszerben, azaz az Amerikai Egyezményen kívül gyakorlatilag minden, amerikai államot érintő és emberi jogi vonatkozású nemzetközi szerződést értelmezhet, (ráadásul nyilatkozhat belső jogszabályok egyezmény-kompatibilitásáról is,) míg Európában csak az Európai Egyezmény van e körön belül;²¹⁹ másrészt, valljuk be, a kiterjedt tanácsadó véleményezési gyakorlat Amerikában a peres eljárások közvetlen egyéni panaszjog hiányából fakadó kis számát próbálja meg ellensúlyozni.

Strasbourg azonban – mégpedig a peres ügyekben hozott egyes ítéletein, avagy egy-egy témakörre vonatkozó teljes ítélezési gyakorlatán keresztül – igenis jelentős befolyást gyakorolt az amerikai tanácsadó véleményezési gyakorlatra, és ezt a san jóséi bírák nem is rejtették véka alá. Az amerikai tanácsadó vélemények

jogvédelmi rendszerekre, illetve természetesen a Nemzetközi Bíróság (és az Állandó Nemzetközi Bíróság) tanácsadó véleményeire történő utalás, e fejezetben ennek nincs olyan jelentősége, hogy külön kitérjek rá...

²¹⁹ Más csatornákon keresztül az EJEB elé terjeszthetők a biomedicina- illetve a kínzás tilalmáról szóló európai egyezményrel kapcsolatos kérdések is.

több, mint felében kifejezetten utalnak az európai gyakorlatra, vagy annak egy speciális szegmensére.

Már rögtön a saját kompetenciáját vizsgáló *első tanácsadó véleményben* kitért az Amerikaközi Bíróság európai testvérére, mégpedig röviden elemezve annak tanácsadó véleményezési jogkörét. Kettőjük közötti egyik lényeges különbségként – az általam fent már említetteken kívül – azt hangsúlyozta, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága semmiképpen sem foglalkozhat az Európai Egyezményben rögzített jogok terjedelmének értelmezésével a tanácsadó véleményezési eljárásban.²²⁰ Mint láttuk, az Amerikaközi Bíróság erre vonatkozó hatáskörét a későbbiekben többször is kihasználta, ez az amerikai rendszer egyik sarokkövévé vált. Saját szélesebb hatáskörének támogatására az EJAB azt az érvet is felhasználta, hogy mivel az Amerikai Egyezmény megalkotásakor már létezett az európai tanácsadó véleményezési eljárást bevezető Második kiegészítő jegyzőkönyv, és az Amerikai Egyezmény megalkotói erre különös figyelemmel is voltak, nyilvánvalóan kifejezett szándékuk volt az európaiktól eltérő, attól sokkal szélesebbkörű tanácsadó véleményezési jogkört biztosítani az Amerikaközi Bíróság számára,²²¹ hiszen az Amerikai Egyezmény szövegéből ez az egyetlen következtetés vonható le. A halálbüntetés korlátozásával kapcsolatos harmadik tanácsadó véleményben is az Amerikaközi Bíróság mindössze egy aspektusban hivatkozik az EJEB-re: első tanácsadó véleményéhez hasonlóan megemlíti a két tanácsadó véleményezési rendszer közötti különbséget.²²² Ezen általános, alapvetően még csak az Európai Egyezmény szövegére koncentráló utalásokat azonban újabb, konkrét hivatkozások követték.²²³

A fenntartásoknak az Amerikai Egyezmény hatályba lépésére gyakorolt hatását firtató *második tanácsadó véleményben*²²⁴ az Amerikaközi Bíróság kifejtette, hogy a nemzetközi emberi jogi egyezmények nem a hagyományos értelemben vett multilaterális nemzetközi szerződések: alapvetően nem a többi

²²⁰ EJAB, OC-1/82 tanácsadó vélemény, para. 16.

²²¹ EJAB, OC-1/82 tanácsadó vélemény, para. 46.

²²² EJAB, OC-3/83 tanácsadó vélemény, para. 43.

²²³ Illetve a második tanácsadó vélemény esetében időben megelőzték.

²²⁴ EJAB, Advisory opinion OC-2/82 of September 24, 1982, The effect of reservations on the entry into force of the American Convention on Human Rights (Arts. 74 and 75) (A fenntartásoknak az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye hatályba lépésére gyakorolt hatása; a továbbiakban: OC-2/82 tanácsadó vélemény)

részes állam viszonylatában keletkeznek az aláíró állam kötelezettségei, hanem a joghatósága alá tartozó személyek tekintetében. Érvelésének alátámasztására az Emberi Jogok Európai Bizottságának ítélkezési gyakorlatából választott példát.²²⁵ Az EJE Biz az *Ausztria kontra Olaszország (Pfunders-)* ügyben,²²⁶ amely egyébként egy vámtisztviselő meggyilkolásával vádolt hat fiatalember elleni olasz büntetőeljárással kapcsolatos emberi jogi aggályokról szólt (lényegében a 6. és a 14. cikk megsértését sérelmezte Ausztria) és a harmadik állam kontra állam ügye volt a Bizottságnak,²²⁷ kijelentette, hogy az Európai Egyezmény objektív karakterrel rendelkezik, és inkább az egyének alapvető jogait kívánja megóvni a Szerződő Felek által elkövetett jogsértésektől, semmint a Szerződő Felek közti szubjektív jogokat hozna létre.²²⁸

A costa ricai alkotmány tervezett módosításának egyezménykompatibilitásáról hozott *negyedik tanácsadó vélemény* a honosítás illetve az állampolgárság megszerzésének kérdését érintette. Ebben – a costa ricai alkotmány a személyek különböző csoportjai között különbséget tevő 14. és 15. cikkeinek vizsgálatával kapcsolatban – hivatkozik az EJE Biz *belga nyelvi ügyben*²²⁹ hozott ítéletére, abban is arra a kijelentésre, hogy a személyek közötti különbségtétel csak abban az esetben jogszerűtlen, ha annak nincs „objektív és ésszerű indoka”.²³⁰ A belga nyelvi ügyre és az abban szereplő indoklásra különvéleményében *Rodolfo E. Piza-Escalante* bíró is kitért, sőt, különvéleményének alátámasztására az európai ítélet két teljes releváns passzusát beidézte.²³¹ Itt kell kitérnem arra, hogy az amerikai közti rendszerben a különvélemények korántsem mindig azt jelentik, hogy az adott bíró nem ért egyet az ítélettel/tanácsadó véleménnyel vagy annak indoklásával; sokszor pusztán arról van szó, hogy még részletesebben – általában: tudományos igénnyel – ki kíván fejteni egy-egy kérdéskört; e tekintetben tehát

²²⁵ A 32. pontban is idézi az európai rendszert, mintegy negatív példaként, hiszen abban az időben még nem volt kötelező az egyéni panaszjog elfogadása Európában – mindez azonban mára aktualitását veszítette.

²²⁶ EJE Biz, *Ausztria kontra Olaszország*, elfogadhatóság, 1961. január 11., No. 788/60.

²²⁷ Lásd továbbá *Yearbook of the European Convention on Human Rights*, Council of Europe, Directorate of Human Rights, 1962, p. 54.

²²⁸ EJAB, OC-2/82 tanácsadó vélemény, para. 29. (EJE Biz, *Ausztria kontra Olaszország*, elfogadhatóság, 1961. január 11., para. 140.)

²²⁹ EJE Biz, *belga nyelvi ügy*, merits, 1968. július 23.

²³⁰ EJAB, OC-4/84 tanácsadó vélemény, para. 56.

²³¹ EJAB, OC-4/84 tanácsadó vélemény, *Rodolfo E. Piza-Escalante kv.*, para. 12.

némileg eltér az európai gyakorlattól.²³² Piza-Escalante mindazonáltal e különvéleményében arra a következtetésre jutott, hogy igenis diszkriminatív az alkotmánytervezet 15. cikke, amely többek között azt is előírja, hogy a honosítás során igazolni kell a megfelelő anyagi eszközök vagy munkahely meglétét (ám a többség végül úgy döntött, ez a kitétel megfelel az Egyezménynek).²³³ A belga nyelvi ügy valóban nagy jelentőségre tett szert, az EJEB számos későbbi ítéletében is kiindulópontként szolgált az abban foglaltak. Hogy mégis ilyen – alapvetően – eltérő következtetést vonhattak le ugyanabból az ítéletből, annak okára az említett pontokban maga az EJEB is felhívta a figyelmet: az ilyen esetekben az ítélet meghozatalához ugyanis mindig figyelembe kell venni a vizsgált állam társadalmának jogi és ténybeli jellemzőit – az Amerikaközi Bíróság bírái között a többség és a kisebbség valószínűleg e társadalmi kereteket ítélte meg különbözőképpen.²³⁴

Az ötödik tanácsadó véleményben az Amerikaközi Bíróság tüzetes vizsgálat alá vetette az európai emberi jogvédelmi rendszer egészét: először összehasonlította a két egyezmény vonatkozó – EJE 10. és EJA 13. – cikkeit.²³⁵ Amint azt az Amerikaközi Bíróság is kiemeli, a véleménynyilvánítás szabadsága jogszerű korlátozásának feltételei között az amerikai egyezménnyel ellentétben az európai tartalmazza a „demokratikus társadalomban szükséges” fordulatot. Azonban úgy gondolják, az EJA képviseleti demokráciából eredő jogokra utaló 29. cikke kompenzálja ennek hiányát, sőt, „e különbség jelentőségét veszíti”: ez is mutatja, hogy az amerikaközi bírák számára a véleménynyilvánítás szabadsága európai védelmi szintjének elérése volt a cél. Sőt, adott esetben inkább a meghaladása, hiszen az Európai Egyezmény a korlátozásra sokkal több lehetőséget biztosít.²³⁶ Az Amerikaközi Bíróság ezek után egy teljes paragrafust szentelt az EJEB legfontosabb megállapításainak ismertetésére, amelyeket – mindenfajta különösebb magyarázat nélkül – egész egyszerűen beépített a saját érvelésébe és értelmezésébe.

²³² Eligazodni az eredeti elnevezések alapján sem lehet, ezért alkalmaztam egységes fordítást.

²³³ EJAB, OC-4/84 tanácsadó vélemény, paras. 7, 68(4).

²³⁴ EJEB, belga nyelvi ügy, merits, 1968. július 23., para. B.10.

²³⁵ EJAB, OC-5/85 tanácsadó vélemény, para. 43. A dokumentumszövegek tekintetében egyébként megjelenik a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának vizsgálata is.

²³⁶ EJAB, OC-5/85 tanácsadó vélemény, para. 45.

Mindenekelőtt a híres *Sunday Times* ügyből²³⁷ idéz. Az EJEB – egyébiránt a *Handyside-ügyben* tett megállapításait ismételve – a „szükséges” fogalom értelmezése során arra a következtetésre jutott, hogy az nem feltétlenül „elengedhetetlen” jelent, ám nem is pusztán „hasznosat”, „ésszerűt” avagy „kívánatosat”, inkább „súlyos társadalmi szükségletként”²³⁸ fogalmazható meg. „E következtetés alkalmazható az Amerikai Egyezményre is” – fogalmazott az Amerikaközi Bíróság, és az elkövetkezőkben e fogalmak nyomán értelmezte az EJAE 13. cikk (2) bekezdése által említett korlátozási lehetőségeket, megkövetelve az „ellenállhatatlan kormányzati érdekeket”.²³⁹ A fenti *Sunday Times*, illetve a *Barthold-ítéletekre*²⁴⁰ hivatkozva pedig alátámasztja, miért követeli meg e korlátozások kapcsán az arányosságot.²⁴¹

Később felhívja a figyelmet arra, hogy az Európai Egyezmény nem tartalmaz az EJAE 13. cikk (3) bekezdésének megfelelő kitételt, miszerint a kommunikáció és a vélemények áramlása korlátozásának közvetett módjai is tilosak – egyébiránt mind az állam, mind magánszemélyek részére (ez utóbbit az állam az 1. cikk (1) bekezdéséből következően köteles megakadályozni).²⁴² Álláspontom szerint azonban ez nem akkora hiányosság, amint e sorokból kitűnik. Amint azt *Loucaides bíró* az *Amihalachioaie kontra Moldova* ügyben²⁴³ tett különvéleményében kifejtette, a közvetett módon elért korlátozás sem megengedhető – mindez arra bizonyíték, hogy – habár az Európai Egyezmény valóban nem tartalmazza a fenti kitételt *expressis verbis* – az európai bírák teljesen egyértelműen mégis ezt is a korlátozás formájának tekintik. Mindazonáltal az Amerikaközi Bíróság arra az eredményre jutott, hogy az Amerikai Egyezmény szélesebbkörű védelmet biztosít a véleménynyilvánítás terén, mint az európai.²⁴⁴ A későbbiekben pedig olyan kijelentéseket tesz, amelyek véleményem szerint világosan kifejezik, hogy milyen természete is van az európai-amerikai kölcsönhatásnak az amerikai kontinensen,

²³⁷ EJEB, *Sunday Times* kontra Egyesült Királyság, 1979. április 26., No. 6538/74.

²³⁸ „*pressing social need*”; EJEB, *Sunday Times* kontra Egyesült Királyság, 1979. április 26., para. 59.

²³⁹ „*compelling governmental interests*”; EJAB, OC-5/85 tanácsadó vélemény, para. 46.

²⁴⁰ EJEB, *Barthold* kontra Németország, 1985. március 25., No. 8734/79.

²⁴¹ EJEB, *Sunday Times* kontra Egyesült Királyság, 1979. április 26., para. 62. és EJEB, *Barthold* kontra Németország, 1985. március 25., para. 59.

²⁴² EJAB, OC-5/85 tanácsadó vélemény, para. 47.

²⁴³ EJEB, *Amihalachioaie kontra Moldova*, 2004. április 20., No. 60115/00.

²⁴⁴ EJAB, OC-5/85 tanácsadó vélemény, para. 50.

azaz miért is hivatkozik és mikor hivatkozik az Amerikaközi Bíróság az európai ítélkezési gyakorlatra. Az Amerikaközi Bíróság – mint írja – gyakran hasonlítja össze az Amerikai Egyezményt más nemzetközi egyezmények rendelkezéseivel, annak érdekében, hogy hangsúlyozzon bizonyos, a jog megfogalmazásával kapcsolatos aspektusokat. Ezt a megközelítést azonban sosem lehet arra használni, hogy olyan korlátozásokat vigyenek bele az Amerikai Egyezménybe, amelyek annak szövegében nem szerepelnek. Mindez akkor is igaz, ha az említett korlátozások a másik nemzetközi egyezményben benne foglaltatnak.²⁴⁵ Vagyis az Amerikaközi Bíróság szívesen felhasználja az egyéb emberi jogvédelmi rendszerek – s különösen az európai – eredményeit, de mindig csak a jogok értelmezése illetőleg kiterjesztő értelmezése érdekében, az eredmény soha nem a megszorító értelmezés.

A tanácsadó vélemény később idézi a fent már említett, a második tanácsadó véleményben is szereplő *Ausztria kontra Olaszország* ügy fent is hivatkozott passzusát, amely többek között azt is megállapította, hogy a Szerződő felek célja az volt, hogy Európa szabad demokráciáinak olyan közös rendjét állítsák fel, amelynek célja a politikai hagyományok, ideálok, szabadság és a jogállamiság közös örökségének biztosítása.²⁴⁶ Az Amerikaközi Bíróság szerint mindez az amerikai államokban is megállja a helyét:²⁴⁷ a véleménynyilvánítás szabadsága alapvetően a demokrácia sarokköve.²⁴⁸

Rendkívül érdekes jelenség ugyanakkor az Amerikai Egyezménynek a véleménynyilvánítás szabadságát követő 14. cikke,²⁴⁹ amely a válaszadáshoz való

²⁴⁵ EJAB, OC-5/85 tanácsadó vélemény, para. 51.

²⁴⁶ EJEbiz, *Ausztria kontra Olaszország*, elfogadhatóság, 1961. január 11., para. 138.

²⁴⁷ EJAB, OC-5/85 tanácsadó vélemény, para. 69.

²⁴⁸ EJAB, OC-5/85 tanácsadó vélemény, para. 70.

²⁴⁹ EJAE 14. cikk: „1. Bárkinek, akit általánosságban sérelem ért egy jogszerűen működtetett kommunikációs médium által terjesztett helytelen vagy bántó állítás vagy eszme nyomán, joga van a válaszadásra vagy a helyesbítésre ugyanazon kommunikációs tér felhasználásával, a jogszabály által előírt feltételek mellett.

2. A helyesbítés vagy válasz semmi esetre sem helyettesíti az egyébként esetlegesen felmerülő egyéb felelősséget.

3. A méltóság és hírnév hatékony védelme érdekében minden kiadónak és minden újságnak, mozi-, rádió- vagy televíziótársaságnak rendelkeznie kell egy személlyel, akit nem védenek mentességek vagy különleges kiváltságok.” (a szerző saját fordítása)

jogot rögzíti. Ennek vizsgálatakor, a *hetedik tanácsadó véleményben*²⁵⁰ az Amerikaközi Bíróság a Miniszteri Bizottság egyik – azonos témájú – határozatára²⁵¹ hivatkozik.²⁵² Ez a határozat annyiban támasztja alá a san joséi álláspontot, hogy a válaszadáshoz való jogot – amely *expressis verbis* nem szerepel az Európai Egyezményben, mely pusztán „mások jó hírnevét”, illetve „jogait” említi – az EJEE 10. cikkére alapozza. Az Amerikaközi Bíróság ebben látja azon álláspontjának megerősítését, hogy a válaszadáshoz való jog szorosan kötődik a véleménynyilvánítás szabadságához, és nem véletlenül szerepel az Amerikai Egyezményben két egymást követő cikkben. *Gros Espiell* bíró e tanácsadó véleményhez fűzött különvéleményében hivatkozik még az EJEB *Lingens-ügyben*²⁵³ hozott döntésére is, amelynek értelmében „pluralizmus, tolerancia és felvilágosultság nélkül nem létezik demokratikus társadalom”.²⁵⁴ Ezen idézet után azonban a fent már említett következtetésre jut, miszerint a véleménynyilvánítás szabadsága egyensúlyban kell, hogy álljon mások jogainak és jó hírnevének tiszteletével. *Gros Espiell* szerint ezenfelül a tanácsadó vélemény igazi relevanciáját az adja, amelyet az EJAE 2. cikkkel kapcsolatban fejtett ki – mégpedig hogy a 14. cikknek megfelelő jogszabályokkal nem rendelkező országokban azokat sürgősen pótolni kell – a 2. cikknek pedig nincs megfelelője az Európai Egyezményben.²⁵⁵ Az európai ítélkezési gyakorlat amerikai bírák közötti beható ismeretéről és kontinensen átnyúló relevanciájáról tanúskodik az, hogy *Piza-Escalante* bíró is elemzi különvéleményében az európai ítélkezési gyakorlat egy másik, *Gros-Espiell* utóbbi megállapításához kapcsolódó szegmensét. Ő az *Eckle*-²⁵⁶ és *Marekx-ügyekben*²⁵⁷ hozott ítéletekre utal, mégpedig a tekintetben: a kormány nem hivatkozhat saját belső jogának hiányosságaira annak érdekében, hogy kibújjon az

²⁵⁰ EJAB, Advisory opinion OC-7/85 of August 29, 1986, Enforceability of the rights to reply or correction (Arts. 14(1), 1(1) and 2 American Convention on Human Rights) (A válaszadásra vagy helyesbítésre vonatkozó jog kikényszeríthetősége; a továbbiakban: OC-7/85 tanácsadó vélemény)

²⁵¹ Committee of Ministers, Resolution (74) 26 on the right of reply – position of the individual in relation to the press, 1974. július 2.

²⁵² EJAB, OC-7/85 tanácsadó vélemény, para. 25.

²⁵³ EJEB, *Lingens* kontra Ausztria, 1986. július 8., No. 9815/82.

²⁵⁴ EJAB, OC-7/85 tanácsadó vélemény, *Gros Espiell* kv., para. 5. (EJEB, *Lingens* kontra Ausztria, 1986. július 8., No. 9815/82., para. 41. – Egyébiránt ez a kijelentés is szerepelt már a *Handyside-ügyben*...)

²⁵⁵ EJAB, OC-7/85 tanácsadó vélemény, *Gros Espiell* kv., para. 6.

²⁵⁶ EJEB, *Eckle* kontra Németország, 1982. július 15., No. 8130/78.

²⁵⁷ EJEB, *Marekx* kontra Belgium, 1979. június 13., No. 6833/74.

egyezményben vállalt kötelezettségei alól.²⁵⁸ Ahogy már Gros Espiell, ő is konstatálja az EJAЕ 2. cikknek megfelelő európai rendelkezés hiányát, ugyanakkor – az érintett amerikai államokat cselekvésre ösztönző – érvelésének alátámasztására ő is megjegyzi, bár az EJAЕ 2. cikknek nincs az Európai Egyezményben párhuzamos rendelkezése, ez még nem jelenti, hogy az európai államok ne lennének kötelesek esetleges hibás vagy hiányos jogrendjüket módosítani vagy kiegészíteni annak érdekében, hogy az megfeleljen a vállalt nemzetközi kötelezettségeknek.²⁵⁹

A tizenharmadik tanácsadó véleményben alapvetően a két rendszer szoros kapcsolatára szolgáltat újabb példát: az Amerikaközi Bíróság utal arra, hogy az Amerikai Egyezmény egyes részeit kifejezetten az európai minta alapján készítették („*these norms were based upon...*”): például ez történt az EJAЕ itt vizsgált 50. és 51. cikkei esetében – természetesen ez még az 1960-as, 70-es évek európai szabályrendszerét jelentette (az akkori 31. és 32. cikket), a Miniszteri Bizottság nagyobb szerepvállalásával, és az EJBiz meghatározó szerepével.²⁶⁰ Mivel az amerikaközi rendszer végül nem teljesen úgy épült fel, mint az európai, a Miniszteri Bizottság akkori jogosítványait végül az Amerikaközi Bizottság kapta, így adott esetben ő utalhatja az ügyeket az Amerikaközi Bíróság elé.²⁶¹

A tizennegyedik tanácsadó véleményben²⁶² az Amerikaközi Bizottság első feltett kérdése kapcsán idézik az EJB ítélezési gyakorlatát. Itt azon jogszabályok joghatásairól van szó, amelyek nyilvánvalóan megsértik az államnak az egyezményben vállalt kötelezettségeit. Ennek kapcsán – saját érvelését és a kérdésre adott válaszát megerősítendő – az Amerikaközi Bíróság az Emberi Jogok Európai Bíróságának *Klass és társai*,²⁶³ *Marckx-* és *Adolf-ügyeire*²⁶⁴ hivatkozik, amelyekben

²⁵⁸ EJAB, OC-7/85 tanácsadó vélemény, Piza Escalante kv., para. 19.

²⁵⁹ EJAB, OC-7/85 tanácsadó vélemény, Piza Escalante kv., para. 26.

²⁶⁰ EJAB, OC-13/93 tanácsadó vélemény, para. 46.

²⁶¹ EJAB, OC-13/93 tanácsadó vélemény, para. 47.

²⁶² EJAB, Advisory opinion OC-14/94 of December 9, 1994, International responsibility for the promulgation and enforcement of laws in violation of the Convention (Arts. 1 and 2 of the American Convention on Human Rights) (Az Egyezménnyel ellentétes jogszabályok meghozataláért és végrehajtásáért való nemzetközi felelősség; a továbbiakban: OC-14/94 tanácsadó vélemény)

²⁶³ EJB, *Klass és társai* kontra Németország, 1978. szeptember 9., No. 5029/71.

²⁶⁴ EJB, *Adolf* kontra Ausztria, 1982. március 26., No. 8269/78.

sor került az „áldozat” fogalmának értelmezésére – az Amerikaközi Bíróság ezt többek között az állam egyezménybeli kötelezettségeivel kötötte össze.²⁶⁵

*A tizenötödik tanácsadó véleményben*²⁶⁶ – a chilei kérelemnek köszönhetően – eljárási kérdésekről volt szó, nevezetesen az Amerikaközi Bizottság által kiadott jelentések megváltoztathatóságáról, illetve jogi erejéről. Ehhez *Máximo Pacheco-Gómez* bíró fűzött különvéleményt, amelyben magyarázatot szolgáltatott arra, miért nem ért egyet a többségi véleménnyel, amely szerint az Amerikaközi Bizottság csak rendkívüli esetekben változtathatja meg a jelentését (szerinte – mivel Chile a kérelmet visszavonta – a Bíróság meg sem adhatta volna a tanácsadó véleményét).²⁶⁷ E különvéleményben utal a már a tizenharmadik vélemény kapcsán kiemelt tényre, miszerint az EJA 50. és 51. cikke az EJEE (akkori) 31. és 32. cikkének mintáján alapul. Kifejti, hogy az európai rendszerben sosem fordult elő az, hogy a Bizottság megváltoztatta volna a már a Miniszteri Bizottság és az állam felé kommunikált jelentést, erre egyébként az EJEE sem tartalmaz(ott) rendelkezést. Mint írja, az EJEE e tekintetben az Amerikai Egyezmény alapja.²⁶⁸ Kiemeli azt is, hogy – az akkori rendszer értelmében – bár az EJBiz jelentése nem volt módosítható, ugyanakkor az EJB ítéletének felülvizsgálatára volt mód.²⁶⁹ Ettől valóban logikusabbnak tűnik az amerikai rendszer, amelyben a bírósági ítélet végleges,²⁷⁰ itt ugyanakkor a bizottsági jelentés nem kötelező erejű, hanem az adott állam együttműködésére épül.²⁷¹ Mindenezek alapján szerinte a helyes válasz az lett volna, hogy az amerikaközi bizottsági jelentés egyáltalán nem változtatható meg.²⁷²

A fent már elemzett, rendkívüli jelentőséggel bíró *tizenhatodik tanácsadó véleményben* is említésre kerül az európai rendszer. Az EJB néhány olyan ítéletét említi, amelyben Strasbourg kifejezésre juttatta, hogy az emberi jogi egyezmények

²⁶⁵ EJAB, OC-14/94 tanácsadó vélemény, para. 47.

²⁶⁶ EJAB, Advisory opinion OC-15/97 of November 14, 1997, „Reports of the Inter-American Commission on Human Rights” (Art. 51 American Convention on Human Rights) (Az Emberi Jogok Amerikaközi Bizottságának jelentése; a továbbiakban: OC-15/97 tanácsadó vélemény)

²⁶⁷ EJAB, OC-15/97 tanácsadó vélemény, Máximo Pacheco-Gómez kv., para. 2. Ez a vélemény tehát az Amerikaközi Bíróság tanácsadó véleményezési jogkörének alapjait is érintette. Lásd továbbá CANÇADO TRINDADE: The Inter-American system of protection of Human Rights: the developing case-law of the Inter-American Court of Human Rights (1982-2005), p. 479.

²⁶⁸ EJAB, OC-15/97 tanácsadó vélemény, Máximo Pacheco-Gómez kv., para. 17.

²⁶⁹ EJAB, OC-15/97 tanácsadó vélemény, Máximo Pacheco-Gómez kv., para. 26.

²⁷⁰ EJAB, OC-15/97 tanácsadó vélemény, Máximo Pacheco-Gómez kv., para. 27.

²⁷¹ EJAB, OC-15/97 tanácsadó vélemény, Máximo Pacheco-Gómez kv., para. 28.

²⁷² EJAB, OC-15/97 tanácsadó vélemény, Máximo Pacheco-Gómez kv., para. 38.

„élő jogot” képeznek, amelyek evolutív értelmezésekor figyelembe kell venni az időközben bekövetkezett – társadalmi – változásokat és a jelenkori körülményeket. Megnevezik a *Tyrer kontra Egyesült Királyság*,²⁷³ a fent már említett *Marckx kontra Belgium* és a *Loizidou kontra Törökország*²⁷⁴ ügyeket.²⁷⁵ Ez a felfogás természetesen elengedhetetlen volt a tizenhatodik vélemény – fentebb már ecsetelt – eredményeinek kimondásához. Különvéleményében *Cançado Trindade* ismét visszatér a *Marckx*-ügyre, illetve az abban foglalt problematikára (a törvényes és törvénytelen gyermekek megkülönböztetésének legitimitására 1950-ben illetve a 70-es években); érvelésének lényeges pontját képezi az európai felfogás.²⁷⁶

A tizenhetedik tanácsadó véleményben az Amerikaközi Bíróság az EJEB diszkriminációval kapcsolatos megállapításaira hivatkozik, mert nem minden megkülönböztetés támadja az emberi méltóságot.²⁷⁷ Az EJEB szerint csak akkor beszélünk hátrányos megkülönböztetésről, ha nincs objektív és ésszerű igazolás; az Amerikaközi Bíróság az európai gyakorlatból a *Willis kontra Egyesült Királyság*,²⁷⁸ *Wessels-Bergervoet kontra Hollandia*,²⁷⁹ a *Petrovic kontra Ausztria*²⁸⁰ és a már említett *belga nyelvi ügyet* említi. Mindezen jogszerűen egyenlőtlen bánásmód természetesen a gyermekekkel szembeni bánásmód kapcsán vált érdekessé, amikor is – amint azt fentebb már említettem – az Amerikaközi Bíróság e tanácsadó véleményben általánosságban kényszerült választ adni a gyermekekkel szembeni különböző elbánások jogszerűségére – például büntetőeljárás avagy családjog kapcsán. Idézi az EJEB családdal kapcsolatos felfogását is (a *Keegan kontra Írország*²⁸¹ és a *Kroon és társai kontra Hollandia*²⁸² ügyeket), amely a 90-es években már kiterjedt a házasságon alapuló kapcsolatokon kívüli, *de facto* családi

²⁷³ EJEB, *Tyrer v. United Kingdom*, 1978. április 25., No. 5856/72., para. 31.

²⁷⁴ EJEB, *Loizidou kontra Törökország*, 1995. március 23., para. 71.

²⁷⁵ EJAB, OC-16/99 tanácsadó vélemény, para. 114.

²⁷⁶ EJAB, OC-16/99 tanácsadó vélemény, *Cançado Trindade* kv., paras. 7., 8. A 11. pontban bővebben kitér a *Tyrer*- és *Loizidou*-ügyekre is, a 7. pontban pedig – a fejlesztő értelmezés kapcsán – az *Airey kontra Írország* (1979. október 9., No. 6289/73.; gazdasági és szociális jogok témakörében) és a *Dudgeon kontra Egyesült Királyság* ügyekre (1981. október 22., No. 7525/76.; homoszexualitás tekintetében) is.

²⁷⁷ EJAB, OC-17/2002 tanácsadó vélemény, para. 46.

²⁷⁸ EJEB, *Willis kontra Egyesült Királyság*, 2002. június 11., No. 36042/97.

²⁷⁹ EJEB, *Wessels-Bergervoet kontra Hollandia*, 2002. június 4., No. 34462/97.

²⁸⁰ EJEB, *Petrovic kontra Ausztria*, 1998. március 27., No. 20458/92.

²⁸¹ EJEB, *Keegan kontra Írország*, 1994. május 26., No. 16969/90.

²⁸² EJEB, *Kroon és társai kontra Hollandia*, 1994. október 27., No. 18535/91.

kötélékekre is.²⁸³ Mindez az amerikai rendszerben különösen az utcagyerekek viszonylatában jutott nagy jelentőséghez.

A gyermekek szülőktől történő elvétele kapcsán is utal a tanácsadó vélemény az EJEB 8. cikkel kapcsolatos joggyakorlatára. Saját magára vonatkozóan is adottnak veszi azt a Strasbourg által kimondott tényt, hogy a szülők és gyermekeik közötti harmonikus kapcsolat élvezete a családi élet alapvető elemének számít, és kapcsolatukat akkor is biztosítani kell, ha a gyermekeket elkülönítik a szülőktől, ellenkező esetben jogsértés történik.²⁸⁴ Az Amerikaközi Bíróság az európai gyakorlat kimerítő elemzését adja a következő paragrafusokban, és érveinek alátámasztására az EJEB 8. cikkel kapcsolatos ítélkezési gyakorlatának jelentős részére hivatkozik (de a felsorolás természetesen nem taxatív...). Egyebek mellett említi a *Buchberger kontra Ausztria*,²⁸⁵ az *Elsholz kontra Németország*,²⁸⁶ a *Johansen kontra Norvégia*,²⁸⁷ a *Berrehab kontra Hollandia*²⁸⁸ és a *Gül kontra Svájc*²⁸⁹ ügyeket is. Az ezekben tartalmazott strasbourgi érvelést és logikai felépítést pedig egy az egyben alkalmazza az Amerikaközi Bíróság. Többek között az *Olsson kontra Svédország*²⁹⁰ ügyre hivatkozva kijelenti: a gyermeknek családjától történő elszakítását csak a gyermek érdekei indokolhatják.²⁹¹ Ugyanakkor – a fenti európai ügyekre hivatkozással – arra is rámutat az Amerikaközi Bíróság (pontosabban az EJEB, és ezt átveszi San José), hogy a gyermek érdekeinek meghatározása tekintetében igen széleskörű hatáskörökkel rendelkeznek a hatóságok, habár bizonyos korlátokat – például láthatási jogok – be kell tartaniuk.²⁹² Tisztességes egyensúlyt kell tehát találni az egyén és a közösség, valamint a kiskorú és szüleinek érdekei között.²⁹³

²⁸³ EJAB, OC-17/2002 tanácsadó vélemény, para. 69.

²⁸⁴ EJAB, OC-17/2002 tanácsadó vélemény, para. 72.

²⁸⁵ EJEB, *Buchberger kontra Ausztria*, 2001. december 20., No. 32899/96.

²⁸⁶ EJEB, *Elsholz kontra Németország*, 2000. július 13., No. 25735/94.

²⁸⁷ EJEB, *Johansen kontra Norvégia*, 1996. augusztus 7., No. 17383/90.

²⁸⁸ EJEB, *Berrehab kontra Hollandia*, 1988. június 21., No. 10730/84.

²⁸⁹ EJEB, *Gül kontra Svájc*, 1996. február 19., No. 23218/94.

²⁹⁰ EJEB, *Olsson kontra Svédország*, 1988. március 24., No. 10465/83.

²⁹¹ EJAB, OC-17/2002 tanácsadó vélemény, para. 73.

²⁹² EJAB, OC-17/2002 tanácsadó vélemény, para. 74.

²⁹³ EJAB, OC-17/2002 tanácsadó vélemény, para. 74.

Az állam védelmi kötelezettségei tekintetében is utal az európai gyakorlatra (*A. kontra Egyesült Királyság*,²⁹⁴ valamint *Z. és társai kontra Egyesült Királyság*²⁹⁵ ügyek):²⁹⁶ az állam köteles megvédeni a gyermek jogait harmadik személy általi jogsértésektől; valamint adott esetben a saját szülei által elhanyagolt gyermekről is az állam köteles gondoskodni.

Büntetőjogi tekintetben az EJEB 6. cikkel kapcsolatos ítélezési gyakorlatából idéz az Amerikaközi Bíróság. A büntetőeljárásokban mindkét fél jelenléte szükségességének alátámasztására idézi azt, hogy az EJEB álláspontja szerint miért is jelentős mindkét fél meghallgatása: nevezetesen, hogy a felek hallhassák és megvitathassák az állítólagos bizonyítékok létét, illetve hogy ezáltal befolyást gyakoroljanak a bíróságra.²⁹⁷ Továbbá kitér az EJEB azon lényeges megállapítására is (*T. kontra Egyesült Királyság*²⁹⁸), hogy a meghallgatások nyilvánosságának követelményét a bűncselekménnyel vádolt gyermek jogainak szem előtt tartásával kell teljesíteni.²⁹⁹

Szerephez jut az EJEB gyakorlata *Cançado Trindade* bírónak e tanácsadó véleményhez fűzött különvéleményében is, ahol először is azt az európai gyakorlatot nevesíti Cançado Trindade, amelyben az Európai Egyezményben található jogai sérelme miatt gyermekek fordulhattak sikeresen a strasbourgi bírósághoz, gyakorolva egyéni panaszjogukat:³⁰⁰ megemlíti az *X. és Y. kontra Hollandia*,³⁰¹ a *Tanrikulu kontra Törökország*,³⁰² az *Akdeniz és társai kontra Törökország*,³⁰³ az *Oneryildiz kontra Törökország*³⁰⁴ és az *A. kontra Egyesült Királyság*³⁰⁵ ügyeket. Ezek közül először az *X. és Y. kontra Hollandia* ügyet elemzi külön, amelyben – egy szellemi fogyatékos 16 éves fiatal lány megerőszakolása kapcsán – az EJEB kifejtette, hogy a magánéletbe beletartozik a szexuális élet is.

²⁹⁴ EJEB, *A. kontra Egyesült Királyság*, 1998. szeptember 23., No. 25599/94.

²⁹⁵ EJEB, *Z. és társai kontra Egyesült Királyság*, 2001. május 10., No. 29392/95.

²⁹⁶ EJAB, OC-17/2002 tanácsadó vélemény, para. 90.

²⁹⁷ EJAB, OC-17/2002 tanácsadó vélemény, para. 133.

²⁹⁸ EJEB, *T. kontra Egyesült Királyság*, 1999. december 16., No. 24724/94.

²⁹⁹ EJAB, OC-17/2002 tanácsadó vélemény, para. 134.

³⁰⁰ EJAB, OC-17/2002 tanácsadó vélemény, Cançado Trindade kv., para. 56.

³⁰¹ EJEB, *X és Y kontra Hollandia*, 1985. március 26., No. 8978/80.

³⁰² EJEB, *Tanrikulu kontra Törökország*, 1999. július 8., No. 23763/94.

³⁰³ EJEB, *Akdeniz és társai kontra Törökország*, 2001. május 31., No. 23954/94.

³⁰⁴ EJEB, *Öneryildiz kontra Törökország*, 2002. június 18., No. 48939/99.

³⁰⁵ EJEB, *A. kontra Egyesült Királyság*, 1998. szeptember 23., No. 100/1997/884/1096.

Ennek integritását is biztosítani kell az államnak, mégpedig a harmadik személyek viszonyában is.³⁰⁶ Ezen állami kötelezettséget tartja ennek nyomán egyértelműnek az amerikai rendszerben is Cançado Trindade. Ennek megalapozására hivatkozik az *A. kontra Egyesült Királyság* és a *Z. és társai kontra Egyesült Királyság*³⁰⁷ ügyekben tett strasbourgi megállapításokra is: az állam tevőleges cselekvésre köteles a gyermekek – bántalmazással szembeni – védelmében.³⁰⁸ Még *García Ramírez* is megemlíti különvéleményében a többség által már megnevezett *T. kontra Egyesült Királyság* európai ítéletet, kitérve az európai államok abban felsorolt büntethetőségi korhatárait.³⁰⁹

A *tizennyolcadik tanácsadó véleményben* már az államok, nemzetközi szervezetek illetve magánszemélyek észrevételeiben és *amici curiae* leveleiben³¹⁰ is megjelenik az európai gyakorlat, amely bizonyítékkul szolgál arra, hogy az amerikaiaközi szereplők is ráébredtek arra, hathatós érv lehet egy-egy strasbourgi ítélet vagy annak összessége saját érvelésük alátámasztásakor. Így tett a Legal Clinics of the College of Jurisprudence of the Universidad San Francisco de Quito a hátrányos megkülönböztetés tilalma és a hatékony jogvédelem *jus cogens* jellege következményeinek hangsúlyozása kapcsán, a Center for Justice and International Law pedig a hátrányos megkülönböztetés kapcsán idézte a strasbourgi gyakorlatot, és az Amerikaiaközi Bizottság is erre építette fel érvelését.³¹¹ Maga az Amerikaiaközi Bíróság is utal – a jogok tiszteletben tartásának kötelezettségére vonatkozó EJA 1. cikk vizsgálata kapcsán – az *Írország kontra Egyesült Királyság ügyben*³¹² tett azon megállapításra, miszerint az államnak nemcsak legfelsőbb szervei kötelesek az alapvető jogok védelmére, de biztosítani kell, hogy ezt az alárendelt szervek is megtegyék, illetve ezek elmulasztása esetén jogorvoslati lehetőséget kell

³⁰⁶ (azaz nem állami ügynökök) EJAB, OC-17/2002 tanácsadó vélemény, Cançado Trindade kv., para. 61.

³⁰⁷ EJEB, Z és társai kontra Egyesült Királyság, 2001. május 10.

³⁰⁸ EJAB, OC-17/2002 tanácsadó vélemény, Cançado Trindade kv., para. 63.

³⁰⁹ EJAB, OC-17/2002 tanácsadó vélemény, Sergio García Ramírez kv., para. 12.

³¹⁰ Az Amerikaiaközi Bíróság igen széles teret enged a tanácsadó véleményezési eljárásban is a „civil” részvételnek. Bővebben lásd CANÇADO TRINDADE, Antônio Augusto: The Operation of the Inter-American Court of Human Rights. In: HARRIS – LIVINGSTONE (ed.): *The Inter-American System of Human Rights*. pp. 133-150., p. 142.

³¹¹ EJAB, OC-18/03 tanácsadó vélemény, para. 47. és EJAB, OC-18/03 tanácsadó vélemény, Sergio García Ramírez kv., para. 11.

³¹² EJEB, Írország kontra Egyesült Királyság, 1978. január 18., No. 5310/71.

biztosítani.³¹³ Az Amerikaközi Bíróság később szinte szó szerint ismét beidézi az EJEB hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatos gyakorlatának összefoglalóját, amelyet már az előző tanácsadó véleményben is olvashattunk.³¹⁴ A tanácsadó vélemény későbbi részeiben is találkozunk az európai gyakorlattal. Annak kapcsán, hogy az állam magánszemélyek között is köteles biztosítani az alapvető jogok élvezetét, hivatkoznak a fent már említett *X. és Y. kontra Hollandia* ügy mellett a *Young, James és Webster kontra Egyesült Királyság* ügyre.³¹⁵ Utóbbiban megállapították az állam felelősségét a tekintetben, hogy nem volt a demokratikus társadalomban szükséges az a korlátozás, miszerint a szakszervezeti tagságot kötelezővé tették az alkalmazásukat folytatni kívánó kérelmezők számára.³¹⁶ *Cançado Trindade* bírónak a véleményhez fűzött különvéleményében visszaköszönnek a fenti európai ügyek – e különvélemény mustra alá veszi a nemzetközi gyakorlatot, és az abból levont következtetései messzebb mennek a többségi véleménynél: szerinte e rendelkezések célja nem csupán az egyes diszkriminatív cselekmények tiltása, hanem a teljes diszkriminatív társadalmi struktúra kiiktatása.³¹⁷ Cançado Trindade egyik írásából azonban kitűnik, hogy a fenti ügyeken túl az európai (bizottsági és bírósági) gyakorlat egy nagyobb szegmense is – habár hivatkozás nélkül – inspirációul szolgált: például az *Abdulaziz, Cabales és Balkandali kontra Egyesült Királyság*³¹⁸ vagy a *Beldjoudi kontra Franciaország*³¹⁹ ügyek.³²⁰

A fent bemutatott, rendkívül jelentős európai befolyás mindazonáltal nem meglepő. A két bíróság kölcsönhatása – ahogyan az az amerikai hivatkozások egy részéből is kiderül – még az 1960-as évekre, az Amerikai Egyezmény keletkezésének idejére nyúlik vissza. Még René Cassin és Giorgio Balladore Pallieri európai bírák is részt vettek – megfigyelőként – az Amerikai Egyezmény

³¹³ EJAB, OC-18/03 tanácsadó vélemény, para. 80.

³¹⁴ EJAB, OC-18/03 tanácsadó vélemény, paras. 89-90.

³¹⁵ EJEB, *Young, James and Webster kontra Egyesült Királyság*, 1981. január 13., No. 7601/76, 7806/77.

³¹⁶ EJAB, OC-18/03 tanácsadó vélemény, para. 143.

³¹⁷ EJAB, OC-18/03 tanácsadó vélemény, *Cançado Trindade* kv., paras. 61-62.

³¹⁸ EJEB, *Abdulaziz, Cabales és Balkandali kontra Egyesült Királyság*, 1985. május 28., Nos. 9214/80; 9473/81; 9474/81.

³¹⁹ EJEB, *Beldjoudi kontra Franciaország*, 1992. március 26., No. 12083/86.

³²⁰ CANÇADO TRINDADE, Antônio Augusto: Le déracinement et la protection des migrants dans le droit international des droits de l'homme. *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, 2008/74, pp. 289-328., pp. 308-311.

megalkotására összehívott konferencián, sőt, annak munkamegbeszélésein René Cassin kifejtette az európai hibákat is.³²¹ Ez is megalapozhatta a tanácsadó véleményekben is megjelenő, az európai gyakorlatra történő rendkívül gyakori hivatkozást.

II.1.3.2. Az amerikaközi rendszer megjelenése az európai tanácsadó véleményekben

Az európai tanácsadó véleményekre gyakorolt amerikai hatás természetesen nem fogható az ellenkező irányú befolyáshoz. Hiszen mindenféleképpen pusztán egy érdemi európai tanácsadó véleményről beszélünk. Az első – gyakorlatilag a válaszást megtagadó, illetve azt indokló – tanácsadó véleményben az EJEB nem említi az amerikaközi rendszert, azonban a másodikban már igen. Persze – még ha mind a két európai tanácsadó véleményt bele is vesszük a statisztikába – az európai vélemények felében már megjelenik az Amerikaközi Bíróság. E rendkívül optimista statisztika mögé kell néznünk azonban.

Jelenleg az EJEB a második (a 2008-as) tanácsadó véleményében említi az Amerikaközi Bíróságot,³²² mégpedig – a tanácsadó vélemény tárgyának köszönhetően – annak összetételét; kitérve arra, hogy az Amerikaközi Bíróságra vonatkozó szabályzatok nem említenek olyan kritériumot, amely a bírójelöltek nemére vonatkozna, inkább földrajzi és jogi kritériumok szabályozzák azt, ki lehet az Amerikaközi Bíróság bírójának. (Az amerikai rendszer ennél részletesebb vizsgálatát álláspontom szerint nem is várhattuk volna el az EJEB-től.) Ugyanakkor hadd nyerjen itt említést az a tény, hogy míg az EJEB jelenlegi (2009. március) 45 bírói helyből pusztán 15-öt foglalnak el hölgyek, addig az Amerikaközi Bíróság hét

³²¹ Lásd PARKER: „Other Treaties”: The Inter-American Court of Human Rights Defines its Advisory Jurisdiction, l.j. 114.

³²² EJEB, Advisory opinion on certain legal questions concerning the lists of candidates submitted with a view to the election of judges to the European Court of Human Right, 2008. február 12., para. 34. Az EJAB mellett említésre kerül az ITLOS, a NB, az ICC, az ICTY, az ICTR, az Emberi Jogok Afrikai Bírósága és az Európai Bíróság is.

bírája közül e dolgozat írásakor három hölgy. A két bíróság közül tehát a nemek egyenlő képviselőjét inkább megtestesíti San José, mint Strasbourg.

Habár nem érdektelen kérdésekkel foglalkozott a második tanácsadó vélemény, egy – a kölcsönhatásra vonatkozó – gondolat erejéig térjünk vissza az első tanácsadó véleményhez. Amennyiben az EJEB mégis a válaszadás mellett döntött volna, úgy meglátásom szerint nagymértékben segítségére lehetett volna az Amerikaközi Bíróság első tanácsadó véleménye. Mindez azonban már csak hipotézis.

Az elkövetkezőkben mindazonáltal következzen néhány gondolat arról, hogy a jövőben mégis milyen befolyásra tehetnek szert az amerikai tanácsadó vélemények az európai tanácsadó véleményekre, illetve magukra az ítéletekre. Hiszen nem feltétlenül kell elvárnunk – fordítva sem így történt –, hogy az amerikai vélemények csak tanácsadó véleményekben fejtsék ki hatásukat. Ahogyan azt fent említettem, az amerikai tizenegyedik tanácsadó vélemény – jogorvoslati fórumok kimerítésére vonatkozó – megállapításai és fejtegetései igenis a jelen állapotban is hasznosak lehetnének, különösen egyes kelet-európai ügyek kapcsán...

Többször is felmerült már az a kérdés, hogy ki kellene-e terjeszteni az európai tanácsadó véleményezési eljárást. Emellett számos érvet sorakoztattak fel, csakúgy, mint ellene. Sokan támogatták azt, hogy Strasbourgban az uniós (európai közösségi) előzetes döntéshozatali eljáráshoz hasonló eljárást vezessenek be,³²³ amelynek lényege, hogy egy-egy ügy eldöntése előtt kikérhetnék a nemzeti bíróságok az EJEB véleményét, ezáltal is csökkentve az előforduló jogsértések számát. Az ellenérvek mindazonáltal azt hangsúlyozzák, hogy a strasbourgi bíróság már így is a lehetetlenség határát súroló leterheltségét ez csak fokozná, és ezért hatékonyan nem járulna hozzá az európai jogvédelemhez. Közösségi joggal nem foglalkozó nemzetközi jogászok fejében is megfordult egy hasonló koncepció:

³²³ Lásd többek között MACDONALD, R. St.: The Luxembourg preliminary ruling procedure and its possible application in Strasbourg. in: PETTITI, Louis-Edmond – AUJOL, Jean-Louis (eds.): *Mélange en hommage à Louis Edmond Pettiti*, Bruylant, Brüsszel, 1998., pp. 593-603.; TULKENS, Françoise: Quelle réforme pour la Cour Européenne des Droits de l'Homme? Les réformes à droit constant. *Actualité et Droit International*. Novembre 2002, pp. 1-14., p. 6.

eszerint a felsőbbbíróságok lennének jogosultak a tanácsadó vélemény kérésére...³²⁴

Nos, ez a koncepció is kidolgozásra vár, hiszen olyan – Magyarországon 2009-ben igen aktuális – kérdéseket is meg kell ennek során válaszolni, hogy sor kerülhet-e arra, hogy a felsőbbbíróság végül nem veszi figyelembe az EJEB véleményét...³²⁵

Az amerikai rendszer megoldása alapján nem a nemzeti bíróságok, hanem az államok jogosultak tanácsadó vélemény kérésére. Ennek esetleges európai bevezetése nem járna akkora többletterheléssel, mint az első megoldási javaslat, viszont hasznosságát olyannyira megkérdőjelezzük, hogy az államok mindezekig nem tartották szükségesnek az Egyezmény ezirányú módosítását. Sőt, az eddigi hivatalos – és nem a jogtudományból származó – javaslatok inkább az elsőként felvetett irányt vették:

2006-ban az úgynevezett Bölcsék Tanácsa a Miniszteri Bizottságnak javaslatot tett a tanácsadó véleményezési eljárás kiterjesztésére: eszerint az EJEB és a nemzeti bíróságok közötti kapcsolatokat – többek között a strasbourgi ítéletek hatékonysága érdekében – fejleszteni kell. 2009-ben itt óhatatlanul ismét eszünkbe jut a Korbely-ügy. Mindazonáltal itt a Legfelsőbb Bíróság és Strasbourg álláspontja egy igen komoly minősítési kérdésben tér el, amely talán enyhítheti, de el nem tűntetheti azt az érzést, hogy valóban lényegre tapintott a Bölcsék Tanácsa, amikor kijelentette: a tagállamok legfelsőbb bíróságainak meghatározó szerepe van az EJEE alkalmazása tekintetében.³²⁶ Mindebből vezeti le a tanácsadó véleményezési eljárás európai kiterjesztésére vonatkozó javaslatait, amelynek értelmében csak a legfelsőbb bíróságok vagy az alkotmánybíróságok³²⁷ kérhetnének ilyen véleményt, az Egyezmény és kiegészítő jegyzőkönyveit érintő elvi kérdésekről, ám e kérdések megválaszolását az EJEB – diszkrecionális jogkörben – megtagadhatná.³²⁸ Amint

³²⁴ Lásd továbbá HELFER, Laurence R.: Redesigning the European Court of Human Rights: Embeddedness as a Deep Structural Principle of the European Human Rights Regime. *European Journal of International Law*, February 2008, Vol. 19., pp. 125-156., p. 138.

³²⁵ Lásd a Korbely-ügyet: a Korbely kontra Magyarország ügyben (2008) hozott EJEB-döntéssel szögesen ellentétes ítéletet hozott a Legfelsőbb Bíróság (2009), az EJEB-bel ellentétben – alapvetően védhető módon – emberiség elleni bűntettnek, és nem gyilkosságnak minősítve a tatai sortűz egyes mozzanatait.

³²⁶ Report of the Group of Wise Persons to the Committee of Ministers, 2006. november 15., CM (2006) 203 para. 78.

³²⁷ Ez olykor a magyar Alkotmánybíróságot is segíthette volna. Az AB emberi jogi problémáiról lásd KOVÁCS: *Jus gentium ante portas vel intra muros*, pp. 249-258.

³²⁸ Report of the Group of Wise Persons to the Committee of Ministers, 2006. november 15., CM (2006) 203 para. 86.

látható, az EJEB tanácsadó véleményezési eljárásának a módosítására vonatkozó javaslat még a közelébe sem merészkedik az amerikaiaközi megoldáshoz. Intézményi tekintetben tehát kijelenthetjük, hogy – habár nincs kizárva – az elkövetkező években bizonyosan nem számíthatunk arra, hogy intézményi szinten modellértékű befolyással bírjon az amerikai tanácsadó véleményezési rendszer az esetleges európai reformokra.

Két – amerikaiaközi ihletésű – szempontból azonban mégiscsak átgondolandó az európai reformra vonatkozó javaslat: i. a fent már említett állami kezdeményezés szempontjából (hiszen lehet, hogy az államok ma nem szívesen indítanak állam kontra állam eljárást, ám problémáikat – konkrétumok nélkül, elvi szinten – szívesen rendeznék³²⁹), illetőleg ii. a tanácsadó véleményezési eljárás tárgyának kiterjesztése tekintetében: azaz, hogy San Joséhoz hasonlóan Strasbourg is értelmezhesse minden, a részes államai által ratifikált, emberi jogi vonatkozású egyezményt (emberi jogi szempontból).³³⁰ Ugyanakkor az is igaz, hogy ez megnövelhetné a munkaterhet... Az EJEB pedig így is az emberi teljesítőképesség határán dolgozik: azaz valószínűleg új álláshelyekre, vagyis az államok részéről újabb anyagi áldozatvállalásra lenne szükség.

Az amerikai tanácsadó véleményezési gyakorlat és eljárás hatása az európai rendszerre mindezidáig fölöttébb szerény – még ha mérsékelt optimizmusra adhat is okot a 2008. februári tanácsadó vélemény – ám a fent említett reformjavaslatok megfontolása esetén ez változhat; álláspontom szerint üdvös lenne egy ilyen változás.

Ez a fejezet tehát az európai és amerikai tanácsadó véleményezési gyakorlat vizsgálatát tűzte ki céljául. Ez utóbbi – valljuk be – számottevő és egy-egy esetben határain túlnyúló jelentőséggel rendelkezik; míg az előbbi igencsak reformokra szorul.³³¹ *Pedro Nikken* bíró az ötödik tanácsadó véleményhez fűzött

³²⁹ Például Magyarország és Szlovákia, Olaszország és Románia, a balti államok vagy a balkáni államok.

³³⁰ Lásd az oviedói egyezmény példáját. Igaz, ennek realitását az is csökkenti, hogy az államok már a Kisebbségvédelm Keretegyezmény kapcsán is elutasították ezt a javaslatot.

³³¹ Lásd továbbá BAKA, András B.: The Problem of the European Court of Human Rights and its Reform. In: YOTOPOULOS-MARANGOPOULOS, Alice (ed.): *L'état actuel des droits de l'homme dans le monde (Défis et perspectives)*. Editions A. Pedone, Paris, 2006, pp. 187-192.

nyilatkozatában egyenesen kijelentette, hogy különböző okok – például a két egyezmény keletkezése között eltelt húsz év – miatt „az Amerikai Egyezmény [...] fejlettebb, mint az európai”. És ez minden további nélkül vonatkozik a tanácsadó véleményezés szabályozására is.

Mindazonáltal a jelen dolgozat tárgyából adódóan e két – lényegében eltérő – gyakorlatban inkább a kölcsönhatás bemutatására helyeződött a hangsúly. Első ránézésre talán úgy tűnhet, hogy az európai hatás elsöprő – ám árnyaltabb képet nyújt a második pillantás...

Vitathatatlanul egyértelmű ugyanakkor az a tény, hogy – így vagy úgy – de a tizenkilenc amerikai tanácsadó véleményből tizenegy említi az európai rendszert. Azt, hogy az amerikai államokban nem olyan meglepő a kontinenseken átnyúló egymásrahatás az emberi jogi egyezmények tekintetében, mutatja az ötödik tanácsadó véleményben is idézett costa ricai álláspont. Ennek értelmében „az egyezmények értelmezését tekintve megállapítható az az előfeltétel, hogy a szerződés vagy egyezmény szabályait azon rendelkezésekkel összefüggésben kell értelmezni, amely azonos tárgyú egyéb szerződésekben jelentkeznek.”³³² Az amerikai kontinensen tehát nemcsak az AÁSZ-szervek, de maguk a tagállamok sem ódzkodnak a strasbourgi hivatkozásoktól; míg Európában lassabban született meg a felismerés, hogy a san joséi gyakorlat elemei alkalmazhatók, és még vontatottabban a hajlandóság mindennek a kimondására. Ám a folyamat végül megindult...

³³² EJAB, OC-5/85 tanácsadó vélemény, para. 51. Igaz, Costa Rica ezután külön kiemeli az univerzális szinten keletkezett rendelkezések fontosságát is.

II.2. Ideiglenes intézkedések

Az ideiglenes intézkedések kapcsán egyértelműen kimutatható az amerikai és európai emberi jogvédelmi rendszerek kölcsönhatása. Ez az a terület, ahol ezirányú vizsgálatomból ugyanakkor nem maradhat ki a Nemzetközi Bíróság és annak gyakorlata sem. Dolgozatom írásának idején, 2008-ban az ideiglenes intézkedések³³³ és az emberi jogi jogsértések kapcsolata ismét szomorú aktualitást kapott: a 2008. augusztusi grúz-orosz konfliktus és a Nemzetközi Bíróság *Avena-ügyben* hozott ideiglenes intézkedését és ítéletét figyelmen kívül hagyó, szintén augusztusi amerikai kivégzés újra felhívta a figyelmet arra, milyen fontos szerepet játszik ez az intézmény a nemzetközi jogban – és sajnos arra is, hogy a betartás-betartatás területén még van mit javítani.

II.2.1. Az ideiglenes intézkedések aktualitása, célja

Az ideiglenes intézkedések a XX. század eleji olasz eljárásjogból³³⁴ szivárogtak át a nemzetközi jogba, céljuk alapvetően kettős: valamely jóvátehetetlen kár bekövetkeztét próbálják megakadályozni, valamint a bírósági tevékenység védelmét szolgálják; közvetlenül tehát nem szolgálnak az alanyi jog biztosítására. Kétségtelen tény azonban, hogy az ideiglenes intézkedések alkalmazása felborította a klasszikus megosztást a nemzetközi jog és az államok „fenntartott” hatásköre között, mélyen belenyúlva a klasszikusan állami szuverenitáshoz tartozó területekbe – például a belső igazságszolgáltatásba – is;³³⁵ mégpedig legtöbbször anélkül, hogy ehhez az államok „formálisan vagy

³³³ Angol terminológiával: „provisional/interim measures”, francia terminológiával: „mesures provisoires”.

³³⁴ Lásd még WOPERA, Zsuzsa: Az ideiglenes intézkedés per jogi intézményének elméleti megközelítési lehetőségei. *Jogtudományi Közöny*, 2003/5., pp. 227-233.

³³⁵ Lásd CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: The Evolution of Provisional Measures of Protection under the Case-Law of the Inter-American Court of Human Rights (1987-2002). *Human Rights Law Journal*, 2003/5-8. pp. 162-168., p. 162.

informálisan” hozzájárultak volna.³³⁶ Ráadásul az emberi jogok területén ezen intézkedések új funkciót kaptak: az ideiglenes intézkedések alapvetően a „gyengébbik fél” védelmét szolgálják, azaz kedvezményezettjük az esetek elsősorban többségében³³⁷ az emberi jogában – vélhetően – sértett személy, személyek vagy azok meghatározott csoportja. Az ideiglenes intézkedés célja és természete tekintetében az Amerikaközi Bíróság többször is alkalmazott megfogalmazása ad iránymutatást: minek is tekintik az emberi jogi bíróságok az ideiglenes intézkedéseket. Az Amerikaközi Bíróság több ítéletében is kifejtette: az ideiglenes intézkedések célja túlmutat a fent említett, alapvetően belső jogból származó preventív célon – tehát azon, hogy a felek jogai „*pendente lite*” ne sérüljenek olyan mértékben, hogy az az érdemi ítélet végrehajtását megakadályozza.³³⁸ Az emberi jogok nemzetközi jogában – írja az Amerikaközi Bíróság – ezenfelül, sőt, legfőképpen, az ideiglenes intézkedések védelmi természetűek, hiszen emberi jogokat védenek úgy, hogy céljuk személyek ellen elkövetett jöváthetetlen kár megelőzése.³³⁹ Az ideiglenes intézkedések továbbá természetüknél fogva csak korlátozott időre szólnak, ezért természetesen sor kerül a visszavonásukra is.³⁴⁰

Az ideiglenes intézkedések kötelező ereje az a kérdéskör, ahol az emberi jogi regionális bíróságok és a Nemzetközi Bíróság közötti interakcióra egyértelműen

³³⁶ KOLB, Robert: Note on New International Case-law Concerning the Binding Character of Provisional Measures. *Nordic Journal of International Law*, 2005/74. pp. 117-129., p. 124.

³³⁷ Egyéni panasz kapcsán indult eljárás esetén például Európában rendkívül ritkán kerül sor arra, hogy az intézkedés címzettje nemcsak a bepanaszolt állam, de a kérelmező is. (EJEB, *Ilascu és társai kontra Moldova és Oroszország*, 2004. július 8., No. 48787/99., ahol az éhségstrájkot folytató egyik kérelmezőt is felhívta a nagykamara elnöke sztrájkja befejezésére, paras. 10-11.; EJEBiz, *Bhuyian kontra Svédország*, 1995. szeptember 14., No. 26516/95, ahol Svédországot még 1995 februárjában felkérték a kiutasítás ideiglenes felfüggesztésére, valamint a kérelmező – korábban állítólag hazájában kínzásokat is elszenvedett, mindenesetre most pszichiátriai kezelésre szoruló – bangladeshi állampolgárt arra, hogy további öngyilkossági kísérleteket ne tegyen, illetve egyen, *Proceedings before the Commission*, para. 2.; *Vakalis kontra Görögország*, 1993. január 15., No. 19796/92., ahol szintén éhségstrájk kapcsán fordult mindkét félhez az EJEBiz, *Procédure devant la Commission*, para. 2.) A Nemzetközi Bíróság előtti, természetesen állam kontra állam eljárásban ugyanakkor a mindkét félhez fordulás kevésbé meglepő, lásd például a *Grúzia kontra Oroszország* ügyben 2008. október 15-én kibocsátott ideiglenes intézkedést. Ugyanakkor a – valljuk be, Grúzia által hasonló ténybeli és jogi alapokon megindított – EJEB előtti eljárásban 2008. augusztus 12-én kibocsátott ideiglenes intézkedés egyedüli címzettje pusztán az Orosz Föderáció. Az amerikai rendszerben az elrendelt intézkedések mindegyikében a bepanaszolt állam volt a címzett.

³³⁸ Többek között EJAB, *Mery Naranjo és társai kontra Kolumbia*, id. int., 2006. július 5., C.4.; *Monagas Judicial Confinement Center („La Pica”) kontra Venezuela*, id. int., 2006. január 13., C.4.; *Gloria Giralte de García-Prieto és társai kontra El Salvador*, id. int., 2006. szeptember 26., C.6.

³³⁹ Többek között EJAB, *Gloria Giralte de García-Prieto és társai kontra El Salvador*, id. int., 2006. szeptember 26., C.7.; *Millacura Llaipén és társai kontra Argentína*, id. int., 2006. július 6., C.5.

³⁴⁰ Ennek európai technikai szabályairól lásd bővebben HAECK, Yves – BURBANO HERRERA, Clara: *Interim Measures in the Case Law of the European Court of Human Rights*, *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 2003, Vol. 21/4, pp. 625-675. pp. 655-656.

rámutathatunk. E kötelező erő ugyanis a nemzetközi jogban nem egyértelmű: a mérleg nyelve csak a Nemzetközi Bíróság *LaGrand-ügye*³⁴¹ óta dőlt a kötelező erő irányába.³⁴² Hosszú évtizedeken át folyt a doktrinális vita erről a kérdésről, amely végül magát a nemzetközi joggyakorlatot is alakította. Habár a Nemzetközi Bíróság nem kifejezett emberi jogi bíróság, joggyakorlata e tekintetben mégis releváns, és helyet követel magának e dolgozat keretei között. Az emberi jogi kérdéseket is érintő ideiglenes intézkedések vonatkozásában ugyanis a nemzetközi jog ezen legfelsőbb fórumának több ügye is megemlíthető:³⁴³ köztük a fent említett

³⁴¹ NB, *LaGrand* (Németország kontra Amerikai Egyesült Államok), id. int., 1999. március 3-i végzés, I. C. J. Reports 1999, p. 9. Ebben került sor a gyilkosságért halálra ítélt Walter LaGrand aznapra (azaz március 3-ára) kitűzött kivégzése felfüggesztésének elrendelésére; amelyet egyébként Arizona állam nem vett tekintetbe, és végrehajtotta a kivégzést. Az ideiglenes intézkedés kötelező erejére a *LaGrand-ügyben* hozott ítélet (*LaGrand* (Németország kontra Amerikai Egyesült Államok), merits, 2001. június 27., I. C. J. Reports 2001, p. 466.) 128 (5) pontja hívta fel a figyelmet. A két német állampolgár vádlott (és később) elítélt – tájékoztatás híján – nem élhetett ezen egyezményből eredő jogával, hogy kapcsolatba lépjen a német konzullal, aki a büntetőeljárásban segítséget nyújthatott volna nekik. (Ám az egyesült államokbeli halálbüntetés egyéb – nem a konzuli kapcsolatokra vonatkozó – problémáival már foglalkoztak abban az időben az emberi jogok nemzetközi jogában: Az Egyesült Államok nemzetközi jogi – különösen a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányából fakadó és a halálbüntetésre vonatkozó – kötelezettségei tekintetében lásd Report of the Special Rapporteur (Bacre Waly Ndiaye) on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, U.N. Commission on Human Rights, 54th Sess., Agenda Item 10, U.N. Doc. E/CN.4/1998/68/Add.3, 1998. január 22., elérhető: [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.1998.68.Add.3.En?Opendocument](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.1998.68.Add.3.En?Opendocument))

Németország csak az eljárás befejeztét követően szerzett tudomást az esetről, és – miután a diplomáciai út kudarcot vallott – a Nemzetközi Bírósághoz fordult. A nemzetközi eljárás értelmének megőrzése érdekében azonban meg kellett – volna – akadályozni az elítélt testvérpár még ki nem végzett tagjával szemben a halálos ítélet végrehajtását: hiszen amennyiben az bekövetkezik, a Nemzetközi Bíróság előtti eljárás bizonyos mértékig értelmét veszti. Így 1999. március 3-án – Statútumának 41. cikke alapján (Nemzetközi Bíróság Statútuma, 41. cikk: „*1. A Bíróság elrendelhet – amennyiben a körülmények ezt indokolják – bármely ideiglenes intézkedést, amelyet valamelyik fél jogainak megőrzése érdekében elengedhetetlen. 2. A végleges döntés meghozataláig a javasolt intézkedéseket közölni kell a felekkel és a Biztonsági Tanáccsal.*” Továbbá az ESZ 73-78. cikkei rendezik az ideiglenes intézkedésekre vonatkozó részletes(ebb) eljárási szabályokat.) – a Nemzetközi Bíróság kibocsátotta az ideiglenes intézkedést, amely a halálos ítélet végrehajtásának felfüggesztését kérte az Egyesült Államoktól (egészen pontosan Arizona állam volt érintett). (Mivel szövetségi államról van szó, nem tekinthető kérdésesnek, hogy az Arizona állam által elkövetett jogsértés betudható az Amerikai Egyesült Államoknak. Ugyanakkor az Egyesült Államok így védekezik: azaz saját jogrendszerének hiányosságaira hivatkozik a jogsértés kapcsán (utasítási jogkör hiánya e kérdésben a Föderáció és az államok között). Mindazonáltal az Egyesült Államok számára nem lehet ismeretlen ez a helyzet: az Alabama-ügyben éppen ezen érvek elutasítása alapozta meg pernyertességüket Angliával szemben...) A Bíróság már előzetesen megkereste az Egyesült Államokat, tájékoztatva azt erről a lépésről – azt kívánták elérni, hogy felkészülhessen az ítélet végrehajtásának felfüggesztésére. Az Egyesült Államok azonban ennek nem tett eleget; a kivégzésre sor került. Az ügy végül 2001-ben zárult le – megállapítva, hogy az Egyesült Államok megsértette az említett egyezményt, valamint hogy jogellenes mulasztást követett el az intézkedés figyelmen kívül hagyásával.

³⁴² Lásd FROWEIN, Jochen Abr.: Provisional Measures by the International Court of Justice – The *LaGrand* case. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 62 (2002), pp. 55-60. p. 56.

³⁴³ A Nemzetközi Bíróság előtt 2009 februárjában ismét emberi jogokkal is összefüggő ideiglenes intézkedést kértek – nevezetesen Belgium a Szenegállal szemben benyújtott panaszával összefüggésben. (NB, (Belgium kontra Szenegál), 2009. február 19.) Az alapvetően Hissène Habré volt csádi elnök elleni büntetőeljárás ugyanis nem csupán emberiség elleni bűntettek, hanem rendkívül súlyos emberi jogsértések miatt is folya Belgiumban, amennyiben sikerül megegyezniük Szenegállal (ami az utóbbi évek tapasztalatai alapján vajmi kevésbé valószínű) vagy ha Belgium kérelme sikerrel jár a Nemzetközi Bíróság előtt.

LaGrand,³⁴⁴ valamint a kérdéskör egyik aktualitását adó, mexikói állampolgárok kivégzésének ideiglenes megakadályozására – sikertelenül – irányuló *Avena-ügy*,³⁴⁵ valamint a szintén aktuális *Grúzia kontra Oroszország ügy*.³⁴⁶ A fent említett kötelező erő kapcsán a Nemzetközi Bíróság bekapcsolódott az e dolgozat keretei között vizsgált kölcsönhatásba.

A *LaGrand*- és az *Avena-ügyek* a konzuli kapcsolatok jogáról szóló 1963. évi bécsi egyezmény megsértésével kapcsolatban (konzul értesítésének elmulasztása) az emberi jogokhoz szorosan két tekintetben kapcsolódnak: egyrészt az élethez való jog kapcsán, másrészt a büntető eljárásjogi garanciák tekintetében. Habár a hangsúly a nemzetközi eljárásban a másodikra helyeződött, mégis az „életveszély” volt az, amely megalapozta a kibocsátott ideiglenes intézkedéseket. Legkésőbb ezen ítéletek óta univerzális szinten is nagy vita folyik arról a kérdéstről, hogy maga az említett bécsi egyezmény hatálya alá tartozó konzul értesítése emberi jognak számít-e. Habár a Nemzetközi Bíróság úgy vélte: nem feladata erről nyilatkozni, olyan utalást tett, amelynek értelmében szerinte ez túlzottan kiterjesztő értelmezés.³⁴⁷

A konzul értesítésével kapcsolatos problémák mindazonáltal nem véletlenül jelentek meg az univerzális nemzetközi bíráskodás terén. Az Emberi Jogok Amerikaközi Bíróságának egyik tanácsadó véleménye követte ki az utat e kérvények előtt: az előző fejezetben említett *tizenhatodik tanácsadó vélemény*, mely

³⁴⁴ A külföldiek arizonai kivégzéseiről lásd O'DRISCOLL, Cara S.: The Execution of Foreign Nationals in Arizona : Violations of the Vienna Convention on Consular Relations. *Arizona State Law Journal*, Spring, 2000, Vol. 32., pp. 323-341., p. 327.

³⁴⁵ 2003-ban egy újabb, a *LaGrand*-hoz hasonló ügy került a Nemzetközi Bíróság elé: a két alapvető különbség csupán az érintett személyek számában (kettő helyett mintegy ötven) és állampolgárságában rejlett (nem német, hanem mexikói állampolgárokról volt szó). 2003. február 5-én ismét sor került büntetőeljárásokkal összefüggésben egy ideiglenes intézkedés kibocsátására (Az ítélet [Avena más mexikói állampolgárok (Mexikó kontra Amerikai Egyesült Államok), merits, 2004. március 31. I. C. J. Reports 2004, p. 12] 150. pontja kifejezetten is a *LaGrand*-ítélet érvelését idézi az ideiglenes intézkedésről szóló határozat indoklásával és kötelező erejével kapcsolatban.) – amelynek az Egyesült Államok szintén nem tett maradéktalanul eleget. Ráadásul a 2004-es ítéletben a Nemzetközi Bíróság ismét a konzuli kapcsolatokról szóló egyezmény 36. cikkének megállapításai értelmében vett új eljárásra utasította az Egyesült Államokat. Mivel a halálos ítéleteket mindezek lezárultáig nem lett volna szabad végrehajtani, a nemzetközi jog megsértését valószínűsítette meg az is – és ez ismét aktuálissá teszi az ügyet 2008-ban –, hogy az Egyesült Államok 2008 augusztusában ismét kivégzett – az eredeti ítéletek alapján – egy személyt az *Avena-ügyben* érintettek közül. A jogsértés tényét nem érinti, hogy olyan személyről van szó, aki kétéves kora óta élt az Egyesült Államokban, és rendkívül brutális bűncselekményben vett részt.

³⁴⁶ De emberi jogi vonatkozással rendelkezik még a teheráni tús-ügy (Amerikai Egyesült Államok kontra Irán) avagy a genocídium-ügy (Bosznia-Hercegovina kontra Jugoszlávia) és az azokban elrendelt ideiglenes intézkedések.

³⁴⁷ NB, *Avena*-ítélet, para. 124.

Mexikó kérésére született.³⁴⁸ Véleményem szerint előremutatóbb a San Joséban megfogalmazott bírósági érvelés, amely a konzuli kapcsolatokról szóló 1963. évi bécsi egyezmény 36. cikke (1) bekezdésének b) pontját az emberi jogok részének tekinti.³⁴⁹

A harmadik nemzetközi bírósági ügy, amely miatt 2008-ban aktuális az emberi jogi vonatkozású ideiglenes intézkedések kérdése, a Grúzia által Oroszország ellen megindított eljárás, amelyben a Nemzetközi Bíróság 2008. október 15-én bocsátott ki ideiglenes intézkedést elrendelő határozatot.³⁵⁰ A faji megkülönböztetés minden formájának tilalmáról kötött, 1965. évi ENSZ-egyezmény (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination) megsértése tárgyában indított eljárás, és főképp maga a kibocsátott határozat azonnal éles vitákat váltott ki nemzetközi szinten: nemcsak az oroszok tiltakoznak minden megragadható fórumon, de az is kérdéses, vajon helyes volt-e teret engedni ennek a kérelemnek, holott világos, hogy a grúzok alapvetően a 2008. augusztusi háborús konfliktus miatt szeretnék elmarasztaltatni Oroszországot. Mivel azonban ennek – a biztonsági tanácsi orosz állandó tagság miatt, illetve orosz állandó alávetési nyilatkozat híján – nincs realitása, „kerestek” egy olyan egyezményt, amelyet Oroszország ratifikált, mégpedig kompromisszumos klauzulával együtt. A Nemzetközi Bíróság így kibocsáthatta az intézkedést, amely mindkét felet felszólította többek között a faji megkülönböztetés minden formájának tilalmáról szóló egyezmény által védett emberi jogok betartására és betartatására. Bár az intézkedés kötelező ereje már nem lehet kérdéses, ám hogy valójában hány személyt véd meg az inzultusoktól az érintett dél-oszét és abház

³⁴⁸ EJAB, OC-16/99 tanácsadó vélemény.

³⁴⁹ Nem szabad megfeledkezni azonban arról sem, hogy a *LaGrand* előtt már volt egy hasonló ügy, ahol a Nemzetközi Bíróság – egy évvel korábban, 1998-ban – Angel Francisco Breard kivégzésének elhalasztását rendelte el ideiglenes intézkedésként a Paraguay által az Egyesült Államok ellen indított eljárásban, amely ugyanakkor – mivel kérelmétől 1998 novemberében Paraguay elállt – sosem fejeződött be érdemben, azt törölték a listából. (NB, A konzuli kapcsolatokról szóló bécsi egyezmény ügye (Paraguay kontra Amerikai Egyesült Államok), id. int., 1998. április 9.) Mondanunk sem kell, hogy – habár, nem a Nemzetközi Bíróság intézkedésére alapozva, de az amerikai külügyminiszter (Madeleine Albright) is kérte a kormányzótól az ítélet végrehajtásának felfüggesztését – Virginia állam végrehajtotta az ítéletet (a kivégzés előtt fél órával a Legfelsőbb Bíróság elutasította az elítélt utolsó kérelmét). Ekkorra már öt napja az amerikai hatóságok kezében volt a Nemzetközi Bíróság által elrendelt ideiglenes intézkedés... (További elemzést lásd DUXBURY, Alison: Saving Lives in the International Court of Justice: The Use of Provisional Measures to Protect Human Rights. *California Western International Law Journal*, Fall 2000, Vol. 31., pp. 141-172. p. 145.)

³⁵⁰ NB, A faji megkülönböztetés minden formájának tilalmáról szóló nemzetközi egyezmény ügye (Grúzia kontra Orosz Föderáció), id. int., 2008. október 15.

területeken, az már egy másik kérdés. Álláspontom szerint a Nemzetközi Bíróság helyesen cselekedett, amikor nem zárkózott el az ügytől: az elkövetkezendő évek egyik legjelentősebb jogesete kerekedhet ki ebből – bár félő, hogy az ítélet egyik pontja, az előzőekhez hasonlóan, megállapítja majd az ideiglenes intézkedések megsértését...

A grúzok az európai emberi jogvédelmi rendszerben is ideiglenes intézkedés kibocsátását kérték Oroszországgal szemben a fent említett, a faji megkülönböztetés tilalmáról szóló egyezmény, valamint az Európai Egyezmény 2. és 3. cikkei alapján, amelyre 2008 augusztusában³⁵¹ sor is került. Válaszul orosz sajtóhírek több ezer orosz panaszról számolnak be, amelyet Strasbourgba nyújtottak be, a grúzok által Dél-Oszétiában elkövetett állítólagos jogsértések miatt.³⁵² Véleményem szerint a strasbourgi bíróság és a Nemzetközi Bíróság vonatkozó ítéletei – már csak az eset körülményeiből adódóan is – minden bizonnyal ismét a bíróságok egymásra hatásának kiváló példaként szolgálnak majd, néhány év múlva.

II.2.2. Az ideiglenes intézkedések a két regionális rendszerben

II.2.2.1. Az ideiglenes intézkedések Európában

Az ideiglenes intézkedés alapvetően minden – kizárólag emberi jogi kérdésekkel vagy azokkal is foglalkozó – regionális bíróság eszköztárában megtalálható.³⁵³

³⁵¹ 2008. augusztus 13. Az intézkedést – az ügy sürgőssége miatt – a Bíróság elnöke rendelte el.

³⁵² Lásd pl. <http://eng.kavkaz-uzel.ru/newstext/engnews/id/1230573.html> (2009.11.03.). 2009. január 14-én pedig az EJEB az időközben mintegy 3300-ra duzzadt, Grúzia elleni, a háborúskodásokhoz kötődő kérelemből – melyek az élethez való jog, az embertelen, megalázó bánásmód tilalma, a magánélet védelme, a hatékony jogorvoslatihoz való jog, a megkülönböztetés tilalma illetve a tulajdonjog védelme megsértésére vonatkoznak – hat dél-oszét lakos és a Tskhinvaliban (Dél-Oszétia) szolgáló Orosz Fegyveres Erők egyik tagjának kérelmét elfogadta.

³⁵³ Lásd az e dolgozatban tárgyalt fórumok mellett az Európai Közösségek Bíróságát (EK-Szerződés 242. és 243. cikke) és az Emberi Jogok Afrikai Bíróságát (Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights, 1998. június 9., 27. cikk (2) bekezdés).

Az európai emberi jogvédelmi rendszerben messzire visszatekintő hagyományai vannak az ideiglenes intézkedéseknek, habár az intézmény sorsát mindmáig meghatározza az a tény, hogy azt az Emberi Jogok Európai Egyezményébe nem integrálták. Már a legelső államközi ügyben – amelyet Görögország kezdeményezett az Egyesült Királyság ellen egyes, Ciprus szigetén alkalmazott büntetések kapcsán³⁵⁴ – sor került ideiglenes intézkedések alkalmazására, habár – megfelelő jogszabályi háttér hiányában – még nem a későbbi „*interim/provisional measures*” néven. Az Emberi Jogok Európai Bizottsága egyik albizottságának javaslatára 1957-ben rendelték el a kifogásolt büntetések (18 év alatti fiúk megvesszőzése illetve bizonyos – adott területek lakosait, kereskedőit, stb. érintő – kollektív büntetések) felfüggesztését a bizottsági eljárás idejére.³⁵⁵ 1959-ben azután az intézmény bekerült az EJEB Eljárási Szabályzatába (*Rules of Court*)³⁵⁶. Ma e szabályzat 39. cikke tartalmazza ezen intézkedést, illetve kapcsolódó szabályozást találunk még az 52. cikk (3) bekezdésében illetve a 71. cikk (1) bekezdésében.³⁵⁷ Ezek értelmében az ügyre kijelölt kamara illetve annak elnöke rendelhet el ideiglenes intézkedést valamely, az eljárásban részes fél vagy más érintett személy kérelmére, illetve hivatalból. Bármely intézkedést elrendelhet, amely álláspontja szerint a felek érdekét vagy az eljárás megfelelő lefolytatását szolgálja. Amennyiben a kamara még nem került felállításra, a tanács elnöke is elrendelheti az ideiglenes intézkedést. Annak végrehajtásáról a kamara információt kérhet a felektől. A Miniszterek Tanácsa „végrehajtó hatalmának” maradványaképpen ezen ideiglenes intézkedésekről őt értesíteni kell.

³⁵⁴ EJEBiz, Görögország kontra Egyesült Királyság, 1958. szeptember 26., No. 176/56.

³⁵⁵ EJEBiz, Görögország kontra Egyesült Királyság, 1958. szeptember 26., paras 200-202., paras. 233-234.

³⁵⁶ 1974-től 1998-as megszűnéséig az EJEBiz Eljárási Szabályzatában is szerepelt.

³⁵⁷ ESZ, 39. cikk: „1. A Kamara, vagy ahol alkalmas, annak elnöke a fél vagy bármely más érintett személy kérésére, avagy hivatalból bármely olyan ideiglenes intézkedés megtételére hívhatja fel a feleket, amelyeket szükségesnek tart a felek érdekei vagy az előtte folyó eljárás megfelelő lefolytatása érdekében.

2. Ezen intézkedésekről értesíteni kell a Miniszteri Bizottságot.

3. A Kamara információt kérhet a felektől bármely olyan kérdésben, amely az elrendelt ideiglenes intézkedés alkalmazásával kapcsolatos.”

ESZ, 52. cikk (3) bekezdés: „3. A Kamara felállításáig, e szabály 2. bekezdésének megfelelően a Tanács elnöke gyakorolja az e szabályok által a Kamara elnökére ruházott hatalmat.”

ESZ, 71. cikk (1) bekezdés: „1. A Kamara előtti eljárást szabályozó rendelkezések mutatis mutandis érvényesek a Nagykamara előtti eljárásokra is.”

Az intézkedés címzettje – amint azt fent már részben említettem – általában a bepanaszolt állam, ritkábban mindkét eljárásban részes fél; arra, hogy csak a kérelmezővel szemben rendeljenek el ilyen intézkedést, alig akad példa.³⁵⁸ A bepanaszolt államnak mindazonáltal nem csak állami szervek cselekedetei ellen kell adott esetben ilyen intézkedés keretében megvédenie az egyént: 1995-ben az EJBiz Franciaországot³⁵⁹ azért kérte bizonyos ideiglenes intézkedések megtételére, mert a panaszost magánszemélyek bosszújától féltette. Az említett ügyben egy kolumbiai drogfutár kiutasításának megakadályozásáról volt szó; az EJBiz – mindenféleképpen helyesen – attól tartott, hogy a letartóztatását követően a francia hatóságokkal együttműködő drogfutárt Kolumbiába történő visszatérése nyomán hamar utolérné a drogkereskedők bosszúja.

Az ideiglenes intézkedések elrendelésére Európában alapvetően csak „korlátozottan” kerülhetett sor, amikor „jöváthatetlen kár közeli veszélye fenyeget”.³⁶⁰ Amint azt az EJB a *Mamatkulov és Askarov kontra Törökország* ügyben kifejti, mivel a Rules of Court (Eljárási Szabályzat) közelebbi szabálymagyarázatot nem tartalmaz, maga alakította ki esetjogában azt, hogy milyen körülmények között tartja szükségesnek ideiglenes intézkedések elrendelését, és mindezek során figyelembe vette az EJBiz korábbi gyakorlatát is.³⁶¹ Amint arra maga az EJB is felhívja a figyelmet, az EJBiz Eljárási Szabályzatába (Rules of procedure) csak 1974-ben került be az intézkedés, de ezt megelőzően – az említett görög ügytől kezdve – már többször is alkalmazták.³⁶² E két szerv gyakorlatából tehát alapvetően felállítható az a hármas feltételrendszer,

³⁵⁸ EJB, Tanyeri és társai kontra Törökország, 2005. december 6., No. 74308/01. Az – egyébként utóbb a kérelmezők kérésére megszüntetett eljárásban – az éhségstrájkot folytató, börtönben lévő kérelmezők 2001. augusztus 27-én juttatták el az EJB-nek ideiglenes intézkedés iránti kérelmüket, amely arra vonatkozott, hogy tovább ne tartsák őket ún. F-típusú börtöncellában. Az EJB azonban a kérelmezőket kérte fel arra – 2001. szeptember 27-én –, hogy ne folytassák éhségstrájkjukat. (Mintegy fél évvel később Tanyeri és társai kérték a strasbourgi eljárás megszüntetését, mert éhségstrájkjukat befejezték, és a börtönből is elengedték őket.)

³⁵⁹ EJBiz, H.L.R. kontra Franciaország, 1995. március 2., No. 24573/94.

³⁶⁰ „in limited spheres”, „if there is an imminent risk of irreparable damage”; EJB, Mamatkulov és Askarov kontra Törökország, 2005. február 4., para. 104.

³⁶¹ EJB, Mamatkulov és Askarov kontra Törökország, (GC) 2005. február 4., para. 103.

³⁶² EJBiz, X kontra Német Szövetségi Köztársaság, No. 2396/65, Commission's report of 19 December 1969, Yearbook 13; Dánia, Norvégia, Svédország és Hollandia kontra Görögország, nos. 3321/67, 3322/67, 3323/67 and 3344/67, Commission's report of 5 November 1969, Yearbook 12; Dánia, Norvégia és Svédország kontra Görögország, no. 4448/70, Commission's report of 4 October 1976, Decisions and Reports (DR) 6; and E.R. kontra Német Szövetségi Köztársaság, no. 5207/71, Commission decision of 13 December 1971, Collection of Decisions 39.

amelynek fennállta esetén az EJEB elrendeli az ideiglenes intézkedést: i. a helyzet kivételes és fenyegető, valamint – az EJEE 35. cikk (1) bekezdése logikájának megfelelően – a vitatott aktus ellen a belső jogban már halasztó hatályú jogorvoslatra nincs lehetőség; ii. nagy a valószínűsége annak, hogy a vitatott aktus az EJEE-vel ellentétes; és iii. jóvátehetetlen kár veszélye áll fenn.³⁶³

Az ezredfordulót követően egyre gyakrabban kerül sor – tekintettel különösen az időközben elért amerikai közti eredményekre is – Európában is ideiglenes intézkedés elrendelésére. Ugyanakkor rendkívüli hiányosságnak nevezhetjük, hogy a Tizenegyedik kiegészítő jegyzőkönyvben sem rendezték ezen intézkedések kérdését,³⁶⁴ és az EJEB még mindig csak közvetve hivatkozik ezek kötelező erejére.

Habár kivételesen példák hozhatók a magán- és családi élet (EJEE 8. cikk), illetve elenyésző számban egyéb jogok védelme kapcsán hozott ilyen intézkedésekre, Európában az ideiglenes intézkedések elsőprő százalékát az EJEE 2. és 3. cikkei alapján bocsátják ki:³⁶⁵ az élethez való jog és a kínzás tilalmának védelmében, és bár többször került sor Európában is a halálbüntetés végrehajtásának felfüggesztésére,³⁶⁶ az intézkedések mégis főképp kiutasítások és kiadatások³⁶⁷ megakadályozására irányulnak.³⁶⁸

³⁶³ Lásd HAECK, Yves – BURBANO HERRERA, Clara – ZWAAK, Leo: Non-Compliance With a Provisional Measure Automatically Leads To a Violation of the Right of Individual Application ... or Doesn't It? Strasbourg Court Takes Away Any Remaining Doubts and Broadens Its Pan-European Protection. *European Constitutional Law Review*, 2008/4. pp. 41–63. p. 43.

³⁶⁴ Ezt az álláspontot képviseli Vajić bírónő is. VAJIĆ, Nina: Interim Measures and the Mamatkulov Judgment of the European Court of Human Rights. In: KOHEN, Marcelo G. (ed.): *Promoting Justice, Human Rights and Conflict Resolution Through International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2007, pp. 601–622. p. 611. Álláspontja szerint a 11. jegyzőkönyv megalkotásakor vagy már a kormányszakértők elutasították ezt a gondolatot, vagy a Miniszterek Tanácsa nem kívánt foglalkozni a kérdéssel.

³⁶⁵ Lásd az EJEB összefoglaló statisztikáját: EJEB, Mamatkulov és Askarov kontra Törökország, 2005. február 4., para. 104.

³⁶⁶ Lásd EJEB, Öcalan kontra Törökország, 2003. március 12., 2005. május 12., lásd továbbá HAECK – BURBANO HERRERA: Interim measures in the case law of the European Court of Human Rights, p. 636.

³⁶⁷ A leghíresebb kiadatási ügy a Soering kontra Egyesült Királyság (EJEB, 1989. január 13., No. 14038/88.). Átfogó képet láss HAECK – BURBANO HERRERA: Interim measures in the case law of the European Court of Human Rights, pp. 632–636.

³⁶⁸ A HRC rendszerében szintén ezek vannak többségben, általában a halálbüntetés fenyegetése is szerepet játszik, továbbá megemlíthetjük még a CAT gyakorlatát, amely értelemszerűen kínzás vagy embertelen bánásmód veszélye esetén folyamatodik ezen intézkedéshez. Lásd továbbá TOMUSCHAT: Human Rights. *Between Idealism and Realism*, pp. 180–181.

Ez történt a fent már említett, valószínűleg korszakalkotó *Mamatkulov és Askarov kontra Törökország* ügyben³⁶⁹ is, ahol az Üzbegisztáni Szabadság Párt aktivistáit kísérelte meg az EJEB megvédeni a nem tisztességes eljárástól, a végrehajtó hatalomtól egyáltalán nem független belső igazságszolgáltatástól, az előrelátható kínzástól és haláltól. Az Üzbegisztánba történő kiadatást – a strasbourgi ügy érdemi lezárásáig – tiltó határozatot azonban Törökország semmibe vette: a kiadott személyekről pedig többé nem hallottak jogi képviselőik...³⁷⁰ Mindezekre tekintettel az ítéletben az EJEB kimondta: Törökország megsértette az Európai Egyezmény 34. (az egyéni panaszjogra vonatkozó) cikkét: „az állam, amely önként elfogadja a kötelező joghatóságot, mindent elfogad, amely ahhoz szükséges, hogy a Bíróság az ítéletét meghozza”.³⁷¹

Az EJEB ugyanakkor mindössze a kérelmek mintegy 15-20 százalékában rendeli el az ideiglenes intézkedést, ott, ahol álláspontja szerint valóban súlyos és jóvátehetetlen, visszafordíthatatlan sérelem okozására kerülhet sor. Alapvetően beillik ebbe a sorba az az egyedi eset is, amikor az EJEB embriók életének ideiglenes megóvása érdekében bocsátott ki ideiglenes intézkedést: a rákban szenvedő anya petefészkeit betegsége miatt el kellett távolítani. Az előzőleg kivett sejtekből létrehozott embriókat azonban azonnal meg kellett volna semmisíteni, miután a férfi partner – meggondolva magát – visszavonta a hozzájárulását. Az EJEB a jóvátehetetlen kár elkerülése érdekében kérte a brit kormányt, hogy akadályozza meg a megsemmisítést az ügy strasbourgi lezárultáig; ennek eleget is tettek.

Az ideiglenes intézkedések európai előretörését mutatja az az éves bírósági beszámolóból származó adat, miszerint csak 2008-ban mintegy 3000, ideiglenes intézkedés elrendelésére vonatkozó kérelem érkezett az EJEB-hez.³⁷²

³⁶⁹ EJEB, *Mamatkulov és Askarov kontra Törökország*, 2005. február 4.

³⁷⁰ EJEB, *Mamatkulov és Abdurasulovic kontra Törökország*, (Első Tanács) 2003. február 6. p. 36.

³⁷¹ VAJIC: *Interim Measures and the Mamatkulov Judgment of the European Court of Human Rights*, p. 616.

³⁷² EJEB, *Annual Report 2008*, p. 12.

II.2.2.2. Ideiglenes intézkedések az amerikaközi rendszerben

Az ideiglenes intézkedések tekintetében sokkal jelentősebb, csaknem korszakalkotó joggyakorlatot felállító Amerikaközi Bíróságnál ugyanakkor – Európával ellentétben – már az Emberi jogok Amerikai Egyezményének 63. cikke rendezi az ideiglenes intézkedések kérdését, (2) bekezdésében tisztázva azok kötelező erejét is; továbbá az *Eljárási Szabályzat* 25. cikke tartalmazza a vonatkozó rendelkezéseket. Az amerikaközi rendszerben háromféleképpen kerülhet sor az intézkedés elrendelésére: *ex officio*,³⁷³ az Emberi Jogok Amerikaközi Bizottsága,³⁷⁴ illetve a panaszos kérelmére. Maga az Amerikaközi Bíróság elnöke is elrendelhet úgynevezett sürgős intézkedést („urgent measures”), amelyet a legközelebbi ülésén a Bíróság ideiglenes intézkedéssé változtat.³⁷⁵ Már a legelső: a Honduras elleni, kényszerített (erőszakos) eltűnésekről szóló ügyekben (lásd például a legelső: *Velásquez-Rodríguez ügyet*³⁷⁶) szükség volt az intézkedés alkalmazására.³⁷⁷ Ez a san joséi bírósági eljárás tanúi emberi jogainak megóvására szólította fel a hondurasi kormányt,³⁷⁸ majd pár nappal később ezt kiegészítették azzal, hogy a megtett intézkedésekről tájékoztatást kértek a hondurasi kormánytól.³⁷⁹

A – perui – *Alkotmánytanács*-³⁸⁰ és *Loayza-Tamayo* ügyekben³⁸¹ is születtek ideiglenes intézkedések. Ezekben saját országában kellett megvédeni az érintett személyek életét, fizikai integritását. Mindkét ügyben a sértettek maguk kérték a Bíróságot erre a lépésre, és mivel az éppen nem ülésezett, mindkettőben az elnök

³⁷³ 2000, illetőleg az új Eljárási Szabályzat óta.

³⁷⁴ Az Amerikaközi Bizottság akkor is kérelmezheti az intézkedést, ha az ügy még nem került át a Bírósághoz. Lásd EJAE 25. cikk (2) bekezdés. A Bizottság által kérelmezett intézkedések alkotják egyébként a többséget. Az Amerikaközi Bizottság egyébiránt új eljárási szabályzata, azaz 2000 óta maga is elrendelhet ideiglenes intézkedéseket (mesures conservatoires- precautionary measures).

³⁷⁵ Az Amerikaközi Bíróság, az európaival ellentétben, nem állandóan működik: körülbelül három-négyhavonta ülnek össze. Az amerikaközi rendszerben a panaszos kérelmére történő intézkedés-elrendelésnek azért van különösen nagy jelentősége, mert ott az egyéneknek a Bírósághoz forduláshoz való joga igen korlátozott: ügyük egyébiránt csak az Amerikaközi Bizottság döntése nyomán kerülhet a Bíróság elé, amely azonban általában meg is ítéli a kért intézkedéseket: körülbelül négyszer olyan gyakran, mint európai kollégája – azonban erre sajnos tényleg gyakrabban is van szükség.

³⁷⁶ EJAB, Velásquez-Rodríguez kontra Honduras, 1987. június 26., 1988. július 29.

³⁷⁷ Az intézkedés egyébiránt érintette a később különvált Godínez Cruz illetve Fairén-Garbi és Solís-Corrales ügyek tanúit is.

³⁷⁸ EJAB, Velásquez-Rodríguez ügy, id. int., 1988. január 15., R. 1.

³⁷⁹ EJAB, Velásquez-Rodríguez ügy, id. int., 1988. január 19. R. 1. a.

³⁸⁰ EJAB, Constitutional Court (Alkotmánytanács) kontra Peru, merits, rep., costs, 2001. január 31. C. sorozat, No. 71.

³⁸¹ EJAB, Loayza Tamayo kontra Peru, merits, 1997. szeptember 17. C. sorozat No. 33.

rendelte el – a Bíróság történetében először – az intézkedést. A 2000-ben az *Alkotmánytanács-ügyben* kiadott intézkedés például az egyik – politikai okokból elbocsátott – alkotmánybíró(nő) fizikai, pszichológiai és erkölcsi integritásának megőrzését célozta,³⁸² a *Loayza-Tamayo ügyben* ez kiegészült a megfelelő orvosi ellátás és a fogvatartás megfelelő körülményeinek³⁸³ biztosításával.³⁸⁴ Az amerikaiközi rendszerben ideiglenes intézkedés vonatkozott azonban akár bennszülött közösség földjének, tulajdonjogának, életkörülményeinek, tagjai egészségének megőrzésére is, mint a *Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua*³⁸⁵ ügyben,³⁸⁶ avagy mozgásszabadságának biztosítására, mint a *Kankuamo bennszülöttek* ügyében.³⁸⁷

Itt nem ritka tehát, hogy az ideiglenes intézkedés címzettje és kedvezményezettje valamely közösség: ilyen volt a *haitiak és haiti származású dominikaiak kérdése a Dominikai Köztársaságban*,³⁸⁸ a *San José de Apartadó-i Béke Közösség* ügye Kolumbiában,³⁸⁹ avagy a *Jiguamiandó és Curbaradó közösségek ügye*, amely egymagában az Amerikai Egyezmény által ideiglenes intézkedésben részesítettek mintegy felét biztosította a XXI. század első éveiben.³⁹⁰ A *Serrano-Cruz-testvérek* ügyében az érdemi ítélet meghozatalát követően (!) került sor ideiglenes intézkedés elrendelésére, mégpedig egy olyan – nicaraguai

³⁸² EJAB, Constitutional Court kontra Peru, id. int., 2000. április 7., D.1.

³⁸³ Addigra Loayza Tamayo asszonyt már egy éve tartották napi 23,5 órában egy napfénytől elzárt apró cellában, mégpedig „incommunicado”, azaz semmiféle kapcsolata nem volt a külvilággal (ügyvéddel, stb.), amely az Amerikaiközi Bizottság álláspontja szerint már önmagában megvalósította a kegyetlen és megalázó bánásmód tényállását. EJAB, Loayza Tamayo kontra Peru, id. int., 1996. szeptember 13., p. 7. Ezen ügyben ügyben egyébként María Elena Loayza-Tamayo, a San Martín de Porres Egyetem tanára volt érintett, akit terrorizmussal vádoltak meg, továbbá azzal, hogy a perui Kommunista Párt tagja. Bár a hölgy mindent tagadott, fogva tartották, kínozták, fenyegették, a családját nem értesítették, ügyvédjével sokáig nem beszélhetett, végül pedig – közel összesen másfél évi raboskodás után – részben ugyanazon állítólagos bűncselekmények miatt katonai, majd civil bíróságok is elítélték, húsz éves börtönbüntetést kapott. Ez a jogeset az emberi jogsértések egész tárházát vonultatja fel, a jogtalan fogvatartástól a kínzás, embertelen bánásmódon keresztül olyan alapvető jogelvek megsértéséig, mint a *res judicata*.

³⁸⁴ EJAB, Loayza Tamayo kontra Peru, id. int., 1996. szeptember 13., D.1., D.2.

³⁸⁵ EJAB, Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua, merits, rep., costs, 2001. augusztus 31. C. sorozat No. 79.

³⁸⁶ Lásd továbbá CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: Les mesures provisoires de protection dans la jurisprudence de la Cour interaméricaine des droits de l’homme. In: COHEN-JONATHAN, Gérard – FLAUS, Jean-François (eds.): *Mesures conservatoires et droits fondamentaux*. Bruylant, Nemesis, Brüsszel, 2005, pp. 145-163.

³⁸⁷ EJAB, Pueblo Indígena de Kankuamo kontra Kolumbia, id. int., 2004. július 5., D.3.

³⁸⁸ EJAB, Haitiak és haiti származású dominikaiak ügye a Dominikai Köztársaságban (Dominikai Köztársaság), id. int., 2000. augusztus 18., ahol kiutasítások, illetve családok szétszakításának megakadályozására szólítottak fel., D.1., D.3.

³⁸⁹ EJAB, San José de Apartadó-i Béke Közösség (Kolumbia), id. int., legutóbb: 2008. február 6.

³⁹⁰ EJAB, Jiguamiandó és Curbaradó közösségek (Kolumbia), id. int., 2003. március 6., p. 2.a., D.1.

állampolgárságú – személy el salvadori kiutasítását megakadályozandó, aki az eltűnt gyermekek után kutató egyesület menedzselését vállalta.³⁹¹

2008 májusában ismét megerősítésre szorult az az ideiglenes intézkedés, amelyet még 2002-ben bocsátott ki az Amerikaközi Bíróság a braziliai Urso Branco börtön ügyében (amelyet egyébként még az Amerikaközi Bizottság tárgyal).³⁹² Az ideiglenes intézkedésre az amerikai kontinensen számos, Európában meglehetősen ritka vagy ismeretlen helyzet adhat okot: ilyen, számunkra különleges helyzetről van szó az Urso Branco ügyben is. A nevezett börtönbe ugyanis az állami alkalmazottak (fegyőrök, katonák, rendőrök) gyakorlatilag nem mernek belépni; ha erre mégis sor kerül, folyamatosan helyezik át őket azon váddal, hogy eltűrik az elítéltek által egymáson végrehajtott kínzásokat. A falakon belül maguk az elítéltek – saját alagútrendszerekkel kiépített – magántársadalmát találjuk, ahol mindennaposak a kegyetlenkedések és kivégzések is.³⁹³ A Bíróság követelése alapvetően három pontba foglalható össze: i. növeljék az elítéltek biztonságát, ii. kobozzák el az elítéltek által (bent) tartott fegyvereket, iii. tartsák fenn a börtön felett az állami hatalmat és biztosítsák az őrizetben tartott személyek emberi jogait.³⁹⁴ A helyzetet súlyosbítja, hogy az Amerikaközi Bíróság többszöri kérésére sem sikerült Brazíliának 2002 óta összeállítania egy listát a börtönben – még életben – lévő elítéltekről; akiknek a számát most mintegy 900-ra becsüli a brazil kormány...³⁹⁵ Azt már ki sem kell emelni, hogy megfelelő orvosi ellátásban nem részesülnek, és nem biztosított a folyamatos élelem- és folyadékellátás sem.³⁹⁶

Szintén 2008-ban kellett visszatérni azon intézkedésre, amely a venezuelai „Globovisión” televíziótársaság munkatársait és irodáit hivatott megvédeni. Az élet és testi épség megőrzése mellett (a társaság igazgatóját meggyilkolták, volt bebörtönzött munkatárs, fenyegetés, sorozatos garázdaság az épületben, stb.) a szólásszabadság érdekében kért intézkedéseket Venezuelától az Amerikaközi

³⁹¹ EJAB, Serrano-Cruz Sisters kontra El Salvador, id. int., 2006. április 6., D.1.

³⁹² EJAB, Urso Branco börtön (Brazília), id. int., 2008. május 2.

³⁹³ EJAB, Urso Branco börtön (Brazília), id. int., 2008. május 2., p. 8.

³⁹⁴ EJAB, Urso Branco börtön (Brazília), id. int., 2008. május 2., p. 15.

³⁹⁵ EJAB, Urso Branco börtön (Brazília), id. int., 2008. május 2., p. 18.

³⁹⁶ EJAB, Urso Branco börtön (Brazília), id. int., 2008. május 2., p. 18.

Bíróság.³⁹⁷ Jelen ügyben a Bíróság megtagadta az intézkedések kiterjesztését, és az államtól azok fenntartását kérte.³⁹⁸

A legtöbb vitát a *James kontra Trinidad és Tobago* ügyben³⁹⁹ megtett ideiglenes intézkedés, pontosabban annak következményei váltották ki. A siralomházban ülő elítélt ügyében a halálos ítélet végrehajtását függesztették fel; az ügy elhúzódása miatt azonban – a nemzetközi eljárástól független, brit nemzetközösségi szabályok következtében – a halálos ítéletet végül nem lehetett végrehajtani. A sokasodó hasonló típusú kérelmek diplomáciai összetűzésekhez vezettek az emberi jogi fórumok (mind az Amerikaközi Bíróság, mind a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya alapján működő Emberi Jogok Bizottsága tekintetében) és egyes államok (Trinidad és Tobago, valamint Jamaika) között, melyek egy része máig sem rendeződött.⁴⁰⁰

Az Amerikaközi Bíróság szemmel láthatólag többet foglalkozik az ideiglenes intézkedés és az annak való megfelelés kérdésével, és szükséges esetben nem habozik újra és újra az intézkedés megtételére sarkallni az érintett államot. Természetesen arra is sor került azonban, hogy amint az már nem látszott szükségesnek, visszavonták az adott ideiglenes intézkedést, mint például a guatemalai Törvényszéki Antropológus Alapítvány ügyében.⁴⁰¹

Mivel az amerikaközi rendszerben az egyén nem indíthat eljárást közvetlenül a Bíróság előtt (tehát ott nem rendelkezik *ius standi*-val, hanem „csak” *locus standi*-val),⁴⁰² az ideiglenes intézkedés gyakorlatilag az egyetlen módszer, amellyel az érintettek közvetlenül is a Bírósághoz fordulhatnak; ám természetesen ez csak olyan esetekben vezet eredményre, amikor a helyzet súlyossága és halaszthatatlan volta ezt megköveteli.

³⁹⁷ EJAB, „Globovisión” televízióállomás (Venezuela), id. int., 2008. január 29., p. 1. A véleménynyilvánítás szabadsága tekintetében lásd többek között még az „El Nacional” és az „Así es la Noticia” (Venezuela) újságok ügyében 2004. július 6-án tett ideiglenes intézkedést, R.1.; avagy Marta Colomina és Liliana Vélasquez kontra Venezuela, id. int., 2003. július 30., D.1.

³⁹⁸ EJAB, „Globovisión” televízióállomás (Venezuela), id. int., 2008. január 29., D. 1.

³⁹⁹ EJAB, James és társai kontra Trinidad és Tobago, id. int., 1999. május 25.

⁴⁰⁰ Trinidad és Tobago a mai napig nem tért vissza és csatlakozott az Emberi Jogok Amerikai Egyezményéhez. A problémáról bővebben lásd TOMUSCHAT: Human Rights. *Between Idealism and Realism*, pp. 161-162.

⁴⁰¹ EJAB, Forensic Anthropology Foundation (Guatemala), id. int., 2007. november 21.

⁴⁰² Lásd CANÇADO-TRINDADE: The Inter-American Court of Human Rights at a crossroads: Current challenges and its emerging case-law on the eve of the new century, pp. 171-177.

Habár annak kivételes jellegét lépten-nyomon hangsúlyozza,⁴⁰³ az amerikaiaközi rendszerben a Bíróság 2009-ig mintegy 80 ügyben rendelt el ideiglenes intézkedést, esetenként olyanokban is, amelyekben még nem tudta megindítani az eljárását. Mindehhez vegyük hozzá, hogy még csak most közeledik 200. ítélete felé, mégpedig úgy, hogy ez a szám tartalmazza adott esetben egy ügy akár három-négy-öt fordulóját is (hatáskör, előzetes kifogások, érdem, jóvátétel, értelmezés, ítéletnek való megfelelés); azaz valóban kristálytisztnak látszik az a statisztika, miszerint az Amerikaiaközi Bíróság ügyei mintegy felében elrendel egy vagy több ideiglenes intézkedést. Nem ritka az öt-hat intézkedés egy ügyben, az eddigi csúcstartó az *Álvarez és társai kontra Kolumbia* ügy, amelyben tavaly februárig 11 esztendő alatt tizenhármas ideiglenes intézkedést bocsátott ki az Amerikaiaközi Bíróság és annak elnöke. Állami fogságból eltűnt emberek rokonai egyesületet alapítottak (*Asociación de Familiares de Detenidos Desaparecidos de Colombia*), az ő életük és integritásuk védelmét kérte a Bíróság, illetve ellenük intézett támadások kivizsgálását, a bűnösök megbüntetését.⁴⁰⁴ A nevüket felsoroló „védelmi” lista azonban az évek folyamán egyre rövidül: ketten maguk is eltűntek, egyiküket pedig biztosan meggyilkolták.⁴⁰⁵ Mindez pedig azt bizonyítja, hogy bár az Amerikaiaközi Bíróság „engedékenyebbnek” tűnik, égető szükség is van ideiglenes intézkedéseire.

Az ideiglenes intézkedések létjogosultságát mutatja az, hogy csak az amerikaiaközi rendszerben ma több, mint tízezer ember áll ilyen intézkedés védelme alatt.⁴⁰⁶ Szükségességükre – különösen emberi jogi tekintetben – pedig kiváló példaként szolgált a 2008-as év, ugyanakkor tartalmuk bizonytalansága, illetve a kötelező erejükkel kapcsolatos kétségek miatt ezen intézkedések valószínűleg még a nemzetközi figyelem középpontjában lesznek az elkövetkezendő esztendőben.

⁴⁰³ EJAB, *Álvarez és társai kontra Kolumbia*, id. int., 2008. február 8., C.13.

⁴⁰⁴ EJAB, *Álvarez és társai kontra Kolumbia*, id. int., 1997. július 22., D.1., D.3.

⁴⁰⁵ EJAB, *Álvarez és társai kontra Kolumbia*, id. int., 2008. február 8., p. 13.

⁴⁰⁶ Lásd Antonio Augusto Cançado Trindade különvéleményét, *Mendoza Prisons regarding Argentina, Ideiglenes intézkedés*, 2006. március 30., p. 7. és az azóta visszavont illetve elrendelt intézkedések összesítését.

II.2.3. Az ideiglenes intézkedések kötelező ereje

Mint említettem, az ideiglenes intézkedések kötelező erejét eleinte a Nemzetközi Bíróság sem állította határozottan. Az egymással – legalábbis részben – interakcióban álló nemzetközi bíróságok gyakorlatából azonban kitűnik, hogy a kötelező erőt egymásra tekintettel körülbelül egyidőben kezdte elismerni a Nemzetközi Bíróság és például az Emberi Jogok Európai Bírósága; az Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága e tekintetben (is) megelőzte európai példaképét (és Hágát is...). *Rudolf Bernhardt* professzor, az EJEB egykori elnökének véleménye szerint ez az a terület, amelyben talán a legnyilvánvalóbb volt az egymásrahatás a különböző emberi jogi illetőleg emberi jogi és egyéb nemzetközi jogi bírói fórumok között.⁴⁰⁷

Az EJEB *Cruz Varas kontra Svédország*⁴⁰⁸ ügyében az EJBiz által elrendelt, Chilébe történő kiutasítást megakadályozandó ideiglenes intézkedésről⁴⁰⁹ még azt állapították meg, hogy az nem kötelező,⁴¹⁰ (és ezt a *Čonka kontra Belgium* ügyben⁴¹¹ is megerősítették) ezt évekkel később – a *Mamatkulov-ítéletben* – úgy enyhítették, hogy a megállapítás „pusztán a Bizottság által elrendelt intézkedésekre” vonatkozott, de az EJEB által elrendeltekre nem;⁴¹² továbbá felhasználták az „élő

⁴⁰⁷ A szerző magánbeszélgetése Prof. Rudolf Bernhardtval, Max-Planck-Institut für Ausländisches Öffentliches Recht und Völkerrecht, Heidelberg, 2008. szeptember 12. (Közölve Bernhardt bíró úr beleegyezésével.)

⁴⁰⁸ EJEB, *Cruz Varas és társai kontra Svédország*, 1991. március 20., No. 15576/89. Héctor Cruz Varas, felesége és gyermeke az apa Pinochet-rezsim ellenes tevékenysége miatt került veszélybe Peruba történő kiutasításuk esetén, amelyre azért kerülhetett sor, mert menedékjogra vonatkozó kérelmüket elutasították. Svédország nem tett eleget az ideiglenes intézkedésnek.

⁴⁰⁹ A Cruz Varas-ügy részletes elemzését lásd MACDONALD, Ronald St. J.: *Interim Measures in International Law, with Special Reference to the European System for the Protection of Human Rights. Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 1992, Vol. 52., pp. 703-740. pp. 703-717.

⁴¹⁰ Az ideiglenes intézkedés be nem tartásának az 1990-es évek elején alkalmazott álláspont szerint pusztán akkor lehet – a felelősséget növelő – jelentősége, amennyiben az érintett államot valamely jogsértés kapcsán el is marasztalják. Lásd bővebben HAECK – BURBANO HERRERA – ZWAAK: *Non-Compliance With a Provisional Measure Automatically Leads To a Violation of the Right of Individual Application ... or Doesn't It? Strasbourg Court Takes Away Any Remaining Doubts and Broadens Its Pan-European Protection.* p. 46. Mindazonáltal a Cruz Varas-ügyben 10:9-re döntöttek a bírúk a kötelező erő tagadása mellett...

⁴¹¹ EJEB, *Čonka kontra Belgium*, 2001. március 13., 2002. február 5. No. 51564/99. Lásd HAECK – BURBANO HERRERA – ZWAAK: *Non-Compliance With a Provisional Measure Automatically Leads To a Violation of the Right of Individual Application ... or Doesn't It? Strasbourg Court Takes Away Any Remaining Doubts and Broadens Its Pan-European Protection.* pp. 45-46.

⁴¹² Lásd továbbá DE SALVIA, Michele: *La pratique de la Cour européenne des droits de l'homme relative aux mesures provisoires.* In: COHEN-JONATHAN – FLAUSS (eds.): *Mesures conservatoires et droits fondamentaux*, Bruylant, Nemesis, Brüsszel, 2005. pp. 177-194.

jog” („*living instrument*”) érvet is. Az EJEB ideiglenes intézkedései kötelező erejét – 2003-tól kezdve – alapvetően a teleologikus és az evolutív értelmezés alapján vezeti le; az egyezmény céljának hangsúlyozása mellett azzal érvel: hatékonyságát veszíti az eljárás, amennyiben az intézkedéshez nem kapcsolódik kötelező erő.

A problémát az európai rendszerben különösen az jelenti, hogy – amint azt fent említettem – az európai rendszerben nincs az ideiglenes intézkedésekre vonatkozó egyezménybeli alap, azaz az Emberi Jogok Európai Egyezménye nem foglalkozik kifejezetten e kérdéssel; csak az Eljárási Szabályzat 36. illetve később 39. cikkei alapján volt illetve van lehetőség ideiglenes intézkedések elrendelésére. Ezt kihasználva, nem egyszer került sor arra, hogy az érintett állam megkérdőjelezte az intézkedés kötelező jellegét.⁴¹³

Az EJEB a *Mamatkulov-ítéletben* ugyanakkor kiemelte, hogy az államok rendszerint betartják az általa – avagy korábban az EJBiz által – kibocsátott ideiglenes intézkedéseket.⁴¹⁴ Sőt, arra is sor került, hogy – bár ilyen intézkedés elrendelése nem történt, de pusztán azon oknál fogva, hogy a strasbourgi eljárás megindult – az állam önként függesztette fel valamely belső jogi aktus végrehajtását, a strasbourgi eredményre várva.⁴¹⁵ (Ugyanakkor az 1990-es évektől kezdve rohamosan nőtt azon ügyek száma, ahol az érintett állam figyelmen kívül hagyta az ideiglenes intézkedést – és nem csak az „új” tagállamokról van szó.⁴¹⁶)

Az ideiglenes intézkedés kötelező erejében való kétségeket mutatja azonban például az, ahogy az Egyesült Államok főügyésze a *LaGrand-ügy* kapcsán kategorikusan tagadta, hogy a Nemzetközi Bíróság által elrendelt ideiglenes intézkedés kötelező erővel bírna (ezen nyilatkozat alapján hozta meg az amerikai

⁴¹³ Lásd például EJB, Öcalan kontra Törökország, 1999. július

⁴¹⁴ EJB, Mamatkulov-ítélet, para. 105. Példaként szolgálhat éppen Magyarország (EJB, Sabri Ali Al-Jazaeery kontra Magyarország, 1999. május 5., No. 45163/99.). Egy iraki állampolgár kiutasításáról volt szó, ám az ideiglenes intézkedés elrendelését követően a magyar menekültügyi hatóság felülvizsgálta döntését, és lemondott a kitoloncolásról. További ügyek tematikus elemzését lásd DE SALVIA: La pratique de la Cour européenne des droits de l'homme relative aux mesures provisoires, pp. 180-186.

⁴¹⁵ EJBiz, I. B. kontra Német Szövetségi Köztársaság, No. 6242/73., Commission's report of 14 July 1976, DR 6, ahol az édesapja meggyilkolásával vádolt, NSZK-s állampolgársággal is rendelkező fiatal lány NDK-nak való kiadatásáról volt szó. Habár az NDK főügyésze ígéretet tett a nyugatnémet hatóságoknak, hogy az eredetileg az NSZK-ból az NDK-ba saját édesapja általi elrablással került nőt nem vonják felelősségre azért, mert tiltott határátlépéssel jutott vissza az NSZK-ba, a nyugatnémet hatóságok – habár a bírói utak már kimerültek – mégis inkább a strasbourgi döntés megvárása mellett döntöttek. Admissibility report, 1974. május 24. para. 1.6., továbbá idézi: EJB, Mamatkulov és Askarov kontra Törökország, 2005. február 4., para. 106.

⁴¹⁶ Például Oroszország és Törökország mellett Spanyolország, Franciaország, Belgium avagy Svédország.

Legfelsőbb Bíróság az aznapi – a nemzetközi bírósági végzésre alapozott – német kérelemre a kivégzés elhalasztását elutasító határozatát).⁴¹⁷ Ugyanakkor közvetlenül már nem kérdőjelezte meg az Egyesült Államok az intézkedést elrendelő végzés kötelező erejét.⁴¹⁸

Amint azt maga a *LaGrand-ítélet* is hangsúlyozta, mindaddig sem az Állandó Nemzetközi Bíróság, sem a Nemzetközi Bíróság nem kényszerült arra, hogy véleményt nyilvánítson a Nemzetközi Bíróság Statútumának 41. cikke alapján hozott ideiglenes intézkedések jogi erejéről.⁴¹⁹ Kiemelendő azonban a szófiai elektromos művek ügye:⁴²⁰ bár a jogi szakirodalom az ebben tett végzésre nem úgy tekint, mint amely már kimondta volna az ideiglenes intézkedések kötelező erejét, az Állandó Nemzetközi Bíróság mégiscsak kiemelte azt a nemzetközi alapelvet, hogy a feleknek tartózkodniuk „kell” minden olyan intézkedéstől, amely prejudikálhat. Természetesen az Állandó Nemzetközi Bíróság az ideiglenes intézkedést éppen az ilyen nemzeti intézkedések megakadályozása érdekében bocsátotta ki, *ergo* az ideiglenes intézkedés által tartalmazott magatartás megsértésétől az érintett államnak tartózkodnia *kell*. Ugyanakkor a *LaGrand-ügyben* még a Nemzetközi Bíróság soraiban sem volt teljes egyetértés az adott ideiglenes intézkedés körül.⁴²¹

⁴¹⁷ Lásd: NB, *LaGrand-ítélet*, p. 33.

⁴¹⁸ Lásd NB, *LaGrand-ítélet*, p. 43.

⁴¹⁹ NB, *LaGrand-ítélet*, p. 98. A Nemzetközi Bíróság végül a szokásjogot, a szerződések jogáról szóló 1969-es bécsi egyezményt alapulvéve nyelvtani (Az értelmezés bővebb kritikáját lásd FROWEIN: *Provisional Measures by the International Court of Justice – The LaGrand case*. pp. 58-59.), történeti és teleologikus (Ezt az értelmezést alkalmazza alapvetően az EJEB és az Amerikaközi Bíróság is. Előbbi, valamint a Nemzetközi Bíróság és a HRC tekintetében a teleologikus értelmezésről lásd KOLB: *Note on New International Case-law Concerning the Binding Character of Provisional Measures*, p. 117.) értelmezést alkalmazott, amelynek eredményeképpen kimondta az ideiglenes intézkedések kötelező erejét (para. 109.).

⁴²⁰ A Nemzetközi Bíróság emlékeztetett arra is, hogy a szófiai elektromos művek ügyében a – Nemzetközi Bíróság ideiglenes rendelkezésekre vonatkozó szabályanyagához nagyon hasonló alapokkal rendelkező – Állandó Nemzetközi Bíróság már megállapította, hogy „a nemzetközi törvényszékek által egyetemlegesen elfogadott és számos nemzetközi egyezményben [...] is lefektetett alapelv értelmében az ügyben részes feleknek tartózkodniuk kell minden olyan intézkedéstől, amely prejudikáló hatást gyakorolhat a meghozandó ítélet végrehajtása tekintetében, és általánosságban minden olyan lépés megtételétől, amely súlyosbíthatja vagy kiterjesztheti a vitát”. (ÁNB, *Szófiai Elektromos Művek és Bulgária*, id. int., A/B 79., 1939. december 5-i végzés, p. 9.)

⁴²¹ *Schwebel* – amerikai – bíró (az adott időszakban a bíróság elnöke) például párhuzamos véleményében sérelmezte a német eljárást, amely éppen a kivégzés napjáig várt a kérelem benyújtásával, és így az ideiglenes intézkedés elrendelésére a másik fél meghallgatása nélkül került sor. Amint írja, ez az eljárás precedens nélkül való a Nemzetközi Bíróság történetében, és reményei szerint nem is válik azzá (NB, *LaGrand*, id.int., 1999. március 3-i végzés, I. C. J. Reports 1999, p. 9., *Schwebel kv.*, 1. bek.). Kétségei voltak továbbá a hivatalból történő elrendelés jogszerűségével is. Bár a tisztességes eljárás elvével összefüggő kételyeit megalapozottnak tartom, a tény, hogy az Egyesült Államok nem tett eleget az

Az ideiglenes intézkedések kötelező erejét legutóbb 2009 januárjában erősítette meg a Nemzetközi Bíróság, ugyanis az Avena-ügyben hozott ítélet értelmezését kérte Mexikó, s ezügyben az ítélet végül 2009. január 19-én született meg. Ebben a NB újfent megállapította, hogy az Amerikai Egyesült Államok jogsértést követett el:⁴²² 2008. augusztus 5-én ugyanis sor került Texas államban José Ernesto Medellín Rojas kivégzésére, annak ellenére, hogy – az újabb, értelmezési kérelemben foglaltak hatására – a Nemzetközi Bíróság 2008. július 18-án ismét a halálbüntetések végrehajtását tiltó (felfüggesztő) ideiglenes intézkedést

intézkedésben foglaltaknak, némileg elhomályosítja ezt a problémát. *Oda* bírónak ugyanezen intézkedéshez kapcsolt nyilatkozata néhány egyéb körülményre is felhívja a figyelmet: álláspontja szerint pusztán államok jogai védelme érdekében bocsátható ki ideiglenes intézkedés (NB, LaGrand, id.int., 1999. március 3-i végzés, I. C. J. Reports 1999, p. 9., *Oda* kv., p. 5.) – bár ki nem mondta, mégis feltételezhető, hogy pusztán a Nemzetközi Bíróság előtti peres eljárásokra gondolt. Az ügy körülményeit tekintve azonban nem tudom követni az álláspontját, amely – e logikai fonal folytatásaként – azt is kifejti, hogy nyilvánvaló, hogy a kérelem értelmét veszti, ha nem bocsátják ki az ideiglenes intézkedést (p. 6.). Álláspontja szerint pedig nem használható fel az ideiglenes intézkedés intézménye a kérelem alapján induló eljárás folytatásának biztosítására (*Oda* bíró álláspontjáról lásd még DUXBURY: Saving Lives in the International Court of Justice: The Use of Provisional Measures to Protect Human Rights. p. 150.). Habár – mint *Oda* bíró írja – az ideiglenes intézkedés valóban nem használható fel arra, hogy predeterminálja az adott ügyet, a LaGrand-ügyben nem erről volt szó. Mind az EJEB, mind az Amerikaközi Bíróság álláspontja szerint az ideiglenes intézkedéshez igenis hozzá tartozik az, hogy biztosítsa: legyen értelme az eljárás folytatásának. *Oda* szerint azonban amennyiben a Nemzetközi Bíróság közvetlenül beavatkozik egyének sorsába, akkor eltávolodik eredeti feladatától (p. 6.). Ugyanakkor mind a Nemzetközi Bíróság, mind az EJEB és az Amerikaközi Bíróság gyakorlata rácsúfol arra az aggályra, hogy az ideiglenes intézkedés prejudikálna az adott ügyben: egyrészt az esetek többségében a prejudikáció kizárását kifejezetten ki is emelik („*without prejudice to any decision of the Court as to the merits of the case*”, EJEB, Evans kontra Egyesült Királyság, No. 6339/05., 2007. április 10., p. 5., továbbá EJAB, Gloria Giralte de García-Prieto és társai kontra El Salvador, id. int., 2006. szeptember 26., C.5.. Ezenfelül mindez *expressis verbis* szerepel az Amerikaközi Bizottság Eljárási Szabályzata 25. cikkének (4) bekezdésében. Lásd továbbá NB, Burkina Faso és Mali határvitájának ügyében 1986. január 10-én elrendelt ideiglenes intézkedés, p. 32. 1.A.), másrészt az ítélkezési gyakorlat statisztikai következtetéseit levonva sem ezt az eredményt kapjuk (Lásd például a fent említett Evans-, vagy Bhuyian-ügyeket. Előbbiben a többségi döntés végül az embriók tervezett megölését nem tartotta az EJEB megsértésének. Ahogy azt a nagykamara ítéletéhez fűzött különvéleményükben *Türmen*, *Tsatsa-Nikolovska*, *Spielmann* és *Ziemele* bírók (és bírónők) kifejtették, az államoknak e tekintetben széles mérlegelési jogkörük van, mégis – az eset körülményeire tekintettel – ők a 8. és 14. cikk megsértése mellett szavaztak. Álláspontom szerint csak ők cselekedtek helyesen. Sajnálatosnak tartom, hogy az EJEB nem vette fel a kesztyűt e valóban morális vitákkal is terhelt kérdésben. Hogy XVI. Benedek pápa 2009-es újévi beszédéből idézzek, valóban a „halál kultúráját” támogatta az EJEB ebben a kérdésben. Ám még ha el is felejtjük a 2. cikket, hogyhogy nem tartozik a magánélethez, hogy eldöntsük, lesz-e gyermekünk (8. cikk), és ha mégis ide tartozik (és a férfi partner ez alapján ölethette meg az embriókat), akkor hogyhogy csak a férfit illeti ez meg (akinek *nem* távolították el reprodukciós szerveit), de a nőt nem (14. cikk)? Vagy tekintsük haladásnak, hogy legalább az ideiglenes intézkedést elrendelte az EJEB, és annak hatályát – a nagykamrai ítéletre várva – 2005-ben meg is hosszabbította (Evans-ítélet, p. 7.)? (A teljes képhez hozzátartozik, hogy N. Evans éppen a férfi beleegyezése és lelkes támogatása miatt választotta ezt az eljárást, és nem saját petesejtjei lefagyasztását, amely szintén – komplikáltabb, de – opció lett volna. Ilyen körülmények között nem védhető, hogy a vonatkozó brit szabályozás megfelelna az EJEB-nek...) Az ügyet egyébként még Costa elnök is kiemelte 2008. január 25-i beszédében [Annual Report, 2008, p. 36.].)

⁴²² NB, Az Avena-ügyben 2004. március 31-én hozott ítélet értelmezésére vonatkozó kérelem (Mexikó kontra Amerikai Egyesült Államok), p. 61(2).

rendelt el, és őt ennek végrehajtásáról 2008. augusztus 1-i levelében biztosította az Egyesült Államok.⁴²³

A nemzetközi bíróságok álláspontom szerint az ideiglenes intézkedések kötelező erejének elismerésével nem tettek mást, mint véglegesen elfogadták *Sir Gerald Fitzmaurice* álláspontját, miszerint „ha az [ideiglenes] intézkedések [...] (nemcsak nem érvényesíthetők, de) még nem is kötelezők, az egésznek semmi értelme”.⁴²⁴ Igaz. Hiszen mit is ér a végrehajthatóság akár a Nemzetközi Bíróság esetén is...? Vajmi kevés esélye van annak, hogy a Biztonsági Tanács fellép őt állandó tagja valamelyikével szemben... Valamint kötelező erejük révén az ideiglenes intézkedések az egyéni panaszjog hatékonyságát is meghatározzák nemzetközi szinten.⁴²⁵

Ami az európai emberi jogvédelmi rendszert illeti, ott tehát a *Mamatkulov-ítélet* volt az,⁴²⁶ amely állást foglalt az ideiglenes intézkedések kötelező erejét illetően. Az intézkedésnek az állam által történő figyelmen kívül hagyása pedig szinte automatikusan jogsértéshez, mégpedig az EJEE egyéni panaszjogot rögzítő 34. cikkének⁴²⁷ megsértéséhez vezet.

⁴²³ ICJ, Az Avena-ügyben 2004. március 31-én hozott ítélet értelmezésére vonatkozó kérelem (Mexikó kontra Amerikai Egyesült Államok), p. 5-6. Természetesen feltehetjük a kérdést, hogy Németország (Németország az amerikaiak közti rendszerhez természetesen csak kerülő útján, a Bizottság révén fordulhatott volna.), Paraguay és Mexikó miért a Nemzetközi Bírósághoz fordult a fent említett kivégzések elhalasztása érdekében? *Duxbury* szerint pusztán azért, mert az emberi jogok „hagyományos” nemzetközi joga kevés kötelező erejű választási lehetőséget tartalmaz a közvetlen veszélyben lévő személy védelmére (DUXBURY: Saving Lives in the International Court of Justice: The Use of Provisional Measures to Protect Human Rights. p. 141.).

⁴²⁴ „To indicate special measures for that purpose, if the measures, when indicated, are not even binding (let alone enforceable), lacks all point...” FITZMAURICE, Gerald: *The Law and Procedure of the International Court of Justice*, Vol. II., Grotius, Cambridge, 1986, p. 548., idézi továbbá: C.G. Weeramantry bíró az 1993-as Bosznia-Hercegovina kontra Jugoszlávia ügyben az 1993. szeptember 13-i végzéssel kapcsolatban tett, az ideiglenes intézkedések kötelező erejét (is) taglaló különvéleményében, p. 386. (Order of 13 September 1993, Further Requests for the Indication of Provisional Measures, Separate Opinion of Vice-President Weeramantry)

⁴²⁵ CANÇADO TRINDADE: *The Evolution of Provisional Measures of Protection under the Case-Law of the Inter-American Court of Human Rights* (1987-2002). p. 163.

⁴²⁶ Egészen pontosan mindkét *Mamatkulov-ítélet*, tehát azonos álláspontra helyezkedett mind az Első Tanács (2003), mind a Nagykamara (2005). Amennyiben elfogadjuk számos szerző (pl. Haack, Burbano-Herrera) és végső soron maga az EJEB azon álláspontját, hogy mindez igenis a Cruz Varas ügyben képviselt megítélés megváltoztatását jelenti, akkor eljárásjogi tekintetben alapvetően a 2005-ös ítéletre kell hivatkoznunk, hiszen korábbi ítélkezési gyakorlat módosítására a nagykamara jogosult. (E logikára alapozva lásd az Aoulmi-ítélet elhalasztását: Aoulmi-ítélet, para. 41.) Viszont már a – szintén nem nagykamarai – Samajev-ítélet is (egy hónappal a nagykamarai *Mamatkulov-ítélet* előtt) követte az Első Tanács határozatát a kötelező erő tekintetében. Mindez azonban a kérdésben véleményem szerint messzemenő relevanciával nem bír.

⁴²⁷ EJEE 34. cikk – Egyéni kérelmek: „A Bíróság kérelmeket vehet át bármely természetes személytől, nemkormányzati szervezettől vagy személyek csoportjaitól, akik vagy amelyek azt állítják, hogy az Egyezményben vagy az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyvekben biztosított jogok valamely Magas Szerződő Fél

Ezt az álláspontot megerősítették többek között az *Olaechea Cahuas kontra Spanyolország*,⁴²⁸ a *Samajev és társai kontra Grúzia és Oroszország*⁴²⁹ és az *Aoulmi kontra Franciaország*⁴³⁰ ügyekben hozott ítéletek. Az automaticizmust részben megtöri azonban a fent már említett *Öcalan-ítélet*, amelyben a körülmények vizsgálata végül arra vezette az EJEB-et, hogy az ideiglenes intézkedés figyelmen kívül hagyásából ne állapítsa meg a 34. cikk megsértését. Azért pusztán részben, mert nem szabad elfelejtenünk, hogy az *Öcalan-ügyben* két különböző ideiglenes intézkedés elrendelésére is sor került. Az egyik a halálbüntetés végrehajtásának megakadályozására irányult (amelyet valóban nem is hajtott végre Törökország, hiszen időközben – az „európai nyitásnak” megfelelően – Törökországban el is törölték a halálbüntetést). A másik viszont az EJEE 6. cikknek megfelelő garanciák biztosítására irányult – például hogy maga választhassa meg ügyvédeit, ne akadályozzák a strasbourgi eljárás megindításában, vagy folytatásában.⁴³¹ Ez utóbbi kapcsán vélte úgy az EJEB, hogy a 6. cikkel kapcsolatos intézkedésekről nyújtandó tájékoztatás megtagadása illetve késedelme a török kormány részéről bár hangsúlyozottan a 34. cikk megsértését jelenti (és idézi a *Mamatkulov-ítéletet*), ám az adott körülmények között mégsem vezetett ténylegesen az egyéni panaszjog sérelméhez.⁴³² E meglehetősen nehézkes magyarázattal ellátott *Öcalan-ügyet* azonban az ideiglenes intézkedések kötelező ereje tekintetében szerencsére feledtetik az *Olaechea Cahuas*-, *Samajev*- és *Aoulmi-ítéletek*.

Olaechea Cahuas ügyében egy olyan perui állampolgárról volt szó, akit a perui hatóságok által kibocsátott nemzetközi elfogatóparancs alapján tartóztattak le Spanyolországban. A férfi a jelenlegi hatalom megdöntéséért és kommunista rezsim felállításáért küzdő *Sendero Luminoso* (Fényes Ösvény) maoista terrorista szervezet tagja. Kérelmének helyet adva az EJEB (a Negyedik Tanács elnökhelyettese, jogkörében eljárva) elrendelte, hogy a kérelmezőt ne adják ki Perunak. Az intézkedés elrendelésének másnapján azonban Spanyolország kiadta *Olaechea*

részéről történt megsértésének áldozatai. A Magas Szerződő Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy semmilyen módon nem akadályozzák e jog hatékony gyakorlását.”

⁴²⁸ EJEB, *Olaechea Cahuas kontra Spanyolország*, 2006. augusztus 10., No. 24668/03.

⁴²⁹ EJEB, *Samajev (Shamayev) és társai kontra Grúzia és Oroszország*, 2005. április 12. No. 36378/02.

⁴³⁰ EJEB, *Aoulmi kontra Franciaország*, 2006. január 17., No. 50278/99.

⁴³¹ EJEB, *Öcalan-ítélet* (GC), para. 5.

⁴³² EJEB, *Öcalan-ítélet* (GC), para. 201.

Cahuast. Az EJEb-et az érintett vizsgálóbíró ugyanezen a napon többek között arról tájékoztatta, hogy a kérelmező „önszántából beleegyezett a kiadatásba”, valamint hogy a perui hatóságok biztosították őket a kérelmező emberi jogainak messzemenő betartásáról, és ezért nem vették figyelembe a spanyol hatóságok az EJEb intézkedését.⁴³³ Az ítélet 65-83. pontjai részletesen kifejtik, hogy ezen indokok hatástalanok, és miért is állapítják meg a jelen ügyben az ideiglenes intézkedés figyelmen kívül hagyására alapozva az EJEb 34. cikkének megsértését. A történések végül helytel-közzel igazolták a spanyol megfontolásokat: Olachea Cahuast Peruban valóban feltételeken szabadlábra helyezték, és nem akadályozták abban sem, hogy londoni ügyvédjével kapcsolatot tartson; az EJEb szerint azonban pusztán az a tény, hogy fennállt ezek ellenkezőjének a veszélye, indokolta az intézkedést, amelyet viszont a spanyol állam figyelmen kívül hagyott, miért is megállapítható a 34. cikk megsértése. Az EJEb azt sem fogadta el kimentésként, hogy túl későn érkezett meg az intézkedés (mert azt későn – a kiadatásra kitűzött dátum előtti napon – kérelmezte az érintett), és a spanyol hatóságok nem tudtak reagálni; hiszen eljuttatták az intézkedést az illetékes bíróhoz, és az még írásban válaszolt is másnapig (a kiadatás elhalasztása sem telt volna több időbe).⁴³⁴

A *Samajev-ügy* az utóbbi évek egyik legbonyolultabb eljárása volt az EJEb előtt. A Bíróság még tényfeltáró bizottságot (a kamara három tagját, köztük a magyar Baka András bírót) is küldött a helyszínre; kiadatási és eljárási, illetve megalázó bánásmóddal kapcsolatos kérdések mellett az erőszakos eltűnések, élethez való jog megsértésének esete is fennforgott – legalábbis a tizenhárom (csecsen illetve kiszt⁴³⁵ nemzetiségű) kérelmező közül néhány kapcsán. Az EJEb végül megállapította a 34. cikk megsértését, mert az eset körülményei alapján másra nem lehetett következtetni, minthogy súlyosan megsértették a kérelmezők egyéni panaszjogát.⁴³⁶ A kiadatás megakadályozására kiadott ideiglenes intézkedést ugyanis rendkívül találékony, de egyúttal meglehetősen felháborító módon próbálták megkerülni. A (strasbourgi idő szerint) délután 6 órakor közölt

⁴³³ EJEb, Olachea Cahuas ítélet, para. 20.

⁴³⁴ EJEb, Olachea Cahuas ítélet, paras. 65., 70.

⁴³⁵ A kiszték nakh-nyelvet beszélő, alapvetően Grúzia állam területén élő csecsen népcsoport.

⁴³⁶ EJEb, Samajev-ítélet, paras. 468-479.

intézkedést ugyanis állítólagos elektromos hiba, illetve a faxgépbeli papír állítólagos hiánya miatt pusztán 7 óra 59 perckor tudták a grúzok megerősíteni, amikor már „sajnos” – 7 óra 10 perckor – kiadták az érintett kérelmezőket Oroszországnak.⁴³⁷ Ám nemcsak Grúzia e szánalmas magyarázkodása nem térítette el az EJEB-et a 34. cikk megsértésének megállapításától. Oroszországgal szemben is kimondták az egyéni panaszjog megsértését, mégpedig egy olyan intézkedés megsértése miatt, amely az immáron orosz börtönökben levő vádlottak számára próbálta ügyvédekkel a kapcsolattartást biztosítani. Mivel azonban az orosz hatóságok úgy döntöttek, hogy a kérelmezők (akik egyike valószínűleg a bántalmazások során meg is halt, illetve kettejük hollétét teljes homály fedi) nem kívánnak Strasbourghoz fordulni, nem is látták szükségét e jog biztosításának...⁴³⁸ Habár... Oroszország miért éppen a védőügyvédeknek biztosított volna szabad kommunikációt a kérelmezőkkel, ha ezt még az Emberi Jogok Európai Bíróságának erre felhatalmazott, fent említett bírói delegációjának sem biztosította?

Oroszország egyébiránt az utóbbi években az EJEB-nél több tekintetben is a negatív statisztikák élén áll. Az EJEB által kibocsátott ideiglenes intézkedésekkel szemben tanúsított renitens magatartása talán a legtöbb sajtót az *Alekszanjan-ügyben* kapta.⁴³⁹ Ezen ügy is azok sorába tartozik, ahol az ideiglenes intézkedés végre nem hajtása megalapozta az EJEE 34. cikkének megsértését.⁴⁴⁰ Vaszilij Georgijevics Alekszanjan⁴⁴¹, a Jukosz⁴⁴² olajvállalat jogi igazgatója volt, és az orosz politikai belharcokba kerülve büntetőeljárás alá vonták. Mintegy három évig tartó vizsgálati fogsága (amely egyébként több EJEE-cikk megsértését is megalapozta)⁴⁴³ kapcsán az EJEB azért döntött – a végre nem hajtás okán többször is – az ideiglenes intézkedés elrendelése mellett, mert a súlyosan (többek között AIDS-) beteg férfitől egész egyszerűen megtagadták az orvosi ellátást.⁴⁴⁴ Oroszország végül 2008

⁴³⁷ EJEB, Samajev-ítélet, para. 475.

⁴³⁸ EJEB, Samajev-ítélet, paras. 505-518.

⁴³⁹ EJEB, Alekszanjan kontra Oroszország, 2008. december 22., No. 46468/06.

⁴⁴⁰ EJEB, Alekszanjan-ítélet, para. 232.

⁴⁴¹ Vasilij Georgijevich Aleksanyan

⁴⁴² Yukos

⁴⁴³ EJEB, Alekszanjan-ítélet, paras. D. 3-9.

⁴⁴⁴ Pontosabban a kérelmező állítása szerint felajánlották neki az orosz hatóságok az orvosi ellátást, amennyiben egykori kollégái, a Yukos alelnöke, Khodorkovskiy (Hodorovszkij), illetve Lebedev ellen vall (Aleksanyan-ítélet, para. 130.)... Előbbi ellen 2009 februárjában újraindult az eljárás.

februárjában (mintegy három hónappal a legelsőként kibocsátott – sürgős – ideiglenes intézkedés után) részben engedélyezte a kérelmező orvosi kezelését. Az EJEB – a fent általam is vizsgált *Mamatkulov*-, illetőleg *Samajev*- és *Olaechea Cahuas-ítéletekre* hivatkozva – kiemelte, ha a Bíróság által elrendelt ideiglenes intézkedést nem teljesítik, maga a pusztas veszély fennállta is megalapozza a 34. cikk sérelmét; az a tény, hogy a Bíróság mégiscsak képes volt lefolytatni az eljárást, még nem jelenti azt, hogy az intézkedés végre nem hajtása ne alapozná meg a jogsértést.⁴⁴⁵

Az *Aoulmi-ügyben* az EJEB – a *Mamatkulov-ügyben* a nagykamarai ítéletre várva – még fel is függesztette az eljárást, hogy végül teljes bizonyossággal mondhasa ki: Franciaország jogsértést követett el, amikor a kérelmezőt az ideiglenes intézkedés ellenére utasította ki, és adta át Algériának.⁴⁴⁶ Az ítélet 111. pontja pedig végre szó szerint kimondja: az ideiglenes intézkedés kötelező („binding/obligatoire”).

Mindazonáltal a *Mamatkulov-ítéletben* kimondott kötelező erőnek és – amint azt az *Öcalan-ügy* példája is mutatta – nem automatikus jogsértést kiváltó hatásának azonban erőteljes kritikái is vannak.

De Salvia szerint Európában a *Mamatkulov-ítélet* óta többé már nem biztos az, ami eddig világos volt, vagyis hogy a kérelem benyújtása Strasbourgba nem függeszti fel a nemzeti intézkedés végrehajtását. Az ideiglenes intézkedés kötelező ereje felrúgja ezt a konstans ítélkezési gyakorlatot.⁴⁴⁷

Követhető továbbá *Haeck, Burbano Herrera és Zwaak*⁴⁴⁸ azon érvelése, miszerint a nem teljes automatizmus dogmájának felállítása meglehetősen káoszt okoz, amelynek az intézkedés által védeni kívánt potenciális áldozat látja kárát. Természetesen az is lehetséges, hogy e megfogalmazást a *Mamatkulov-ítéletben* mintegy „kompromisszumnak” szánták a kötelező erővel egyet nem értő bírák számára (lásd például *Cabral Barreto* bíró *Mamatkulov-ítélet*hez fűzött

⁴⁴⁵ EJEB, *Alekszanjan-ítélet*, para. 228.

⁴⁴⁶ EJEB, *Aoulmi-ítélet*, para. 112.

⁴⁴⁷ DE SALVIA: La pratique de la Cour européenne des droits de l’homme relative aux mesures provisoires. p. 177.

⁴⁴⁸ HAECK – BURBANO HERRERA – ZWAAK: Non-Compliance With a Provisional Measure Automatically Leads To a Violation of the Right of Individual Application ... or Doesn’t It? Strasbourg Court Takes Away Any Remaining Doubts and Broadens Its Pan-European Protection. p. 48.

különvéleményét, amely határozottan elutasítja, hogy az ideiglenes intézkedés végre nem hajtása automatikusan megalapozza a 34. cikk megsértését). Ám valószínűleg ma már meglehetősen presztízsveszteség lenne az EJEB számára, ha ideiglenes intézkedéseinek kötelező erejét megtagadná. Ugyanakkor – és ez már nem az EJEB-en, hanem a részes államokon múlik – szerencsés lenne az eljárási szabályzatból az egyezménybe emelni az ideiglenes intézkedéseket, tisztázva azok jogi – kötelező – erejét.

Visszatérve a *Mamatkulov-ítélethez*, az európai rendszerben mégoly nagy jelentőséggel bíró döntéshez, a teljesség kedvéért el kell mondanunk, hogy nem volt teljes az egyetértés a nagykamarai bírák között sem az ideiglenes intézkedés kötelező erejével kapcsolatban. *Caflisch*, *Türmen* és *Kovler* bírák ugyanis tagadják azt, hogy az EJEE 34. cikke szolgálhatna a jogsértés jogi alapjául.⁴⁴⁹ Ők is arra utalnak ugyanis, hogy ezen az alapon minden egyes ügyben meg kell vizsgálni, hogy sérült-e a 34. cikk. Ehhez pedig nem biztos, hogy mindig rendelkezésre áll a megfelelő információ.

Továbbá csak akkor foglalkozhat az EJEB az intézkedéshez kapcsolódó jogsértéssel, ha az érdemi kérdést is megvizsgálja. Ha az elutasításra kerül, az állam adott esetben dorgálás nélkül megússza, ha nem teljesítette az intézkedésben foglaltakat. Továbbá eddig pusztán a jogirodalom szintjén merült fel a kérdés: ha az állam büntethető az ideiglenes intézkedés be nem tartásáért, mi a helyzet az intézkedéssel adott esetben kötelezett egyénnel?⁴⁵⁰ Ennek világos tisztázása még akkor is célszerű lenne, ha – amint arra a fejezet elején felhívtam a figyelmet – ritka a nem a bepanaszolt állammal szemben kibocsátott ideiglenes intézkedés.

Az amerikai rendszerben mind a Bizottság, mind a Bíróság elrendelhet ideiglenes intézkedéseket. Mint a dolgozat többi részében, itt is az Amerikaközi Bíróság működésére összpontosítok, és a Bizottság ezirányú működését csak másodlagosan, a szükséges esetekben említem meg.

⁴⁴⁹ EJEB, *Mamatkulov-ítélet*, *Caflisch*, *Türmen* és *Kovler* kv., p. 2.

⁴⁵⁰ Lásd továbbá HAECK – BURBANO HERRERA – ZWAAK: *Non-Compliance With a Provisional Measure Automatically Leads To a Violation of the Right of Individual Application ... or Doesn't It?* Strasbourg Court Takes Away Any Remaining Doubts and Broadens Its Pan-European Protection, pp. 55-57.

Az Amerikai Egyezmény 63. cikke (2) bekezdésének értelmében rendkívül súlyos és sürgős esetben, amennyiben az valamely személyt fenyegető jövätehetetlen kár elkerülése érdekében szükséges, az Amerikaközi Bíróságnak általa helyénvalónak vélt ideiglenes intézkedéseket kell elrendelnie.⁴⁵¹ A szöveg nem egyszerűen lehetőséget vagy jogosultságot biztosít az Amerikaközi Bíróság számára, hanem a „*shall adopt*” formulával egyenesen kötelezettséget teremt a megfelelő ideiglenes intézkedések kibocsátására. A spanyol nyelvváltozat ugyanakkor a „*podrá tomar*” kifejezést használja, amelyet inkább „elrendelhetként” fordíthatnánk.

Mindazonáltal az amerikaközi rendszerben nem voltak kétségek afelől (illetőleg azokat a Bíróság hamar eloszlatta), hogy a Bíróság által elrendelt ideiglenes intézkedések kötelezőek.⁴⁵² Kötelező erejüket az az ítélkezési folyamat követeli meg, amelynek eredményeként létrejönnek⁴⁵³ – vagyis alapvetően azért megkérdőjelezhetetlenek, mert egyezménybeli alappal rendelkeznek.

Ami az Amerikaközi Bizottságot illeti – amely saját Eljárási Szabályzatának 25. cikke alapján jogosult hivatalból avagy valamely fél kérésére elrendelni az ideiglenes intézkedést –, az ő tevékenységével kapcsolatban inkább a tekintetben merültek fel kétségek, hogy ideiglenes intézkedésekre vonatkozó hatásköre az AÁSZ Charta alapján őt megillető általános mandátum része-e, avagy azt csak az Amerikai Egyezmény részes államaival szemben alkalmazhatja. Ékes és aktuális példaként szolgál erre a – valószínűleg már nem hosszú ideig, de most még a – figyelem középpontjában álló guantanamói amerikai katonai támaszpont (és az azzal kapcsolatban kibocsátott intézkedés) kérdése; természetesen az Egyesült Államok az utóbbi álláspontot képviselte; a Bizottság viszont ragaszkodik ahhoz, hogy az intézkedések az általános mandátum részét képezik.⁴⁵⁴

⁴⁵¹ EJAE, 63. cikk (2) bekezdés: „Sürgős és súlyos szükséghelyzet esetén, és amikor az valamely személyeknek okozott jövätehetetlen károk elkerülése érdekében szükséges, a Bíróság ideiglenes intézkedéseket rendelhet el a hatálya alá tartozó kérdésekben. A Bírósághoz még be nem nyújtott ügyek tekintetében a Bizottság kérésére is eljárhat.” (a szerző saját fordítása)

⁴⁵² Egyik megerősítést lásd például EJAB, Alkotmánytanács-ügy, id. int., 2000. augusztus 14. C.8.

⁴⁵³ CANÇADO TRINDADE: The Evolution of Provisional Measures of Protection under the Case-Law of the Inter-American Court of Human Rights (1987-2002). p. 164. (23. lj.)

⁴⁵⁴ SHELTON: The Legal Status of the Detainees at Guantánamo Bay: Innovative Elements in the Decision of the IACionHR of 12 March 2002. pp. 13-18.

Az Amerikaközi Bíróság intézkedései kötelező erejét a két említett jogszabályhelyen kívül még az Amerikai Egyezmény 1. cikk (1) bekezdésére⁴⁵⁵ alapozza, amely – habár általános jellegű kötelezettséget fogalmaz meg az államok számára, mégis – többször alapul szolgált igencsak konkrét kötelezettségek megállapításához.⁴⁵⁶ Többek között a *Gloria Giralt de García-Prieto és társai kontra El Salvador* ügyben 2006. szeptember 26-án tett intézkedésben⁴⁵⁷ is kitér erre, habár a kötelező szó itt nem szerepel az érvelésben. Az EJAЕ 1. cikk (1) bekezdését az Amerikaközi Bíróság úgy értelmezi, hogy az állam ennek megfelelően a joghatósága alá tartozó személyek jogainak védnöke, és e kötelezettsége még fokozottabban jelentkezik az Amerikai Egyezmény ellenőrző szerveinek eljárásaiban résztvevő személyek kapcsán.⁴⁵⁸ Általában inkább csak közvetetten fogalmazták meg az ideiglenes intézkedések jogi erejét. Ahogy az Amerikaközi Bíróság fogalmaz, ha a rendkívül komoly és sürgős helyzet, valamint a jóvátehetetlen kár megelőzésének alapvető követelményei teljesülnek, akkor „az ideiglenes intézkedések hatékony preventív természetű jogi biztosítékok”.⁴⁵⁹ Ilyen kontextusban fel sem merül, hogy esetleg e „hatékony” intézkedések fakultatív jellegűek lennének; ez minden észérvnek ellentmondana. Ők azért nem „bizonygatják” tehát a kötelező erőt, mert ahhoz kétség sem férhet.

Habár az intézkedések megsértésére az amerikaközi rendszerben is sor kerül, a később kifejtésre kerülő, egyébiránt a fent említett *James-ügyről* levált *Hilaire-ítéleten*⁴⁶⁰ kívül még nem foglalkozott az Amerikaközi Bíróság azzal, hogy e jogsértés nyomán alapvetően melyik cikk sérelmét kell kimondani. Bár egy ítéletből messzemenő következtetések nem szűrhetők le, egyelőre pusztán egy anyagi jog megsértését „súlyosbította” az állam renitens magatartása. Ugyanakkor feltétlenül

⁴⁵⁵ EJAЕ, 1. cikk (1) bekezdés: „A jelen Egyezmény Részes Felei tiszteletben tartják az abban foglalt jogokat és szabadságokat, és a joghatóságuk alá tartozó minden személy részére biztosítják e jogok és szabadságok szabad és teljes élvezetét, fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy más véleményre, nemzeti vagy társadalmi származásra, gazdasági helyzetre, születésre vagy más társadalmi feltételre való tekintet nélkül.” (a szerző saját fordítása)

⁴⁵⁶ Lásd például később a folytatólagos helyzet elméletet, illetve az államok nyomozási kötelezettségét.

⁴⁵⁷ EJAB, Gloria Giralt de García-Prieto-ügy, id. int., 2006. szeptember 26., C.4.

⁴⁵⁸ EJAB, Gloria Giralt de García-Prieto-ügy, id. int., 2006. szeptember 26., C.4.

⁴⁵⁹ EJAB, Gloria Giralt de García-Prieto-ügy, id. int., 2006. szeptember 26., C.7.; 19 kereskedő kontra Kolumbia, id. int., 2006. július 4., C.6.: „Provided the basic requirements of extreme seriousness and urgency, and the prevention of irreparable damage to persons are met, provisional measures are an effective judicial guarantee with preventive nature.”

⁴⁶⁰ EJAB, Hilaire, Constantine és Benjamin et al. kontra Trinidad és Tobago, merits, rep., costs

hangsúlyoznunk kell, hogy az intézkedés megszegése nélkül (vagyis ha a halálos ítéletet nem hajtják végre az intézkedés ellenére) Trinidad és Tobago nem sértette volna meg az élethez való jogot.

Mindazonáltal *Antonio Augusto Cançado Trindade* néhány különvéleményében⁴⁶¹ már utalt az intézkedések „autonóm” jellegére, amelyből azok megsértésének autonóm jellege is következik.⁴⁶² Sőt, kifejtette: az ideiglenes intézkedések olyan kötelezettségeket keletkeztetnek a kérdéses államok számára, amelyek különböznek az adott ügyre vonatkozó ítéletből eredő kötelezettségektől.⁴⁶³

Mindezen és esetleg az európai kölcsönhatáson alapulva, úgy vélem, ennek kimondására is nemsokára sor kerül majd az Amerikaközi Bíróságon. Alapvetően három út áll nyitva e tekintetben az EJAB előtt: a 63. cikk (2) bekezdésének, avagy – európai mintára – a 44. cikknek, illetve az 1. cikk (1) bekezdésének sérelmét (illetve ezek tetszőleges kombinációját) mondja ki az ideiglenes intézkedés végre nem hajtása esetén. Természetesen azt sem tartom elképzelhetetlennek, hogy túllépnek azon az európai problémán, hogy alapvetően pusztán az érdemi ítéletben, érdemi jogsértés esetén kerül tárgyalásra az intézkedés megsértésének kérdése.

Cançado Trindade már említett különvéleményéből esetleg arra lehet következtetni, hogy az Amerikaközi Bíróság az EJA 63. cikk (2) bekezdését veszi majd alapul.⁴⁶⁴ A *Mendoza-börtönökben* tett intézkedéshez fűzött egyik tanácsadó véleményében⁴⁶⁵ pedig kifejezetten azt sürgeti, hogy az Amerikaközi Bíróság anélkül is állapítsa meg az állam felelősségét az Amerikaközi Bíróság által elrendelt ideiglenes intézkedés megsértéséért, hogy az érdemi ítéletet tárgyalná.

⁴⁶¹ Emlékeztetnem kell itt arra, hogy – amint már fentebb kifejtettem – az amerikaközi rendszerben a különvélemények korántsem mindig azt jelentik, hogy az adott bíró nem ért egyet az ítélettel vagy annak indoklásával; sokszor pusztán arról van szó, hogy még részletesebben – általában: tudományos igénygel – ki kíván fejteni egy-egy kérdéskört; e tekintetben tehát némileg eltér az európai gyakorlattól.

⁴⁶² EJAB, Eloisa Barrios és társai kontra Venezuela, id. int., 2005. június 29. és Mendoza börtönök (Argentína), id. int., 2006. március 30.

⁴⁶³ EJAB, Eloisa Barrios és társai kontra Venezuela, id. int., 2005. június 29., Cançado Trindade kv., p.6.: „Las Medidas Provisionales de Protección acarrear obligaciones para los Estados en cuestión, que se distinguen de las obligaciones que emanan de las respectivas Sentencias en cuanto al fondo de los casos respectivos.”

⁴⁶⁴ EJAB, Eloisa Barrios és társai kontra Venezuela, id. int., 2005. június 29., Cançado Trindade kv., p.8.: „[...] bajo la Convención Americana (artículo 63(2)), la responsabilidad internacional de un Estado puede configurarse por el incumplimiento de Medidas Provisionales de Protección ordenadas por la Corte, sin que el caso respectivo se encuentre, en cuanto al fondo, en conocimiento de la Corte [...].”

⁴⁶⁵ EJAB, Mendoza börtönök (Argentína), id. int., 2006. március 30., Cançado Trindade kv., p.12.

Ha átfogóan tekintünk az ideiglenes intézkedések kötelező erejére, elmondhatjuk: hosszú évtizedek óta folyik erről a vita. *Kolb* fel- és be is sorolja a kötelező erő kapcsán a XX. században nyilatkozó nagy nemzetközi jogászokat: mennyiségre többen vannak a pártolók, de az ellenzők között olyan hatalmas neveket találunk, mint Anzilotti vagy Guggenheim.⁴⁶⁶ Az ő legfőbb ellenérvük – amely mind a mai napig felmerül a viták során (valljuk be, nem minden alapot nélkülözve) – az, hogy az említett bíróságok olyan jogosultságot vindikálnak maguknak, amellyel nem ruházták fel őket a szerződő államok. E fejlődési irányt egyenesen katasztrófának nevezi *Hugh Thirlway*.⁴⁶⁷ A magam részéről azonban nem tudom osztani e véleményt. Inkább azzal értek egyet, miszerint talán felesleges, sőt káros volt a Nemzetközi Bíróság által elrendelt ideiglenes intézkedések kötelező ereje körüli mintegy fél évszázadnyi bizonytalanság – ez okozta azt, hogy az utóbbi években egyre több állam tagadta meg azok végrehajtását.⁴⁶⁸ Hiszen a nemzetközi bírói fórumok által elrendelt ideiglenes intézkedések vonatkozásában, a *Kompetenz-Kompetenz* elv alapján mindazonáltal nem is lehetne meglepő, hogy egy bírói fórumnak joga van meghatározni saját hatáskörének terjedelmét.⁴⁶⁹

II.2.4. Egymásra hatás az ideiglenes intézkedések kapcsán

Rudolf Bernhardt professzor – amellett, hogy az ideiglenes intézkedéseket jelölte meg, mint az itt és most vizsgált kölcsönhatás elsődleges színterét –

⁴⁶⁶ KOLB: Note on New International Case-law Concerning the Binding Character of Provisional Measures, pp. 127-128.

⁴⁶⁷ THIRLWAY, Hugh: The Law and Procedure of the International Court of Justice. British Yearbook of International Law, 2001. Idézi KOLB: Note on New International Case-law Concerning the Binding Character of Provisional Measures. p. 129.

⁴⁶⁸ Lásd CANÇADO TRINDADE: The Evolution of Provisional Measures of Protection under the Case-Law of the Inter-American Court of Human Rights (1987-2002). p. 163., CANÇADO TRINDADE: Les mesures provisoires de protection dans la jurisprudence de la Cour interaméricaine des droits de l'homme, p. 147. és TOMUSCHAT, Christian: International Law: Ensuring the Survival of Mankind on the Eve of a New Century. *Recueil des Cours* de l'Académie de Droit International de la Haye, 1998, Vol. 281., Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Boston, London, pp. 9-438., pp. 415-416.

⁴⁶⁹ CANÇADO TRINDADE: The Evolution of Provisional Measures of Protection under the Case-Law of the Inter-American Court of Human Rights (1987-2002). p. 164.

fontosnak tartotta kiemelni, hogy az emberi jogi bíróságok ügyelnek az összhangra. Hatékonyságukat rontaná, ha az államok arra hivatkozhatnának, hogy a másik kontinensen bezzeg másképp döntöttek volna ugyanezen ügyben... A nyilvánvaló politikai presztízsveszteség mellett jogi problémákba is ütköznének az esetlegesen egymásra nem figyelő nemzetközi bíróságok – még akkor is, ha élesen elhatárolt területeken dolgoznak, mint a san joséi és strasbourgi bíróságok. Bernhardt professzor érvelését – és sok évtizednyi tapasztalatát – elfogadva szenteltem tehát nagyobb figyelmet e dolgozatban az ideiglenes intézkedéseknek, azon belül is az emberi jogi bíróságok illetve a Nemzetközi Bíróság emberi jogi kérdéseket is érintő ügyeiben kibocsátott intézkedései kötelező erejének.

A kölcsönhatás vázolása érdekében azonban kicsit messzebből kell indulnunk. Meg kell említenünk ugyanis a Tengerjogi Bíróságot, amely közvetetten, a háttérből igenis hozzájárulhatott a kölcsönhatási folyamatokhoz. Az ITLOS ugyanis az a nemzetközi fórum, amelyet kifejezetten feljogosítottak kötelező erejű ideiglenes intézkedés elrendelésére, mégpedig a Montego Bay-egyezmény⁴⁷⁰ 290. cikkének (6) bekezdése⁴⁷¹ alapján. Sem az Állandó Nemzetközi Bíróság, sem a Nemzetközi Bíróság, sem az e dolgozat tárgyát képező két regionális emberi jogi bíróság nem rendelkezik ilyen, azaz a kötelező erőt kifejezetten rögzítő egyezményes alappal. A Montego Bay-egyezmény egészen pontosan minden, az egyezmény alapján eljáró bírói fórumot – tehát esetleg a Nemzetközi Bíróságot is – felhatalmaz ilyen jogosultsággal. Frowein professzor szerint az ITLOS e jogosultsága is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a Nemzetközi Bíróság végül saját, a Montego Bay-egyezménytől eltérő ideiglenes intézkedései kapcsán a kötelező erő deklarálása mellett döntött.⁴⁷² Ez is ékes bizonyítéka tehát – és ezt már én teszem hozzá – a nemzetközi fórumok közötti, akár eljárási kérdésekre is kiterjedő kölcsönhatásnak. (A NB-ITLOS kérdéshez hasonló – tehát esetleg akár presztízsz- – indoka is lehetett annak, hogy az EJEB is változtatott álláspontján; mégiscsak kellemetlen lenne, ha a mintaként szolgáló európai emberi jogvédelmi rendszer nem

⁴⁷⁰ 1982. december 10., Montego Bay, Egyezmény a tengerjogról

⁴⁷¹ „The parties to the dispute shall comply promptly with any provisional measures prescribed under this article.”

⁴⁷² FROWEIN: Provisional Measures by the International Court of Justice – The LaGrand case, p. 60.

bocsáthatna ki kötelező ideiglenes intézkedést, míg a „kistestvér” amerikaiaközi igen...)

Bernhardt és Frowein professzorokon kívül azonban más szerzők is osztják azt a véleményt (amivel magam is egyetértek), miszerint az általam fent vizsgált nemzetközi bíróságok igenis egymásra figyelemmel mondták ki az ideiglenes intézkedések kötelező erejét. Ahogy például az EJEB az egyéni panaszjoghoz kapcsolja az ideiglenes intézkedés államokra nézve kötelező erejét, úgy a Piandong-ügyben az Emberi Jogok Bizottsága is az egyéni panaszjog elfogadását tartalmazó kiegészítő jegyzőkönyvet aláíró államok számára a panaszjog elfogadásában látja a kötelező erőt – nem véletlenül éppen a vizsgált eseményekkel egyidőben.⁴⁷³ Ugyanakkor nemcsak az Emberi Jogok Bizottsága, a Nemzetközi Bíróság és az Emberi Jogok Európai és (részben az) Amerikai Bírósága voltak az egyedüli fórumok, amelyek kifejezett jogalap nélkül is arra az értelmezésre jutottak, hogy ideiglenes intézkedést rendelhetnek el, illetve hogy azok a felekre nézve kötelező erejűek. Így cselekedett például az Egyesült Államok-Irán Követelési Bíróság⁴⁷⁴ is.⁴⁷⁵

Haeck, Burbano Herrera és Zwaak pedig egyenesen úgy vélik (és ezzel nem kívánok vitába szállni), hogy Strasbourg pusztán követte a hágai (NB), genfi-new yorki (HRC) és san joséi (EJAB) gyakorlatot. Álláspontom szerint ugyanerre utal ugyanis a *Mamatkulov-ítélet* 110. pontja. Kolb szerint pedig a XXI. század első néhány éve alatt a kötelező erővel kapcsolatos szokásjogot kreált az Emberi Jogok Bizottsága, a Nemzetközi Bíróság és az EJEB, amelyet azonban nem az államok, hanem a bíróságok alkottak. Ez azonban mindenféleképpen csak egymás ítélkezési gyakorlatát figyelve valósulhatott meg. Arról nem szól, hogy az Amerikaiaközi Bíróság szerepe cseppet sem elhanyagolható e tekintetben: nemcsak hogy

⁴⁷³ HRC, Piandong és társai kontra Fülöp-szigetek, 1999. június 15., 869/1999. para. 5. Az ügyben egyébiránt halálbüntetés felfüggesztéséről szolt az intézkedés, amelyet a Fülöp-szigetek figyelmen kívül hagyott, és kivégezte Dante Piandongot és két társát, akiket fegyveres rablással és eközben egy rendőr meggyilkolásával vádoltak. Az elítéltek szerint kínzásokat, nevezetesen például elektrosokkolót használtak velük szemben vallomásaik kicsikarására (lásd Amnesty International Report 2000-Philippines, 2000. június 1., <http://www.unhcr.org/refworld/country,COI,AMNESTY,ANNUALREPORT,PHL,4562d8cf2,3ae6aa0f6c,0.html>). Lásd továbbá KOLB: Note on New International Case-law Concerning the Binding Character of Provisional Measures, pp. 117-118.

⁴⁷⁴ US-Iran Claims Tribunal

⁴⁷⁵ Bővebben lásd KOLB: Note on New International Case-law Concerning the Binding Character of Provisional Measures, p. 123.

erőteljesen hozzájárult a Nemzetközi Bíróság LaGrand- és Avena-ügyéhez,⁴⁷⁶ de az ügyeiben már a 80-as évek végétől alkalmazott – meglehetősen liberális, az áldozati és a bírósági eljárási érdekeket mindenképp felé helyező – ideiglenes intézkedés kibocsátási technika is inspirációul szolgálhatott.

II.2.4.1. Az Amerikaközi Bíróság hatása az Emberi Jogok Európai Bíróságára

A fent említett *Mamatkulov-ítélet* volt tehát az, amelyben az EJEB – az egymásrahatás ékes példjaként⁴⁷⁷ – éles vizsgálatnak vetette alá mind a Nemzetközi Bíróság, mind az Amerikaközi Bíróság ideiglenes intézkedésekkel kapcsolatos gyakorlatát, különösen azok kötelező erejének alátámasztására.⁴⁷⁸ Hivatkozik a Nemzetközi Bíróság által használt, az ideiglenes intézkedés céljára vonatkozó szófordulatra („to preserve the respective rights of the parties to the dispute”), kiemeli e tekintetben mind a *Nicaragua kontra Egyesült Államok ügyet*, mind a Bosznia-Hercegovina által az akkor még Jugoszlávia ellen indított eljárásban hozott végzést. Mindenekelőtt azonban idézi a fent már említett *LaGrand-ítéletet*, annak is 102. pontját, amely *expressis verbis* kimondja a – Nemzetközi Bíróság által alkalmazott – ideiglenes intézkedések kötelező erejét. Caflisch, Türmen és Kovler bírák egyébiránt nem értettek egyet azzal, hogy a *Mamatkulov-ítélet* követte a Nemzetközi Bíróság által kikövezett utat, azaz hogy e tekintetben interakció valósult meg e két bíróság között.⁴⁷⁹

Az Amerikaközi Bizottságra és Bíróságra vonatkozó szabályok felvonultatása mellett vázolja az Amerikaközi Bíróság ítélkezési gyakorlatának releváns szegmensét, azaz saját érvelésének alátámasztására olyan amerikaközi

⁴⁷⁶ Lásd e dolgozat tanácsadó véleményekről szóló fejezetét.

⁴⁷⁷ Ezen ítélet kapcsán jelentette ki Christos Rozakis, az EJEB alelnöke is, miszerint állandó párbeszéd áll fenn az EJEB és a többi bíróság (ideértve természetesen az EJAB-ot) között. ROZAKIS, Christos: *The Interaction between the European Court of Human Rights and the Other Courts*. World Conference on Constitutional Justice, Fokváros, 2009. január 22-24., http://www.venice.coe.int/WCCJ/Papers/ECHR_Rozakis_E.pdf, p. 3.

⁴⁷⁸ Ezenfelül kitért még a HRC és a CAT gyakorlatára is, amely szervek – az általam tárgyalt kölcsönhatás egy másik ágán, de – szintén az ideiglenes intézkedés kötelező ereje mellett érvelnek az utóbbi években. Lásd TOMUSCHAT: *Human Rights. Between Idealism and Realism*, pp. 180-181.

⁴⁷⁹ EJEB, *Mamatkulov-ítélet*, Caflisch, Türmen és Kovler kv., p. 12.

intézkedéseket illetve ítéleteket említ, ahol az EJAB kimondta: az érdemi döntés hatékonyságának biztosításához elengedhetetlen az, hogy az államok megfeleljenek az ideiglenes intézkedéseknek. A *Chunimá kontra Guatemala* ügyben emberi jogi szervezetek még élő munkatársai, illetve a meggyilkolt munkatársak rokonai, illetve az abban nyomozó tisztviselők életének és fizikai integritásának védelmében született még 1991-ben ilyen ideiglenes intézkedés.⁴⁸⁰ A fent már említett *Loayza-Tamayo*-, *James*-, *Álvarez*- és a *haiti származásúak* ügyét is említi az EJEB.⁴⁸¹ Az általa ezekben hivatkozott amerikai közti érvelés főbb elemei – amelyek egyébként nemcsak az idézett ügyekben, hanem sok más ügyben is,⁴⁸² olykor szó szerint visszaköszönnek – a következők:⁴⁸³

Az Amerikai Egyezményt aláíró államok az Egyezmény 1. cikkének (1) bekezdése alapján – amely, megjegyzem, az Európai Egyezmény 1. cikkének párhuzamos rendelkezése – kötelesek tiszteletben tartani az egyezményben foglalt jogokat és szabadságjogokat, és a joghatóságuk alá tartozó területeken biztosítaniuk kell mindenki számára ezek szabad és teljes körű gyakorlását. Az államok kötelesek meghozni azon biztonsági intézkedéseket, amelyek a joghatóságuk alatt élő minden egyes lakos jogai és szabadságai védelméhez szükségesek.⁴⁸⁴ Még nyilvánvalóbbá válik az állam azon kötelezettsége tehát, hogy a joghatósága alá tartozó személyek védelme érdekében szükséges védintézkedéseket elfogadjon, ha az Amerikai Egyezmény felügyeleti szervei előtti eljárásokban érintett személyekről van szó. A nemzeti jogrendszerekben (nemzeti eljárásjogban) az ideiglenes intézkedések célja általában az, hogy megvédjék a vitában részes felek jogait, biztosítva azt, hogy a jövőben meghozott érdemi döntést nem sértik az ő *pendente lite* cselekvéseik.⁴⁸⁵ Az Amerikai közti Bíróság pedig megfogalmazott egy általános érvényű megállapítást is, amelyre teljes joggal utalhat az EJEB is: amint az Amerikai közti Bíróság mondja, az

⁴⁸⁰ EJAB, *Chunimá (Guatemala)*, id. int., 1991. augusztus 1., p. 5.

⁴⁸¹ EJEB, *Mamatkulov-ítélet*, para. 53.

⁴⁸² Említhető még sok más között: EJAB, *Alkotmánytanács-ügy*, a *San José de Apartadói Béke Közösség* ügye, *Digna Ochoa és Plácido és társai ügye* (Ideiglenes intézkedés, 1999. november 17.), stb.

⁴⁸³ EJAB, *San José de Apartadói Béke Közösség ügye*, id. int., 2000. november 24. C.9-12.

⁴⁸⁴ EJAB, *San José de Apartadói Béke Közösség ügye*, id. int., 2000. november 24., C.9.: „[...] Article 1(1) of the Convention stipulates the duty of the States Parties to respect the rights and freedoms recognized therein and to guarantee its free and full exercise of everybody that is subject to its jurisdiction. The States is obligated to adopt the security measures necessary for the protection of the rights and freedoms of all of the inhabitants that are under its jurisdiction [...]”

⁴⁸⁵ EJAB, *San José de Apartadói Béke Közösség ügye*, id. int., 2000. november 24., C.11.

ideiglenes intézkedések célja az emberi jogok nemzetközi jogában ezen túlmutat, hiszen – alapvetően preventív természete mellett – alapvető jogokat védenek, amennyiben visszafordíthatatlan károk okozását kísérlik meg megelőzni.⁴⁸⁶

Az amerikai közti ideiglenes intézkedéseken kívül azonban az EJEB által vizsgált és hivatkozott *Hilaire, Constantine, Benjamin és társai kontra Trinidad és Tobago* ügyben (amelynek ideiglenes intézkedéseit a James és társai ügy név alatt találjuk, azaz siralomházban ülő elítéltek eljárásának tisztességes voltáról, illetve magáról a halálbüntetésről folyt a vita) Trinidad és Tobago nem vette figyelembe az elrendelt intézkedést, pontosabban egyetlen személy tekintetében nem volt hajlandó felfüggeszteni a halálos ítélet végrehajtását. Joey Ramiah kivégzését pedig úgy tekintette az Amerikai közti Bíróság, mint amely az érintettet önkényesen megfosztotta életétől. A helyzet „még súlyosabb” – írja az Amerikai közti Bíróság, – mert Ramiah a Bíróság által kiadott ideiglenes intézkedés védelme alatt állt, amely kifejezetten úgy szólt, hogy kivégzésének végrehajtását fel kell függeszteni addig, amíg az ügy az amerikai közti emberi jogvédelmi rendszerben eldöntésre vár.⁴⁸⁷

Az Amerikai közti Bíróság nem mondja ki tehát *expressis verbis*, hogy jogsértésnek tekinti az ideiglenes intézkedés megsértését, azonban – csakúgy, mint Európában – az adott érdemi ítéletben juttatják kifejezésre nemtetszésüket, és az engedetlenség alapvetően az érdemi ítélet terhelő részét súlyosbítja. A *Hilaire-ítélet* 200. pontja egész pontosan úgy fogalmaz: a Bíróság hangsúlyozza, mennyire súlyos az állam jogsértése („*non-compliance*”) a tekintetben, hogy az áldozatot az őt védő ideiglenes intézkedés ellenére kivégezte, és *ezért* felelősnek tartja az államot az Amerikai Egyezmény 4. cikkének megsértéséért.⁴⁸⁸

Strasbourg mindezt – főleg az amerikai rendszerben sziklaszilárd kötelező erőt – ismerve és minderre hivatkozva hozta meg határozatát a Mamatkulov-ügyben, ám mintha ettől továbbment volna. Éppen ezért nem kizárt, hogy az

⁴⁸⁶ EJAB, Alkotmánytanács-ügy, id. int., 2000. április 7., C.11.; San José de Apartadói Béke Közösség ügye, id. int., 2000. november 24., C.12.: „[...] the purpose of the provisional measures, in International Law of Human Rights, goes beyond, since, besides its essentially preventive nature, they protect fundamental rights, as long as they seek to prevent irreparable harm to people.”

⁴⁸⁷ EJAB, Hilaire, Constantine és Benjamin et al. kontra Trinidad és Tobago, merits, rep., costs, para. 198.

⁴⁸⁸ EJAB, Hilaire, Constantine és Benjamin et al. kontra Trinidad és Tobago, merits, rep., costs, para. 200.: „This Tribunal emphasizes the seriousness of the State’s non-compliance in virtue of the execution of the victim despite the existence of Provisional Measures in his favour, and as such finds the State responsible for violating Article 4 of the American Convention.”

elkövetkezendőkben az Amerikaközi Bíróság is erőteljesebben fogja figyelni az ezirányú európai határozatokat, különösen ami az ideiglenes intézkedés be nem tartásához kapcsolódó jogkövetkezményeket illeti. Európa viszont – a fenti javaslatokon kívül – bátrabban viszonyulhatna a 2. és 3. cikkben kívüli jogok védelméhez, azaz – habár a történelmi, politikai helyzet szerencsére az európai államok többségében nem teszi ezt égetően szükségessé, de – például a sajtószabadság, eljárási garanciák védelmében is elrendelhetne ideiglenes intézkedést. Ennek lehetőségét – a Mamatkulov-ítélet tanúsága szerint – egyáltalán nem is zárta ki az EJEB.

Az EJEB a Mamatkulovot követő ítéletekben (tehát Samajev, Olaechea Cahuas, stb.) nem hozza fel újra és újra az Amerikaközi Bíróságot példaként. Ideiglenes intézkedések között tehát alapvetően ez a két *Mamatkulov-ítélet* említhető a kölcsönhatás közvetlen bizonyítékeként. Minthogy azonban a Mamatkulov-ítéletre hivatkozás az annak indoklására való hivatkozást is jelenti, közvetetten tehát mindig megerősítésre kerül az indoklás is – annak minden, tehát san joséi vonatkozású részével együtt. Állításaim alátámasztására azonban, úgy vélem, nincs szükségem ilyen áttételes bizonyítékokra. E tekintetben a Mamatkulov-ítélet önmagában is elegendő igazolásként szolgál.

Nemcsak *Cançado Trindade*, az Amerikaközi Bíróság egykori elnöke, a Nemzetközi Bíróság új bírāja gondolja azonban azt: az ideiglenes intézkedések kapcsán joggal várható el, hogy a strasbourgi bírák vigyázó szemüket San Joséra vessék. Habár nem térnek ki a konkrétumokra, Haeck, Burbano Herrera és Zwaak erre biztatják az európai bírakat, mondván – ezt már máskor is megtették.⁴⁸⁹ Egyik lehetséges jövőbeni fejlesztési iránynak (és egyben – teszem hozzá – a kölcsönhatás újabb állomásának) tekintenék például azt, ha Európa átvinné az amerikaközi rendszer ideiglenes intézkedésekre vonatkozó két további elemét: a publikálást és az indoklást. Az intézkedések nyilvánosságra hozatala kapcsán van még mit fejlődni a strasbourgi rendszerben – valóban szerencsésebb lenne, ha azok az ítéletekhez hasonlóan mind időben fellelhetők lennének az internetes adatbázisban, illetve ha az

⁴⁸⁹ HAECK – BURBANO HERRERA – ZWAAK: Non-Compliance With a Provisional Measure Automatically Leads To a Violation of the Right of Individual Application ... or Doesn't It? Strasbourg Court Takes Away Any Remaining Doubts and Broadens Its Pan-European Protection, p. 55.

amerikaközihez hasonló indoklást⁴⁹⁰ is fűznének hozzá. Ha mindez a Tizennegyedik kiegészítő jegyzőkönyv eljárási reformjának logikájára épülne, nem járulna hozzá a strasbourgi bírák terheinek növeléséhez sem.⁴⁹¹

Bár – és ezt Cançado Trindade is elismeri – még hosszú út áll az Amerikaközi Bíróság előtt, mégis – teljesen megalapozottan – úgy véli, hogy az Amerikaközi Bíróság minden egyéb jelenlegi nemzetközi bíróságnál jelentősebb mértékben járult hozzá az ideiglenes intézkedések fejlődéséhez.⁴⁹² A EJEB ezt felismerve vette figyelembe és idézte e gyakorlatot a *Mamatkulov-ítéletben*.

II.2.4.2. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának hatása az Amerikaközi Bíróságra

A kölcsönhatás Európára nézve kevésbé hízogő első bizonyítéka az, hogy – ahogy *R. St. J. MacDonald* véli – valószínűleg a mintegy húsz éves európai tapasztalat alapján döntöttek úgy az Amerikai Egyezmény megalkotói, hogy igenis szükség van kötelező erejű ideiglenes intézkedésekre.⁴⁹³

A kézzel fogható bizonyítékokat tekintve elmondhatjuk: Amerikaközi Bíróság mindmáig egyetlen ideiglenes intézkedésében sem idézi az európai rendszer intézkedéseit. Ám ez két szempontból sem meglepő: egyrészt ő rendelkezik kifejelettebb joggyakorlattal e tekintetben (mármint az operatív részek tekintetében), másrészt az ideiglenes intézkedés annyira kifejezetten az adott államnak szól. Nehéz lenne – például egy halálbüntetés végrehajtásának felfüggesztésére felhívó intézkedésben – az érintett állammal elfogadtatni azt, hogy a konkrét kötelezettség tekintetében „dogmatikai” vagy más okokból egy tőle teljesen elkülönülő jogrendszerrel példálózik az Amerikaközi Bíróság. Ugyanakkor nem tartom

⁴⁹⁰ Elvileg indokolási kötelezettség kapcsolódik az ideiglenes intézkedésekhez is – ám ez a gyakorlatban nem teljesül. HAECK – BURBANO HERRERA: *Interim Measures in the Case Law of the European Court of Human Rights*, p. 654.

⁴⁹¹ HAECK – BURBANO HERRERA – ZWAAK: *Non-Compliance With a Provisional Measure Automatically Leads To a Violation of the Right of Individual Application ... or Doesn't It? Strasbourg Court Takes Away Any Remaining Doubts and Broadens Its Pan-European Protection*, p. 57. Például ha az egyfős bíróság rendelné el az intézkedéseket, és az ő feladata lehetne az indoklás és annak közzététele.

⁴⁹² EJAB, *Mendoza Prisons regarding Argentina*, id. int., 2006. március 30., Antonio Augusto Cançado Trindade kv., p.7.

⁴⁹³ MACDONALD: *Interim Measures in International Law, with Special Reference to the European System for the Protection of Human Rights*, p. 722.

elképzelhetetlennek, hogy az elkövetkezendőkben – a nem konkrét, operatív kötelezettségek tekintetében – sor kerülhet erre, nevezetesen vagy a kötelező erő boncolgatásakor, vagy (és szerintem ez a valószínűbb) hogy ebből fakadóan mely cikkek sérelme állapítható meg nemteljesítés esetén. Mindezt azonban tartalmazhatja az érdemi ítélet is, nem szükséges ennek magában az intézkedésben helyet adni; az eddigi tapasztalatok alapján viszont véleményem szerint az a legvalószínűbb, hogy egy minden más fórumtól eltérő megoldással áll majd elő az Amerikaközi Bíróság.

Az Amerikaközi Bíróság által elrendelt ideiglenes intézkedések operatív szövegében ugyan nem utalnak tehát az európai rendszerre, ám más a helyzet az intézkedésekhez fűzött külön- és párhuzamos vélemények esetén. Mindenekelőtt rögzítenünk kell, hogy az ideiglenes intézkedésekhez fűzött vélemények sokkal ritkábbak, és alapvetően nem az intézkedés lényegére vonatkoznak, hanem dogmatikai kérdésekkel foglalkoznak vagy újító gondolatokat tartalmaznak. Habár szigorúan véve nem tartoznak az intézkedéshez, mégis értékes információval szolgálnak a bíróság egyes tagjainak gondolkodásmódjáról, amely – hét fős bíróságról lévén szó – feltétlenül jelentős befolyásra tesz szert. Az ideiglenes intézkedésekhez fűzött vélemények között most pusztán néhány *Cançado Trindade* bíró által írott vélemény kap szerepet. Ám ezek sem utalnak – hiszen 2003-ig nem is utalhattak – az európai rendszer ideiglenes intézkedéseire, azaz azt rögzíthetjük, hogy az európai intézkedések mindeddig nem voltak közvetlen hatással az amerikaközi intézkedésekre.⁴⁹⁴

Mindazonáltal az európai emberi jogvédelmi rendszer egyéb elemeivel már más a helyzet. A *Cançado Trindade* által kiemelt terület az egyéni panaszjog kérdése.⁴⁹⁵ A *Gloria Giralte de García-Prieto és társai kontra El Salvador* ügyben 2006. szeptember 26-án tett intézkedéshez fűzött különvéleményében általánosságban utal az áldozatok európai eljárásjogi helyzetére, illetőleg arra, hogy ennek példáján az amerikai rendszerben sincs – lenne – szükség a paternalizmusra;

⁴⁹⁴ Ez alól talán egyetlen kivétel az, hogy az Amerikaközi Bíróság figyelemmel volt a kiadatási-kiutasítási ügyekben tett európai intézkedésekre, amelyek nyomán ő is kiterjesztette a jogvédelmet ezirányba.

⁴⁹⁵ E kérdés fő szószólója éppen ő maga, lásd a *Ius standi versus locus standi* alfejezetben

mindezek a *de lege ferenda* javaslatok között szerepelnek.⁴⁹⁶ Ugyanez szerepel a *Plan de Sánchez* ügyben az Integrantes del Equipo de Estudios Comunitarios y Acción Psicosocial javára tett intézkedésekhez fűzött különvéleményében,⁴⁹⁷ a *Mery Naranjo és társai kontra Kolumbia* ügyben tett intézkedéshez fűzött különvéleményében⁴⁹⁸ vagy a *Sarayaku* bennszülöttek ügyében 2005. június 17-én tett intézkedéshez fűzött különvéleményének 13. pontjában.⁴⁹⁹ Ugyanebben az ügyben a közvetlen alkalmazhatóság (*Drittwirkung*) kapcsán említi az európai rendszert (p. 5.), csakúgy, mint a Gloria-különvéleményben vagy a fent már említett „Globovisión”-ügyben 2004. szeptember 4-én tett intézkedéshez fűzött véleményében (pp. 10-11.). Ebben az ügyben viszont konkrétan elemzi az EJEB gyakorlatát, mégpedig több szempontból is. Szóba kerül az EJEE 11. cikkével kapcsolatos ítélkezési gyakorlat, amelyből – a *Plattform Ärzte für das Leben* ügyre⁵⁰⁰ hivatkozva – kiemeli, hogy az államnak nem pusztán nemtevési kötelezettsége van, hanem adott esetben pozitív lépéseket is tennie kell, mégpedig szükség esetén a magánszférára kiterjedően is (p. 12.). Az EJEE 8. cikkel (magánélet tiszteletben tartásához való jog) kapcsolatban pedig szintén azon állandó strasbourgi ítélkezési gyakorlatra utal, hogy az állam nem nézheti tétlenül annak magánszemélyek által történő megsértését sem (p. 12.). A 14. pont aztán konkrét példát – az *Osman kontra Egyesült Királyság* ügyet⁵⁰¹ – hoz arra, hogy az EJEB szerint is esetenként a hatóságoknak megelőző lépéseket kell tenniük olyan magánszemélyek védelmében, akiket más magánszemélyek által elkövetett bűncselekmények veszélye fenyeget.

A fent már említett *Urso Branco* börtön ügyében 2004. július 7-én tett intézkedéshez fűzött különvéleményének 14. pontjában saját érvelését szintén az EJEB által követett logikával támasztja alá. Eszerint az őrizetben lévő személyek sérülékeny helyzetben vannak, és a hatóságok feladata az ő védelmük (Cançado

⁴⁹⁶ EJAB, Gloria Giralte de García-Prieto-ügy, id. int., 2006. szeptember 26., Cançado Trindade párhuzamos indoklása, 30. lábjegyzet

⁴⁹⁷ EJAB, Plan de Sánchez Masacre kontra Kolumbia, id. int. az Integrantes del Equipo de Estudios Comunitarios y Acción Psicosocial javára, 2006. november 25., Cançado Trindade kv.

⁴⁹⁸ EJAB, Mery Naranjo és társai kontra Kolumbia, id. int., 2006. szeptember 22., Cançado Trindade kv.

⁴⁹⁹ Lásd továbbá az araraquarai (São Paulo) „Dr. Sebastião Martins Silveira” börtönben raboskodók ügyében 2006. szeptember 30-án tett ideiglenes intézkedéshez fűzött véleményét.

⁵⁰⁰ EJEB, Plattform „Ärzte für das Leben” kontra Ausztria, 1988. június 21., No. 10126/82., para 32.

⁵⁰¹ EJEB, Osman kontra Egyesült Királyság, 1988. október No. 23452/94., 28., para. 115.

Trindade bíró itt különösen az *Orhan*-,⁵⁰² *Aksoy*-⁵⁰³ és *Anguelova-ítéletekre*⁵⁰⁴ tér ki). Kiemeli, hogy az EJEB álláspontja értelmében az állam felel minden olyan sérülésért, amelyet az illető az őrizetben szenvedett el, amely fokozottan érvényes, ha az illető meg is hal (p. 14.).⁵⁰⁵ Az Urso Branco börtönben uralkodó körülmények láttán, úgy vélem, nem is képviselhető más álláspont. Mindazonáltal a fentiekre az argentin *Mendoza-börtönök* ügyében 2005. június 18-án tett intézkedéshez fűzött véleményében is utal (p. 26.).

Haeck, Burbano Herrera és Zwaak szerint a san joséi bírák számára üdvös lehetne megvizsgálni, hogy a strasbourgi bíróság milyen következtetéseket von le az intézkedések kötelező erejéből, és ezeket az amerikai közti rendszerben hasznosíthatnák a renitens államokkal szemben: pl. megállapíthatnák az EJAÉ 63. cikk (2) bekezdésének vagy 44. cikkének megsértését.⁵⁰⁶ Amint azonban fent a *Hilaire-ügy* kapcsán kifejtettem, az Amerikai közti Bíróság valóban eddig nem erre az útra lépett. Náluk az intézkedéssel védett jog megsértésének megállapításához járult hozzá az intézkedés megsértése. Felmerül természetesen az a kérdés, hogy az amerikai közti rendszerben melyik lenne üdvösebb: még egy újabb cikk megsértését megállapítani, avagy csak az anyagi jogra összpontosítani. Álláspontom szerint is tisztább azonban az ideiglenes intézkedés megsértését külön, az azáltal védett anyagi jogtól elkülönülten (is) kezelni. Ettől eltekintve azonban az amerikai közti rendszer az ideiglenes intézkedések tekintetében a kölcsönhatás szempontjából nem sokat tanulhat Európától. Ez a tézis mindaddig, ameddig – strasbourgi gyakorlat ide vagy oda – az Európai Egyezménybe nem integrálják (például egy kiegészítő jegyzőkönyvvel) a kötelező ideiglenes intézkedéseket, nem fog változni.

⁵⁰² EJEB, *Orhan* kontra Törökország, 2002. június 18., No. 25656/94., para. 326.

⁵⁰³ EJEB, *Aksoy* kontra Törökország, 1996. november 26., No. 21987/93., para. 61.

⁵⁰⁴ EJEB, *Anguelova* kontra Bulgária, 2002. május 23., No. 38361/97., para. 110.

⁵⁰⁵ EJEB, *Paul és Audrey Edwards* kontra Egyesült Királyság, 2002. március 14., No. 46477/99., para. 56.; *Avsar* kontra Törökország, 2001. július 10., No. 25657/94., para. 391.; *Keenan* kontra Egyesült Királyság, 2001. április 3., No. 27229/95., para. 91.

⁵⁰⁶ HAECK – BURBANO HERRERA – ZWAAK: Non-Compliance With a Provisional Measure Automatically Leads To a Violation of the Right of Individual Application ... or Doesn't It? Strasbourg Court Takes Away Any Remaining Doubts and Broadens Its Pan-European Protection, p. 63.

Habár az ideiglenes intézkedések terén Európa részint a mulasztásai által – EJA 63. cikk (2) bekezdés létrejöttének indokai – illetőleg közvetve (nem intézkedések, hanem egyéb ítélkezési gyakorlata által, ráadásul főként a különvéleményekben) járult hozzá az amerikaiaközi gyakorlathoz; ez – részint az EJE 34. cikkhez fűződő óvatos joggyakorlat nyomán – a közeljövőben akár bővíthet is.

A másik irányú közvetlen kölcsönhatásra azonban nem is kell jobb bizonyíték, minthogy a *Mamatkulov-ítéletben* az Amerikaiaközi Bíróság gyakorlatát idézi az EJE,⁵⁰⁷ annak érdekében, hogy megerősítse pozícióját az intézkedést végre nem hajtó állammal szemben; e hivatkozás teljesen megalapozott, mert ez valóban olyan terület, ahol az Amerikaiaközi Bíróság nagyobb jogfejlesztést hajtott végre. És ez még akkor is igaz, ha tudjuk, hogy kedvezőbb jogszabályi háttérrel rendelkezik.

Az egymásra hatás e szembetűnő példái mellett pedig azt is elmondhatjuk, hogy az ideiglenes intézkedések olyan terület, ahol az emberi jogok nemzetközi joga jelentős és pozitív hatást gyakorolt magára a nemzetközi közjogra.⁵⁰⁸

⁵⁰⁷ Akinek erre szüksége is van, hiszen államok szuverenitása erős korlátok közé szorítja: az európai államok ellenállásából is látszott, hogy nem egyértelmű ugyanis, hogy a nemzetközi szerződésben nem szereplő szabályokat elfogadjanak.

⁵⁰⁸ CANÇADO TRINDADE: *The Evolution of Provisional Measures of Protection under the Case-Law of the Inter-American Court of Human Rights* (1987-2002). p. 168.

II.3. Az áldozatok eljárásjogi helyzete

Az emberi jogi jogsértések áldozatainak⁵⁰⁹ nemzetközi bíróságok előtti jogállása egy igen komplex kérdéskör; s mivel az Amerikaközi és Európai Emberi Jogi Bíróságok egymásra hatását nagymértékben megalapozta a két egyezmény, azon belül is például az eljárás hasonlósága, az áldozatok szerepe nyomán is számos kérdésre kitérhetnénk – az anyagi és eljárásjogi elfogadhatósági feltételek⁵¹⁰ tüzetes összehasonlító vizsgálata például sok érdekességet rejteget.⁵¹¹ Mindazonáltal a jelen dolgozat – némi önkorlátozással – pusztán két kérdéssel foglalkozik behatóbban: a *ius standi*–*locus standi* és a jóvátétel kérdésével. Ez a – valóban önkényes – választás egyfajta egyensúlyt is megkísérel felállítani a jelen fejezetben: míg az első tekintetében több fejhosszal vezet az európai rendszer, addig a jóvátétel kérdésében ugyanez elmondható az amerikaiáról. Mindez azonban – amint látni fogjuk – nem feltétlenül az eljáró bíróságok erénye avagy hibája: az egyezményi szabályozás nagyban befolyásolja azt, hogy e területeken ki kényszerül, illetőleg kényszerülhetne a receptori szerepbe az egymásrahatás során.

II.3.1. *Ius standi* versus *locus standi*

Az áldozatok – akik alatt e fejezetben az emberi jogi jogsértések közvetlen áldozatait illetve a közvetlenül érintetteket (például a családot; „közvetett sértettet”)

⁵⁰⁹ Az áldozat fogalmához lásd ENSZ, 40/34 Közgyűlési határozat, 1985. november 29. (Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, para. A.1-3.); 2006 Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law

⁵¹⁰ A belső jogorvoslatok kimerítése tekintetében is létezik kölcsönhatás, mégpedig például az EJEB hivatkozott a Velásquez-Rodríguez-ítéletre: EJEB, Akdivar és társai kontra Törökország, 1996. szeptember 16., No. 21893/93., para. 68. A belső jogorvoslati fórumok kimerítése egyébként például már a IX. században megjelent. Lásd SOHN, Louis B.: The New International Law: Protection of Individuals Rather than States. In: SHELTON, Dinah: *Regional Protection of Human Rights*. Oxford University Press, New York, 2008, pp. 1-15., p. 2.

⁵¹¹ Lásd például e tekintetben EJAB, OC-11/90 tanácsadó vélemény.

értem⁵¹² – nemzetközi eljárások megindításához fűződő joga,⁵¹³ egyáltalán nemzetközi szereplése valóban nem nagy múltra tekint vissza.⁵¹⁴ *George Scelle* előremutató felfogását (amely a nemzetközi jog igazi alanyának az egyént tartotta) eleinte nem fogadták kitörő örömmel, de még megértéssel sem, ám eleinte a menekültjog, majd az emberi jogok (s később a büntetőjog) révén mégis – még ha szűk körben is, de – a nemzetközi jog alanyává válhatott az egyén.⁵¹⁵

Ha a nemzetközi emberi jogvédelmi mechanizmusokat tekintjük, csak egy részükben vetődik fel egyáltalán az a gondolat, hogy az egyén – az áldozat – számára valamilyen lehetőséget biztosítsanak a nemzetközi eljárás megindítására vagy az abban való részvételre;⁵¹⁶ a többi – az államok, mindenekelőtt az emberi jogokat rendszeresen megsértő államok által érthető módon jobban kedvelt – rendszerben pusztán állami jelentésekről, vagy hasonló eljárásokról számolhatunk be. Azt is kijelenthetjük tehát, hogy – bár az elkövetkezőkben az áldozat szempontjából olykor éles kritika éri részemről a vizsgált két rendszert – el kell ismerni, hogy mindenféleképpen meghaladják az emberi jogvédelmi mechanizmusok általános szintjét.

Az európai és amerikai emberi jogvédelmi rendszerek eljárásaiban igen különbözőek az egyének lehetőségei – nemcsak egymáshoz viszonyítva, de időben is: az európai rendszerben sem rendelkeztek mindig az egyének feltétlenül olyan széleskörű *ius standi* jogosítványokkal, mint a kilencvenes évek, illetőleg a Tizenegyedik kiegészítő jegyzőkönyv óta (ugyanakkor a jelenlegi rendszert

⁵¹² Lásd továbbá MELUP, Irene: The United Nations Declaration on Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power. In: DANIELI, Yael – STAMATOPOULOU, Elsa – DIAS, Clarence J. (eds.): *The Universal Declaration of Human Rights: Fifty Years and Beyond*. Baywood Publ. Co., Amityville, N.Y. (U.N.), 1999, pp. 53-65.

⁵¹³ Lásd bővebben CANÇADO TRINDADE, Antônio Augusto: The Emancipation of the Individual from His Own State, The Historical Recovery of the Human Person as Subject of the Law of Nations. In: BREITENMOSER – EHRENZELLER – SASSÓLI – STOFFEL – WAGNER PFEIFER (eds.): *Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Liber Amicorum Luzius Wildhaber*. pp. 151-171.

⁵¹⁴ Egyéb, különösen nemzetközi büntetőjogi aspektusairól lásd BASSIOUNI, M. Cherif: International Recognition of Victims' Rights. *Human Rights Law Review*, 2006, Vol. 6., pp. 203-279.

⁵¹⁵ Az egyén nemzetközi jogképességének és eljárási képességének szétválásával kapcsolatban lásd EJAB, *La Cantuta v. Peru*. Interpretation of the Judgment of Merits, Reparations and Costs. Judgment of November 30, 2007. Series C No. 173, Cançado Trindade bíró különvéleménye, para. 29.

⁵¹⁶ Részletes elemzésért lásd RAMCHARAN, Bertrand: A Victims' Perspective on the International Human Rights Treaty Regime. In: DANIELI – STAMATOPOULOU – DIAS (eds.): *The Universal Declaration of Human Rights: Fifty Years and Beyond*. pp. 27-35.

tekintem a vizsgálatom alapjának).⁵¹⁷ Az amerikaiaközi rendszerben azonban a mai európai *ius standi* szint elérése még a bizonytalan jövő részét képezi.

Az áldozat nemzetközi emberi jogi fórumok előtti hatékony pozíciójának⁵¹⁸ magja az, hogy az egyén ott panasszal élhessen. Amint azt *Buergenthal, Shelton* és *Stewart* kifejti, az egyéni panaszjog – az emberi jogvédelmi kötelezettségek elismerése és az e kötelezettségeknek való megfelelés kollektív garanciái mellett – a „folyamatban lévő emberi jogi forradalom” integráns részét képezi.⁵¹⁹ Sőt, mi több, egyes szerzők⁵²⁰ kiemelik azt, hogy a *ius standi*t kihasználó, és így ügyét nemzetközi bírói fórum elé vivő egyén egyenesen a közjó érdekében cselekszik, a társadalom javát szolgálja; különösen igaz ez a súlyos emberi jogszértések, illetve például a kisebbségi léttel összefüggő jogok esetén, hiszen hozzájárulhatnak a demoralizáló gyakorlat beszüntetéséhez – ismétlem, mindezt pusztán *ius standi*juk felhasználásával.

Mind az európai, mind az amerikaiaközi rendszerben számos feltételnek kell megfelelni ahhoz, hogy sikeres panasszal éljen valaki.⁵²¹ A legfőbb különbség ma már az, hogy míg Európában az egyéni panaszjog nemcsak hogy általánosan elfogadott, hanem az állami kötelezettségek elengedhetetlen részét képezi, az amerikaiaközi rendszerben az emberi jogaiban sértett egyén csak az Amerikaiaközi Bizottsághoz fordulhat közvetlenül, de az Amerikaiaközi Bírósághoz nem;⁵²² ez értelemszerűen gyengíti az áldozatok helyzetét (továbbá csak korlátozott számú állam fogadta el a bíróság joghatóságát).⁵²³ Az Amerikaiaközi Bírósághoz ugyanis

⁵¹⁷ Lásd továbbá ALFREDSSON, Gudmundur: Human Rights and Victims' Rights in Europe. In: DANIELI – STAMATOPOULOU – DIAS (eds.): *The Universal Declaration of Human Rights: Fifty Years and Beyond*. pp. 309-317.

⁵¹⁸ Lásd továbbá BOVEN, Theo van: The Perspective of the Victim. In: DANIELI – STAMATOPOULOU – DIAS, (eds.): *The Universal Declaration of Human Rights: Fifty Years and Beyond*. pp. 13-26.

⁵¹⁹ BUERGENTHAL, Thomas – SHELTON, Dinah – STEWART, David P.: *International Human Rights in a Nutshell*. West Group, St. Paul, MN, 2002., p. 24.; AAKEN, Anne van: Making International Human Rights Protection More Effective: A Rational-Choice Approach to the Effectiveness of Provisions for *Ius Standi*. In: VOIGT, Stefan – ALBERT, Max – SCHMIDTCHEN, Dieter (eds.): *International Conflict Resolution*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2006, pp. 29-67., p. 30.

⁵²⁰ AAKEN: Making International Human Rights Protection More Effective: A Rational-Choice Approach to the Effectiveness of Provisions for *Ius Standi*, p. 31.

⁵²¹ Érdekes lehet ezek összehasonlítása is a két rendszerben.

⁵²² Ez, amint már említettem, az európai rendszerben is így működött – 1998-ig.

⁵²³ Az Amerikaiaközi Bizottsághoz két – gazdasági, szociális és kulturális – jog kapcsán is lehet fordulni (megfelelő feltételek esetén ez – a 19. cikk (6) bekezdése értelmében akár az Amerikaiaközi Bíróság elé is kerülhet): ez a szakszervezeti jogok, illetve az oktatási jogok. Lásd Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights, "Protocol of San

pusztán az Amerikaközi Bizottság révén jutnak el az egyéni panaszok: azon ügyek tehát, amelyek a Bizottság meglátása szerint nagyobb relevanciával bírnak, de annak megoldására egyedül vagy a felek aktív közreműködésével (békés megegyezés – *friendly settlement*) nem képes. A nemzetközi bírósági eljárás megindítása, azaz a két bíróság előtti *ius standi* pozíció tekintetében az európai áldozatok helyzete tehát sokkal erősebb, mint az amerikaiaké. Ám ezen állapot megszüntetését az amerikaközi bírák is szívesen vennék.⁵²⁴ az Amerikaközi Bíróság egykori brazil elnöke, Antônio Augusto Cançado Trindade egy kiegészítő jegyzőkönyvben látja a megvalósulás lehetőségét, és az AÁSZ konferenciáin is ennek támogatására hívta fel az államokat.⁵²⁵ Mindazonáltal ma nem úgy tűnik, hogy a közeljövőben meglenne a politikai akarat az amerikai áldozatok *ius standi* helyzetének megteremtésére.⁵²⁶

Mintegy kompenzációképpen viszont azt mondhatjuk, hogy Európához képest az amerikaközi rendszerben az áldozatok *locus standi*ja erősebb.⁵²⁷ Joguk van részt venni az eljárás bármely szakaszában,⁵²⁸ egyszerű jelenlétükkel, de akár megjegyzéseket is tehetnek, sőt, olyan EJAE-cikkeket is megemlíthetnek, amelyek

Salvador", Arts. 8., 13., 19 (6). Vö. CRAVEN, Matthew: The Protection of Economic, Social and Cultural Rights under the Inter-American System of Human Rights. In: HARRIS – LIVINGSTONE (ed.): *The Inter-American System of Human Rights*. pp. 289-321.

⁵²⁴ Lásd CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: La capacité juridique internationale de l'individu dans le système interméricain de protection des droits de la personne humaine. In: BRANCO DE SAMPARO, Jorge – MAYOR ZARAGOZA, Feredico – OREJA AGUIRRE, Marcelino (eds.): *Soberanía del Estado y Derecho Internacional Homenaje al Professor Juan Antonio Carrello Salcedo*. Universidad Cordoba, Universidad de Sevilla, Universidad de Málaga, Vol. 1, 2005, pp. 293-316., p. 309., ahol e kérdés pénzügyi vetületeit is kifejti; továbbá p. 313., továbbá EJAB, Sawhoyamaya Indigenous Community kontra Paraguay. merits, rep., costs. 2006. március 29., C sorozat No. 146, Cançado Trindade bíró kv., para. 39., EJAB, Five Pensioners kontra Peru. merits, rep., costs, 2003. február 28., C sorozat No. 98., Sergio García Ramírez bíró kv., p. 1.

⁵²⁵ EJAB, Sawhoyamaya Indigenous Community v. Paraguay. merits, rep., costs. 2006. március 29., Cançado Trindade bíró kv., paras. 42-44., valamint CANÇADO TRINDADE, Antônio Augusto: *El Acceso Directo del Individuo a los Tribunales Internacionales de Derechos Humanos*. Universidad de Deusto, Bilbao, 2001. és CANÇADO TRINDADE, Antônio Augusto: *Basis for a Draft Protocol to the American Convention on Human Rights to Strengthen its Mechanism for Protection - Volume II*. San José de Costa Rica, Inter-American Court of Human Rights, 2001.

⁵²⁶ Terjedelmi korlátokra tekintettel a továbbiakban nem részletezem, de megemlítem, hogy a *ius standi* kérdésnek - akár az egymáshatás tekintetében is - olyan szegmensei is vizsgálhatók, minthogy például *ius standi* jogállással rendelkezhet-e egy bennszülött közösség (lásd EJAB, Sawhoyamaya Indigenous Community kontra Paraguay, merits, rep., costs, 2006. március 29., Cançado Trindade bíró kv., paras. 58-59.), illetve - Európához hasonlóan - a jogi személyek (EJAB, Perozo és társai kontra Venezuela, prel., merits, rep., costs. 2009. január 28. C sorozat No. 195., para. 399.).

⁵²⁷ GIALDINO, Rolando E.: Le nouveau règlement de la Cour interaméricaine des droits de l'homme, *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, pp. 979-997., pp. 981-985.

⁵²⁸ Lásd továbbá EJAB, Sawhoyamaya Indigenous Community kontra Paraguay, merits, rep., costs, Cançado Trindade kv., para. 38.

az Amerikaközi Bizottság jelentéséből kimaradtak.⁵²⁹ Mindez azonban az Amerikaközi Bíróság új, 2001-es Eljárási Szabályzata óta van így.⁵³⁰ A szabályzatmódosításra azért volt szükség, mert a legendás *El Amparo-ügyben*⁵³¹ – a jóvátételi kérdések rendezésekor – az amerikaközi bírák egyike az eljárási szabályok figyelmen kívül hagyásával közvetlenül az áldozatokhoz intézte kérdéseit.

Európában ezzel szemben inkább az írásbeli szakaszra helyeződik a hangsúly, s nem a szóbelire, amely az áldozati pozíciót nagymértékben gyengíti. Az európai *Eljárási Szabályzat* értelmében például a beavatkozás lehetősége is szűk: az amerikaközihez hasonló – általában az áldozatok érdekeit védő – *amici curiae* hozzászólások teljesen kizártak, hiszen csak valamilyen módon érintett személyek avatkozhatnak be a strasbourgi eljárásba, mégpedig ők is elsősorban írásban, és csak kivételes esetekben vehetnek részt az egyébként sem minden ügyben tartott⁵³² tárgyalásokon (44. cikk 2(a) bekezdés). Az áldozatok szempontjából e rendkívül sajnálatos momentumnak azonban rendkívül prózai okai vannak: az eljárás elhúzódásának, és így az EJEB további túlterhelésének megakadályozása – és ez közvetetten akár mégiscsak az áldozat érdekeit is szolgálhatja (ugyanis ügye nem húzódik tovább).

Az egyén – az áldozat – *locus standi* helyzetének egyébiránt két különösen fontos szegmense: az ideiglenes intézkedések⁵³³ kérelmezése⁵³⁴ és a jóvátételben való közreműködés. Előbbiről azonban az előző fejezetben már beszámoltam, így a részletek kifejtése nélkül itt pusztán annyit kell még megjegyezni, hogy a *locus standi* részét képezi az is, hogy ezt az intézkedést akkor is kérhetik, ha már megszületett az érdemi ítélet, és az Amerikaközi Bíróság pusztán ítélete

⁵²⁹ LALY-CHEVALIER – DA POIAN – TIGROUDIA: *Chronique de la jurisprudence de la Cour Interaméricaine des Droits de l'Homme* (2002-2004), p. 473.

⁵³⁰ Ahogy azt Cançado Trindade bíró a *Complexo do Tatuape-ügyben* tett ideiglenes intézkedéshez fűzött különvéleményében is hangsúlyozta, a 2001-es, új eljárási szabályzat óta az egyének a Bíróság előtti eljárásban minden szinten *locus standi*-val rendelkeznek. Lásd EJAB, *Los Niños y Adolescentes Privados de Libertad en el „Complexo do Tatuapé”* de FEBEM, Brazília, id. int., 2005. november 30., Cançado Trindade kv., para. 6.

⁵³¹ EJAB, *El Amparo kontra Venezuela*, rep., 1996. szeptember 14.

⁵³² EJEB, ESZ, 54. cikk (3) bekezdés és 59. cikk (3) bekezdés

⁵³³ Az EJEB az előző fejezetben említett azon ítélkezési gyakorlatával, amely az ideiglenes intézkedés megsértését az egyéni panaszjoghoz kapcsolódó EJEE 34. cikk megsértésének tekinti, ugyanezt fejezi ki.

⁵³⁴ Lásd EJAB, *Eloisa Barrios és társai kontra Venezuela*, id. int., 2005. június 29., Cançado Trindade kv., p. 5. és EJAB, *Mendoza börtönök* (Argentína), 2006. március 30., Cançado Trindade kv., p. 10.

végrehajtásának ellenőrzését végzi.⁵³⁵ Az áldozatok Európában is kérhetnek ideiglenes intézkedést – ám az előző fejezetben kifejtettem e tekintetben a két rendszer különbségeit, melyek a *locus standi* kérdés vonatkozásában is megállják a helyüket.

A mai nemzetközi jogrendben szükséges, hogy elismerjék az áldozatok/kérelmezők számára a *legitimatio ad causamot*⁵³⁶ – mind regionális, mind univerzális szinten. Az amerikai rendszerben már az 1990-es évek közepétől történtek kísérletek a védelmi rendszer tökéletesítésére, ezen belül is az áldozatok szerepének növelésére.⁵³⁷ Már a „forradalmi” 2001-es⁵³⁸ Eljárási Szabályzatot megelőzően, az 1997-es⁵³⁹ Eljárási Szabályzatban is (23. cikk) lehetőséget nyújtottak az áldozatoknak arra, hogy a jóvátételi szakaszban kifejtsék saját álláspontjukat, bemutassák saját bizonyítékaikat. Mindezt a módosítást⁵⁴⁰ az a gyakorlati megfigyelés ihlette, hogy az áldozatok érdekeit mindaddig – és részben természetesen még ma is – képviselő Amerikai Bizottság a jóvátételi eljárásban már nem mindig rendelkezett az áldozatokéval egyező érdekekkel.⁵⁴¹ A fejlődéshez hozzájárult továbbá a fent már említett *El Amparo ügy*. Annak jóvátételi tárgyalásán (1996 januárjában) ugyanis maga Cançado Trindade bíró döntött úgy, hogy kérdéseit nem az Amerikai Bizottsághoz vagy az érintett állam (ti. Venezuela) képviselőihez intézi, hanem az áldozatok képviselőihez, „a Bírósághoz forduló valós kérelmező félhez”.⁵⁴²

⁵³⁵ Lásd például EJAB, Bámaca Velásquez kontra Guatemala, id. int., 2003. november 20., C.9.

⁵³⁶ CANÇADO TRINDADE: La capacité juridique internationale de l'individu dans le système interaméricain de protection des droits de la personne humaine, p. 294.

⁵³⁷ CANÇADO TRINDADE: La capacité juridique internationale de l'individu dans le système interaméricain de protection des droits de la personne humaine, pp. 295-297.

⁵³⁸ Az érintett negyedik Eljárási szabályzatot már 2000-ben elfogadták, de csak 2001-ben (június 1.) lépett hatályba. Lásd még CERNA, Christina, M.: Are We Headed in the Right Direction? Reflection on the New (2001) Rules of Procedure of the Inter-American Commission on Human Rights in Light of the Experience of the European System. In: BAYEFSKY, Anne F. (ed.): *Human Rights and Refugees, Internally Displaced Persons and Migrant Workers; Essays in Memory of Joan Fitzpatrick and Arthur Helton, Refugees and Human Rights Series*, Vol. 10, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2006, pp. 387-441.

⁵³⁹ Az érintett harmadik Eljárási Szabályzatot 1996-ban fogadták el, és 1997-ben (január 1.) lépett hatályba.

⁵⁴⁰ E módosítást Cançado Trindade bíró készítette elő.

⁵⁴¹ CANÇADO TRINDADE: La capacité juridique internationale de l'individu dans le système interaméricain de protection des droits de la personne humaine, p. 301.

⁵⁴² „la véritable partie demanderesse devant la Cour”; CANÇADO TRINDADE: La capacité juridique internationale de l'individu dans le système interaméricain de protection des droits de la personne humaine, pp. 301-302.

Habár minden bizonnyal érdekes lehet az eljárás összes többi szakaszának vizsgálata is⁵⁴³ a fent említettek tekintetében, a területi korlátokra és arra tekintettel, hogy e disszertáció alapvető vizsgálati tárgya az interakció, a továbbiakban csak a jóvátételre összpontosítok.

II.3.2. Jóvátétel, reparáció

A jóvátétel célja a nemzetközi jogban,⁵⁴⁴ és ezen belül az emberi jogok nemzetközi jogában alapvetően kettős: egyrészt hogy rákényszerítse az államokat a jog betartására, másrészt hogy bizonyos mértékig kiegyenlítse az okozott sérelmet. Az emberi jogsértésekkel kapcsolatban megadott jóvátételi formák többféleképpen csoportosíthatók: egyrészt szükség van a disztinkcióra az áldozatok minősége, illetőleg az elkövetett jogsértés tekintetében,⁵⁴⁵ másrészt viszont a jóvátételi formák kiválóan rendszerbe helyezhetők a polgári jogból ismert fogalmak segítségével: eszerint megkülönböztetem a később tárgyalandó *facere*, *non facere*, *dare* és *praestare* jellegű jóvátételi formákat. Ez azért sem lehet idegen a nemzetközi jogtól, hiszen abba kétségtelenül a nemzeti polgári jogból (és részben természetesen a büntetőjogból) szivárgott át a jóvátételi (kártérítési; és felelősségi) konstrukció;⁵⁴⁶

⁵⁴³ Érdekes kérdés például az, hogy – a „közös” 1. cikknek megfelelően – kötelezhető-e az állam arra, hogy a nemzeti jogban létezzen magánvádas, illetőleg pótmagánvádas eljárás, vagyis hogy biztosítsa állami akarat hiányában is azt, hogy az áldozatok büntetőeljárást indíthassanak emberi jogaik megsértői ellen. Lásd bővebben BASSIOUNI: *International Recognition of Victims' Rights*, p. 219.

⁵⁴⁴ WHITEMAN, Marjorie M.: *Damages in International Law*. Vol.2., Government Printing Office, Washington D.C., 1937., pp. 23-24.

⁵⁴⁵ Lásd például GUEMBE, María José: *Economic Reparations for Grave Human Rights Violations: The Argentinean Experience*. In: DE GREIFF, Pablo (ed.): *The Handbook of Reparations*. Oxford, Oxford University Press, 2006, pp. 21-54., ahol megkülönbözteti az önkényes fogvatartás (31.), a kényszerített eltűnések és a gyilkosságok (33.), az Operation Condor (42.) áldozatait, a kiskorú áldozatokat (42.) és a száműzötteket (43.). Egyéb dél-amerikai államok tekintetében lásd LIRA, Elizabeth: *The Reparations Policy for Human Rights Violations in Chile*. In: DE GREIFF (ed.): *The Handbook of Reparations*. pp. 55-101. (amely például a megkínzottak, a politikai foglyok és az agrárreformból kizárt, vagy földjüktől megfosztott parasztok között disztinvál) és CANO, Ignacio – SALVÃO FERREIRA, Patrícia: *The Reparations Program in Brazil*. In: DE GREIFF (ed.): *The Handbook of Reparations*. pp. 102-153., valamint SEGOVIA, Alexander: *The Reparations Proposals of the Truth Commissions in El Salvador and Haiti: A History of Noncompliance*. In: DE GREIFF (ed.): *The Handbook of Reparations*. pp. 154-175.

⁵⁴⁶ A nemzetközi felelősség és a kártérítési formák tekintetében lásd BODANSKY, Daniel – CROOK, John R. – SHELTON, Dinah: *Righting Wrongs: Reparations in the Articles on State Responsibility*. *American Journal of International Law*, October 2002, Vol. 96., pp. 833-862.

igaz, a jóvátételi jog egyes elemeit a modern nemzetközi jog – kényszerített helyzetéből adódóan – részben továbbfejlesztette, mint a belső jog.

A jogsértések kapcsán a nemzetközi emberi jogi bíróságok által elrendelt jóvátétel ismételen olyan terület, ahol a san joséi bíróság maradandót és követendőt alkotott.⁵⁴⁷ A pénzügyi nehézségeket olykor hatékony kreativitással megkerülve, az áldozatok védelmének igen hathatós eszközeit sikerült kifejlesztenie.⁵⁴⁸

Az áldozatoknak adott jóvátétel módjai⁵⁴⁹ igencsak különböznek az európai és az amerikaiaközi⁵⁵⁰ rendszerben.⁵⁵¹ Amint azt Cançado Trindade, az Amerikaiaközi Bíróság egykori elnöke írja, az ideiglenes intézkedések mellett ez a másik terület, ahol San José messze megelőzte Strasbourgot.⁵⁵² Az Amerikai Egyezmény 63. cikk (1) bekezdése⁵⁵³ biztosítja a Bíróság azon jogát, hogy megfelelő jóvátételt állapítson meg a sértett javára, illetve hogy a vétkes államra valamely tevési vagy tartózkodási kötelezettséget rójon.⁵⁵⁴

Az Amerikaiaközi Bíróság a lehetőségek sokkal szélesebb tárházát használja⁵⁵⁵ tehát, mint az EJEB: pénzbeli jóvátétel,⁵⁵⁶ nem vagyoni kártérítés, erkölcsi

⁵⁴⁷ A nemzetközi emberi jogi ügyekben született jóvátételek rendszerének és tartalmának kiváló elemzését lásd SHELTON, Dinah: *Remedies in International Human Rights Law*, Oxford, Oxford University Press, 2005.

⁵⁴⁸ Lásd például EJAB, Loayza Tamayo kontra Peru, rep., costs, 1998. november 27.; El Amparo kontra Venezuela, rep., costs, 1996. szeptember 14.; Aloeboetoe és társai kontra Suriname, rep., costs, 1993. szeptember 10.

⁵⁴⁹ A jóvátételi módokról lásd bővebben AMBROSE, A.D.: The Right to Reparation for Victims of Violations of International Human Rights and Humanitarian Law, *Journal of the Institute of Human Rights*, Volume VI, June 2003, No.1, pp. 26-36, Institute of Human Rights, Jaripatka, Nagpur, India.

⁵⁵⁰ Az amerikaiaközi rendszer részletes leírását lásd SHELTON, Dinah: Reparations in the Inter-American System, in: HARRIS – LIVINGSTONE: *The Inter-American System of Human Rights*, pp. 151-172.

⁵⁵¹ Az univerzális rendszer tekintetében lásd Commission on HR Resolution 1997/29 és 2003/34: The Right to Restitution, Compensation and Rehabilitation for Victims of Grave Violations of Human Rights and Fundamental Freedoms.

⁵⁵² CANÇADO TRINDADE: Approximations and convergences in the case-law of the European and Inter-American Courts of Human Rights. In: COHEN-JONATHAN – FLAUSS (eds.): *Le rayonnement international de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme*, pp. 101-138., p. 127.

⁵⁵³ „Amennyien a Bíróság szerint sérült az Egyezmény által védett jog, a Bíróság elrendeli, hogy a jogaiban sértett fél élvezhesse sérelmet szenvedet jogát vagy szabadságát. Amennyiben szükséges, elrendeli azt is, hogy az ilyen jog vagy szabadság megsértését okozó intézkedés vagy helyzet következményeit jóvátegyék, és hogy a sértett félnek tisztességes elégtételt fizessenek.” (a szerző saját fordítása) Lásd továbbá a 68. cikk (2) bekezdését, melynek értelmében „Az ítélet jóvátételről szóló része az érintett államban az állammal szemben hozott ítéletek végrehajtására vonatkozó nemzeti eljárásnak megfelelően is végrehajtható.” (a szerző saját fordítása)

⁵⁵⁴ Az áldozatok jóvátételhez való jogával kapcsolatban lásd többek között SHELTON, Dinah: *Remedies in International Human Rights Law*, Oxford University Press, Oxford, 2005.

⁵⁵⁵ Ennek oka azonban részben az is, hogy a szegényebb országokat elrettenti, vagy kilépésre készíti a nagyobb összegű pénzbeli jóvátételek megítélése.

⁵⁵⁶ Az irreálisan magas összegű pénzbeli jóvátétel az államok számára az emberi jogvédelmi rendszertől elrettentő hatású lehet; az Amerikaiaközi Bíróság e probléma elkerülése végett alkalmazza az alternatívák ily széles tárházát.

jóvátétel, tényfeltárás, társadalmi megbékélés, avagy „*obligaciones de hacer*”, tevési kötelezettség (pl. egy robbanékony társadalmi helyzet megoldása), iskolaépítés, stb.⁵⁵⁷ Az *Aloeboetoe-ügyben*⁵⁵⁸ az Amerikaközi Bíróság még két pénzügyi alap létrehozását is elrendelte az áldozatok javára, továbbá alapítványt hozatott létre, és egy gujabai iskola újranyitására utasított. Utca elnevezése az áldozatról – például rendőri „túlkapás” áldozatául esett személyről –, nyilvános bocsánatkérés, mindez szintén lehet jóvátételi forma. Strasbourg ugyanakkor azt az álláspontot képviseli, hogy az államnak magának kell kitalálnia, hogyan nyújtson jóvátételt,⁵⁵⁹ ezért gyakran csak a jogtalanság megállapításánál marad, úgy vélvén, hogy ez elegendő erkölcsi jóvátétel. Az Amerikaközi Bíróság kifejlesztette ugyanakkor az ún. életprojekt („project of life”) elvét, amely kivételes figyelmet szentel az áldozatnak, és meghatározó szerepet játszik a jóvátétel meghatározásában.⁵⁶⁰ Így például a rendőri bántalmazás és brutalitás (kivégzés) áldozatául esett gyermekek esetén az életkor figyelembe vétele hatványozott helyet kapott az ítéletben, érezhető – a jóvátétel megállapításakor – a különbség olyan hasonló esetekkel szemben, ahol az áldozatok idősebb személyek voltak. Az Amerikaközi Bíróság továbbá általánosságban nagyobb figyelmet szentel a túlélők és az áldozatok családjai rehabilitációjának. A *Cantoral Benavides ügyben* a kínzás áldozatának például biztosították, hogy megszakított egyetemi tanulmányait befejezhesse, mégpedig egy magas színvonalú intézményben.⁵⁶¹

Az EJEE 41. cikke értelmében *ha a Bíróság az Egyezmény vagy az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyvek megsértését állapítja meg és az érdekelt Magas Szerződő*

⁵⁵⁷ EJAB, Yakye Axa bennszülött közösség kontra Paraguay, interpr. merits, rep., costs, 2006. február 6. C sorozat, No. 142.

⁵⁵⁸ EJAB, Aloeboetoe és társai kontra Suriname, rep., costs., 1993. szeptember 10., C sorozat, No. 15.

⁵⁵⁹ EJEB, Zanghì kontra Olaszország, 1993. február 10. No. 11491/85. Strasbourg itt visszautasította az *in integrum restitutiora* vonatkozó kérelmet.

⁵⁶⁰ EJAB, “Street Children”, Loayza-Tamayo ügyek. Az egyik, az ítélethez csatolt párhuzamos véleményben (A. A. Cançado Trindade és A. Abreu Burelli bírók) kifejtették, hogy a „project of life” modellje beleillik az – ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát hónapokkal megelőző – Amerikai Nyilatkozat eszmeiségébe, amely szintén az emberi személyiség védelmére helyezte a hangsúlyt (16. pont). Vö. SOLANO MONGE, María Auxiliadora: La Noción del Dãno Proyecto de Vida en la Jurisprudencia de la Corte Inetramericana de Derechos Humanos. In: ZERBINI RIBEIRO LEÃO, Renato – DRZEMCZEWSKI, Andrew – RUIZ DE SANTIAGO, Jaime – SOMBRA SARAIVA, José Flávio – SWINARSKI, Christophe – VENTURA ROBLES, Manuel E.: *Os rumos do direito internacional dos direitos humanos, Ensaios em homenagem ao Professor Antônio Augusto Cançado Trindade*, Sergio Antonio Fabris Editor, Porto Alegre, Brasil, 2005, Vol. 6, pp. 135-159.

⁵⁶¹ EJAB, Cantoral-Benavides kontra Peru, merits, 2000. augusztus 18., 6. pont.

Fél belső joga csak részleges jóvátételt tesz lehetővé, a Bíróság – szükség esetén – igazságos elégtételt ítél meg a sértett félnek. Az amerikai és az európai szöveg összehasonlításakor szembetűnő, mennyivel „áldozatbarátabb” az amerikai verzió. Először is nem tartalmazza az „és az érdekelt Magas Szerződő Fél belső joga csak részleges jóvátételt tesz lehetővé” kitételt, hanem csak annyit ír: „*if appropriate*”, azaz, amennyiben az szükséges, megfelelő. Továbbá külön kiemeli: az áldozat számára biztosítani kell, hogy megsértett jogait a továbbiakban élvezhesse. Ezenfelül nem vagylagos, hanem konjunktív formában írja: jóvátételt kell – szükség esetén – biztosítani, és (pénzbeli) elégtételt fizetni a sértett félnek. Az EJEE ezzel szemben mindössze annyit mond: igazságos elégtétel megítélésére kerülhet sor (az angol verzióban: *just satisfaction*, amely elsősorban pénzbeli elégtételt jelent). E szűk keresztmetszetet az EJEB két kérdéskör kapcsán igyekezett áttörni: a tulajdon visszaállítása és a jogellenes fogvatartás kapcsán;⁵⁶² ehhez hozzájön, hozzájöhet még a *pilot judgments*, a próbaítéletek kérdése szisztematikus jogsértések esetén.⁵⁶³

Az európai bírák gyakorta hivatkoznak arra, jóvátételi gyakorlatuk kritikáját hallva, hogy az Egyezmény megköti a kezüket. Álláspontom szerint az európai rendszer hatékonyságát nagyban növelné az amerikaihoz hasonló, progresszív jóvátételi konstrukció – hiszen lassan szinte megszokottá vált, hogy például Olaszországot rendszeresen elmarasztalják a hihetetlenül hosszú peridők miatt az EJEE 6. cikk megsértéséért. Az alkalmazott sorozatos marasztaló, jogsértést megállapító ítéletek, illetve az olykor megítélt pénzbeli elégtétel mit sem változtatnak a helyzeten. A törökországi kurd vagy az oroszországi csecsen kisebbséggel szemben elkövetett rendőri/katonai brutalitás számos ügyében megállapított pénzbeli illetőleg a strasbourgi ítélet által elérhető erkölcsi jóvátétel sem változtatott az évek során az érintett hatóságok magatartásán: ha például a jogsértést közlő rádióadás sugárzására köteleznék az érintett országokat, az adott esetben változásokat generálhatna. Ráadásul az EJEB egyáltalán nem minden

⁵⁶² Előbbi kevésbé, utóbbi sikeresebb volt: ezen esetekben adott esetben a szabadon engedést is elrendeli a Bíróság. LEACH, Philip: Beyond the Bug River – A New Dawn for Redress Before the European Court of Human Rights. *European Human Rights Law Review*, 2005/2, pp. 148-164., pp. 152-155., GROSSMAN, Dean Claudio: Introduction. In: GROSSMAN, Dean Claudio et al.: Reparations in the Inter-American System: A Comparative Approach. *American University Law Review*, August 2007, Vol. 56., pp. 1375-1466., p. 1377.

⁵⁶³ Lásd EJEB, Opinion of the Court on the Wise Persons' Report, adopted by the Plenary Court on 2 April 2007, p. 7.

esetben ítéli meg a pénzbeli elégtételt.⁵⁶⁴ sokszor valóban úgy véli, elegendő elégtétel a jogsértés megállapítása. Ezenfelül az emberi jogi jogsértés áldozatának a jogsértéshez kapcsolódó költségei megítélése is hagy némi kívánnivalót maga után.⁵⁶⁵ Pozitívumként emelendő ki azonban – és erre az Amerikaközi Bíróság is felfigyelt –, hogy a jóvátétel dogmatikájával kapcsolatban sok alapvető kérdést kidolgozott az Emberi Jogok Európai Bírósága: a nem vagyoni kár meghatározásától a kedvezményezettek körén át a pénzbeli kifizetésekre (elégtétel) vonatkozó, az áldozat szempontjából igen fontos részletkérdésekig (például a kifizetett összeg megadóztatásának kérdése).⁵⁶⁶

Az Amerikaközi Bíróság első ügyeinek (*Velásquez-Rodríguez* illetve *Godínez-Cruz* ügyek) jóvátételi ítéleteiben még pusztán pénzösszegek fizetésére kötelezték az államot – ennek végrehajtása azonban akadozott, illetőleg jelentősen késett. Az amerikaközi rendszerben a fenti bevezetőben már említett *Aloeboetoe-ügy* volt az, amelyben az Amerikaközi Bíróság letért az általa – amint azt később tárgyaljuk – jól ismert európai jóvátételi gyakorlat útjáról, és kreatív hozzáállással hatékonyabb jóvátételi formákat talált, mint a pusztán pénzbeli jóvátétel. A rendkívül súlyos emberi jogsértést megvalósító ügyben Suriname-ot azért ítélték el, mert 1988-ban, Atjoniban mintegy húsz fegyvertelen *maroont* kényszerítettek katonák arra, hogy a földön hasra feküdjenek, és rájuk vizeltek; az állítólagos indok e tettekre az volt, hogy a katonák – teljesen helytelenül és alaptalanul – azt feltételezték, az érintettek a dzsungelkommandó tagjai. Hetet közülük később elvittek magukkal, tovább bántalmazták őket. Hatot agyonlőttek; egyikük megpróbált megszökni, őt megsebesítették úgy, hogy elmenekülni nem tudott, de a tragédiát végignézte. Bár a katonák később tagadták, hogy náluk lennének vagy lettek volna az áldozatok, és ezért a hozzátartozók nem tudták, merre induljanak, a túlélőt még megtalálták élve, el tudta mesélni, mi történt, aztán – miután csak a

⁵⁶⁴ Lásd például – önkényesen kiemelve – a Szebellédi kontra Magyarország ügyet (EJEB, 2007. június 21., No. 38329/04.), ahol a nem vagyoni kárt, valamint a költségek és kiadások megtérítését elrendelték, de a vagyoni kárt nem tartotta megalapozottnak Strasbourg.

⁵⁶⁵ Lásd például a rendkívül aktuális Társaság a Szabadságjogokért kontra Magyarország ügyet (EJEB, 2009. április 14., No. 37374/05.), ahol a valós költségeket semmiképpen nem fedezi a Strasbourg által megítélt összeg.

⁵⁶⁶ Az európai rendszer részletes elemzését lásd WILDHABER, Luzius: Reparations for Internationally Wrongful Acts of States, Article 41 of the European Convention on Human Rights: Just Satisfaction under the European Convention on Human Rights. *Baltic Yearbook of International Law*, 2003/3, pp. 1-18.

Nemzetközi Vöröskereszt közbenjárására sikerült, mintegy 24 óra elteltével orvosi ellátásban részesíteni – ő is belehalt sérüléseibe.⁵⁶⁷ A súlyos jogsértéseket⁵⁶⁸ látva az Amerikaközi Bíróság úgy határozott, hogy a pénzbeli jóvátételen kívül – amelyet ezentúl (általában), az előző esetektől eltérően, nem helyi valutában, hanem amerikai dollárban határoztak meg – elrendelte egy, az áldozatok családjait segítő két pénzügyi alap és egy alapítvány létrehozását, amelyeknek még az adózási szabályaira vonatkozó rendelkezéseket is tett, valamint az államot egy bizonyos összegnek az alapítvány részére történő megfizetésére is kötelezte; ezenfelül egy – a *maroon* gyermekek által látogatott – iskola újranyitása és tanári gárdával történő ellátását is elrendelte az Amerikaközi Bíróság.⁵⁶⁹ Sőt, itt az Amerikaközi Bíróság külön figyelembe vette a bennszülött közösség tagjainak szükségleteit, és elismerte a szokásjogi alapú bennszülött családjog (például a poligámia) jogszerűségét a jóvátétel kapcsán.⁵⁷⁰ Ezen ítélettől kezdve a jóvátételi határozatok példaértékűek lehetnek az EJEB számára.⁵⁷¹

A jóvátételi eljárások sorában a következő, igen jelentős lépcsőfokot a *Loayza-Tamayo ügy*⁵⁷² jelentette. Ezen ügyben María Elena Loayza-Tamayo, a San Martín de Porres Egyetem tanára volt érintett, akit terrorizmussal vádoltak meg, továbbá azzal, hogy a perui Kommunista Párt tagja. Bár a hölgy mindent tagadott, fogva tartották, kínozták, fenyegették, a családját nem értesítették, ügyvédjével sokáig nem beszélhetett, végül pedig – közel összesen másfél évi raboskodás után – részben ugyanazon állítólagos bűncselekmények miatt katonai, majd civil bíróságok is elítélték, húsz éves börtönbüntetést kapott. Ez a jogeset az emberi jogsértések egész tárházát vonultatja fel, a jogtalan fogvatartástól a kínzás, embertelen bánásmódon keresztül olyan alapvető jogelvek megsértéséig, mint a *res judicata*. Ebben az ügyben vezette be az Amerikaközi Bíróság a későbbiekben még

⁵⁶⁷ EJAB, Aloeboetoe és társai kontra Suriname, merits, 1991. december 4. C sorozat No. 11., paras. 11-15.

⁵⁶⁸ A súlyos emberi jogsértések jóvátétele tekintetében lásd TOMUSCHAT, Christian: Reparation in Favour of Individual Victims of Gross Violations of Human Rights and International Humanitarian Law. In: KOHEN (ed.): *Promoting Justice, Human Rights and Conflict Resolution Through International Law*, pp. 569-590.

⁵⁶⁹ EJAB, Aloeboetoe és társai kontra Suriname, rep., costs, para. 116.

⁵⁷⁰ Special Report on the Situation of the Human Rights of Indigenous Persons and Peoples in the Americas was published by the Commission. 2000. október 20. OEA/Ser.L/V/II.108, készítette: PATRICK LIPTON ROBINSON (1991-1995) and CARLOS AYALA CORAO (1996-1999), <http://www.cidh.oas.org/Indigenas/TOC.htm>

⁵⁷¹ Ezen ítéletben nem is történik hivatkozás az európai gyakorlatra...

⁵⁷² EJAB, Loayza Tamayo kontra Peru, rep. 1998. november 27.

előforduló „proyecto de vida” (project of life, életprojekt) elméletet, amely egyrésről forradalmi,⁵⁷³ másrésről viszont vitatott. Eszerint a jóvátétel megállapításakor figyelembe kell venni azt, hogy az áldozat előtt milyen élet lehetőségei álltak, melyek voltak a képességei, a lehetőségei, ambíciói. Ezt az elméletet fejlesztette tovább a meggyilkolt fiatalokkal kapcsolatos *Street Children* ügyben hozott jóvátételi ítélet,⁵⁷⁴ amely ezenfelül egy érdekes jóvátételi formát is tartalmazott: Guatemalát többek között kötelezték arra, hogy egy oktatási központot nevezzen el az öt ifjú áldozatról, és itt külön emléktáblát is állítson az emlékükre.

*A Hilaire, Benjamin, Constantine és társai ügyben*⁵⁷⁵ a halálraítélt és részben (az előző fejezetben már említett Joey Ramiah esetén) ki is végzett személyek sérelmére elkövetett számos jogsértés jóvátételeként az Amerikaközi Bíróság többek között elrendelte: Trinidad és Tobago ne alkalmazza a jogsértések alapjául szolgáló 1925-ös törvényt, illetőleg ésszerű időn belül módosítsa azt úgy, hogy az megfeleljen a nemzetközi emberi jogi standardoknak. Elrendelte továbbá, hogy az érintett (több, mint húsz) személy ügyét kegyelmi bizottságok is vizsgálják meg. Új eljárásra is utasította – természetesen ez itt Európában sem meglepő, főképp a tisztességes eljárás követelményének megsértése fényében – az államot, valamint félig-meddig annak végeredményét is meghatározta, kimondva, hogy még ha az érintett személyek ismét bűnösnek is találatnak, halálra ítélni már nem lehet őket. Ezenfelül – rendkívül konstruktív jóvátételi elemként – arra is kötelezte Trinidad és Tobagot, hogy a nemzetközi emberi jogi standardokhoz igazítsa a börtönkörülményeket az országban.

*A Myrna Mack Chang-ügy*⁵⁷⁶ újabb adalékkal szolgált az amerikai jóvátételi rendszert illetően: a Myrna Mack Chang sérelmére elkövetett – politikai –

⁵⁷³ Lásd CANÇADO TRINDADE, Antônio Augusto: Reflexiones sobre el desarraigo como problema de Derechos Humanos frente a la conciencia Jurídica Universal. In: CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto – RUIZ DE SANTIAGO, Jaime: *La nueva dimensión de las necesidades de protección del ser humano en el inicio del siglo XXI*. Corte Interamericana de Derechos Humanos, UNHCR, San José, Costa Rica, 2006., pp. 33-92., p. 59. és FAÚNDEZ LEDESMA: *El sistema interamericano de protección de los derechos humanos: Aspectos institucionales y procesales*. p. 519.

⁵⁷⁴ EJAB, “Street Children” (Villagrán-Morales és társai) kontra Guatemala, rep., costs, 2001. május 26. C sorozat No. 77., para. 123.

⁵⁷⁵ EJAB, Hilaire, Constantine és Benjamin és társai kontra Trinidad és Tobago, merits, rep., costs, para. 223.

⁵⁷⁶ EJAB, Myrna Mack-Chang kontra Guatemala, merits, rep., costs, 2003. november 25. C sorozat No. 101., para. 301.

gyilkosság elkövetőinek felkutatása és felelősségrevonása mellett azt is jóvátételként rendelte el a Bíróság, hogy egyrészt hárítsanak el minden akadályt az elkövetők büntethetősége előtt, másrészt biztosítsanak védelmet Myrna Mack Chang hozzátartozói, illetve az említett eljárásban szereplő hatósági személyek (bírák, ügyészek) és tanúk számára. Elrendelte továbbá, hogy Guatemala első számú napilapjában, továbbá egy másik, országos napilapban legalább egyszer nyilvánosságra kell hozni a jelen ítélet főbb momentumait; ezenfelül a legmagasabb közjogi méltóságok jelenlétében az államnak nyilvánosan bocsánatot kell kérnie az áldozat családjától. Az ügy kapcsán meggyilkolt egyik rendőrségi nyomozóról is nyilvánosan meg kell emlékeznie az államnak. Rendkívül előremutató jogkövetkezmény továbbá az, hogy az Amerikaközi Bíróság – a további jogsértések megakadályozása céljából – elrendelte: az állam a fegyveres erők és a rendőrség képzésébe köteles beiktatni egy nemzetközi emberi jogi és humanitárius jogi képzést. Ami pedig az elnevezéseket illeti, állami ösztöndíjat kellett létrehozni Myrna Mack Chang névvel fémjelezve, valamint Guatemala City egyik közismert utcáját vagy terét Myrna Mack Chang után kellett átnevezni. Hogy ezenfelül az állam még 800.000 dollár nagyságrendű pénzbeli kifizetést (költségek/kiadások, valamint erkölcsi illetőleg vagyoni kár tekintetében) is teljesíteni volt köteles, már nem is tűnik meglepőnek. Nem hiába tartja a szakirodalom ezt az esetet még a rendkívül kreatív amerikaközi gyakorlatban is mérföldkönek.

A *Mapiripán tömegmészárlás ügyében* többek között azt is elrendelte az Amerikaközi Bíróság, hogy azonosítsák a(z) (további) áldozatokat,⁵⁷⁷ családtagjaik számára ingyenes egészségügyi ellátást biztosítsanak, valamint biztonságukat garantálják. Ezenfelül megfelelő emlékművet kellett emelni a szörnyű események emlékére, továbbá több, korábban már más ügyek kapcsán ismertetett jóvátételi formát is elrendelt a Bíróság.⁵⁷⁸

A kreatív jóvátételi rendszer elemei a bevezetőben említett dogmatikai besorolásának elvégzésére az amerikai rendszer Európából szemlélve különleges

⁵⁷⁷ Lásd RODRÍGUEZ-PINZÓN, Diego: Reparations: A Comparative Perspective. In: GROSSMAN, Dean Claudio et al.: Reparations in the Inter-American System: A Comparative Approach. *American University Law Review*, August 2007, Vol. 56., pp. 1375-1466., p. 1387.

⁵⁷⁸ EJAB, Mapiripán Massacre kontra Kolumbia, merits, rep., costs, 2005. szeptember 15. C sorozat No. 134., para. 335.

szegmensét, a bennszülöttekkel kapcsolatos ügyeket hívom segítségül. Teszem mindezt azért, mert a közép- és dél-amerikai államoknak mégiscsak egyedi társadalmi jellemzői a bennszülött közösségek. Ettől függetlenül természetesen láthatók jelentős kapcsolódási pontok az európai kisebbségvédelmi rendszerrel és kritériumokkal kapcsolatban, sőt, az amerikai ítélkezési gyakorlat egyes elemei Európában is felhasználhatók lehetnének; ezért remélem, a jövőben e területre is kiterjed az interakció.

A *Mayagna (Sumo) Awas Tingni* ügyben a földjétől – fakitermelési koncessziók miatt – jogtalanul megfosztott bennszülötteknek jóvátételképpen többek között azt ítélte meg az Amerikaközi Bíróság, hogy az állam köteles hatékony delimitációs, demarkációs eljárást bevezetni, valamint nem csak az állam maga köteles tartózkodni a területtel kapcsolatos tulajdonosi jogok megsértésétől, hanem gondoskodnia kell arról, hogy ezt harmadik személyek se tehessék meg.⁵⁷⁹ Jelentős körülmény továbbá, hogy a közösséget kollektív jóvátételben részesítette.⁵⁸⁰ Ezen ügyben *facere* szolgáltatás a demarkációs, delimitációs eljárás,⁵⁸¹ *non facere* pedig a fent említett tartózkodás (a közösségi földek természeti erőforrásainak kihasználásától). A jóvátétel *dare* formájának a fizetendő pénzbeli jóvátételt tekinthetjük, amely pusztán nem vagyoni károkért járt jelen esetben (illetőleg a költségekért és kiadásokért).⁵⁸² Találunk ezen ítéletben továbbá – igen forradalminak számító – *praestare* jóvátételt is: a Bíróság kötelezte Nicaragua államot arra, hogy – a nem vagyoni károk jóvátételeképpen – tizenkét hónap leforgása alatt 50.000 dollárt fektessen be a közösség hasznát szolgáló közérdekű munkákba vagy szolgáltatásokba (para. 167.). Ez év (2009) április eleji,

⁵⁷⁹ EJAB, *Mayagna (Sumo) Awas Tingni* kontra Nicaragua, merits, rep., costs, para. 173. Vö. CITRONI, Gabriella – QUINTANA OSUNA, Karla I: Reparations for Indigenous Peoples in the Case Law of the Inter-American Court of Human Rights. In: LENZERINI, Federico (ed.): *Reparations for Indigenous Peoples (International and Comparative Perspectives)*. Oxford University Press, Oxford, New York, 2008, pp. 317-344.

⁵⁸⁰ CARRILLO, Arturo J.: Justice in Context: The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past. In: DE GREIFF (ed.): *The Handbook of Reparations*. pp. 504-538.

⁵⁸¹ Ugyanez jelent meg egyébiránt a Saramaka-ítéletben is (EJAB, *Saramaka People* kontra Suriname., prel., merits, rep., costs, 2007. november 28. C sorozat No. 172., para. 214.).

⁵⁸² E problémával kapcsolatban lásd TOMUSCHAT: *Human Rights. Between Idealism and Realism*, p. 301.

az ítélet végrehajtását ellenőrző⁵⁸³ vizsgálatát követően a Bíróság egyébiránt megállapította, hogy az állam teljesítette a megítélt jóvátételt.⁵⁸⁴

A *Sawhoyamaxa-ítéletben*⁵⁸⁵ az Amerikaközi Bíróság elrendelte, hogy Paraguay minden közigazgatási és egyéb lépést tegyen meg annak érdekében (és erre három év türelmi időt kapott), hogy a közösség tagjai ismét birtokba vehessék elorozott ősi földjeiket (*facere*). Bevételeik kieséséből⁵⁸⁶ adódó anyagi káruk megtérítésére a példátlan 1.000.000 dolláros összeget ítélte meg, amelyet egy fejlesztési alapba kellett befizetnie az államnak (*dare*). Ameddig pedig a Sawhoyamaxa-emberek nem használhatták földjeiket, a túlélésükhöz szükséges élelmiszert és szolgáltatásokat számukra az államnak kellett biztosítania (*praestare*). Habár úgy tűnt, ez majd gyorsabb cselekvésre fogja ösztönözni az államot, Paraguay – a 2008. februári végrehajtást ellenőrző vizsgálat értelmében⁵⁸⁷ – még nem teljesítette maradéktalanul a *facere* jóvátételi formákat (a kifizetéseket viszont igen); a három esztendő azonban csak néhány hete telt le.

A fent leírtak alapján megállapíthatjuk, hogy nemcsak a bennszülöttekkel kapcsolatos,⁵⁸⁸ hanem általában a jóvátételi ítélkezési gyakorlatával – amely, a *pro*

⁵⁸³ A jóvátételi ítéletek végrehajtását tekintve az amerikai rendszer kapcsán lásd CANTON, Santiago A.: Compliance with Decisions on Reparations. In: GROSSMAN et al.: Reparations in the Inter-American System: A Comparative Approach. pp. 1375-1466., p. 1453., az európai rendszer kapcsán lásd SUTTON, Ingrid Nifosi: Compliance with Decisions on Reparations. In: GROSSMAN et al.: Reparations in the Inter-American System: A Comparative Approach. pp. 1375-1466., p. 1456.

⁵⁸⁴ EJAB, Comunidad Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua. Supervisión de Cumplimiento de Sentencia. Resolución de la Corte Interamericana de Derechos Humanos de 3 de abril de 2009., para. 17.

⁵⁸⁵ EJAB, Sawhoyamaxa Indigenous Community kontra Paraguay, merits, rep., costs, para. 248.

⁵⁸⁶ Lásd CARRILLO: Justice in Context: The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past, p. 514.

⁵⁸⁷ EJAB, Comunidad Indígena Sawhoyamaxa kontra Paraguay. Supervisión de Cumplimiento de Sentencia. Resolución de la Corte Interamericana de Derechos Humanos de 08 febrero de 2008., para. D.2.

⁵⁸⁸ Az Amerikaközi Bíróság bennszülöttekkel kapcsolatos ítélkezési gyakorlatával kapcsolatban többek között lásd WATTERS, Lawrence: Indigenous Peoples and the Environment: Convergence from a Nordic Perspective, *UCLA Journal of Environmental Law and Policy*, No. 20, 2001/2002, pp. 237-323.; ANAYA, S. James – WILLIAMS, Robert A. Jr.: The Protection of Indigenous Peoples' Rights over Lands and Natural Resources Under the Inter-American Human Rights System; *Harvard Human Rights Journal*, Volume 14, Spring 2001, pp. 33-86.; AMIOTT, Jennifer A.: Environment, Equality, and Indigenous Peoples' Land Rights in the Inter-American Human Rights System: Mayagna (Sumo) Indigenous Community of Awas Tingni v. Nicaragua, *Environmental Law*, Vol. 32., 2002, pp. 873-903.; ROULAND, Norbert – PIERRÉ-CAPS, Stéphane – POUMARÉDE, Jacques: *Droit des minorités et des peuples autochtones*. Presses Universitaires de France, Paris, 1996.; HANNUM, Hurst: The Protection of Indigenous Rights in the Inter-American System; in: HARRIS – LIVINGSTONE (eds.): *The Inter-American System of Human Rights*. pp. 323-343.; MELO, Mario: Recent advances in the justiciability of indigenous rights in the Inter-American System of Human Rights, *Sur – International Journal on Human Rights*, No 4, 2006, Vol. 3, pp. 31-49.; CUNEO, Isabel Madariaga: The Rights of Indigenous Peoples and the Inter-American Human Rights System, *Arizona Journal of International and Comparative Law*, Vol. 22, No. 1, 2005, pp. 53-63.; KREIMER, Osvaldo: The Beginnings of the Inter-American Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, *St. Thomas Law Review*, Vol. 9, 1996,

homine elv alapján,⁵⁸⁹ különleges figyelmet szentelt az áldozatoknak is – az Amerikaközi Bíróság jelentékenyen hozzájárult az emberi jogok nemzetközi jogának fejlődéséhez.⁵⁹⁰ Számos kreatív, valóban önálló megoldásuk mellett azonban – nem is titkoltan – felhasználták az EJEB saját keretei között végrehajthatott jogfejlesztésének⁵⁹¹ elemeit.

II.3.3. Az európai rendszer hatása az amerikaközi rendszerre

Az amerikai bírák – mint oly sok más tekintetben is – az áldozatok kapcsán is Strasbourgra vetették vigyázó szemüket. Az európai áldozatok helyzetének amerikai vizsgálata már az Amerikai egyezményrel ellentétes jogszabályok meghozatala és végrehajtása nyomán keletkező nemzetközi felelősséget elemző *tizennegyedik tanácsadó véleményben* is felmerült (ahogy arról egyébként az egyik előző fejezetben már szóltam).⁵⁹² Itt a *Klass és társai*, a *Marckx*- és az *Adolf-ügyekben* kifejtett EJEB-álláspontra hívta fel a figyelmet az Amerikaközi Bíróság, ám ekkor még pusztán a tekintetben, hogy az EJEB álláspontja szerint is csak akkor beszélhetünk áldozatokról, amennyiben egy *self-executing* norma sért emberi jogokat: azaz egy jogsértő jogszabály alkalmazása kapcsán történt konkrét jogsértést panaszolt be valaki – az áldozat. A *tizennyolcadik tanácsadó véleményhez*

pp. 271-293.; ANAYA, James: Indigenous Peoples' Participatory Rights in Relation to Decisions About Natural Resource Extraction: the More Fundamental Issue of What Rights Indigenous Peoples Have in Lands and Resources, *Arizona Journal of International and Comparative Law*, Vol. 22., No. 1., 2005, pp. 7-17.

⁵⁸⁹ RAMÍREZ, Sergio García: Reparations in the Inter-American System. In: GROSSMAN et al.: Reparations in the Inter-American System: A Comparative Approach. pp. 1375-1466., p. 1431.

⁵⁹⁰ Lásd RODRÍGUEZ RESCIA, Víctor M.: Reparations in the Inter-American System for the Protection of Human Rights, *ILSA journal of international & comparative law*. Vol. 5, 1999/3, pp. 583-601. Továbbá lásd SCHÖNSTEINER, Judith: Dissuasive measures and the "society as a whole": A working theory of reparations in the Inter-American Court of Human Rights, *American University International Law Review*, Vol. 23, 2007/2008/1, pp. 127-164.

⁵⁹¹ Lásd például a náci és kommunista tulajdon-elkobzásokkal kapcsolatban lásd MACKLEM, Patrick: Rybná 9, Praha 1: Restitution and memory in international human rights law. *European Journal of International Law*, February 2005, Vol. 16., pp. 1-21., pp. 12-13. vagy általában MATSCHER, Franz: Wie sich die 1950 in der EMRK festgeschriebenen Menschenrechte weiterentwickelt haben. In: BREITENMOSER – EHRENZELLER – SASSÒLI – STOFFEL – WAGNER PFEIFER (eds.): *Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Liber Amicorum Luzius Wildhaber*. pp. 437-455.

⁵⁹² EJAB, OC-14/94 tanácsadó vélemény, para. 47.

fűzött különvéleményében Cançado Trindade azonban már kitér az egyének nemzetközi jogi *jus standijának* hiányára és az ebből származó hátrányokra.⁵⁹³

Az előző fejezetben már említett *Gloria Giralte de García-Prieto és társai kontra El Salvador* ügyben 2006. szeptember 26-án tett ideiglenes intézkedéshez fűzött különvéleményében Cançado Trindade bíró már említette az áldozatok helyzetével kapcsolatos aggályait: az új – egyébként az ő elnöksége alatt kidolgozott és bevezetett – Eljárási Szabályzaton kívül maga az Amerikai Egyezmény is körülhatárolja az áldozatok jogosítványait. Amint arra különvéleményében felhívja a figyelmet, az Amerikaközi Bíróság elé ügyet vinni („*someter un caso*”) nincs joguk, ám az EJA 63. cikk (1) bekezdése a jóvátétel kapcsán rájuk, és nem a Bizottságra utal („*la parte lesionada*”). Az európai és amerikai emberi jogi rendszerek saját gyakorlata azonban – mint írja – felfedte, hogy az Amerikaközi Bizottság paternalista közvetítése az Amerikaközi Bíróság és az egyén között elégtelen és hibás.⁵⁹⁴ Sőt, továbbmegy, kijelentve, hogy az Amerikai Egyezmény védelmi mechanizmusának keretei között az egyéni panaszjog azon a napon válik majd teljessé, amikor a kérelmezők majd közvetlenül az Amerikaközi Bírósághoz fordulhatnak.⁵⁹⁵

Az (1998 utáni) európai rendszer, mégpedig a széleskörű *ius standi* jogosítványok motiválták az Amerikaközi Bíróság Eljárási Szabályzatának módosítását.⁵⁹⁶ Mivel a legfőbb cél az amerikai kontinensen is az európaihoz hasonló *ius standi* bevezetése lenne a Bíróság előtt, ám erre a közeljövőben – a politikai helyzetet, mindenekelőtt az érintett államok politikai hajlandóságát látva – nincs reális esély, a Bíróság magához ragadta a kezdeményezést, és az európainak is mintát állító, ám alapvetően annak mintájából táplálkozó széleskörű *locus standi* jogosítványokkal ruházta fel az áldozatokat az említett, 2001-es új Eljárási Szabályzat.

⁵⁹³ EJAB, OC-18/2003 tanácsadó vélemény, para. 9.

⁵⁹⁴ EJAB, *Gloria Giralte de García-Prieto-ügy*, id. int., 2006. szeptember 26., Cançado Trindade különvéleménye, para. 16.

⁵⁹⁵ EJAB, *Masacre Plan de Sánchez*, az Equipo de Estudios Comunitarios y Acción Psicosocial (ECAP) védelmére tett ideiglenes intézkedés, 2006. november 25., Cançado Trindade kv., para. 18. Fenti kijelentéseit többször is megismétli, többek között például a Mery Naranjo és társai védelmében 2006. szeptember 22-én tett ideiglenes intézkedéshez fűzött tanácsadó véleményében is (paras. 14-15.).

⁵⁹⁶ Lásd továbbá BUERGENTHAL: *The European and Inter-American Human Rights Courts: Beneficial interaction*, pp. 123-133.

Cançado Trindade bírónak a *Blake-ügy* jóvátételi ítéletéhez fűzött különvéleménye⁵⁹⁷ részletesen kitér az áldozat fogalmi körét meghatározó európai gyakorlatra, amely nyilvánvalóan befolyásolta az amerikai felfogást. Átvesszik azt, hogy az áldozat-fogalom kiterjed a közvetett áldozatokra is: például az *Amekrane kontra Egyesült Királyság ügyben*⁵⁹⁸ a brit hatóságok által Marokkóba kitoloncolt, ott pedig halálraítélt és kivégzett (Gibraltárba előzőleg éppen politikai menedékjog kérése érdekében menekült) családapa felesége és gyermekei az EJEE 3., 5. és 8. cikkei megsértésének áldozatai. Az amerikaközi gyakorlat – és ez különösen a meggyilkolt személyek ügyében megítélt pénzbeli jóvátételek címzettjei kapcsán érhetők tetten – átvette tehát azt az európai gyakorlatot, hogy a feleségek, gyermekek, szülők és testvérek, akiknek tehát rendkívüli módon érdekében állt volna a jogsértés megakadályozása, áldozatnak tekintendők.⁵⁹⁹

Az európai hatás természetesen a legjobban magukban a jóvátételi ítéletekben érhető tetten. Már a legelső, a *Velásquez-Rodríguez ügghöz* tartozó jóvátételi ítéletben említette az Amerikaközi Bíróság – általánosságban – az EJEB az áldozatok jóvátételével kapcsolatos ítélkezési gyakorlatát, nevezetesen azt az alapvető tényt támasztotta ezzel alá, hogy az emberi jogsértésért kártérítés, jóvátétel jár.⁶⁰⁰ Az európai hatást az is mutatja, hogy e rendkívül súlyos emberi jogsértés⁶⁰¹ jóvátétele mindössze bizonyos összegek kifizetéséből állt.⁶⁰² Mind az európai hivatkozás, mind az abból merített eredmény tekintetében ugyanez történt a hasonló ténybeli háttérrel rendelkező *Godínez-Cruz ügyben* is.⁶⁰³ Mivel egyébiránt a kifizetések nem megfelelő módon és időben történtek, a jóvátételre vonatkozó említett ítéletek mintegy egy évvel később értelmezés céljából visszakerültek az

⁵⁹⁷ EJAB, *Blake kontra Guatemala*, rep., costs, 1999. január 22. C. sorozat No. 48., Cançado Trindade kv., para. 43.

⁵⁹⁸ EJEBiz, *Amekrane kontra Egyesült Királyság*, 1973. október 11., No. 5961/72.

⁵⁹⁹ Cançado Trindade bíró hivatkozik még az X. kontra Német Szövetségi Köztársaság (EJEBiz, 1970. július 13., No. 4185/69.), az Andronicou és Constantinou kontra Ciprus (EJEBiz, 1995. július 5., No. 25052/94.) és Koolen kontra Belgium ügyekre (EJEBiz, 1963. december 18., No. 1478/62.) is.

⁶⁰⁰ EJAB, *Velásquez-Rodríguez kontra Honduras*, rep., costs, 1989. július 21. C. sorozat, No. 7., para. 28.

⁶⁰¹ Angel Manfredo Velásquez Rodríguez, a hondurasi Nemzeti Autonóm Egyetem diákját politikai bűncselekményekkel vádolták meg, mindazonáltal elfogatóparancs nélkül vették őrizetbe a DNI (Departamento Nacional de Investigaciones), a Nemzeti Nyomozóhivatal tagjai, akik több börtönben kínzásnak vetették alá, majd fogvatartását letagadták – a családosa fiatalember eltűnt, minden bizonnyal megölték. Ő is egyike a kényszerített/erőszakos eltűnések áldozatainak.

⁶⁰² EJAB, *Velásquez-Rodríguez kontra Honduras*, rep., costs, para. 60.

⁶⁰³ EJAB, *Godínez-Cruz kontra Honduras*, rep., costs, 1989. július 21. C sorozat No. 8., paras. 26., 55.

Amerikaközi Bíróság elé: ezekben – igaz, eljárásjogi kérdésekre, nevezetesen az értelmezés során a testület bírói összetételére vonatkozóan – ismét hivatkozott az európai megoldásra az Amerikaközi Bíróság, elutasítva a hondurasi felvetést, miszerint a nem teljes mértékig azonos tagokból álló bírói testület – egyébiránt az Amerikaközi Bizottság kérésére – nem értelmezhetné a korábbi ítéletet.⁶⁰⁴ A szűk európai mozgástér túlzott iránymutatásához ragaszkodást azonban kritikák kísérték.⁶⁰⁵

A kilencvenes évek közepére ugyanis már maguk a latin-amerikai államok is ráébredtek arra, hogy az EJEB gyakorlatára figyelemmel vannak a san joséi bírák, és hogy – valljuk be – számukra kedvező jóvátételi gyakorlatával még hasznukra is lehet a strasbourgi ítélkezési gyakorlat, és az arra való hivatkozás, maga az interakció. Így a fent már említett, lényeges *El Amparo-ügyben* Venezuela az EJEB-et idézte, amely valóban gyakran megállapítja, hogy ítélete maga elégtételül szolgál, és nincs szükség további jóvátételi intézkedésekre. A felelősséget ezen ügyben egyébként elismerő Venezuela ezt szerette volna felhasználni hathatós érvként az Amerikaközi Bíróság előtt.⁶⁰⁶ Ezt az érvet vizsgálendő, maga az Amerikaközi Bíróság is felsorol számtalan európai ítéletet, ahol valóban ez a strasbourgi határozat született.⁶⁰⁷ Ám végül azzal utasítja el ezen európai gyakorlat átvételét, hogy az adott konkrét esetben súlyos (emberéletert is követelő) jogsértésről volt szó, amelynek kapcsán a jogsértés tényének pusztán túlmutató elégtételt kell biztosítani az áldozat családjának⁶⁰⁸ – így rendelték el a több, mint 700.000

⁶⁰⁴ EJAB, Velásquez-Rodríguez kontra Honduras, interpr. rep., costs, 1990. augusztus 17. C. sorozat No. 9., para. 13. és Godínez-Cruz kontra Honduras, interpr. rep., costs, 1990. augusztus 17. C. sorozat No. 10., para. 13.

⁶⁰⁵ PASQUALUCCI, Jo M.: Victim Reparations in the Inter-American Human Rights System: A Critical Assessment of Current Practice and Procedure. *Michigan Journal of International Law*, Fall 1996, Vol. 8., pp. 1-46., p. 3., aki emellett a legfőbb hiányosságot abban látta, hogy a szisztematikus jogsértések ebben a formában nem kezelhetők – erre a problémára részben máig sem sikerült megoldást találni, hiszen ez alapvetően a ius standi kérdéséhez is kötődik (hány ügy kerül e jogsértések közül a Bíróság elé). De érte kritika később a pénzügyi alapokat is. PASQUALUCCI: Victim Reparations in the Inter-American Human Rights System: A Critical Assessment of Current Practice and Procedure, p. 19.

⁶⁰⁶ EJAB, El Amparo kontra Venezuela, rep., costs, 1996. szeptember 14., C. sorozat No. 28., para. 32.

⁶⁰⁷ EJAB, El Amparo kontra Venezuela, rep., costs, 1996. szeptember 14., para. 35. A következő EJEB-ügyekre hivatkozik: Kruslin (1990. április 30.), McCallum (1990. augusztus 30.), Wassink (1990. szeptember 27.), Koendjibiharie (1990. október 25.), Darby (1990. október 23.), Lala kontra Hollandia (1994. szeptember 22.), Pelladoah kontra Hollandia (1994. szeptember 22.), Kroon és társai kontra Hollandia (1994. október 27.), Boner kontra Egyesült Királyság (1994. szeptember 28.), Ruiz Torija kontra Spanyolország (1994. december 9.), B. kontra Ausztria (1990. március 28.).

⁶⁰⁸ EJAB, El Amparo kontra Venezuela, rep., costs, 1996. szeptember 14. C. sorozat No. 28., para. 35.

dollárnyi kártérítést, ezenfelül pénzügyi alap létrehozatalát, adó kivetésének tilalmát az említett összegre, valamint megjelent itt már kifejezetten az a tevőleges kötelezettség (mintegy jóvátételként), hogy az állam köteles továbbra is nyomozást folytatni az ügyben, míg a tényeket nem sikerül végleg feltárni, és az elkövetőket megbüntetni.⁶⁰⁹ Hasonló álláspontot képviselt a Bíróság a *Neira-Alegría és társai kontra Peru* ügyben, ahol ismét utalt a fent már említett – az ítélet elegendő elégtételét hangsúlyozó – európai gyakorlatra,⁶¹⁰ ám végül mégis nagyon hasonló jogkövetkezményeket rendelt a perui jogsértésekhez: pusztán az utolsó pontban volt eltérés, ott a Bíróság nem a nyomozást rendelte el, hanem azt, hogy az állam találja meg, és szolgáltatassa ki a hozzátartozóknak az áldozatok maradványait.⁶¹¹

A *Caballero-Delgado* ügghöz fűzött különvéleményében⁶¹² Cançado Trindade bíró – pozitívumként – kiemeli: az Európai Egyezménytől eltérően az amerikai változat a jóvátétel kérdésében egyrészt nem utal a belső jogra, hanem lehetővé teszi, hogy az Amerikaközi Bíróság kizárólag az Amerikai Egyezmény és a nemzetközi jogban alkalmazott általános jogelvek alapján állapítsa meg a jóvátételi intézkedéseket; másrészt nem korlátozza magát pénzbeli elégtétel adására, ennek alternatívájának illetőleg kiegészítésének tekinti azt a kötelezettséget, hogy az állam biztosítsa a védett jogok élvezetét; harmadrészt ez utóbbi kötelezettség kapcsán az Amerikai Egyezmény említi a jogaiban sértett felet – ez Cançado Trindade felfogása értelmében mind a közvetlen, mind a közvetett áldozatokat magában foglalja.

Az Amerikaközi Bíróság a kényszerített eltűnések⁶¹³ egy 1990-es esetét feldolgozó *Garrido és Baigorria* ügyben⁶¹⁴ az áldozatoknak megítélt költségek kiszámítása kapcsán konkrétan említi az EJEB *Brincat kontra Olaszország*

⁶⁰⁹ EJAB, *El Amparo* kontra Venezuela, rep., costs, para. 64.

⁶¹⁰ EJAB, *Neira-Alegría és társai* kontra Peru, rep., costs, 1996. szeptember 19. C sorozat No. 29., para. 56.

⁶¹¹ Az érintettek egy börtönlázadás leverése során tűntek el. EJAB, *Neira-Alegría és társai* kontra Peru, rep., costs, para. 70.

⁶¹² EJAB, *Caballero-Delgado és Santana* kontra Kolumbia, rep., costs, 1997. január 29. C. sorozat No. 31., Cançado Trindade bíró különvéleménye, para. 12.

⁶¹³ A kényszerített eltűnéseket kísérő lelki terror – „por algo será”/bizonyosan elkövettek valamit – nyomán a jóvátétel funkciója kettős: visszaállítja az eltűnt és meggyilkolt személy becsületét is, a veszteség kompenzálása mellett. Bővebben lásd ROHT-ARRIAZA, Naomi: *Reparations Decisions and Dilemmas. Hastings International and Comparative Law Review*, Winter 2004, Vol. 27., pp. 157-196., p. 158.

⁶¹⁴ EJAB, *Garrido és Baigorria* kontra Argentína, rep., costs, 1998. augusztus 27. C sorozat No. 39., para. 82.

ügyben⁶¹⁵ hozott ítéletét. A költségek megállapításakor ezek szerint figyelembe kell venni többek között az eset körülményeit, magát az eljárást, valamint természetesen a felmerült költségek dokumentációját is; ezenfelül – igaz, a pontos bekezdés megjelölése nélkül – átveszi az EJEB „sufficient connection”⁶¹⁶ (elégséges kapcsolat) fogalmát, amelynek értelmében az említett költségek és az eredmény között elegendő, megfelelő kapcsolatnak kell fennállnia.

A mérőföldkő jelentőségű *Loayza-Tamayo* ügyben hozott jóvátételi ítélet⁶¹⁷ bevezette a fent már említett életprojekt elméletet. Álláspontom szerint ez igenis jó irányba vitte el a jóvátételi ítélkezési gyakorlatot. Nem értett azonban egyet az életprojekt elmélettel *Oliver Jackman*⁶¹⁸ bíró, aki az ügghöz fűzött különvéleményében bár az európaihoz képest szélesebbkörűnek nevezte az Amerikaközi Bíróság lehetőségeit a jóvátétel kérdésében, kockázatosnak nevezte egy ilyen elmélet bevezetését, mégpedig a jogbiztonság szempontjából. Mindazonáltal úgy tűnik, – véleményem szerint szerencsére – a többségi vélemény honosodott meg az Amerikaközi Bíróság bírái között, hiszen a későbbiekben ezt szinte magától értetődően alkalmazzák.⁶¹⁹ A két rendszer közötti különbségre Cançado Trindade bíró különvéleménye is felhívja a figyelmet.⁶²⁰

A *Castillo-Páez* ügyben az Amerikaközi Bíróság ismét megemlíti az EJEB erkölcsi károk kapcsán alkotott – meglehetősen megszorító – felfogását,⁶²¹ és ezirányú ítélkezési gyakorlatát, melynek értelmében sok esetben maga az ítélet elegendő erkölcsi jóvátételnek számít.⁶²² San José azonban ezen ügyben sem⁶²³ követi ezt az utat, mert álláspontja szerint az élethez való jogot érintő kérdések kapcsán soha nem lehet elegendő az erkölcsi jóvátételhez egyedül a jogsértő államot elmarasztaló ítélet. Ezzel mintegy megmagyarázza, hogy miért tér le az európai

⁶¹⁵ EJEB, *Brincat kontra Olaszország*, 1992. november 26., No. 13867/88.

⁶¹⁶ EJEB, *Brincat kontra Olaszország*, 1992. november 26., para. 27. Itt egyébiránt Strasbourg többek között olyan kérdések fejtegetésébe ment bele, hogy például miért kellett két személynek utaznia egy ügyből kifolyólag.

⁶¹⁷ EJAB, *Loayza-Tamayo kontra Peru*, rep., costs, 1998. november 27., C sorozat No. 42., Jackman kv., p. 2.

⁶¹⁸ A nagyrabecsült barbadosi jogász 2007 januárjában hunyt el.

⁶¹⁹ Lásd például EJAB, “*Street Children*” (*Villagrán-Morales és társai*) kontra Guatemala, rep., costs

⁶²⁰ EJAB, *Loayza-Tamayo kontra Peru*, rep., costs, 1998. november 27., Cançado Trindade kv., para. 5.

⁶²¹ Lásd továbbá SHELTON: *Remedies in International Human Rights Law*, p. 277.

⁶²² EJAB, *Castillo-Páez kontra Peru*, rep., costs, 1998. november 27. C sorozat No. 43., para. 84.

⁶²³ Ugyanakkor vannak olyan amerikai ítéletek, amelyek a jóvátétel egyik formájának tekintik a marasztaló ítéletet: például a fent már említett *Mayagna*-, *Saramaka*- és *Sawhoyamaya*-ítéletek.

útról, amely ékes bizonyítékaul szolgál annak a megállapításnak, hogy a san joséi bírák – még ha maguk is jelentős jogfejlesztést is hajtanak végre – sokszor vagy többnyire tisztában vannak az európai ítélkezési gyakorlattal, és az adott esetben, még ha nem is kimondottan, de kiindulópontként szolgál. Ezt mutatja az is, hogy az Amerikaközi Bíróság azon megállapításának igazolására, hogy a pénzbeli jóvátétel meghatározására semmiféle abszolút szabály nem létezik, és a méltányossági szempontokat erőteljesen figyelembe kell venni, szintén az európai gyakorlatot hozza fel, hivatkozik a *Wiesinger kontra Ausztria*,⁶²⁴ a *Kemmache kontra Franciaország* (50. cikk),⁶²⁵ a *Mats Jacobsson kontra Svédország*,⁶²⁶ valamint a *Ferraro kontra Olaszország* ügyekre.⁶²⁷ Sőt, az eltűnt és meggyilkolt Ernesto Rafael Castillo-Páez nővérét⁶²⁸ ért erkölcsi kár jóvátétele mértékének meghatározásakor pusztán az európai gyakorlatra hivatkozik az Amerikaközi Bíróság:⁶²⁹ a *Tusa kontra Olaszország*,⁶³⁰ *Beldjoudi kontra Franciaország*,⁶³¹ valamint az imént már említett *Kemmache-ügyekre*.⁶³² (Igaz, álláspontom szerint a Beldjoudi-ügy e tekintetben végül is kakukktojás, hiszen ott végül az EJEB nem ítelt meg pénzbeli jóvátételt.) Mindezek alapján – egyebek mellett – az Amerikaközi Bíróság több, mint 200.000 dollár pénzbeli jóvátételt ítelt meg Castillo-Páez szüleinek és nővérének.

A fent idézett európai gyakorlat ismét megjelenik a *Blake kontra Guatemala* ügyben⁶³³, tehát alátámasztandó, hogy bár adott esetben maga a nemzetközi ítélet is elegendő jóvátétel lehet az elszenvedett erkölcsi károkra, ám ha az eset súlyos jogsértéseket tár fel, akkor semmiképpen sem elég pusztán az ítélet.

⁶²⁴ EJEB, *Wiesinger kontra Ausztria*, 1991. október 30., No. 11796/85. (para. 85.)

⁶²⁵ EJEB, *Kemmache kontra Franciaország* (50. cikk), 1993. november 2., Nos. 12325/86, 14992/89. (para. 11.)

⁶²⁶ EJEB, *Mats Jacobsson kontra Svédország*, 1990. június 28., No. 11309/84. (para. 44.)

⁶²⁷ EJEB, *Ferraro kontra Olaszország*, 1991. február 19., No. 13440/87. (para. 21.)

⁶²⁸ Az ifjú hölgy egy fedél alatt lakott egyetlen testvérével, a testvére meggyilkolását követően Európába kellett menekülnie, holland menekülttáborban élnie – mindez megfelelő alap az erkölcsi károk pénzbeli megtérítésére.

⁶²⁹ EJAB, *Castillo-Páez kontra Peru*, rep., costs, para. 89.

⁶³⁰ EJEB, *Tusa kontra Olaszország*, 1992. február 27., No. 13299/87. (para. 21.)

⁶³¹ EJEB, *Beldjoudi kontra Franciaország*, 1992. március 26., para. 86.

⁶³² A *Kemmache-ügy* és az európai gyakorlat az erkölcsi kár tekintetében megjelenik a *Mayagna-ítéletben* is (para. 167, lj. 65.).

⁶³³ EJAB, *Blake kontra Guatemala*, rep., costs, para. 55.

A *Suárez-Rosero* ügyben⁶³⁴ a jóvátételi ítélet értelmezését kérte az érintett Ecuador. Az ítéletek értelmezésének lehetőségeivel kapcsolatban az Amerikaközi Bíróság itt az EJEB két értelmező ítéletének (*Allenet de Ribemont kontra Franciaország*,⁶³⁵ *Hentrich kontra Franciaország*⁶³⁶) megállapításait emelte ki, amelyek alapján egyébként elfogadta az értelmezési kérelmet, amely a jóvátételi összeg adómentességére vonatkozott. Az értelmezési ítélet többek között kitért arra is, hogy a megítélt ügyvédi költségek sem vethetők adó alá, illetve hogy a Bíróság maga is elvégezheti a kiszámítást, azaz az adókkal növelt összeget is megadhatja. Előbbi kapcsán a *Bulut kontra Ausztria*,⁶³⁷ utóbbi kapcsán a *Young, James és Webster kontra Egyesült Királyság* (50. cikk)⁶³⁸ ügyekre hivatkoztak.⁶³⁹ A rendkívül aktuális egyik magyar ügyben (*Tamási és társai kontra Magyarország*⁶⁴⁰) is erre történt egyébiránt utalás – a gyakorlat valóban bevett Európában is.

A *Loayza-Tamayo* ügy jóvátételi ítéletének értelmezésekor⁶⁴¹ az Amerikaközi Bíróság egyrészt azért utal ismét az EJEB gyakorlatára, mert – mint a fenti ítéletnél – az értelmezés soha nem vezethet az előző, érdemi jóvátételi ítélet kötelező megállapításainak megkérdőjelezéséhez: ezt a fent is említett európai *Allenet de Ribemont*- és *Hentrich*-ügyek értelmező ítéletei is igazolják.⁶⁴² Az EJEB gyakorlata (a *Bulut*- és a *Young, James és Webster*-ügyek) pedig ismét feltűnik ezen ítéletben a jóvátételi összeg és a költségek kiszámításának adómentes, illetve azáltal növelt módja tekintetében.⁶⁴³

A fent már említett *Street Children*-ügyben⁶⁴⁴ ismét utal az Amerikaközi Bíróság az ítéletet elegendő jóvátételnek tekintő európai gyakorlatra.⁶⁴⁵

⁶³⁴ EJAB, *Suárez-Rosero kontra Ecuador*, interpr. rep., costs, 1999. május 29. C sorozat No. 51., para. 20.

⁶³⁵ EJEB, *Allenet de Ribemont kontra Franciaország* (értelmezés), 1996. augusztus 7., No. 15175/89.

⁶³⁶ EJEB, *Hentrich kontra Franciaország* (értelmezés), 1997. július 3., No. 13616/88.

⁶³⁷ EJEB, *Bulut kontra Ausztria*, 1996. február 22., No. 17358/90.

⁶³⁸ EJEB, *Young, James és Webster kontra Egyesült Királyság* (50. cikk), 1982. október 18., Nos. 7601/76, 7806/77.

⁶³⁹ EJAB, *Suárez-Rosero kontra Ecuador*, interpr. rep., costs, para. 42.

⁶⁴⁰ EJEB, *Tamási és társai kontra Magyarország*, 2009. április 21., No. 25848/06., rendelkező rész, 4.

⁶⁴¹ EJAB, *Loayza-Tamayo kontra Peru*, interpr. rep., costs, 1999. June 3. C sorozat No. 53., para. 14.

⁶⁴² Az Amerikaközi Bíróság erre hivatkozik még egyébként a *Blake kontra Guatemala* ügy jóvátételi ítéletét értelmező ítéletben is: EJAB, *Blake kontra Guatemala*, interpr. rep., costs, 1999. október 1. C. sorozat No. 57., para. 19.

⁶⁴³ EJAB, *Loayza-Tamayo kontra Peru*, interpr. rep., costs, para. 25.

⁶⁴⁴ EJAB, “*Street Children*” (*Villagrán-Morales és társai*) kontra *Guatemala*, rep., costs, para. 88., lj. 80.

⁶⁴⁵ Hivatkozik a *Ruiz Torrija*-, *Boner*-, *Kroon és társai*, *Darby*-, *Koendjbiarie*-, *Wassink*- és *McCallum*-ügyekre.

A *Serrano-Cruz nővérek ügyében* született ítélet értelmezése⁶⁴⁶ kapcsán az Amerikaközi Bíróság a tekintetben hivatkozik az EJE-re, hogy az elhunyt áldozatok tekintetében – figyelembe véve azt az erkölcsi kárt, amelyet halálukkor szenvedtek el – a megállapított összeget örököseiknek kell átadni; utal az *Akdeniz kontra Törökország*,⁶⁴⁷ az *Ipek kontra Törökország*,⁶⁴⁸ *Çiçek kontra Törökország*,⁶⁴⁹ *Taş kontra Törökország*,⁶⁵⁰ valamint az *X. kontra Franciaország* ügyekre.⁶⁵¹ Mindezeket követően azonban elutasítja El Salvador értelmezési kérelmét, amely valójában inkább egy fellebbezéssel volt egyenértékű, ugyanis arra kérdezett rá, hogy mi vezette a Bíróságot az adott jóvátételi összeg megállapítására.⁶⁵²

Nagyon érdekes vonatkozásban hivatkozott az Amerikaközi Bíróság az európai jóvátételi gyakorlatra a *Mapiripán tömeggyilkosság ügyében*,⁶⁵³ ahol körülbelül – még a pontos szám sem ismert – 49 polgári személyt fogott el önkényesen, kínzott, majd ölt meg az állam ügynökeinek segítségével az Autodefensas Unidas de Colombia (egy paramilitáris terrorszervezet) mintegy száz tagja; a holttesteket a Guaviare folyóba dobták. Az Amerikaközi Bizottság csak tíz áldozat pontos azonosítására volt képes, a Bíróság tizenötére. E brutális bűncselekmények kapcsán az Amerikaközi Bíróság mindenekelőtt az állami felelősség megállapítása tekintetében hivatkozott az EJE-re (*Yasa kontra Törökország*⁶⁵⁴), átvéve annak megállapításait, miszerint mivel a felelősök megbüntetésére alkalmasnak kell lennie az állam által végzett nyomozásnak, ezért nem elegendő, ha az állam pusztán kártérítést fizet;⁶⁵⁵ illetőleg az sem elég, ha pusztán polgári jogi felelősség⁶⁵⁶ (és kárpótlás) útján kívánja megoldani a

⁶⁴⁶ EJAB, *Serrano-Cruz Sisters kontra El Salvador*, interpr. merits, rep., costs, 2005. szeptember 9. C. sorozat No. 131., para. 33.

⁶⁴⁷ EJE, *Akdeniz kontra Törökország*, 2005. május 31., No. 25165/94.

⁶⁴⁸ EJE, *Ipek kontra Törökország*, 2004. február 17., No. 25760/94.

⁶⁴⁹ EJE, *Çiçek kontra Törökország*, 2001. február 27., No. 25704/94.

⁶⁵⁰ EJE, *Taş kontra Törökország*, 2000. november 14., No. 24396/94.

⁶⁵¹ EJE, *X. kontra Franciaország*, 1992. március 31., No. 18020/91.

⁶⁵² EJAB, *Serrano-Cruz Sisters kontra El Salvador*, interpr. merits, rep., costs, 2005. szeptember 9. C. sorozat No. 131., para. 51.

⁶⁵³ EJAB, *Mapiripán Massacre kontra Kolumbia*, merits, rep., costs

⁶⁵⁴ EJE, *Yasa kontra Törökország*, 1998. szeptember 2., No. 22495/93.

⁶⁵⁵ EJAB, *Mapiripán Massacre kontra Kolumbia*, merits, rep., costs, para. 212.

⁶⁵⁶ Lásd továbbá REISMAN, Michael – KOVEN LEVIT, Janet: Reflections on the Problem of Individual Responsibility for Violations of Human Rights. In: CANÇADO TRINDADE, António Augusto (ed.): *The Modern World of Human Rights/El Mundo Moderno de los Derechos Humanos, Essays in honour of Thomas*

helyzetet⁶⁵⁷ (*Kaya kontra Törökország*⁶⁵⁸). Ugyanezt egyébiránt megismételte a *Pueblo Bello tömegmészárlás ügyében* is.⁶⁵⁹

Látható tehát, hogy bár az európai jóvátételi gyakorlat jóval korlátozottabb spektrumon mozog, mint az amerikai, mégis elég jelentős megállapításokkal szolgált ahhoz, hogy az amerikai jóvátételi ítélkezési gyakorlat jelentős részében az Amerikaközi Bíróság legalább említésszerű szerepet szánjon annak – így az európai gyakorlat mintegy kiindulópontjául szolgálhatott az amerikaközi jogfejlesztésnek.

II.3.4. Az amerikaközi rendszer hatása az európai rendszerre

A széleskörű amerikaközi *locus standi* jogosultság potenciálisan az egyének európai eljárási lehetőségeinek kiterjesztésében fejthetné ki hatását, az interakció az áldozatok strasbourgi meghallgatásokon való részvételében valósulhatna meg a legfőképpen.⁶⁶⁰

Az amerikaközi rendszer ugyanakkor leginkább a jóvátételi rendszerben fejthetne ki jótékony hatást az eredményét tekintve – mint fent bemutattam – rendkívül egysíkú európai rendszerre. Habár a strasbourgi bírák – alapvetően jogosan – hivatkoznak arra, hogy az Egyezmény megköti a kezüket, a Bölcsék Tanácsa jelentésére adott válaszukban – ahogy a tanácsadó vélemények esetén, itt is – kitérhetek volna az amerikai példára, a Miniszterek Tanácsának figyelmébe ajánlva az ezirányú módosítás lehetőségét.⁶⁶¹ Ehelyett – a jelentésre alapozva⁶⁶² – pusztán a nemzeti bíróságok problémáit boncolgatták.

Buergenthal/Ensayos en honor de Thomas Buergenthal. Insituto Interamericano de Derechos Humanos, San José, Costa Rica, 1996, pp. 419-436.

⁶⁵⁷ EJAB, Mapiripán Massacre kontra Kolumbia, merits, rep., costs, para. 213.

⁶⁵⁸ EJEB, *Kaya kontra Törökország*, 1998. február 19., No. 22729/93.

⁶⁵⁹ EJAB, *Pueblo Bello Massacre kontra Kolumbia*, merits, rep., costs, 2006. január 31. C sorozat No. 140., paras. 207-208.

⁶⁶⁰ Lásd továbbá CANÇADO TRINDADE: *Approximations and convergences in the case-law of the European and Inter-American Courts of Human Rights*, pp. 101-138.

⁶⁶¹ Lásd EJEB, *Opinion of the Court on the Wise Persons' Report*, adopted by the Plenary Court on 2 April 2007, pp. 5-6.

⁶⁶² Report of the Group of Wise Persons to the Committee of Ministers, CM(2006)203, 15 November 2006.

Ugyanakkor már az 1960-as évektől megjelent a kritika Európában, miszerint a jóvátételi rendszer nem megfelelő. Sőt, erre az Amerikaközi Bíróság elnöke, Cançado Trindade *Street Children-ügyhöz* fűzött különvéleményében – európai tudományos forrásokra hivatkozva⁶⁶³ – ki is tért: külön kifejtette, hogy az európai gyakorlatban az addigi negyven év során több, mint száz ügyben ítélték meg pénzbeli jóvátételt, ám egyre erőteljesebb az a kritika, mely szerint a pusztán a pénzbeli jóvátételre koncentráló európai jóvátételi rendszer nem felel meg a célnak, nem kielégítő. A kritikusok között említhetjük még Pasqualucci,⁶⁶⁴ Cassese⁶⁶⁵, Clayton és Tomlinson,⁶⁶⁶ Dickson,⁶⁶⁷ Janis, Kay és Bradley,⁶⁶⁸ Ovey és White⁶⁶⁹ és Shelton⁶⁷⁰ nevét.⁶⁷¹

Ami a közvetlen hivatkozásokat illeti, mindössze Bonello bírónak az *Anguelova kontra Bulgária*⁶⁷² ítélethez fűzött különvéleményében jelenik meg – habár igen előremutató, mondhatnánk, elkeseredett szellemben – az Amerikaközi Bíróság jóvátételi gyakorlata. Bonello arról panaszkodik, hogy az amerikaközi gyakorlat elment Strasbourg feje mellett. Idézi a *Velásquez-Rodríguez ügyben* hozott ítéletet (para. 134.), melynek értelmében a nemzetközi emberi jogi eljárás célja nem a büntetőjogi felelősségrevonás, hanem jóvátétel nyújtása az állam kötelelességzegése miatt jogsértést szenvedett áldozatnak. Úgy gondolja tehát, hogy helytelen volt a büntetőjogi elítéléshez hasonlóan szigorú követelményeket alkalmazni a jelen ügyben a diszkrimináció kérdése kapcsán (amelyet végül nem állapított meg az EJEB). Ugyanezen ítélet ugyanezen megállapításaira hivatkozott

⁶⁶³ Theo van Boven, Gérard Cohen-Jonathan és Phédon Vegleris neve is felmerült.

⁶⁶⁴ PASQUALUCCI, Jo M.: *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*. Cambridge University Press, Cambridge, 2003., pp. 234-235.

⁶⁶⁵ CASSESE, Antonio: *International Law*. Oxford University Press, Oxford, 2001. pp. 366-367.

⁶⁶⁶ CLAYTON, Richard – TOMLINSON, Hugh: *The Law of Human Rights*. Oxford University Press, Oxford, 2000. p. 1554.

⁶⁶⁷ DICKSON, Brice: *Human Rights and the European Convention: the effect of the convention on the United Kingdom and Ireland*. Sweet and Maxwell, London, 1997., pp. 19-20.

⁶⁶⁸ JANIS, Mark – KAY, Richard – BRADLEY, Anthony: *European Human Rights Law*. Oxford University Press, Oxford, második kiadás, 2000., pp. 68-69.

⁶⁶⁹ OVEY, Clare – WHITE, Robin – JACOBS, Francis: *The European Convention on Human Rights*. Oxford University Press, Oxford, 2002., pp. 416-418.

⁶⁷⁰ SHELTON: *Remedies in International Human Rights Law*. pp. 147.

⁶⁷¹ Lásd továbbá LEACH: *Beyond the Bug River – A New Dawn for Redress Before the European Court of Human Rights*. p. 152.

⁶⁷² EJEB, *Anguelova kontra Bulgária*, 2002. június 13., Bonello kv., para. 11.

Loucaides bíró is a *Hasan Ilhan kontra Törökország* ügyhöz⁶⁷³ fűzött különvéleményében, amelyben azt sérelmezte, hogy – szintén a diszkrimináció kapcsán – a jogsértő állam javára is a nemzeti büntetőjogból ismert „minden kétséget kizáróan” formulát alkalmazták. Ezeken felül azonban nem találunk hivatkozást Strasbourgból az amerikaiaközi jóvátételi gyakorlatra.

Az elkövetkezőkben tekintsük át, hogy mely pontokon vehetné át az EJEB az amerikaiaközi jóvátételi gyakorlatot, mely elemek alkalmasak potenciálisan interakcióra.

Mindenekelőtt kezdjük azzal, amelyhez még egyezmény-módosításra sem lenne szükség: i. A strasbourgi bírák kiválóan alkalmazhatnák a San Joséban kifejlesztett életprojekt elméletet, ebben nem akadályozná őket az, hogy ennek nyomán csak pénzbeli kártérítést ítélnének meg. ii. Vitatottabb kérdés lehet, és ezt én is inkább mint problémafelvetést, vitaindítást említem meg, hogy a „*just satisfaction*” kategóriába belefér-e az amerikaiaköziek által alkalmazott pénzügyi alapok, alapítványok megalakításának és pénzügyi támogatásának elrendelése.⁶⁷⁴ Nem tartom kizártnak, hogy a strasbourgi bíróság a közeljövőben szerződési alapjainak módosítása nélkül is elmehetne ebbe az irányba. iii. Csak elhatárolódó hozzáállásának módosítását igényli továbbá az, hogy az EJEB a pénzbeli elégtétel megítélésekor – hivatkozva például a notórius jogsértésekre, amelyből kiviláglik a nemzeti eszközrendszer alkalmatlansága – elrettentő(bb) összegű vagyoni és nem vagyoni kártérítést ítéljen meg, illetőleg egyáltalán ítéljen meg ilyen kártérítést (természetesen az ésszerű, például a jogsértés súlyán, gyakoriságán alapuló szelekció betartásával). Ez jobban ösztönözné a belső jog illetőleg gyakorlat módosítására például az EJEB ötven esztendeje alatt megállapított jogsértések több, mint harmadát kiadó⁶⁷⁵ Olaszországot és Törökországot, illetőleg Franciaországot,

⁶⁷³ EJEB, *Hasan Ilhan kontra Törökország*, 2004. november 9., No. 22494/93., Loucaides kv..

⁶⁷⁴ A „*just satisfaction*” kifejezéssel kapcsolatos problémákkal – nevezetesen, hogy a fogalom tartalma bizonytalan – kapcsolatban lásd GRAY, C. D.: Remedies for Individuals under the European Convention on Human Rights. *The Human Rights Review*, 1981/6., pp. 153-173., p. 171.

⁶⁷⁵ Violation judgments by country, 1959-2009, The European Court of Human Rights, Some Facts and Figures, 1959-2009, (http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/ACD46A0F-615A-48B9-89D6-8480AFCC29FD/0/FactsAndFigures_EN.pdf; 2009. május 13.) p.5. Egyenként Olaszország (általában az elhúzó bírósági eljárások miatt) és Törökország (különösen a kurd ügyek miatt) több, mint 18-18 százalékot képvisel, őket követi Franciaország, Oroszország és Lengyelország, ez utóbbi tipikusan szintén az elhúzó bírósági eljárások miatt.

Oroszországot és Lengyelországot, akik így öten együtt az ötven év alatt meghozott marasztaló ítéletek több, mint feléért felelősek – úgy, hogy közülük csak Olaszország és Törökország volt ténylegesen jelen a kezdetektől, Oroszország és Lengyelország csatlakozása óta pedig még nem telt el két évtized sem. Különösen igaz lehetne ez az ügyek csaknem harmadát (28 százalékát) kitevő időelhúzó miatti marasztalásokra,⁶⁷⁶ amelyek a belső jogban konstruktív eljárási reformokkal alapvetően kivédhetők lennének.

Az EJEE módosítása szükségeltetne mindazonáltal a továbbiakhoz: iv. üdvös lenne, ha az EJEB is elrendelhetne nagy presztízsveszteséggel, de kevés közvetlen anyagi ráfordítással járó jóvátételi módokat is, mint amilyen például a fentebb kifejtett rádióadás, újságcikk vagy újsághirdetés. v. A presztízsveszteségen kívül állandó emlékeztetőül szolgálhatnának a társadalomnak – és így igen jelentős visszatartó erővel⁶⁷⁷ rendelkeznének – például az utca, vagy egyéb közterület-elnevezések az áldozatról, és különösen az iskolák elnevezése, illetőleg emléktáblák, emlékművek készítése az áldozatok emlékére. vi. Mindezen célokat magában foglalja, és ezenfelül még egyéb hasznos eredménnyel is járhat iskola építése és fenntartása (és esetleg elnevezése), különösen a kisebbséggel kapcsolatos problémák esetén, illetőleg az ösztöndíj-alapítás. vii. Különösen hasznosak – bár az európai rendszerben alapvető problémába ütköznének – a belső jogszabályok módosítására illetőleg vonatkozó nemzetközi bírói fórumai javaslatok illetőleg kötelezések; javaslataim közül ennek látom legkevesebb esélyét megvalósulni a szuverenitását őrző európai kontinensen; ám álláspontom szerint a többi javaslat – akár csak részleges – megvalósulása esetén ez nem jelentkezne különösebb hiányként. viii. Ezzel szemben elengedhetetlennek tartanám – különösen a sajnos Európában is egyre szaporodó kényszerített/erőszakos eltűnések eseteiben – a

⁶⁷⁶ Subject-matters of the Court's violation judgments, 1959-2009, The European Court of Human Rights, Some Facts and Figures, 1959-2009, (http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/ACD46A0F-615A-48B9-89D6-8480AFCC29FD/0/FactsAndFigures_EN.pdf) p.6.

⁶⁷⁷ A meg nem ismétlődés tekintetében az európai és amerikai gyakorlatot lásd SULLIVAN, Scott M.: Changing the Premise of International Legal Remedies: The Unfounded Adoption of Assurances and Guarantees of Non-Repetition. *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*, Fall/Winter 2002-2003, Vol. 7., pp. 265-292., pp. 277-278.

nemzeti hatóságok nyomozásra, illetőleg eljárásra kötelezését.⁶⁷⁸ Ennek kapcsán egyébiránt már – sikertelenül – hivatkoztak a felek az amerikaiak közötti gyakorlatra Strasbourgban.⁶⁷⁹ ix. A további jogsértések – és így az EJEB további terhelésének – megakadályozását szolgálná például érezhető etnikai, politikai stb. konfliktusok esetén az érintett, jogukban sértett vagy e tekintetben veszélyeztetett személyek biztonságának garantálása az állam részéről. x. És végül, de valóban nem utolsósorban – visszakanyarodva e fejezet címéhez – az áldozat családjának illetve (ha még életben van) az áldozatnak, természetesen súlyos jogsértés esetén rendkívüli, sokszor az anyagin túlmenő jelentőséggel bírhat egy nyilvános, adott esetben közjogi méltóságok által fogantatott nyilvános bocsánatkérés.

Mindezen – és esetleg újabb – jóvátételi formák európai alkalmazásához természetesen szükség lenne az EJEB leleményességére, illetőleg arra, hogy az tüzetesebben megvizsgálja az amerikaiak közötti ítéleteket. Ha lehetősége adódna (azaz kifejezett egyezményi alappal illetve kapacitással rendelkezne), véleményem és reményeim szerint az EJEB igenis kihasználná az adódó új lehetőségeket. Mindehhez pusztán arra van szükség, hogy lehetőleg nagyjából az Amerikai Egyezményben tartalmazott irányba módosítsák az EJE 41. cikkét, azaz töröljék a belső jogra való utalást, és legalábbis vagylagos opcióként hagyják meg a pénzügyi elégtételt, de mindenféleképpen jelenjen meg az egyéb jóvátételi cselekmények lehetősége. E módosítás bekövetkeztét pedig csak felgyorsíthatja az i-iii., különösen a iii. pontban tartalmazott javaslatok megvalósítása: rendkívüli anyagi teherrel járó marasztalások helyett ugyanis az államok szívesen építenek majd inkább iskolákat.

Az előző alfejezet mindazonáltal bizonyítékot szolgáltat arra, hogy az EJEB – a megfogalmazott kritikák ellenére – mégis jelentősen hozzájárult az emberi jogok nemzetközi joga jóvátételi ítélkezési gyakorlatának fejlődéséhez. Ezzel kapcsolatban is pusztán a József Attilától ismert „Nem ellened, érted haragszom!”-módszert követve kritikai megjegyzéseim pusztán jobbító, javító, fejlesztő jellegűek – és ez igaz a dolgozat többi részében megfogalmazott európai kritikáimra is.

⁶⁷⁸ Amelynek megvalósulása akár a mai keretek között sem kizárt, de rendkívül progresszív jogfelfogást kíván.

⁶⁷⁹ EJEB, Berszunkajeva kontra Oroszország, 2008. december 4., No. 27233/03., para. 155.

Összefoglalóan tehát megállapítható, hogy az e fejezetben tárgyalt kérdéskörök kapcsán az amerikai rendszer leleményes jóvátételi rendszere, valamint esetlegesen – de az európai sajátosságok szigorú figyelembe vételével – az áldozatok ottani *locus standi in judicio*ja számíthat európai átvételre; ez különösen inkább az előbbi kapcsán igencsak kívánatos lenne – mind az áldozatok, mind a hatékonyság szempontjából (hiszen melyik európai állam szeretné például háromszor főműsoridőben bemondatni a rádiókban, televíziócsatornákon, hogy egyezményt sértett...). Az európai rendszerből pedig a Bíróság előtti *ius standi*, azaz az egyének közvetlenül a bírósághoz való fordulásának joga az, amelyet feltétlenül kívánatos lenne átvennie az amerikai rendszernek – viszont ez egyértelműen az Amerikai Egyezményben részes, azon belül is az Amerikaközi Bíróság joghatóságát elismerő államok, s nem a Bíróság akaratán múlik; csakúgy, mint Európában a jóvátételi rendszer alapvető módosítása. A *ius standi* amerikai átvétele – ha nem is az elkövetkezendő esztendőkből, de – a „nemzetközi jog humanizációjának”⁶⁸⁰ folyamatában megvalósulhat; igaz, ezzel a mai politikai és nemzetközi események láttán az elkövetkező két évtizedben csak a vakmerő optimisták számolhatnak.

⁶⁸⁰ CANÇADO TRINDADE: La capacité juridique internationale de l'individu dans le système interaméricain de protection des droits de la personne humaine, p. 313.

III. Kölcsönhatás az Emberi Jogok Európai és Amerikaközi Bírósága között egyes anyagi jogok tekintetében

Munkám ezen részében azt tűztem ki célul, hogy – néhány emberi jog, illetőleg speciális probléma segítségével – bemutassam, hogy az egyes „anyagi emberi jogok” tekintetében milyen hatást gyakorol egymásra az Emberi Jogok Európai és Amerikaközi Bírósága. Természetesen arra nincs lehetőség, hogy e fórumok ítélkezési gyakorlatát – akár csak egyetlen emberi jog tekintetében – részletesen bemutassam az értekezés ezen részében, így ezeket pusztán a szükséges mértékig ismertetem.

Értekezésem e része alapvetően két, eltérő terjedelmű és funkciójú fejezetre tagozódik. Az első fejezet – a terjedelmi lehetőségekhez mérten – részletesebben kíván foglalkozni az élethez való jog kérdéskörével. A második fejezet pedig előbb a kínzás tilalma, valamint a szabadsághoz és biztonsághoz való jog, majd egyéb emberi jogok tekintetében kíván rövid áttekintést nyújtani arról, milyen kölcsönhatásra került sor az általam vizsgált két fórum között.

III.1. Az élethez való jog

Az élethez való jog – amelyet a keresztény kultúrkörben az egyik legfőbb emberi jognak tekinthetünk – jelentőségét mutatja az, hogy az emberi jogi nyilatkozatokban és egyezményekben, mind univerzális, mind regionális szinten előkelő helyet foglal el; általában vezeti az emberi jogok listáját.⁶⁸¹ Anélkül, hogy belemennék az élethez való jog körül kialakult dogmatikai vitákba – például annak az emberi méltósághoz való joggal való szoros kapcsolatáról –, az elkövetkezőkben

⁶⁸¹ Lásd Emberi Jogok és Kötelezettségek Amerikai Nyilatkozata (1948), I. cikk; Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948), 3. cikk; Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950), 2. cikk; Emberi Jogok Amerikai Egyezménye (1969), 4. cikk (itt megelőzi a jogi személyiséghez való jog); az Európai Unió Alapjogi Chartája (2000), 2. cikk (itt az emberi méltósághoz való jog előzi meg); FAK Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Egyezménye (1995), 2. cikk; Afrikai (Banjuli) Charta az Emberek és Népek Jogairól (1981), 4. cikk (megelőzi a hátrányos megkülönböztetés tilalma, és a törvény előtti egyenlőség).

a két bíróság ezirányú ítélkezési gyakorlatának rövid ismertetését követően néhány sajátos, az egymásra hatásban nagy szerepet kapott problémakört is megvizsgálók, mielőtt rátérnék a kölcsönhatás részletes ismertetésére.

Az – időben korábbi – Európai Egyezményben az élethez való jogot a 2. cikk tartalmazza – ez vezeti fel a többi emberi jogot.⁶⁸² Ennek értelmében „*a törvény védi mindenkinek az élethez való jogát*”. Azonban azonnal ki is fejti, hogy ez az emberi jog nem abszolút jellegű, hiszen a „*senkit nem lehet életétől szándékosan megfosztani*” premissza alól léteznek kivételek. Először is az, ha az élettől való szándékos megfosztás „*halálbüntetést kiszabó bírói ítélet végrehajtása útján történik, amennyiben a törvény a bűncselekményre ezt a büntetést állapította meg*”. Ez a kitétel mára az európai államokban már jelentőségét veszítette, hiszen az Európa Tanács tagállamainak mindegyikében eltörölték a halálbüntetést, legutolsóként Törökországban 2002-ben. Ugyanebben az évben nyílt meg egyébiránt aláírásra a Tizenharmadik kiegészítő jegyzőkönyv a halálbüntetés eltörléséről minden körülmények között, amely mintegy kiegészítette a Hatodik kiegészítő jegyzőkönyvet, amely csak béke idejére rendelkezett a halálbüntetés eltörléséről, ám már 1983-ban megnyílt aláírásra, és a kor rendkívül haladó szellemű dokumentuma volt.⁶⁸³ A második kivételcsoportnak azonban mindmáig jelentősége van, a 2. cikk (2) bekezdése értelmében ugyanis nem egyezményesértő az élettől való megfosztás, „*ha az a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered a) személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében, b) törvényes letartóztatás foganatosítása vagy a törvényesen fogva tartott személy szökésének megakadályozása érdekében, c) zavargás vagy felkelés elfojtása céljából törvényesen tett intézkedés esetén*”.

Az Amerikai Egyezmény 4. cikke értelmében:

„*(1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy életét tiszteletben tartsák. Ezt a jogot védenie kell a törvénynek, és – általánosságban – a fogantatás pillanatától kezdve. Életétől senkit nem szabad önkényesen megfosztani.*

⁶⁸² Lásd MATHIEU, Bertrand: *The Right to Life*. Council of Europe Publishing. Strasbourg, 2006.

⁶⁸³ Lásd továbbá DECAUX, Emmanuel: La peine de mort, nouvel enjeu des relations internationales. *Annuaire français de relations internationales*, 2002, Vol. 3., pp. 196-214., pp. 199-201.; RAVAUD, Caroline: L'abolition de la peine de mort et la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. In: *Bulletin des Droits de l'Homme*, No. 11/12, 2005, Institut Luxembourgoise des Droits de l'Homme, pp. 7-26., p. 18.

(2) Azon államokban, amelyekben még nem törölték el a halálbüntetést, csak a legsúlyosabb bűncselekményre szabható ki, mégpedig egy olyan végleges ítéletet követően, amelyet hatáskörrel rendelkező bíróság ezt a büntetést megállapító, a bűncselekmény elkövetését megelőzően alkotott törvénynek megfelelően szabott ki. E büntetés nem terjeszthető ki olyan bűncselekményekre, amelyekre az jelenleg nem alkalmazandó.

(3) A halálbüntetés nem vezethető be újra olyan államokban, amelyek eltörölték azt.

(4) A halálbüntetés semmi esetre sem vethető ki politikai bűncselekményekért vagy egyéb, kapcsolódó köztörvényes bűncselekményekért.

(5) A halálbüntetés nem szabható ki olyan személyekre, akik a bűncselekmény elkövetésének időpontjában 18 év alattiak, vagy 70 év felettiak voltak; nem alkalmazható továbbá terhes nőknél sem.

*(6) Minden halálra ítélt személynek jogában áll amnesztiát, kegyelmet, vagy a büntetés átváltoztatását kérmezni, amely minden esetben megítélhető. A halálbüntetés nem hajtható végre a hatáskörrel rendelkező hatóság ezirányú döntésére várva.*⁶⁸⁴

Mint látható, lényeges különbségek fedezhetők fel a két szöveg között. Az európai verzió a halálbüntetés kérdését intézi el viszonylag szűkszavúan, ezzel szemben utal a jogos védelem esetére, illetőleg a hatóság által alkalmazott jogos erőszak eseteire. Ezzel szemben, álláspontom szerint rendkívül helyesen, az amerikai változat külön is kiemeli a magzat élethez való jogát – még ha nem is abszolút jellegű jogként. Külső – legfőképpen politikai és belső jogi – tényezők meghatározóan hatnak a rendelkezés további részeire. Az európai változatban elemzett esetköröket ugyanis az amerikai változat egyetlen mondatba sűríti („Életétől senkit nem szabad önkényesen megfosztani.”), nagyobb teret engedve az értelmezésnek. Rendkívüli precizitással igyekszik ugyanakkor körülhatárolni az Európában mára már marginálissá vált halálbüntetés kérdését.

Mindenekelőtt e rendelkezéssel a tanácsadó véleményekről szóló fejezetben találkozhattunk: az EJAÉ 4. cikkének (2)-(3)-(4) bekezdéseinek vizsgálata volt ugyanis a tárgya a halálbüntetés korlátozásáról adott harmadik tanácsadó

⁶⁸⁴ A szerző saját fordítása.

véleménynek 1983-ból. A (nemcsak korabeli) latin-amerikai politikai viszonyokra tekintettel érthető e szabályok rögzítésének szükségessége. A nemzeti büntetőjogi, büntető eljárásjogi és büntető végrehajtási jogi szabályok tekintetében állapít meg követendő nemzetközi követelményrendszert az (5) bekezdés, amely teljes mértékig kizárja a halálbüntetés, mint büntetési nem alól a 18 év alatti és a 70 év feletti személyeket, valamint – összhangban a phoetus fenti kiemelésével – a terhes nőkön történő végrehajtás elhalasztását rendeli el. Több ügyben – például a már az előző fejezetekben is említett trinidad és tobagoi *Hilaire-, Benjamin- és Constantine-ügyekben* – is a (6) pontban megfogalmazott kegyelmi (illetőleg amnesztia) lehetőség kérdését vizsgálták, ennek megsértése adott esetben a büntetőeljárásra is kiható eredményekkel járt.⁶⁸⁵

Ami az európai rendszer elmúlt tíz esztendejét illeti, a rendelkezésre álló statisztikák értelmében igencsak megnőtt az élethez való jog megsértése megállapításának gyakorisága, nem véletlenül, hiszen az e tekintetben legproblematicusabb államok többsége nem tartozik az Európai Egyezmény eredeti aláírói közé. 1998 és 2008 között tizenöt európai állam volt érintett, a legtöbb jogsértést messzemenően Oroszország és Törökország⁶⁸⁶ követte el. Ami még aggasztóbb, hogy ezen államok esetén magas az élethez való jog közvetlen megsértésének száma, valamint az, hogy az elkövetett jogsértések arányában is kiemelkedő az élethez való jog megsértése (több, mint 16, illetőleg csaknem 10%). Természetesen ezek a statisztikák még árnyalhatók lennének például az adott állam népességének számával, ám e dolgozat célja nem a szociológiai aspektusok megvitatása. Összességében elmondható – és a két regionális rendszer összehasonlításakor ez igen beszédes adat –, hogy e vizsgált tíz éves periódusban az élethez való joggal szemben elkövetett jogsértések (összesen 326) az ügyek

⁶⁸⁵ Lásd az áldozatokkal, azon belül is a jóvátétellel foglalkozó előző fejezetet. Vö. továbbá TITTEMORE, Brian D.: The Mandatory Death Penalty on the Commonwealth Caribbean and the Inter-American Human Rights System: An Evolution in the Development and Implementation of International Human Rights Protections. *William and Mary Bill of Rights Journal*, December 2004, Vol. 13., pp. 445-504.

⁶⁸⁶ Ezzel kapcsolatban lásd RIZA, Tümen: "Right to life" (art. 2 of ECHR). In: *Bulletin des Droits de l'Homme*, No. 11/12, 2005, Institut Luxembourgoise des Droits de l'Homme, pp. 55-66. és KABOĞLU, Ibrahim Ö.: L'évolution des droits de l'homme et la démocratie en Turquie depuis un demi-siècle. In: *Bulletin des Droits de l'Homme*, No. 11/12, 2005, Institut Luxembourgoise des Droits de l'Homme, pp. 112-122., p. 121.

mindössze 4 %-át tették ki (ha pusztán az élettől való közvetlen megfosztást nézzük, 1,6 %-át).

Állam megnevezése	Élettől való megfosztás	Hatékony nyomozás hiánya	Össz jogsértések száma	%
Bulgária	7	8	218	6,9
Egyesült Királyság	1	12	289	4,5
Franciaország	3	2	613	0,8
Görögország	3	3	428	1,4
Hollandia	0	3	71	4,2
Lengyelország	0	1	601	0,2
Litvánia	1	1	2651	0,08
Luxembourg	0	1	25	4
Oroszország	47	49	579	16,6
Svájc	0	1	44	2,3
Svédország	1	0	42	2,4
Szlovákia	1	0	162	0,6
Szlovénia	0	1	219	0,5
Törökország	63	114	1857	9,5
Ukrajna	1	2	449	0,7

A táblázat a „The European Court of Human Rights, Some Facts and Figures 1998-2008” dokumentum adatai (pp. 12-13.) alapján készült.

Amint látható, az élethez való jog sérelmét két szegmensre bontja az EJEB – és amint erre később visszatérek, ez a felosztás is a kölcsönhatás egyik tárgya és eredménye. Megállapítható tehát az élettől való közvetlen megfosztás, illetve egy ilyen eset kapcsán a nyomozás megtagadása illetőleg nem kielégítő lefolytatása.⁶⁸⁷

Az Amerikaközi Bíróság statisztikaiban nem alkalmazza ezt a felosztást, pontosabban ez utóbbi, a nyomozásra vonatkozó kategóriát San José is külön kezeli, ám ide nem feltétlenül csak az élethez való jog megsértésével kapcsolatos nyomozati hiányosságok tartoznak, hanem például kínzással, embertelen bánásmóddal kapcsolatosak is; az Amerikaközi Bíróság ítéleteinek felében megállapítja az EJAÉ 1. cikk (1) bekezdésének sérelmét, amely – amint arra nemsokára visszatérek – e nyomozati kötelezettség dogmatikai alapját képezte. Mindazonáltal általánosságban elmondható, hogy az élethez való jog megsértésének megállapítása általában magával vonja a nyomozati kötelezettség megszegése miatt bekövetkezett jogsértés megállapítását is, így körülbelül azonos számú nyomozási

⁶⁸⁷ Lásd ORENTLICHER, Diane F.: Settling accounts: The Duty to Prosecute Human Rights Violations of a Prior Regime. *Yale Law Journal*, June 1991, Vol. 100., pp. 2537-2617., p. 2548.

jogsértés rendelkezhető az élethez való jog megsértéséhez. Az Amerikaiaközi Bíróság 2008-as statisztikájából (amely az elmúlt húsz esztendőre öleli fel) kiderül, hogy az élethez való jog közvetlen megsértését 48 esetben mondta ki a Bíróság, amely önmagában, a nyomozási jogsértés nélkül már az amerikaiaközi ügyek negyedét teszi ki, a nyomozást is beleértve pedig a felét.⁶⁸⁸ E sajnálatosan magas arány nagyban hozzájárult az élethez való jog dinamikus amerikai fejlődéséhez. (A különbségek szemléltetéséhez pusztán az arányokat kívántam felhasználni, így e tekintetben nem releváns, hogy a vizsgált időperiódus a két bíróság esetén eltér.)

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogából⁶⁸⁹ mindenekelőtt a híres *McCann és társai kontra Egyesült Királyság* (ún. Gibraltár-) ügyet⁶⁹⁰ kell megemlítenem a kilencvenes évek közepéből, amely a legelső ügy volt, amelyben az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapította az élethez való jog sérelmét. A három feltételezett, állítólag éppen bombamerényletre készülő IRA-terrorista lelövésével kapcsolatos ügyben már a ténymegállapítás is igen bonyolult feladatnak bizonyult, részben az eltérő tanúvallomások miatt. Annyi azonban bizonyos, hogy detonátort és fegyvert nem találtak a lelőtt gyanúsítottaknál, és a rendőrség a testek állapotát sem rögzítette bizonyítékszerzés végett (bombát azonban találtak később).⁶⁹¹ Habár a nyomozási hiányosságokra való hivatkozást az EJEB nem találta megalapozottnak,⁶⁹² és a három érintett személyt maga is terroristának ismerte el, végül megállapította a 2. cikk sérelmét a második fordulat megsértése miatt annak okán, hogy az állam a feltétlenül szükségesnél nagyobb erőszakot alkalmazott az ártatlanok védelme érdekében.⁶⁹³ Az EJEB szerint a titkosszolgálati források ellenőrzésére lett volna szükség, ezenfelül már a gyanúsítottak Gibraltárba utazását is megakadályozhatták volna.⁶⁹⁴ E javaslatok természetesen – és sajnos érthető módon – mind a mai napig nem képezik a hatékony terror-elhárítás részét.

⁶⁸⁸ Lásd Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights 2008, p.75., <http://www.corteidh.or.cr/docs/informes/eng2008.pdf> (2009.04.27.)

⁶⁸⁹ Bővebben lásd FROWEIN, Jochen A. – PEUKERT, Wolfgang: *Europäische Menschenrechtskonvention*. EMRK-Kommentar, Engel, Kehl, 3. kiadás, m.a.

⁶⁹⁰ EJEB, *McCann és társai kontra Egyesült Királyság*, 1995. szeptember 27., No. 18984/91.

⁶⁹¹ EJEB, *McCann és társai kontra Egyesült Királyság*, 1995. szeptember 27., paras. 93-94., 99.

⁶⁹² EJEB, *McCann-ügy*, para. 163.

⁶⁹³ Lásd továbbá RIZA: "Right to life" (art. 2 of ECHR), pp. 59-60.

⁶⁹⁴ EJEB, *McCann-ügy*, para. 213.

Európában is külön csoportot alkot – és ezért erre még külön visszatérek – az egyes katonai vagy rendőrségi akciókat követő eltűnések köre,⁶⁹⁵ amelybe tartozik többek között a *Bazorkina kontra Oroszország*⁶⁹⁶ vagy a *Ciprus kontra Törökország ügy*⁶⁹⁷.

Ezenfelül az utóbbi évek európai ítélkezési gyakorlatából kiemelhető még az orosz-csecsen konfliktus néhány szelete, például egy csecsen falu és civil konvoj bombázása, azaz az *Iszajeva és társai kontra Oroszország ügy*,⁶⁹⁸ valamint a *Kasijev és Akajeva kontra Oroszország ügy*,⁶⁹⁹ amelyben katonák gyilkoltak civileket; mindkettő a '99-es hadműveletekhez kapcsolódik. Jogsértést állapított meg az EJEB a 2000. augusztusi ingusföldi incidensben is, ahol békés, füvet kaszáló falusiakra nyitottak tüzet orosz katonai helikopterek, majd a menekülőket üldözték, és kettejükkel végeztek is (*Katszijeva és társai kontra Oroszország*⁷⁰⁰).

Elhíresült a *McKerr kontra Egyesült Királyság ügy*⁷⁰¹ is, amelyben Észak-Írországból egy lövöldözés körülményeit nem vizsgálták meg alaposan a hatóságok, ez vezetett a 2. cikk sérelmének megállapításához. (Mintegy száz rendőrségi lövedék végzett egy autóban utazó három fegyvertelen férfivel, akik állítólag egy gyilkosság elkövetésére készültek. Az esetet tíz évnyi eljárás után sem tisztázták.) Szintén a nyomozásbeli hiányosságok miatt ítélte el Strasbourg Törökországot idén márciusban a *Beker kontra Törökország ügyben*,⁷⁰² ahol a rendőrség – egyébként egy társuk halála ügyében – nem volt hajlandó tovább nyomozni, hanem azt a tényt tekintette megállapítottnak és véglegesnek, hogy az érintett fejbe lőtte magát – kétszer (és közben újratöltött).

Szintén széles körben ismertté vált a *Nachova és társai kontra Bulgária ügy*,⁷⁰³ amelyben igencsak vitatott körülmények között vesztette életét két roma

⁶⁹⁵ Lásd továbbá HIGGINS, Rosalyn: Extradition, the rights to life, and the prohibition against cruel and inhuman punishment and treatment: Similarities and differences under the ECHR and the ICCPR, in: MAHONEY – MATSCHER – PETZOLD – WILDHABER: *Protection des droits de l'homme: la perspective européenne, mélanges à la mémoire de Rolv Ryssdal*, pp. 605-615.

⁶⁹⁶ EJEB, *Bazorkina kontra Oroszország*, 2006. július 27., No. 69481/01.

⁶⁹⁷ EJEB, *Ciprus kontra Törökország*, II.2.

⁶⁹⁸ EJEB, *Iszajeva és társai kontra Oroszország*, 2005. február 24., No. 57950/00.

⁶⁹⁹ EJEB, *Kaszijev és Akajeva kontra Oroszország*, 2005. február 24., Nos. 57942/00; 57945/00.

⁷⁰⁰ EJEB, *Katszijeva és társai kontra Oroszország*, 2008. január 17., No. 5108/02.

⁷⁰¹ EJEB, *McKerr kontra Egyesült Királyság*, 2001. május 4., No. 28883/95.

⁷⁰² EJEB, *Beker kontra Törökország*, 2009. március 24., No. 27866/03.

⁷⁰³ EJEB, *Nachova és társai kontra Bulgária*, 2005. július 6., No. 43577/98; 43579/98.

származású szökött katona, ráadásul a körülmények alaposnak semmiképpen sem nevezhető kivizsgálását sem tartotta megfelelőnek a Bíróság. A két fegyvertelen férfit állítólag menekülés közben lőtték agyon, ezzel szemben egyiküket szemből érte a lövés, valamint beigazolódni látszott az a gyanú is, hogy a – gépfegyverrel – tüzelő katona erősen ittas állapotban volt az esetkor. Szintén a bolgár hatóságok, de immár a rendőrség magatartása váltotta ki Bulgáriának a 2. cikk megsértéséért való felelősségét az *Ognyanova és Choban kontra Bulgária ügyben*,⁷⁰⁴ amelyben azt a tényállást értékelte a Bíróság, hogy a – roma származású – fiatalember azt követően halt bele számos, letartóztatását követően keletkezett sérülésébe, hogy valamiképpen kiesett a rendőrségi épület – harmadik emeleti – ablakából.

Szintén a közvetlen hatósági erőszakot idézi az a francia ügy is, amelyben a megbilincselte fiatal – zavart – gyanúsítottat olyan erővel szorították a rendőrök a földhöz, hogy az megfulladt (*Saoud kontra Franciaország*⁷⁰⁵).

Megállapította az EJEB a 2. cikk sérelmét akkor is, amikor a rendőrség – számos bizonyíték és segélyhívás ellenére – nem védte meg a gyermekeket saját apjuktól, aki így végzett velük (*Kontrová kontra Szlovákia*⁷⁰⁶).

Nem találta azonban megalapozottnak a 2. cikk sérelmét az EJEB a *Pretty kontra Egyesült Királyság ügyben*,⁷⁰⁷ ahol a kérelmező (aki a motoros neuron – halálos – betegségben szenved, és nyaktól lefelé a betegség ezen stádiumában már lebénult) azt szeretne volna elérni, hogy amennyiben férje segédkezik öngyilkosságában (hiszen egyedül hiába akarja, nem tudja megtenni), őt utólag ne vonják felelősségre. Kérelmét a brit hatóságok megtagadták, hiszen Nagy-Britanniában – csakúgy, mint a legtöbb európai országban – bár az öngyilkosság nem bűncselekmény, az abban való segédkezés, közreműködés viszont igen.⁷⁰⁸

⁷⁰⁴ EJEB, *Ognyanova és Choban kontra Bulgária*, 2006. február 23., No. 46317/99. Korábbi ügyek tekintetében lásd HORVÁTH, Krisztina: Az élet és testi épség védelme Közép- és Kelet-Európában az Emberi Jogok Európai Egyezménye tükrében. In: STIPTA, István (ed.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandum Miskolciensium*, Miskolc, Bíbor Kiadó, 2003., pp. 149-172.

⁷⁰⁵ EJEB, *Saoud kontra Franciaország*, 2007. október 9., No. 9375/02.

⁷⁰⁶ EJEB, *Kontrová kontra Szlovákia*, 2007. május 31., No. 7510/04.

⁷⁰⁷ EJEB, *Pretty kontra Egyesült Királyság*, 2002. április 29., No. 2346/02.

⁷⁰⁸ Az euthanáziának aktív formáját nem, csak passzív formáját ismerik el Magyarországon is – lásd a Btk.-t. Európában a Benelux-államok és Svájc ismerik el az euthanázia bizonyos – például orvosilag asszisztált – formáit.

Ami az amerikaiaközi ítélkezési gyakorlatot illeti, itt is kialakultak bizonyos gócpontok, ezért az elkövetkezőkben röviden kitérek a san joséi gyakorlat legfőbb elemeire. Már a legelső, a hondurasi eltűnése ügyek (a később még említendő *Velásquez-Rodríguez* és *Godínez-Cruz* ügyek) is az élethez való jog megsértését tartalmazták. A *Gangaram-Panday-ügyben*⁷⁰⁹ ugyanakkor 4:3 arányban úgy döntött az Amerikaiaközi Bíróság, hogy amikor holtan találták cellájában az áldozatot, Suriname nem sértette meg az élethez való jogot (ugyanakkor a fogvatartást jogellenesnek nyilvánította). Ami az EJAE 4. cikket illeti, a többség szerint a körülmények nem tették lehetővé azt, hogy megállapítsák az állam felelősségét.⁷¹⁰ Nem értett ezzel egyet Picado-Sotela, Aguiar-Aranguren és Cançado Trindade, akik szerint az élet védelmére vonatkozó gondossági kötelezettsége az államnak a személy fogvatartása közben csak még fokozottabb. Az, hogy kitűnt – jogellenes – fogvatartása okán depressziós állapotba került az áldozat, ezt csak erősíti.⁷¹¹

Érdekes kérdést vet fel az, hogy bár az Amerikai Egyezmény 1. cikkének (2) bekezdése értelmében a „személy” alatt „emberi lényt” ért, még nem született olyan ítélet, amely tisztázta volna, hogy az emberi lény hol kezdődik és hol ér véget. Ugyan a phoetus-kérdés már felmerült, de csak az Amerikaiaközi Bizottságnál, még 1981-ben, a Baby Boy-határozatban, ahol egy abortuszt végző orvos felmentéséről volt szó.⁷¹² Az euthanázia kérdéséről sem kellett mindeddig döntenie az Amerikaiaközi Bíróságnak.

A második leghosszabb peridővel (kerekén hat esztendő) rendelkező *Neira-Alegría* ügyben az élet elvételének önkényességét kellett vizsgálnia a Bíróságnak. Itt aránytalannak találta az Amerikaiaközi Bíróság a perui hatóságok – felfegyverzett és veszélyes – börtönlázadókkal szemben alkalmazott módszerét, amelynek következtében mintegy százan veszítették életüket: dinamittal egyszerűen

⁷⁰⁹ EJAB, Gangaram-Panday kontra Suriname, merits, rep., costs.

⁷¹⁰ EJAB, Gangaram-Panday kontra Suriname, merits, rep., costs, para. 62.

⁷¹¹ EJAB, Gangaram-Panday kontra Suriname, merits, rep., costs, Picado-Sotela, Aguiar-Aranguren és Cançado Trindade kv., p. 2.

⁷¹² Bővebben lásd DAVIDSON, Scott: The Civil and Political Rights Protected in the Inter-American Human Rights System. In: HARRIS – LIVINGSTONE (ed.): *The Inter-American System of Human Rights*. pp. 213-288., p. 216.

felrobbantották ugyanis azt az épületet, amelyet a fegyencek ellenőrzésük alá vontak.⁷¹³

Különös figyelmet érdemel a halálbüntetés kérdése, amely, mint említettem, Európában már a múlthoz tartozik. Bár a halálbüntetéssel kapcsolatban még 1983-ban adott ki tanácsadó véleményt az Amerikaközi Bíróság, ez nem vonatkozott másra, mint egyes fenntartások, illetve egyezményi tilalmak kérdésére (lásd a tanácsadó véleményekről szóló fejezetet). Itt egyébiránt Guatemala próbálta meg kiterjeszteni új esetekre a halálbüntetés hatályát, illetőleg az a kérdés merült fel, hogy jogszerű-e, hogy Guatemala élni kíván a halálbüntetéssel a politikai bűncselekményekhez kapcsolódó köztörvényes bűncselekmények esetén. Tíz évvel később Peruról készült elmarasztaló amerikaközi bizottsági jelentés, mert Peru a terrorizmusra kívánta kiterjeszteni e büntetési nemet.⁷¹⁴ Guatemala később még egy kísérletet tett, ám a *Raxcacó-Reyes ügyben*⁷¹⁵ a Bíróság megállapította az EJAÉ 4. cikkének megsértését, mert az állam kiterjesztette a halálbüntetést az emberrablás bűncselekményére is. 2005 környékén ismét felmerült a kérdés: a perui elnök a halálbüntetést ki kívánta terjeszteni a pedofilokra és a terroristákra.⁷¹⁶ Még ugyanebben az évben – valószínűleg éppen ennek hatására – az Amerikaközi Bizottság tanácsadó véleményt akart kérni az Amerikaközi Bíróságtól a halálbüntetésről (alapvetően annak jogellenességéről), ennek megadását azonban a Bíróság megtagadta.⁷¹⁷ Említést kell tennem az 1990-es, a halálbüntetés eltörléséről szóló kiegészítő jegyzőkönyvről,⁷¹⁸ amely azt kéri az aláíróktól,⁷¹⁹ hogy területükön ne alkalmazzák (azaz ne hajtsák végre) a halálbüntetést.⁷²⁰ Mindez azon fejlődésbe illik bele, hogy az Amerikaközi Bizottság már a '80-as évektől kezdve hangsúlyozta

⁷¹³ EJAB, Neira-Alegría és társai kontra Peru, merits, 1995. január 19. C sorozat No. 20., paras. 74., 76.

⁷¹⁴ Lásd továbbá DAVIDSON: *The Civil and Political Rights Protected in the Inter-American Human Rights System*, p. 223.

⁷¹⁵ EJAB, Raxcacó-Reyes kontra Guatemala, merits, rep. costs, 2005. szeptember 15. C sorozat No. 133.

⁷¹⁶ Lásd továbbá CERNA, Christina M.: *The abolition of the death penalty and the Inter-American system*. Európai Parlament, 2007. január, EXPO/B/DROI/2007/10, PE 381.374., pp. 11-12.

⁷¹⁷ TIGROUDJA, Hélène: *Chronique de la jurisprudence de la Cour Interaméricaine des Droits de l'Homme* (2005). *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, 66/2006., pp. 277-329., pp. 282-283.

⁷¹⁸ Protocol to the American Convention on Human Rights to Abolish Death Penalty, Asunción (Paraguay), 1990. június 8.

⁷¹⁹ A kiegészítő jegyzőkönyvet legutóbb – tavaly – Argentína és Chile, előtte Brazília, Costa Rica, Ecuador, Mexikó, Nicaragua, Panama, Paraguay, Uruguay és Venezuela ratifikálta.

⁷²⁰ Lásd továbbá SCHABAS, William A.: *The Abolition of the Death Penalty in International Law*. Cambridge University Press, Cambridge, 2002. (3. kiad.)

döntéseiben, hogy a halálbüntetés alapvetően kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak is minősülhet, és az államokat arra kérte, ne alkalmazzák azokat. Mindez időbeli párhuzamot mutat az EJEB hasonló gyakorlatával, például a *Soering kontra Egyesült Királyság ügyel*,⁷²¹ amely ugyan kifejezetten a siralomházra, és nem magára a halálbüntetésre vonatkozott.

Külön figyelmet érdemelnek az amerikaiközi ítélkezési gyakorlatban a büntetlenséggel, illetőleg a büntethetőséget kizáró amnesztiákkal kapcsolatos élethez való jogot (is) érintő ügyek, mint például a *Paniagua Morales és társai kontra Guatemala (White Van)*⁷²² és a *Barrios Altos kontra Peru ügyek*.⁷²³ Előbbiben valóban fehér teherautóban rabolták el az ügyben érintett tizenegy áldozatot (és még sokan másokat – ez, csakúgy, mint az ötvenes évek Magyarországnak fekete, lefüggönyözött autói, a szisztematikus jogsértésekhez szimbolikusan hozzátartozott), akiket megkínoztak és megölték. A felelősök felkutatására azonban semmilyen lépés nem történt.⁷²⁴ Az utóbbi ügyben egy antiterrorista – mégpedig a mostanában is sokszor emlegetett, és az értekezésben általam is említett Fényes Ösvényt (Sendero Luminoso) érintő – akció siklott félre. A magukat olykor házaló kereskedőnek álcázó terroristák helyett ugyanis a katonák egy limai lakógyűlés tizenöt tagját végezték ki, további négyet megsebesítettek (egyikük lebénult). A nyomozás akadozva ment, a hatóságok az eseményeket követő négy évvel kezdtek újra érdemi lépésekbe (az első kör ugyanis a parlamenti választások miatt szakadt meg); a bírák, ügyészek azonban többször a katonaság ellenállásába ütköztek. E huzavonák közben a perui kongresszus elfogadta a 26479. sz. amnesztiatörvényt, amely az 1980 és 1995 közötti időszakra felmentette a felelősség alól a jelenlegihez hasonló incidensekben részt vett katonákat, rendőröket és polgári személyeket is.⁷²⁵ Mindazonáltal az Amerikaiközi Bíróság kijelentette: elfogadhatatlannak tekint bármely olyan rendelkezést illetve intézkedést, amely arra irányul, hogy megszüntesse a felelősséget, azaz megakadályozza a

⁷²¹ EJEB, *Soering kontra Egyesült Királyság*, 1989. július 7., No. 14038/88.

⁷²² EJAB, “*White Van*” (*Paniagua-Morales és társai*) kontra *Guatemala*, merits, 1998. március 8. C sorozat No. 37., e tekintetben para. 173.

⁷²³ EJAB, *Barrios Altos kontra Peru*, merits, 2001. március 14. C sorozat No. 75.

⁷²⁴ E kérdéskörre az elkövetkezőkben még visszatérek.

⁷²⁵ EJAB, *Barrios Altos kontra Peru*, merits, para. 2.

felelősségrevonását olyan személyeknek, akik olyan súlyos emberi jogsértésekért felelősek, mint a kínzás, a törvényen kívüli vagy önkényes kivégzés, illetőleg az erőszakos eltűnés.⁷²⁶

Az élettől való megfosztással kapcsolatos amerikaiaközi ítélkezési gyakorlat minden bizonnyal egyik legtragikusabb, és éppen ezért egyik legközismertebb esete az utcagyerekek (*Street Children*) ügye (*Villagrán Morales és társai kontra Guatemala*).⁷²⁷ Négyüket – Henry Giovanni Contrerast, Federico Clemente Figueroa Túnchezt, Julio Roberto Caal Sandovalt és Jovito Josué Juárez Cifuentest – rendőrök fényes nappal elrabolták, megkínozták, majd megölték. Anstraum Aman Villagrán Moralest egy civil ruhás rendőr lőtte le, a nyílt utcán, úgy, hogy előtte – miután együtt söröztek – közölte vele, mi fog történni, hát fusson az életéért. Ez egyébiránt a nem kis számú guatemalai utcagyerek ellen ebben az időszakban (1990 körül) az állami biztonsági erők által nagy számban elkövetett erőszakhullám részét képezte. Ebben az ügyben az Amerikaiaközi Bíróság azt is megállapította, hogy az élethez való jog nemcsak az élet önkényes elvételének tilalmát tartalmazza, hanem azt a jogot is, hogy az illetőt nem fosztják meg a méltóságteljes élethez szükséges feltételekhez való hozzáférés jogától; az állam továbbá köteles megakadályozni, hogy ügynökei megsértsék ezt a jogot.⁷²⁸ Ezen ügy tekintetében különösen azt kell hangsúlyozni, hogy az államnak tevési kötelezettségei vannak a védtelen személyek életének megóvása kapcsán.⁷²⁹

Az ítélkezési gyakorlat jelentős elemei továbbá a nemzetközi humanitárius jogot is vizsgáló *Las Palmeras kontra Kolumbia*⁷³⁰ és *Bámaca Velásquez kontra Guatemala ügyek*.⁷³¹ Az első esetén egy iskola tanárai és dolgozói közül végeztek ki hatot a katonák, valamint megsebesítettek az iskola előtt várakozó gyermekek közül egyet, amikor a helikopterből tüzet nyitottak; az utóbbi pedig egy gerillavezér

⁷²⁶ EJAB Barrios Altos kontra Peru, merits, para. 41.

⁷²⁷ EJAB, "Street Children" (Villagrán-Morales és társai) kontra Guatemala, merits, 1999. november 19. C sorozat No. 63.

⁷²⁸ EJAB, "Street Children" (Villagrán-Morales és társai) kontra Guatemala, merits, para. 144.

⁷²⁹ Lásd CANÇADO TRINDADE: The Inter-American system of protection of Human Rights: the developing case-law of the Inter-American Court of Human Rights (1982-2005), p. 485. Lásd az ügyhöz fűzött Cançado Trindade-Burrelli különvéleményt (para. 4.).

⁷³⁰ EJAB, Las Palmeras kontra Kolumbia, merits, 2001. december 6. C sorozat No. 90., para. 9.

⁷³¹ EJAB, Bámaca-Velásquez kontra Guatemala, merits, 2000. november 25, 2000. C sorozat No. 70., para. 207.

fogvatartásával, kínzásával és megölésével volt kapcsolatban. A kézirat lezárásáig a legutóbbi⁷³² – és Magyarországon e napokban⁷³³ különös érdeklődést kiváltó – ügy, amelyben megállapították az élethez való jog sérelmét, a *Ticona-Estada és társai kontra Bolívia ügy*,⁷³⁴ amelyben Renato Ticona-Estada erőszakos eltűnése és feltételezhető halála miatt állapították meg Bolívia felelősségét, amely egyébiránt el is ismerte, hogy az említett időszakban (1980) sorozatosak voltak a kényszerített eltűnések.⁷³⁵

III.1.1. Az EJEB hatása az Amerikaközi Bíróságra az élethez való jog tekintetében

Mindenekelőtt megnézem, hogy – habár az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlatában később találkozott az élethez való joggal, mint az Amerikaközi Bíróság – milyen ügyekben és kérdésekben sikerült kifejezett hatást gyakorolnia Strasbourgnak a san joséi ítélkezésre az élethez való jog tekintetében.

Az első ügy, amelyben említésre kerül az európai rendszer, a több szempontból is kiemelkedő jelentőségű *Blake kontra Guatemala ügy*.

A *Blake-ügyben* Nicholas Chapman Blake-et, egy amerikai újságírórt őrizetbe vettek, majd meggyilkoltak a guatemalai „polgárőrség”, egy félkatonai szervezet tagjai 1985 márciusában. Két évvel később testét újra kiásták, elégették, és újra eltemették máshol annak érdekében, hogy a bizonyítékokat eltüntessék. A család hiába próbált információt szerezni éveken keresztül a guatemalai hatóságoktól, csak magánúton, a polgárőr vezetőkkel létrejött egyezségek (azaz: gyakorlatilag lefizették őket) révén jutott elegendő információhoz ahhoz, hogy 1992 júniusában végül megtalálják Blake földi maradványait. Időközben, 1987-ben az állam elfogadta az Amerikaközi Bíróság joghatóságát.

⁷³² 2009. április.

⁷³³ Rózsa Flores Eduardo, Magyarosi Árpád és Tóásó Előd kapcsán.

⁷³⁴ EJAB, *Ticona-Estada és társai kontra Bolívia*, merits, rep., costs. 2008. november 27. C sorozat No. 191.

⁷³⁵ A helyzet, mint látjuk, nem változott meg gyökeresen.

A *Blake-ügyben* az Amerikaközi Bíróság – a többi kényszerített eltűnések esetéhez hasonlóan⁷³⁶ – az EJAE 1. cikk (1) bekezdéséből levezette a már fent is említett nyomozási kötelezettséget, azaz hogy egy személy halála vagy erőszakos eltűnése (és emiatt bizonyosan feltételezhető halála) körülményeit a hatóságoknak fel kell deríteniük. A Bíróság úgy találta, hogy az állam nyomozási kötelezettsége folytatólagos kötelezettség, amely addig áll fenn, amíg az eltűnt személy földi maradványait megtalálják, a felelősökkel szemben eljárást indítanak, és megbüntetik őket.⁷³⁷ Az elmélet a tisztességes eljáráshoz való jogból, és abból az általános rendelkezésből következik, amely szerint az államok kötelesek tiszteletben tartani az emberi jogokat.⁷³⁸ Guatemala felelőssége tehát nem volt megállapítható a kínzás és a gyilkosság tekintetében, pusztán a nyomozási kötelezettség elmaradása miatt marasztalta el a Bíróság a 4. cikk (1) bekezdése értelmében az államot.

Habár az elmélet elsődlegesen az erőszakos eltűnésekhez köthető,⁷³⁹ ugyanez a folytatólagos kötelezettség, azaz a folytatólagos helyzet vagy folytatólagos jogsértés elmélete jelentkezik egyéb ügyekben is,⁷⁴⁰ melyek közül a legtöbbet talán a *Moiwana Village ügyet*⁷⁴¹ idézik. 1986. november 26-án Suriname fegyveres erőinek tagjai megtámadták Moiwana N'djuka maroon (saramaca) faluját. Az állam ügynökei, azaz a fegyveres erők tagjai több, mint negyven férfit, nőt és gyermeket mészároltak le, és a falut a földdel tették egyenlővé.⁷⁴² Egy éven belül változás következett be a politikai rendszerben, és egy új, demokratikusan megválasztott kormány jutott hatalomra, amely – miután ratifikálta az Amerikai Egyezményt –

⁷³⁶ Azaz már a legelső, a hondurasi eltűnések ügyektől kezdve erre alapoz az Amerikaközi Bíróság.

⁷³⁷ EJAB, *Blake kontra Guatemala*, prel., 1996. július 2. C. sorozat No. 27., paras. 39-40.

⁷³⁸ EJAE, 1. cikk (A jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége) és 8. cikk (Tisztességes eljáráshoz való jog).

⁷³⁹ GIBSON, T. Russell: True fiction: Competing theories of international legal legitimacy and a court's battle with *ratione temporis*. *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, Winter 2007, Vol. 29., pp. 153-164., p. 154.; Hiszen a kényszerített eltűnés mindig is folytatólagos jogsértés marad. Lásd HAGLER, Megan – RIVERA, Francisco: *Bámaca Velásquez v. Guatemala: An Expansion of the Inter-American System's Jurisprudence on Reparations*. *Human Rights Brief*, Spring 2002, Vol. 9., No. 3., pp. 2-7., p. 7.; PAUWELYN, Joost: The Concept of a 'Continuing Violation' of an International Obligation: Selected Problems. In: *British Yearbook of International Law*, (66) 1995, Calendron Press, Oxford, 1996, pp. 415-450.

⁷⁴⁰ Például az EJAB, *Serrano-Cruz Sisters kontra El Salvador*, merits, para. 67, és az *Alfonso Martín del Campo Dodd v. Mexico*, Judgment of September 3, 2004 (prel.), para. 79. Lásd továbbá LALY-CHEVALIER – DA POIAN – TIGROUDJA: *Chronique de la jurisprudence de la Cour Interaméricaine des Droits de l'Homme* (2002-2004), pp. 459-498.

⁷⁴¹ EJAB, *Moiwana Community kontra Suriname*, prel., merits, rep., costs, 2005. június 15. C sorozat No. 124.

⁷⁴² EJAB, *Moiwana Village ügy*, para. 3.

1987-ben elismerte az Amerikaközi Bíróság joghatóságát. Ugyanaz történt, mint a *Blake-ügyben*: a folytatólagos helyzet elméletnek köszönhetően az államot bűnösnek találták, nem a tömegmészárlásban, hanem abban, hogy nem teljesítette „azon kötelezettségét, hogy kinyomozza az ügy tényeit, és hogy azonosítsa, büntetőeljárás alá vonja, és megbüntesse a felelősöket”.⁷⁴³

A *Blake*-, csakúgy, mint a *Moiwana Village* ügy a folytatólagos helyzet elmélet (*continuing violation/continuing situation theory*⁷⁴⁴) kiemelt példája, hisz mindkettő olyan államokra vonatkozik, amelyek a vizsgált szörnyű események *után* fogadták el az Amerikaközi Bíróság joghatóságát.⁷⁴⁵ Ez az elmélet mindazonáltal lehetővé teszi a Bíróság számára, hogy hatáskörén belül maradjon, visszautasítva azon események vizsgálatát, amelyek a joghatóság elfogadását megelőzően történtek (visszaható hatály tilalmának elve), de igazából *de facto* joghatóságot gyakoroljon. Ha az állam nem nyomoz a büntettek ügyében, nem teljesíti azon kötelezettségét, hogy „minden joghatósága alá tartozó személynek biztosítsa azon jogai és szabadságai szabad gyakorlását”, amelyek az Amerikai Egyezményben szerepelnek.⁷⁴⁶ Amint azt az Amerikaközi Bíróság kimondta, „folytatólagos vagy állandó jogsértés esetén, amely a Bíróság joghatóságának elfogadása előtt kezdődik, és még az elfogadást követően is tart, a Törvényszék hatáskörrel rendelkezik a joghatóság elfogadását követő cselekvések és mulasztások, valamint hatásuk vizsgálatára”.⁷⁴⁷ Mind a *Blake*-, mind a *Moiwana Village* ügyben az állam – azzal, hogy a büntetőeljárást nem volt hajlandó még nyomozati szakban sem elindítani – megsértette a Blake-család illetőleg a túlélők jogi védelemhez⁷⁴⁸ és tisztességes eljáráshoz való jogát.⁷⁴⁹

Az elmélet mindazonáltal számos kritikával kell, hogy szembesüljön.⁷⁵⁰ Az államok azzal érvelhetnének – és ezt meg is teszik –, hogy az államoknak el kellett

⁷⁴³ EJAB, *Moiwana Village* ügy, Decision, para. 1.

⁷⁴⁴ *situation continue/situación continuada*

⁷⁴⁵ A Bíróság hatáskörének állami elfogadása mind az amerikai, mind az európai rendszerben lényeges, de – az európaiaktól eltérően – az előbbiben külön, egyedi ügyekre vonatkozóan is történhet (EJAE, 62. cikk).

⁷⁴⁶ EJAE, 1. cikk (1) bekezdés.

⁷⁴⁷ EJAB, *Moiwana Village* ügy, para. 39.

⁷⁴⁸ EJAE, 25. cikk.

⁷⁴⁹ EJAE, 8. cikk.

⁷⁵⁰ Lásd például GIBSON: True fiction: Competing theories of international legal legitimacy and a court's battle with *ratione temporis*, p. 155.

volna fogadniuk külön a joghatóságot erre az esetre (ti. folytatólagos jogsértésre) vonatkozóan is, és sem Guatemala, sem Suriname esetében ez nem történt meg. Ezen érvek szerint a Bíróság túlterjeszkedett a hatáskörén; ám ezzel egyáltalán nem értek egyet. Habár tény, hogy ha az államok így gondolják, akkor ez valóban megakadályozhatja őket abban, hogy csatlakozzanak az Amerikai Egyezmény rendszeréhez. Továbbá, amint Suriname esetében is, gyakran egy kormányváltás az, amely az Amerikaközi Bíróság joghatóságának elfogadását eredményezi. Egyrészt ez tisztességtelennek tűnik az új kormánnyal szemben (szélsőséges esetben akár destabilizálhatja is azt).⁷⁵¹ Sem az áldozat nézőpontja, sem jogi szempontok nem igazolják azonban az elmélet elvetését.⁷⁵² Ráadásul sem Guatemala, sem Suriname nem lépett ki emiatt az Egyezményből.

Mindezen forradalminak tűnő (valóban forradalmi) elméletet azonban nem a san joséi bírák alkották meg elsőként. Amint arra *Cançado Trindade* bíró felhívta a figyelmet a *Blake-ügyhöz* írt különvéleményében,⁷⁵³ az említett kategória felbukkanása megfigyelhető az EJEB előtti ügyekben is az 1960-as években,⁷⁵⁴ többnyire a büntetvégrehajtási elzárások területén, és ezt a tényt mint érvet használja fel különvéleménye és az egész elmélet alátámasztására.⁷⁵⁵

A két bíróság alapvetően hasonló egyezményes alapra támaszkodhat: az EJEE 1. cikk⁷⁵⁶ és az EJAЕ 1. cikk (1) bekezdése alapvetően párhuzamos rendelkezések. Mindkét bíróság a jogok tiszteletének e kötelezettségére alapozza az

⁷⁵¹ Lásd ORMACHEA, Pablo A.: *Moiwana Village: The Inter-American Court and the „continuing violation” doctrine*, *Harvard Human Rights Journal*, 2006, Vol. 19, pp. 283-288., p. 286.

⁷⁵² Nem értem azonban, hogy például a nyilvános bocsánatkérés (például az előző rendszer büntetőhatalma által elkövetett cselekményekért) miért ártana egy fiatal demokratikus rezsimnek; ugyanakkor az ún. amnesztia törvények valóban okozhatnak politikai problémákat – ezek nélkül néhány antidemokratikus rezsim nem adná fel hatalmát, és folytatódna a jogsértések.

⁷⁵³ EJAB, *Blake kontra Guatemala*, prel., *Cançado Trindade kv.*, para. 9. és EJAB, *Blake kontra Guatemala*, merits, *Cançado Trindade kv.*, para. 11. A *Blake-ügy* érdemi ítéletéhez fűzött különvéleményében ugyanis az Emberi Jogok Európai Bizottságának esetjogából hoz több tucat példát az elméletre, külön megemlíti az 1983-as *Ciprus kontra Törökország* ügyet is.

⁷⁵⁴ Minden bizonnyal az EJEB, *Neumeister kontra Ausztria*, 1968. június 27.; *Stögmüller kontra Ausztria*, 1969. november 10.; *Becker kontra Belgium*, 1962. március 27. Lásd még: EJEB, *Lawless kontra Írország* (no.3), 1961. július 1.; *Matznetter kontra Ausztria*, 1969. november 10.; *Ringeisen kontra Ausztria*, merits, 1971. július 16.; *Wemhoff kontra Németország*, 1968. június 27.; *De Wilde, Ooms & Versyp (Vagrancy) kontra Belgium*, merits, 1971. június 18. és *Winterwerp kontra Hollandia*, 1979. október 24. ügyekre gondolhatott.

⁷⁵⁵ A joggyakorlatok közeledése tárgyában lásd CANÇADO TRINDADE: *Approximations and convergences in the case-law of the European and Inter-American Courts of Human Rights*, p. 102.

⁷⁵⁶ „1. Cikk – Kötelezettség az emberi jogok tiszteletben tartására

A Magas Szerződő Felek biztosítják a joghatóságuk alatt álló minden személy számára a jelen Egyezmény I. fejezetében meghatározott jogokat és szabadságokat.”

elméletet.⁷⁵⁷ Amint azt Cançado Trindade hangsúlyozta: „az emberi jogi egyezmények rendelkezései nem csak a kormányzatot kötik (mint ahogy azt tévesen feltételezik), hanem, ennél messzebbre menően, az *államokat* (annak minden hatalmi ágát, szervét és ügynökét); így eljött az idő, hogy pontosítsuk az emberi jogi ügyben érintett államok törvényhozási és törvénykezési kötelezettségeinek mértékét”.⁷⁵⁸

Az annak idején Európából Amerikába átszármazott – és ott jelentősen továbbfejlesztett – elmélet időközben visszatért tehát Európába, ahol egy 2009. áprilisi ítéletben látjuk viszont⁷⁵⁹ – így mára ez az elmélet vált a két bíróság közötti interakció⁷⁶⁰ legemblematikusabb példájává: hiszen oda-vissza (mint látni fogjuk, többször is) átszelte az óceánt. Ezenfelül természetesen nem maradhat ki az elmélettel kapcsolatos interakcióból a Human Rights Committee, az Emberi Jogi Tanács sem,⁷⁶¹ amelynek joggyakorlatában⁷⁶² – még ha nem is az élethez való jog kapcsán, de – szintén megjelent az elmélet;⁷⁶³ illetőleg hatással lehet még a jövőben ez a teória az afrikai kontinens emberi jogvédelmi rendszerére, amely egyébként is

⁷⁵⁷ Az 1. cikkre vonatkozóan lásd Cecilia Medina Quiroga bírónő különvéleményét a Moiwana-ügyben, valamint CANÇADO-TRINDADE: The Inter-American Court of Human Rights at a crossroads: Current challenges and its emerging case-law on the eve of the new century, pp. 179-180.

⁷⁵⁸ CANÇADO-TRINDADE: The Inter-American Court of Human Rights at a crossroads: Current challenges and its emerging case-law on the eve of the new century, p. 187. Lásd továbbá ORENTLICHER: Settling accounts: The Duty to Prosecute Human Rights Violations of a Prior Regime. p. 2551.

^{759/759} Ennek lehetőségére egyébiránt már korábbi cikkeimben is utaltam – tekintettel a progresszív elmélet potenciáljára. Ahogy sejthető volt, ha „figyelembe vesszük [...] az időtényezőt és az európai jogi hagyományokat, Strasbourg vonatkozásában csak az utóbb csatlakozott néhány ország tekintetében lenne jelentősége az elmélet felélesztésének” – és valóban Szlovénia esetén következett be (Silih kontra Szlovénia, lásd később). Lásd például RAISZ, Anikó: A büntető eljárásjog egyes emberi jogi aspektusai, *Studia Iurisprudentiae Doctorandum Miskolciensium* (ed.: STIPTA, István), Miskolc, Bíbor Kiadó 2007, Tom. 8., pp. 347-361., pp. 359-360. és RAISZ, Anikó: The (E)migratory Theory of Continuing Situation (Certain connections and comparisons between the European and the Inter-American approach to human rights), (*Kijevi Tanulmánykötet*) ЄВРОПЕЙСЬКА, ЮРИДИЧНА ОСВІТА І НАУКА: смубеимсвкий зумір, КИЇВСЬКИЙ ВІСНИК ПРАВА [Évropéjszka, juridicsna ószvita i náuká: szmubeimszskvkij zumir, Kijevszkij Univer Práv], Kijev, 2007. pp. 10-16., pp. 15-16.

⁷⁶⁰ Az egymásrahatás fontosságára és lehetőségeire utalt CANÇADO TRINDADE: Tribunais internacionais contemporâneos: coexistência e expansão, pp. 6-11.

⁷⁶¹ Ez különösen azon tagállamok számára bírhat relevanciával, akik elfogadták az egyéni panaszjogot.

⁷⁶² Lásd továbbá HIGGINS: Extradition, the rights to life, and the prohibition against cruel and inhuman punishment and treatment: Similarities and differences under the ECHR and the ICCPR, pp. 605-615.

⁷⁶³ Lásd például Ivan Somers kontra Magyarország, Communication No. 566/1993, U.N. Doc. CCPR/C/53/D/566/1993 (1996). Bár a kérelmező édesapja tisztázatlan körülmények között vesztette életét az ÁVH börtönében, a kérelem alapvetően tulajdonjogi és kárpótlási/kártérítési kérdéseket boncolgatott.

sokat merít az európai és amerikai közti rendszerek felfogásából, eredményeiből és tapasztalataiból.⁷⁶⁴

Erre annál is inkább lehet számítani, mert a kritikák ellenére ez az elmélet megállja a helyét, és úgy tűnik, az Amerikaiaközi Bíróság és az EJEB előtt végérvényesen meghonosodott. Nem tudom osztani azt a véleményt, hogy ez az elmélet csupán a bíróságok hatáskörének kiterjesztése lenne: hiszen az államok számos emberi jogi vonatkozású kötelezettséggel rendelkeznek, és a nemzetközi jog ezen a területen is állandóan fejlődik (így ez a teória belefért akár az ún. evolutív értelmezés kategóriájába is). A folytatólagos helyzet elmélet „emigrációja” pedig kristálytisztán a nemzetközi emberi jogi fórumok egymásra hatásának részét képezi. Ez az interakció – amelynek⁷⁶⁵ bemutatására ez az értekezés vállalkozott – pedig egy természetes jelenség, amely ezen elmélet példája által is bizonyítottan erősíti az emberi jogok nemzetközi védelmét. Ez mindazok ellenére igaz, hogy például bár a 2001-es *Ciprus kontra Törökország ügyben*⁷⁶⁶ az EJEB erőteljesen felhasználta⁷⁶⁷ a folytatólagos helyzet elméletet, pontosabban annak az amerikai kontinensen továbbfejlesztett változatát,⁷⁶⁸ mégsem hivatkozott az Amerikaiaközi Bíróságra. Természetesen nem állítom, hogy Európában – az amerikai eseményekkel párhuzamosan – kihalt volna a folytatólagos helyzet elmélet; ez persze nincs így, jó példaként szolgál erre a jól ismert *Loizidou kontra Törökország ügy*⁷⁶⁹ is. Viszont az

⁷⁶⁴ Lásd OLINGA: Les emprunts normatifs de la Commission Africaine des Droits de l’Homme et des Peuples aux systèmes européen et interaméricain de garantie des droits de l’Homme, pp. 499-537., LAMBERT-ABDELGAUWAD: Le rayonnement de la jurisprudence de la Cour européenne à l’égard de la Commission Africaine des Droits de l’Homme et des Peuples, pp. 139-187. vagy MURRAY: Serious or Massive Violations under the African Charter on Human Rights and Peoples’ Rights: A Comparison with the Inter-American and European Mechanisms, pp. 109-133.

⁷⁶⁵ Egy szegmensének.

⁷⁶⁶ EJEB, Ciprus kontra Törökország, 2001. május 10., No. 25781/94.

⁷⁶⁷ Az EJEB, Ciprus kontra Törökország, 2001. május 10., paras. 133-134. emlékeztetnek az amerikaiaközi érvelésre, azzal a különbséggel, hogy az Amerikaiaközi Bíróság valószínűleg hasonló tényállás esetén nemcsak a nyomozási kötelezettség miatt állapította volna meg az élethez való jog sérelmét. Ugyanakkor érthető az amerikaiaközi gyakorlat említésének hiánya a dolgozat lezárásáig legutolsó európai folytatólagos helyzetet is tárgyaló ügyben, amely egyébiránt Montenegró első EJEB-ügye (EJEB, Bijelić kontra Montenegró és Szerbia, 2009. április 28., No. 11890/05.).

⁷⁶⁸ Lásd például az eltűnések ügyét, a nyomozás tekintetében (2. cikk), illetve az áldozatok hátramaradt családtagjai tekintetében ez embertelen bánásmódnak minősül (3. cikk); ugyanez igaz az otthonaikba visszatérni nem tudó görög ciprióták magánélethez illetőleg tulajdonhoz való joga tekintetében (8. cikk és I. Kieg. Jgyzk. 1. cikk).

⁷⁶⁹ EJEB, Loizidou kontra Törökország, 1996. december 18. Lásd HIPPLER BELLO, Judith – KOKOTT, Julian[e] – RUDOLF, Beate : European Convention on Human Rights – Application to acts performed outside national territory – Acts in Northern Cyprus possibly within Turkish jurisdiction – Territorial limitation of

élethez való joggal kapcsolatos folytatólagos helyzet elméletet valóban az Amerikaközi Bíróság fejlesztette tovább.

A *Trujillo-Oroza kontra Bolívia ügyben*⁷⁷⁰ Cançado Trindade ismét hivatkozik az európai gyakorlatra, mégpedig az előbb említett *Ciprus kontra Törökország ítéletre*, amely tehát – a talán „átvett”, de legalábbis ismert élethez való joggal kapcsolatos érveken túl – egyéb jogok tekintetében (EJEE 3, 5, 8 és I(1)) is megvizsgálta a folytatólagos helyzet lehetőségét; és elfogadta annak létezését.

Ugyanerre az európai ítéletre hivatkozik a *Goiburú és társai kontra Paraguay ügyben*⁷⁷¹ az Amerikaközi Bíróság. Ez az amerikai ítélet egyébiránt – nem túl nagy dicsőségünkre – megemlékezik az európai titkos CIA-börtönök botrányáról, párhuzamba állítva azt a még a hetvenes években külföldre (Argentínába⁷⁷²) elhurcolt, ott fogva tartott és kínzott, egyébiránt az úgynevezett erőszakos eltűnés áldozatául esett (azaz valamiképpen és valahol meg is gyilkolt) Goiburú doktor és társai esetével, akik Alfredo Stroessner Matiauda akkori paraguayi diktátor politikai ellenfeleként jutottak erre a sorsra.

Az emberiség elleni bűncselekmények kérdésével is foglalkozó *Almonacid-Arellano és társai kontra Chile ügyben*⁷⁷³ az Amerikaközi Bíróság a tekintetben idézi az európai gyakorlatot,⁷⁷⁴ miszerint – még ha a folytatólagos helyzet nem is áll meg egy adott ügyben – a joghatóság elfogadását megelőző időszak tényei figyelembe vehetők, amennyiben ez lényeges a már *ratione temporis* is releváns tények megértéséhez.

declarations of acceptance – Dynamic interpretation of Provisions on enforcement. *American Journal of International Law*, January 1996, Vol. 90., pp. 98-103.

⁷⁷⁰ EJAB, *Trujillo-Oroza kontra Bolívia*, rep., costs, 2002. február 27. C sorozat No. 92., Cançado Trindade kv., para. 12.

⁷⁷¹ EJAB, *Goiburú és társai kontra Paraguay*, merits, rep., costs, 2006. szeptember 22. C sorozat No. 153., para. 83., lj. 66.

⁷⁷² Az együttműködés kereteit a sajnos méltán elhíresült, az amerikaközi gyakorlatban is gyakran megjelenő Operation Condor biztosította.

⁷⁷³ EJAB, *Almonacid-Arellano és társai kontra Chile*, prel., merits, rep., costs, 2006. szeptember 26. C sorozat No. 154.

⁷⁷⁴ EJEB, *Broniowski kontra Lengyelország*, 2004. június 22., No. 31433/96.

Ugyanakkor meglepő, hogy az Amerikaközi Bíróság tavaly a *Heliodoro-Portugal kontra Panama ügyben*⁷⁷⁵ a *Loizidou kontra Törökország ügyre* hivatkozik (ráadásul ezt megismétli a *Tiu-Tojín-ügyben*⁷⁷⁶), mint ahol az EJEB elismerte a folytatólagos helyzet elméletet az erőszakos eltűnések tárgyában – minden bizonnyal a *Ciprus kontra Törökország ügyre* gondoltak (amelyet később említenek is), hiszen a *Loizidou-ügyben* nem volt szó eltűnésekről, az a tulajdon kérdésére összpontosított. Ezen ítéletben egyébként még hivatkozik⁷⁷⁷ a Bíróság az EJEB erőszakos eltűnésekkel kapcsolatos esetjogára is, említve a török *Kurt-*,⁷⁷⁸ *Çakici-*,⁷⁷⁹ *Ertak-*,⁷⁸⁰ *Timurtaş-*⁷⁸¹ és *Taş-ügyeket*,⁷⁸² melyekben az EJEB is elfogadta az erőszakos eltűnések fogalmának főbb alkotóelemeit.

Am az Amerikaközi Bíróság nem pusztán a folytatólagos helyzet elmélet kapcsán hivatkozott az Emberi Jogok Európai Bíróságának élethez való joggal kapcsolatos esetjogára. A *Las Palmeras-ügyben*⁷⁸³ az Amerikaközi Bizottság a Bíróság előtt az EJEB gyakorlatával érvel, mint amely elismeri, hogy az állam felelős, ha nem vizsgálja ki alaposan egy haláleset körülményeit. Cançado Trindade és Pacheco-Gómez bírák különvéleményükben meg is nevezték az *Ergi kontra Törökország ügyet*,⁷⁸⁴ amelyben egyébként közvetlenül nem állt rendelkezésre elegendő bizonyíték annak megállapítására, hogy a halál közvetlen bekövetkeztéért is az állam felelős. Ugyanerre hivatkozott az Amerikaközi Bíróság is a *Mapiripán mészárlás ügyében*,⁷⁸⁵ alátámasztva, miért is találta felelősnek Kolumbiát a paramilitáris erők cselekedetei kapcsán.

⁷⁷⁵ EJAB, *Heliodoro-Portugal kontra Panama*, prel., merits, rep, costs, 2008. augusztus 12. C sorozat No. 186., para. 20.

⁷⁷⁶ EJAB, *Tiu-Tojín kontra Guatemala*, merits, rep, costs, 2008. november 26. C sorozat No. 190., para. 52., lj. 68.

⁷⁷⁷ EJAB, *Heliodoro-Portugal kontra Panama*, prel., merits, rep, costs, paras. 110-111., lj. 70.

⁷⁷⁸ EJEB, *Kurt kontra Törökország*, 1998. május 25.

⁷⁷⁹ EJEB, *Çakici kontra Törökország*, 1999. július 8., No. 23657/94.

⁷⁸⁰ EJEB, *Ertak kontra Törökország*, 2000. május 9., No. 20764/92.

⁷⁸¹ EJEB, *Timurtaş kontra Törökország*, 2000. június 13., No. 23531/94.

⁷⁸² EJEB, *Taş kontra Törökország*, 2000. november 14.

⁷⁸³ EJAB, *Las Palmeras kontra Kolumbia*, merits, para. 39.

⁷⁸⁴ EJEB, *Ergi kontra Törökország*, 1998. július 27., No. 23818/94.

⁷⁸⁵ EJAB, *Mapiripán Massacre kontra Kolumbia*, merits, rep., costs, para. 234.

Szintén a hatékony nyomozás kötelezettségére hivatkozott az európai gyakorlatból a *Juan Humberto Sánchez-ítélet*.⁷⁸⁶ A *Hugh Jordan*-,⁷⁸⁷ *Çiçek*-,⁷⁸⁸ valamint a *McCann és társai ítéleteknek* megfelelően a nyomozási kötelezettség még erőteljesebb akkor, ha a halál az állam ügynökeinek fegyverhasználata által következett be – veszi át az érvelést az Amerikaközi Bíróság. Hiszen, – és ezt a *Myrna Mack-Chang ügyben*⁷⁸⁹ illetve a *Gómez-Paguiyauri ügyben*⁷⁹⁰ is ismét felemlítették – az élettől való önkényes megfosztás tilalmának premisszája értelmét veszítené, ha az állam nem lenne köteles megvizsgálni azon eseteket, amikor hatóságai halált okoztak.

Medina Quiroga bírónő a *tizenkilenc kereskedő ügyéhez*⁷⁹¹ fűzött különvéleményében megemlíti, hogy az európai gyakorlat értelmében nemcsak azt kell megakadályoznia, illetve megbüntetnie az államnak, hogy bűncselekmény útján fosszanak meg valakit az életétől, hanem azt is, amikor ezt – önkényesen – saját fegyveres erejének tagjai teszik;⁷⁹² ő is hivatkozik a *Hugh Jordan-ügyre*, valamint az *Nachova kontra Bulgária ügyre*.⁷⁹³ A *Gómez-Palomino ügühöz*⁷⁹⁴ fűzött különvéleményében ezt még azzal egészíti ki, hogy az EJEB szerint „az Európai Egyezmény 2. cikkében foglalt eljárási kötelezettség” vizsgálata adott esetben ki is válthatja az EJEE 6. cikkének külön vizsgálatát.

Cançado Trindade bírónak a *Serrano Cruz nővérek ügyéhez*⁷⁹⁵ fűzött különvéleményében is előkerül a *Ciprus kontra Törökország ügy*, de ezenfelül is a halál esetén állami nyomozási kötelezettségre vonatkozó európai gyakorlat számos példájával támasztja alá döntésük helyességét (a török *Kaya*-,⁷⁹⁶ *Ogur*-,⁷⁹⁷ *Irfan*

⁷⁸⁶ EJAB, *Juan Humberto Sánchez kontra Honduras*, prel., merits, rep., costs, 2003. június 7. C sorozat No. 99., para. 112.

⁷⁸⁷ EJEB, *Hugh Jordan kontra Egyesült Királyság*, 2001. május 4., No. 24746/94.

⁷⁸⁸ EJEB, *Çiçek kontra Törökország*, 2001. február 27.

⁷⁸⁹ EJAB, *Myrna Mack-Chang kontra Guatemala*, merits, rep., costs, para. 157.

⁷⁹⁰ EJAB, *Gómez-Paguiyauri Brothers kontra Peru*, merits, rep., costs, 2004. július 8. C sorozat No. 110., para. 131.

⁷⁹¹ EJAB, *19 kereskedő kontra Kolumbia*, merits, rep., costs, 2004. július 5., C sorozat No. 109.

⁷⁹² EJAB, *19 kereskedő kontra Kolumbia*, merits, rep., costs, Medina Quiroga kv., paras. 9-10.

⁷⁹³ EJEB, *Nachova és társai kontra Bulgária*, 2004. február 26. Igaz, ő „*Anchova kontra Bulgáriát*” ír, de erre gondolt.

⁷⁹⁴ EJAB, *Gómez-Palomino kontra Peru*, merits, rep., costs, 2005. november 22. C sorozat No. 136., Medina Quiroga kv., para. 5.

⁷⁹⁵ EJAB, *Serrano-Cruz Sisters kontra El Salvador*, merits, rep., costs, Cançado Trindade bíró különvéleménye, paras. 35-38.

⁷⁹⁶ EJEB, *Kaya kontra Törökország*, 1998. február 19.

Bilgin,⁷⁹⁸ Kiliç-,⁷⁹⁹ Mahmut Kaya,⁸⁰⁰ Akkoç-,⁸⁰¹ valamint a bolgár Velikova-⁸⁰² és Nachova-ügyek⁸⁰³).

A *Pueblo Bello* mészárlás ügyében az Amerikaiaközi Bíróság arra az európai dogmára emlékeztet, miszerint az EJEE 2. cikke tekintetében az államnak pozitív lépéseket, védelmi intézkedéseket is tennie kell. Ez magában foglalja az állam azon elsődleges kötelezettségét, hogy hatékony büntetőjogi rendelkezéseket alkosson, és mindezt olyan végrehajtási gépezet segítse, amely alkalmas e rendelkezések megsértését megelőzni, megghiúsítani és megbüntetni. Ez adott esetben még arra is kiterjed, hogy a hatóságok kötelesek megelőző intézkedések által megvédeni az egyént, akinek élete veszélyben van, valamely másik egyén bűncselekményeitől.⁸⁰⁴ Mindazonáltal ez a modern társadalmakban hihetetlen terhet róhatna a hatóságokra, így nem minden esetben kötelesek erre, csak akkor, ha tudták, vagy tudniuk kellett volna a fenyegető életveszélyről. Felelősségük megállapítható, ha ez esetben mégsem tették meg a konkrét óvintézkedéseket (*Kiliç kontra Törökország*⁸⁰⁵ és *Osman kontra Egyesült Királyság ügyek*⁸⁰⁶). Ugyanerre hivatkozott a Bíróság a *Valle-Jaramillo és társai kontra Kolumbia ügyben* is.⁸⁰⁷ Utalt továbbá a *Pueblo Bello*-ítélet a korábban már említett *Ergi-ügyre*, mint amelyben az EJEB bevezette a fent már említett „eljárási kötelezettséget”, kombinálva az EJEE 2. és 1. cikkét.⁸⁰⁸

⁷⁹⁷ EJEB, Ogur kontra Törökország, 1999. május 20., No. 21594/93.

⁷⁹⁸ EJEB, İrfan Bilgin kontra Törökország, 2001. július 17., No. 25659/94.

⁷⁹⁹ EJEB, Kiliç kontra Törökország, 2000. március 28., No. 22492/93.

⁸⁰⁰ EJEB, Mahmut Kaya kontra Törökország, 2000. március 28., No. 22535/93.

⁸⁰¹ EJEB, Akkoç kontra Törökország, 2000. október 10., No. 22947/93; 22948/93.

⁸⁰² EJEB, Velikova kontra Bulgária, 2000. október 4., No. 41488/98.

⁸⁰³ EJEB, Nachova és társai kontra Bulgária, 2004. február 26.

⁸⁰⁴ EJAB, Pueblo Bello Massacre kontra Kolumbia, merits, rep., costs, para. 124.

⁸⁰⁵ EJEB, Kiliç kontra Törökország, 2000. március 28. Ezen ügyben a kurd érdekeket képviselő Özgür Gündem újság munkatársának meggyilkolásáról volt szó, amelyet bár nem – bizonyítottan – állami ügynökök követek el, ám a sorozatos halálos fenyegetések miatt, amelyeket a kurd helyzet miatt Törökországban már a 90-es években sem lehetett komolytalannak nevezni, már többször kért az áldozat védelmet, amelyet azonban nem kapott meg. Ennek kapcsán mondta azt az EJEB, hogy a nemzeti hatóságok nem tették meg a szükséges lépéseket az áldozat életének védelme érdekében (para. 77.).

⁸⁰⁶ EJEB, Osman kontra Egyesült Királyság, 1998. október 28., No. 23452/94. Itt végül úgy ítélte meg az EJEB, hogy a török hatóságok nem tudták és nem is kellett volna tudniuk, hogy az Osman-család közvetlen életveszélyben van a gyermek (pedofil) tanára, Paget-Lewis miatt.

⁸⁰⁷ EJAB, Valle-Jaramillo és társai kontra Kolumbia., merits, rep., costs, 2008. november 27. C sorozat No. 192., para. 79.

⁸⁰⁸ EJAB, Pueblo Bello Massacre kontra Kolumbia, merits, rep., costs, para. 147. Megemlíti továbbá az Akkoc-ítéletet is.

A *Rochela* mészárlás ügyében⁸⁰⁹ az Amerikaközi Bíróság két érdekes európai ügyben kialakított érvelésre alapozza a sajátját.⁸¹⁰ Egyrészt említi az *Acar és társai kontra Törökország* ügyet,⁸¹¹ amelyben az EJEB anélkül is megállapította az EJEE 2. cikk sérelmét, hogy a sértett ténylegesen meghalt volna. Az ügyben egyébiránt fegyveres csendőrök állítottak meg két járművet, annak tizenöt utasát kiszállították, sorba állították őket, majd sortüzet adtak le rájuk. A kivégzés azonban nem volt maradéktalanul sikeres, kilenc ember ugyanis nem vesztette életét, hanem súlyos sérülésekkel túlélte a szörnyűséget. Az EJEB érvelése szerint ugyanakkor a támadó magatartás egyértelműen az életükre tört, az életük ténylegesen komoly veszélyben is volt; nem a támadók szándékán múlt, hogy életben maradtak. A török hatóságok egyébiránt a PKK-t vádolták a cselekménnyel, melyre az egyik legfőbb indok az volt, hogy a támadók elmenekültek a helyszínről (ezért sem lett teljesen befejezett a tizenötszörös gyilkosság).⁸¹² A *Makaratzis kontra Görögország* ügyben⁸¹³ a szándékon is továbbmegy, és kifejezetten magára a kockázatra helyezi a hangsúlyt: tehát ha az áldozat élete veszélyben volt, nem számít, hogy a rendőrség alapvetően nem akarta őt megölni. Az áldozat egyébiránt mások testi épségével sem nagyon törődött: piros lámpán való áthajtás miatt akarták megállítani a rendőrök, majd ebből autósüldözés lett, amelynek során több autót is összetört az áldozat, és ezáltal több ember is megsebesült.⁸¹⁴ A rendőrök végig az autó kerekeire céloztak. Ez az üldözés (és ennek során a löfegyvereknek az EJEB szerint túlzó alkalmazása), valamint az a sérülés vezetett végül a 2. cikk megsértésének megállapításához, hogy miközben az egyik rendőr kirángatta a kocsijából, talpon lőtték.⁸¹⁵

⁸⁰⁹ EJAB, *Rochela Massacre kontra Kolumbia*, merits, rep., costs, 2007. május 11. C sorozat No. 163., para. 126.

⁸¹⁰ „This legal analysis applies to the present case.” EJAB, *Rochela Massacre kontra Kolumbia*, merits, rep., costs, para. 127.

⁸¹¹ EJEB, *Acar és társai kontra Törökország*, 2005. május 24., No. 36088/97; 38417/97.

⁸¹² EJEB, *Acar és társai kontra Törökország*, 2005. május 24., para. 12.

⁸¹³ EJEB, *Makaratzis kontra Görögország*, 2004. december 20., No. 50385/99.

⁸¹⁴ EJEB, *Makaratzis kontra Görögország*, 2004. december 20., paras. 11-12.

⁸¹⁵ EJEB, *Makaratzis kontra Görögország*, 2004. december 20., paras. 53., 71. Ezenfelül a nyomozás elégtelensége is az EJEE 2. cikk megsértését eredményezte. Maga az ügy egyébiránt álláspontom szerint több kérdést is nyitva hagyott: a sérülés pontos körülményeire nem derült fény (valószínűleg egy gellert kapott golyó lehetett a hibás), maga a veszélyeztetés alapozta meg a 2. cikk sérelmét. A körülmények azonban – a korabeli amerikai követségek elleni támadások körüli hisztéria, hiszen épp egy követség előtt indult az üldözés – indokolhatják a döntést; ám az EJEB ténymegállapításai – különös tekintettel az „áldozat” járólékokat gátlástalanul veszélyeztető viselkedésére – eltérő végkövetkeztetéseket is lehetővé tennének.

Az ölési szándékra, illetőleg különösen az életet fenyegető tényleges veszély meglétére vonatkozó európai megfontolásokat veszi át az Amerikaközi Bíróság. Sőt, García Ramírez bíró az ügyszökhöz fűzött különvéleményében – a fenti európai példák alapján – arra a következtetésre jut, hogy ezt az élethez való jog megsértésének külön kategóriájaként kellene kezelni (tehát azt, ha az állam ügyszökeinél a szándék az ölés volt, csak nem sikerült teljes mértékig véghezvinni).⁸¹⁶

Mindez világosan mutatja, hogy az Amerikaközi Bíróság, mindenfajta a javukra szóló statisztika ellenére rendkívül odafigyel arra, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága – amelytől csaknem egy évtizeddel hosszabb ideje foglalkozik a gyakorlatban az élethez való jog sérelmével – milyen megoldásokat alkalmaz egyes rokon problémák felmerülésekor. Amint a következő alfejezet kapcsán is látni fogjuk, több esetben egy eredetileg amerikaközi vagy ott jelentősen továbbfejlesztett elmélet európai alkalmazására hivatkoznak, amely Strasbourgban olykor szintén finomításon, árnyaláson esik át.

III.1.2. Az Amerikaközi Bíróság hatása az Emberi Jogok Európai Bíróságára az élethez való jog tekintetében

Az élethez való jog az a terület, ahol az európai ítéletekben a legtöbb hivatkozás található az Amerikaközi Bíróság gyakorlatára: az amerikaközi gyakorlatra utaló ítéletek fele kötődik az EJEE 2. cikkének megsértéséhez.

A hivatkozások jól körülhatárolható témakörökhöz kapcsolódnak.

A *Vo kontra Franciaország ügyben*⁸¹⁷ egy francia kórházban cseréltek össze két – valóban azonos vezetéknevű – vietnámi származású hölgyet, amelynek eredményeként a hathónapos terhességi felülvizsgálatra érkező ifjú hölgyön hajtottak végre abortuszt. Vo asszony többek között azt sérelmezte, hogy – megfelelő nemzeti szabályozás híján – gyermeke (magzata) megölését a francia

⁸¹⁶ EJAB, Rochela Massacre kontra Kolumbia, merits, rep., costs, García Ramírez kv., para. 4.

⁸¹⁷ EJEB, Vo kontra Franciaország, 2004. július 8., No. 53924/00.

bíróságok nem ismerték el gondatlan emberölésként.⁸¹⁸ Ebben az ügyben az a viszonylag ritka eset állt fenn, hogy egy beavatkozó utalt az amerikaiaközi bizottsági gyakorlatra, mégpedig a fent már említett Baby Boy-határozatra,⁸¹⁹ amely szintén nem biztosít abszolút védelmet a magzatnak. Végül az EJEB sem ezen az alapon, sem azért nem állapította meg az EJE 2. cikkének sérelmét, mert nem indítottak büntetőeljárást a vétkes orvos ellen.⁸²⁰

Az *Öcalan-ügyben* (mind az Első Tanács, mind a Nagykamara ítéleteiben) is előkerült az amerikaiaközi gyakorlat, mégpedig a halálbüntetés kapcsán: részben a konzuli segítségre vonatkozó információs jogról szóló tizenhatodik tanácsadó vélemény,⁸²¹ valamint a *Hilaire, Constantine és Benjamin és társai kontra Trinidad és Tobago ügy*,⁸²² amelyekben az Amerikaiaközi Bíróság rámutatott, hogy a halálbüntetés visszafordíthatatlan volta és így a kockáztatott élet miatt rendkívüli módon figyelni kell az ahhoz vezető út eljárási garanciáira.⁸²³ Mivel azonban a halálbüntetést Törökország⁸²⁴ időközben megszüntette,⁸²⁵ az EJEB nem állapította meg a 2. cikk megsértését.⁸²⁶

A szintén kurd vonatkozású *Ergi kontra Törökország ügyben* maga a kérelmező hivatkozott az amerikaiaközi *Godínez-Cruz ügyre*, sérelmezve, hogy a török biztonsági erőknek Kesentaş (Gisgis) községben a lakosok sérelmére végrehajtott egyik éjszakai fegyveres akciója pusztán bosszú volt egy korábbi, a PKK által elkövetett gyilkosságra, amelynek áldozata egy „kormánykollaboráns” volt; a kormány pedig nem tudta bizonyítani állítását, hogy a faluban éppen akkor

⁸¹⁸ EJEB, Vo kontra Franciaország, 2004. július 8., para. 46.

⁸¹⁹ EJEB, Vo kontra Franciaország, 2004. július 8., para. 63.

⁸²⁰ EJEB, Vo kontra Franciaország, 2004. július 8., paras. 94-95.

⁸²¹ EJAB, OC-16/99 tanácsadó vélemény.

⁸²² EJAB, Hilaire, Constantine és Benjamin et al. kontra Trinidad és Tobago, merits, rep., costs

⁸²³ EJEB, *Öcalan kontra Törökország*, 2003. március 12., No. 46221/99., paras. 63-64.; EJEB, *Öcalan kontra Törökország*, 2005. május 12., No. 46221/99., para. 60.

⁸²⁴ Lásd továbbá RIZA: “Right to life” (art. 2 of ECHR), p. 57.

⁸²⁵ A talán legismertebb kurd felkelő, a PKK (Kurd Munkáspárt) alapítója a mai napig börtönben van. Habár felmerült (legutóbb tavaly), hogy ott megpróbálják megmérgezni a török hatóságok, ezt egyelőre nemzetközi fórumok vizsgálatai nem igazolták (Addendum to the report on the visit to Turkey, carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 19 to 22 May 2007. Council of Europe, Strasbourg, 6 March 2008, CPT/Inf (2008) 13 Addendum., p. 3.; <http://www.cpt.coe.int/documents/tur/2008-13-inf-addendum-eng.pdf>, 2009/05/06.); és ez a mérgezési ügy nem került az EJEB elé.

⁸²⁶ EJEB, *Öcalan kontra Törökország*, 2005. május 12., No. 46221/99., paras. 151., 155.

PKK-fegyveresek lettek volna jelen, akikre ők valójában lőttek.⁸²⁷ A kérelmezőnek többek között a húga vesztette életét az akcióban, ennek kapcsán azonban az EJEB nem látta bizonyítottnak, hogy valóban a kormányerők golyói végeztek volna Havva Ergivel. Így e tekintetben nem állapította meg az élethez való jog megsértését, pusztán a tekintetben, hogy nem volt megfelelően megtervezett az akció.⁸²⁸ Az EJEB itt tehát nem fogadta el azt az amerikai közti érvelést, miszerint a nemzetközi emberi jogi fórum nem büntetőjogi fórum, így amellet, hogy büntetőjogi felelősséget sem állapít meg, a bizonyítás ott megszokott szigorára sincs szükség, különösen olyan tények kapcsán, amelyek az állam közreműködése nélkül nem is bizonyíthatók.⁸²⁹ Ugyanezen bizonyítási nehézségekre hivatkoztak a szintén a török-kurd konfliktus háttérével rendelkező *Akkum és társai kontra Törökország ügyben*⁸³⁰ a kérelmezők, ahol békés parasztembereket végeztek ki – részben családjuk nőtagjai szeme láttára – török katonák. Itt azonban az EJEB végül éppen az állam részéről felmerült bizonyítási kételyek miatt állapította meg az élethez való jog sérelmét.⁸³¹

Ezekén felül azonban két, jól kivehető gócpontot fedezhetünk fel az amerikai közti hivatkozások között: az egyik az élethez való jogban foglalt nyomozási kötelezettség kérdésköre, a másik pedig az ún. kényszerített vagy erőszakos eltűnések esetköre, amely egy sokkal komplexebb probléma.

A hatékony nyomozás kapcsán az európai hatással foglalkozó alfejezetben már hivatkozott *Hugh Jordan-ügyben*⁸³² merült fel – ám pusztán általánosságban – az erre vonatkozó amerikai közti gyakorlat. A kérelmező fiát, Pearse Jordant egy lövöldözéssel tarkított autóüldözést követően, már gyalogosan lőtte le a RUC (Royal Ulster Constabulary) egyik tisztje Belfastban. A fiúnál illetve annak autójában a gyanú ellenére semmiféle fegyver vagy robbanószer nem volt; a fiatalember pusztán az IRA belfasti brigádjának szimpatizánsa volt.⁸³³ Az EJEB-et a 2. cikk megsértésének megállapításában az is erősítette, hogy a hatóságok

⁸²⁷ EJEB, Ergi kontra Törökország, 1998. július 28., para. 71.

⁸²⁸ EJEB, Ergi kontra Törökország, 1998. július 28., Decision 3., 4.

⁸²⁹ Lásd EJAB, Godínez-Cruz kontra Honduras, merits, 1989. január 20. C sorozat No. 5., paras. 140-141.

⁸³⁰ EJEB, Akkum és társai kontra Törökország, 2005. március 24., No. 21894/93.

⁸³¹ EJEB, Akkum és társai kontra Törökország, 2005. március 24., paras. 180., 239.

⁸³² EJEB, Hugh Jordan-ügy, 2001. május 4., para. 101.

⁸³³ EJEB, Hugh Jordan-ügy, paras. 12., 17.

cselekményeiben a komoly nyomozás helyett pusztán a rémhírek kaptak nagyobb szerepet, és ezek hozzájárulnak a hasonló incidensekhez, hiszen a hatékony nyomozás hiányában az érintettek között terjed a hír, miszerint a rendőrök feladata, hogy ha IRA-gyanú áll fenn, lőjenek és öljenek („shoot-to-kill policy”).⁸³⁴ Mindazonáltal mint fentebb láthattuk, az EJEB e tekintetben alaposan kidolgozott érvelése visszakerült az amerikai közti rendszerbe. A Northern Ireland Human Rights Commission (Észak-Írország Emberi Jogi Bizottsága) által indítványában tett fenti amerikai közti utalás – amelynek, mint láttuk, szellemét valóban megtartotta az EJEB, de amelyet az amerikai közti visszahivatkozásokból láthatóan tovább is fejlesztett – ismét megjelenik a nagyon hasonlóan felépülő, fentebb már említett *McKerr kontra Egyesült Királyság ügyben*,⁸³⁵ egy Sinn Féin-tag megölésével kapcsolatos *Shanaghan kontra Egyesült Királyság ügyben*,⁸³⁶ és a *Kelly és társai kontra Egyesült Királyság ügyben*.⁸³⁷ Az EJEB valóban a „nemzetközi standard”, a hatékonyság, függetlenség, átláthatóság és gyorsaság mércéje alapján vizsgálta a brit hatóságok tevékenységét.⁸³⁸

A másik témakör, amelyben – nem véletlenül – erős, ha nem a legerősebb amerikai közti hatás érvényesül, a fentebb már említett erőszakos eltűnések („*forced/enforced disappearances*”) kérdése. A vonatkozó amerikai közti ítéletek európai ismerete azért nem véletlenszerű, hiszen ezek a kezdetektől az amerikai közti rendszer speciális ügyei közé tartoznak. Már a legelső amerikai közti bírósági ügy, a *Velásquez-Rodríguez kontra Honduras*⁸³⁹ (1988) is ezzel foglalkozott, de a hondurasi eltűnéseket érintette az említett 1989-es *Godínez-Cruz ügy* is. Már ezekben az ítéletekben kidolgozta az Amerikai közti Bíróság azt a hármas állami kötelezettségrendszert, amely – mint már láthattuk – később az ún. folytatólagos

⁸³⁴ EJEB, Hugh Jordan-ügy, paras. 144-145.

⁸³⁵ EJEB, McKerr kontra Egyesült Királyság, 2001. május 4., para. 107.

⁸³⁶ EJEB, Shanaghan kontra Egyesült Királyság, 2001. május 4., No. 37715/97., para. 84.

⁸³⁷ EJEB, Kelly és társai kontra Egyesült Királyság, 2001. május 4., No. 30054/96., para. 90.

⁸³⁸ Lásd például EJEB, Kelly-ügy, para. 90.

⁸³⁹ EJAB, Velásquez-Rodríguez kontra Honduras, merits, 1988. július 29., C sorozat No. 4. Ebben az ügyben Angel Manfredo Velásquez Rodríguez, a hondurasi National Autonomous Egyetem diákjának jogellenes – és a hatóságok által tagadott – fogvatartása és kínzása került az Amerikai közti Bíróság elé.

helyzet elmélete révén még nagyobb szerephez jutott:⁸⁴⁰ az emberi jogi jogsértések megelőzésének, kinyomozásának és megbüntetésének kötelezettségét, valamint a jogsértésekért jóvátétel biztosítását. Mindezek megalapozásában pedig szerepet kapott az Amerikai Egyezmény 1. cikk (1) bekezdése, amely az Egyezményben foglalt jogok tiszteletben tartásának és tiszteletben tartatásának kötelezettségét rögzíti, és – amint azt már említettem – amely az EJEE 1. cikkének párhuzamos rendelkezése.

Az erőszakos eltűnések problémája mindenekelőtt a dél-amerikai államokban, később pedig Törökországban, Oroszországban és Kínában olyan méreteket öltött, hogy univerzális szinten is foglalkozni kellett a kérdéssel.

Mi is az a kényszerített vagy erőszakos eltűnés? A probléma konkrét megragadásához felhasználhatjuk a témában született ENSZ-egyezmény⁸⁴¹ (2. cikk) és az immár több, mint tíz éve (már 1996-ban) hatályban lévő vonatkozó Amerikai Egyezmény (Inter-American Convention on the Forced Disappearance of Persons, ii. cikk)⁸⁴² meghatározását. Eszerint az állam ügynökei, vagy olyan személycsoportok által elkövetett letartóztatást, elrablást vagy a szabadságtól való megfosztás egyéb formáit értjük ez alatt, akik az állam engedélyével, támogatásával vagy tudomásával végezték ezt, és ahol a szabadságtól való megfosztást annak tagadása követi, és nem közölnek az eltűnt személy sorsáról és hollétéről semmit.⁸⁴³ A legutóbbi statisztikák szerint eddig 14 esetben állapította meg az Amerikaközi Bíróság ezen egyezmény valamely cikkének megsértését (valójában hat eltűnés

⁸⁴⁰ Európai vonatkozásban lásd DECAUX, Emmanuel: La problématique des disparitions forcées à la lumière des articles 2 et 3 CEDH. In: CHASSIN, Catherine-Amélie (ed.): *La portée de l'article 3 de la Convention européenne des droits de l'homme*. Bruylant-Bruxelles, 2006, Brüsszel, pp. 157-178., pp. 169-171.

⁸⁴¹ Az ENSZ keretei között az International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, az erőszakos eltűnések elleni védelemről szóló nemzetközi egyezmény született meg, mindazonáltal már a XXI. században. Az 1992-es, hasonló témájú (GA Res. 47/133) közgyűlési határozatot követően mintegy másfél évtizeddel, 2006. december 20-án fogadta el a szöveget a Közgyűlés (GA Res. 61/177.), 2007 februárjában nyílt meg aláírásra az egyezmény, mindazonáltal máig nem sikerült összegyűjteni a hatályba lépéshez szükséges húsz ratifikációt (bár már több, mint nyolcvan aláíró ország van). Hazánk, Európa nagyobbik felével ellentétben nem írta alá, csakúgy, mint Nagy-Britannia, Svájc vagy az Egyesült Királyság. Bővebben lásd MCCRORY, Susan: The International Convention for the Protection of all Persons from Enforced Disappearance. *Human Rights Law Review*, Vol. 7., 2007/3., pp. 545-566. Egyébként az amerikaiaközi rendszer előző fejezetekben már tárgyalt sajátosságai miatt még akár arra is sor kerülhet, hogy az esetleg hatályba lépő univerzális egyezményt értelmezze az Amerikaközi Bíróság, tanácsadó véleményei között.

⁸⁴² Hasonló definíciót tartalmaz továbbá a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma is (7(i). cikk).

⁸⁴³ Az amerikaiaközi definíció említi még a jogorvoslati lehetőségeket és eljárási garanciákat.

esetén).⁸⁴⁴ Ezt a fenti, az egyébként eredetileg az Amerikaközi Bíróság által, mint említettem, már a legelső ügyeitől kezdve képviselt fogalmat vette át az EJEB, amikor a 90-es években először szembesült – Törökország és Oroszország révén – Európában is a jelenséggel.

A *Kurt kontra Törökország ügyben*⁸⁴⁵ a fent már említett *Velásquez-Rodríguez* és *Godínez-Cruz* ügyek mellett a *Caballero-Delgado és Santana kontra Kolumbia* ügyre is utalt az EJEB. Az EJEB az amerikaközihez hasonló logikán alapulva, erőszakos eltűnésnek minősítette azt az esetet,⁸⁴⁶ amikor a sértett Üzeyir Kurtot utoljára katonák és polgárőrök gyűrűjében látták.⁸⁴⁷ (Az állam később azt állította, biztos a PKK ölte meg a férfit.) Ugyanakkor kizárólag az 5. cikk alapján vizsgálta meg az EJEB az esetet, és – vitatható módon – úgy vélte, a kérelmező anyja nem tudta bizonyítani, hogy a fia ténylegesen meg is halt a fogság során. Elismerte ugyanakkor az ezirányú állami tevékenységet – vagyis a letagadott fogvatartásokat követő jogellenes kivégzések bevett gyakorlatát. *Pettiti bíró* különvéleménye szerint még így is túl messzire ment a Bíróság, hiszen nincsen bizonyíték arra, hogy a jogellenes fogvatartás folytatódott.⁸⁴⁸ Ugyanakkor felmerül, hogy a többségi döntésből inkább talán az élethez való jog megsértésének megállapítása hiányzik. Amint arra mind a beavatkozó Amnesty International, mind a kérelmező utalt, már a *Velásquez-Rodríguez* ügy óta az erőszakos eltűnések egyik fontos fogalmi eleme a jogellenes kivégzés, amely sajnos rendkívül nagy százalékban következik be ilyen esetekben. Az EJEB tehát ezen ügyben figyelembe vette az amerikaközi gyakorlatot, ám mégsem eléggé: nem merte megtenni a legnagyobb lépést, a bizonyítási logika megfordítását: hiszen amennyiben elismerjük, hogy jogellenesen és titokban tartanak fogva valakit,⁸⁴⁹ következetlen dolog az áldozat családjától követelni azt, hogy bizonyítsa be, az eltűnt személy valószínűleg már meg is halt...

⁸⁴⁴ Lásd Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights 2008, p. 75., <http://www.corteidh.or.cr/docs/informes/eng2008.pdf> (2009.05.07.)

⁸⁴⁵ EJEB, Kurt kontra Törökország, 1998. május 25.

⁸⁴⁶ Lásd RIZA: "Right to life" (art. 2 of ECHR), p. 64.

⁸⁴⁷ EJEB, Kurt kontra Törökország, 1998. május 25., para. 53.

⁸⁴⁸ Lásd továbbá DECAUX: La problématique des disparitions forcées à la lumière des articles 2 et 3 CEDH, p. 164.

⁸⁴⁹ EJEB, Kurt-ügy, 1998. május 25., para. 129.

Ugyanez⁸⁵⁰ az amerikai közti esetjog elevenedik fel az *Ertak kontra Törökország ügyben*.⁸⁵¹ Itt azonban már megállapította az EJEB a 2. cikk megsértését is: mind közvetlen, mind eljárási tekintetben. Ami a közvetlen jogsértést illeti, az EJEB számára lényeges különbség az előző (*Kurt-*) és ezen eset között az volt, hogy itt valaki – akinek állításait egyébként más személyek kétségbe vonták – látta az áldozatot, Mehmet Ertakot (megkínzását követően) holtan.⁸⁵² A *Kurt-ügygel* ellentétben itt az eljárási aspektust is vizsgálva arra jutottak, hogy annak megsértésére is sor került⁸⁵³ (amint fent említettem, ez is fogalom eleme az amerikai közti erőszakos eltűnésnek).

Hasonló problematikával foglalkozott a *Timurtaş kontra Törökország ügy*, ahol egy másik fiát már elvesztett apával névtelen telefonáló közölte, hogy látta, amint katonák és rendőrök elviszik a fiát, Abdulhavapot. Később egy ideig még hallott a mozgásáról, azaz hogy merre cipelték a katonák, de a fogvatartását el nem ismerték (mint mindig, most is azt állították, hogy bizonyára csatlakozott a PKK-hoz), és később már hír sem jött felőle.⁸⁵⁴ Ahogy arra a beavatkozó CEJIL (Center for Justice and International Law) is – már a legfrissebb ügyeket is belevéve⁸⁵⁵ – utalt,⁸⁵⁶ az amerikai közti gyakorlatban kétféleképpen bizonyítható az erőszakos eltűnés következtében bekövetkezett halál: egyrészt ha a vizsgált ügy tényei beleillenek egy létező eltűnési hullámba.⁸⁵⁷ A másik bizonyítási mód az egyéni út, amikor pusztán annak az egy esetben a körülményeit vizsgálják. Amennyiben sikerül megalapozni azt a feltevést, hogy az áldozat sorsa felett az állam rendelkezik, az idő múlása ahhoz a következtetéshez vezet, hogy az illető meghalt.

Álláspontom szerint a *Kurt-ügy* kifejezetten az első kategóriába illett (volna), míg az *Ertak-ügy* valóban – a szisztematikus jogsértéseket nem tagadva – egyéni

⁸⁵⁰ EJAB, Velásquez-Rodríguez és Godínez Cruz kontra Honduras, Caballero-Delgado és Santana kontra Kolumbia.

⁸⁵¹ EJEB, Ertak-ügy, para. 106.

⁸⁵² EJEB, Ertak-ügy, para. 131.

⁸⁵³ EJEB, Ertak-ügy, paras. 133., 135.

⁸⁵⁴ EJEB, Timurtaş-ügy, paras. 15-22.

⁸⁵⁵ A fent említetteken kívül a Blake kontra Guatemala és a Fairén Garbí és Solís Corrales kontra Honduras ügyeket.

⁸⁵⁶ EJEB, Ertak-ügy, para. 80.

⁸⁵⁷ Megjegyzem, ez a bizonyítási mód már alapjában véve kimeríti a fent említett ENSZ-egyezmény emberiség elleni büntett-fogalmát.

úton nyert bizonyítást, csakúgy, mint a *Timurtaş-ügy*. Az EJEB itt azzal érvelt,⁸⁵⁸ hogy jelentős különbségnek érzi, hogy míg a *Kurt-ügyben* csak négy és fél, addig a *Timurtaş-ügyben* már hat és fél év telt el az eltűnés óta... Ugyanakkor – az egyéni bizonyítás ellenére – itt is megjelenik a szisztematikus jogsértések ténye, az EJEB szerint 1993-ban Törökország dél-keleti régiójában el nem ismert fogságban lenni „életveszélyes” volt.⁸⁵⁹ Csakúgy, mint az *Ertak-ügyben*, itt is megállapította a 2. cikk eljárási oldalának sérelmét, de a közvetlen jogsértés megállapításához is rendkívül fontosnak értékelte továbbá az EJEB, hogy a fiát kereső apát megfélemlítették (valószínűleg a hatóságok): ne keresse tovább a fiát.⁸⁶⁰ E valóban fontos tény mintha ugyanakkor még külön feltételként fűződne az erőszakos eltűnés (és ennek kapcsán az élethez való jog közvetlen megsértése) megállapításának fent elemzett kritériumaihoz... Amely nem feltétlenül szerencsés fordulat ezekben az egyébként is rendkívül érzékeny ügyekben.

A *Çiçek kontra Törökország ügyben*⁸⁶¹ alapvetően a *Timurtaş-ügy* érvelésére alapozottan állapították meg mindkét tekintetben az élethez való jog megsértését a kérelmező két fia sérelmére, akiket négy másik falubelivel együtt hurcoltak el török katonák. A testvérpárt elkülönítették a többiektől, mondván, előbb őket engedik el, aztán a többi négyet, mikor azonban ezek négyen hazaértek, megdöbbenve látták, hogy a Çiçek-testvérek nincsenek otthon.⁸⁶² Ebből, valamint abból a tényből kiindulva, hogy ezen időszakban a dél-kelet-törökországi biztonsági erők tagjait a – kurdok ellen elkövetett – erőszakos cselekményekért nem vonták felelősségre,⁸⁶³ az EJEB megállapította – mindkét tekintetben – a 2. cikk megsértését. Ebben az ügyben ugyanakkor *Maruste bíró* különvéleményében – éppen az amerikaiaközi gyakorlatra hivatkozva – kifejtette, hogy a 2. cikk megsértését szerencsésebb lett volna ezen ügyben nem a Çiçek-testvérek halálával indokolni, hiszen még az is lehet, hogy élnek, hanem egész egyszerűen az „eltűnésükkel”, amiről így is az államnak kell számot adnia. Ő tehát szívesen venné, ha gyakorlatilag a 2. cikk

⁸⁵⁸ EJEB, *Timurtaş-ügy*, para. 85.

⁸⁵⁹ EJEB, *Timurtaş-ügy*, para. 85.

⁸⁶⁰ EJEB, *Timurtaş-ügy*, para. 84.

⁸⁶¹ EJEB, *Çiçek-ügy*

⁸⁶² EJEB, *Çiçek-ügy*, paras. 10-14.

⁸⁶³ EJEB, *Çiçek-ügy*, para. 146.

kapcsán a közvetlen jogsértés és az eljárási (nyomozási) jogsértés mellett – részben amerikai mintára – még az eltűnés kategória is megjelenne az európai gyakorlatban.

Ugyanakkor az erőszakos eltűnések kapcsán is hiányolom az amerikaiaközi gyakorlatra történő utalást az egyéb tekintetben európai mérföldkőnek számító *Ciprus kontra Törökország* (2001) ügyben. Hiszen jól látható, hogy a strasbourgi bírák addigra már kiválóan ismerték san joséi kollégáik igencsak jelentős, erőszakos eltűnésekkel foglalkozó gyakorlatát (ráadásul Ciprus a Bizottság előtt hivatkozott is arra⁸⁶⁴). A hivatkozást annak sem kellett volna megakadályoznia, hogy – amint azt az előző alfejezetben bemutattam – egyéb tekintetben Amerikának is példát adó jogfejlesztést hajtott végre (ld. folytatólagos helyzet elmélete). Itt ugyanis többek között arról is szó volt, hogy húsz évvel a fegyveres konfliktust követően számos görög ciprióta sorsáról még mindig nem tudni, olyan személyekéről, akiket legutóbb a török hadsereg fogságában láttak.⁸⁶⁵ Amint azt fent már kifejtettem, mivel feltételezhető, hogy halálukat lelték vagy közvetlenül török katonák, vagy azáltal, hogy átadták őket paramilitáris – kivégző – alakulatoknak, eltűnésük esetén körülbelül húsz évvel ezelőtti halálukból lehet kiindulni. Mivel azonban az 1976 és környéki eseményekkor Törökország még nem volt részese az európai emberi jogi rendszernek (tehát a gyilkosságokért közvetlenül felelősségre nem vonható), a folytatólagos helyzet elméletének segítségével a nyomozási hiányosság miatt állapította meg az EJEB az EJEE 2. cikkének megsértését.⁸⁶⁶

A rendkívül aktuális (2009. áprilisi) *Šilih kontra Szlovénia ítéletben*⁸⁶⁷ hosszasan elemzi az Amerikaiaközi Bíróság ítélkezési gyakorlatát a nagykamara. A már sokszor emlegetett *Velásquez-Rodríguez* és *Godínez-Cruz ügyek* mellett megjelenik a *Serrano-Cruz-nővérek ügye* is,⁸⁶⁸ mint ahol ilyen erőszakos eltűnésekről volt szó. Ez utóbbi ügyet a folytatólagos nyomozási kötelezettség

⁸⁶⁴ EJEBiz, Ciprus kontra Törökország, 1999. június 4., No. 25781/94., para. 160.

⁸⁶⁵ EJEB, Ciprus kontra Törökország, 2001. május 10., No. 25781/94., para. 20.

⁸⁶⁶ Hiányolom ugyanakkor a folytatólagos helyzet elmélet kapcsán is az amerikaiaközi gyakorlat említését, hiszen a 2. cikk kapcsán felhasználja annak eredményeit: említhette volna például a már emlegetett a Blake-ügyet (de lásd továbbá "The Last Temptation of Christ" (Olmedo-Bustos és társai) kontra Chile, merits, rep., costs, 2001. február 5. C sorozat No. 73., Genie-Lacayo kontra Nicaragua. interpr, rep., costs kérelem, 1997. szeptember 13-i végzés, C sorozat No. 45., El Amparo kontra Venezuela, interpr, rep., costs, 1997. április 16-i végzés C sorozat No. 46., Cançado Trindade kv.).

⁸⁶⁷ EJEB, Šilih kontra Szlovénia, 2009. április 9., No. 71463/01.

⁸⁶⁸ EJAB, Serrano-Cruz Sisters kontra El Salvador, prel.

megalapozására is felhasználja az EJEB, hiszen a két kislány – fegyveres konfliktus során történt – eltűnésekor⁸⁶⁹ El Salvador még nem fogadta el az Amerikaközi Bíróság joghatóságát. Az erőszakos eltűnések kérdése mellett tehát a folytatólagos helyzet elméletét is megvizsgálta az amerikai gyakorlatból az EJEB ebben az ügyben, elemezte a folytatólagos helyzet elmélete legkifinomultabb amerikai példájának tekinthető *Moiwana falu ügyet* is.⁸⁷⁰ A folytatólagos helyzet elméletének a jelen ügyre való alkalmazását⁸⁷¹ ismét alátámasztja amerikai hivatkozással is,⁸⁷² mielőtt megállapítja, hogy – eljárási tekintetben – Szlovénia megsértette a 2. cikket, amikor nem derítette fel – mindmáig – pontosan a kérelmezők húsz esztendő fia, Gregor Šilih halálának körülményeit (pontosabban a felelősséget nem tisztázta), aki még 1993-ban allergiás tünetekkel orvoshoz ment, akitől azonban olyan gyógyszert kapott, amelyre valószínűleg szintén allergiás volt – a szervezete összeomlott, előbb kómába esett, majd nemsokára meghalt.⁸⁷³

Ami tehát az amerikai ítéletek európai megjelenését illeti az élethez való jog kapcsán, mindenféleképpen megállapíthatjuk, hogy bár nem éri el az ellenkező irányú idézések gyakoriságát, mégis jelentősnek mondható. Az erőszakos eltűnések, a folytatólagos helyzet és a nyomozási kötelezettség kapcsán megjelenő gócpontok álláspontom szerint kijelölik azt a főbb irányvonalat, ahol az EJEB a jövőben is a leginkább figyel majd az amerikai fejlődésre. Ugyanakkor ez a fejezet kiváló példaként szolgál arra is, hogy az általam vizsgált két bíróság kölcsönhatásában már régóta nem szigorúan egyirányú folyamatokról beszélhetünk, akár még egy-egy részterület kapcsán sem. Hiszen akár a folytatólagos helyzet elméletet nézzük, akár például a nyomozási kötelezettséget, mint az élethez való jog autonóm megsértési lehetőségét, mindkét bíróság átvett a másiktól, és – ügyei adta lehetőségeihez képest – jogfejlesztést is végrehajtott, amely aztán ismét megjelent a másik bíróságnál.

⁸⁶⁹ Az *Operación Limpieza* elől menekülő család két gyermekét a salvadori katonák vitték el, miután – három napi étlen-szomjan bujkálás után – az apa és a báty vízért menve magukra hagyta őket, és ők elkezdtek sírni. Így találták meg őket. (Egyik nővérük – csecsemőjével kicsit távolabb elbújva – hallotta a történetet.)

⁸⁷⁰ EJEB, Šilih kontra Szlovénia, 2009. április 9., paras. 114-118.

⁸⁷¹ Szlovénia csak 1994-ben ismerte el az EJEB joghatóságát azonban az érintett belső eljárások ezután kezdődtek. Lásd EJEB, Šilih kontra Szlovénia, 2009. április 9., No. 71463/01., paras. 164-165.

⁸⁷² EJEB, Šilih-ügy, para. 160.

⁸⁷³ EJEB, Šilih-ügy, paras. 10-12.

Különösen az élethez való jog kapcsán, amelyet nyugodtan nevezhetünk univerzális emberi értéknek,⁸⁷⁴ igen hasznosnak tartom ezt az interakciós folyamatot, sőt, adott esetben (lásd például a *Kurt-eset* kritikáját) még gyorsítanék, mélyítenék is rajta. A legutóbbi (*Šilih-*) ítélet okot ad némi optimizmusra, hogy a jövőben talán még gyakoribbá válnak a hasznos, az emberi jogok védelmét erősítő fejlesztések.

⁸⁷⁴ Lásd továbbá GARLAND, Ross: The International Court of Justice and human rights in the 1990s – linking peace and justice through the right to life. In: SIENHO Yee – WANG Tieya (eds.): *International Law in the Post-Cold War World, Essays in memory of Li Haopei*. Routledge, London, New York, 2001, pp. 398-408.

III.2. Kölcsönhatás az egyéb emberi jogok területén

Az értekezés érthető terjedelmi korlátaira tekintettel az elkövetkezőkben csak röviden és vázlatosan tekintem át, hogy az élethez való jog mellett, egyéb anyagi jogok tekintetében milyen kölcsönhatás látható az Emberi Jogok Európai és Amerikaközi Bíróságának gyakorlatában. Szó lesz mindenekelőtt a kínzás tilalmáról és a személyes szabadsághoz való jogról, a véleménynyilvánítás szabadságáról és a tulajdon védelméről, valamint az eljárási garanciákról, de említésre kerül például a diszkrimináció tilalma és a magánélethez való jog is. E fejezetben látható lesz, hogy természetesen az EJE *expressis verbis* nagyobb hatással rendelkezett az Amerikaközi Bíróságra, mint fordítva: a hivatkozások rendkívül nagy számban vannak jelen az amerikaközi ítéletekben (és nem csak százalékos arányban), míg Európában korántsem hasonló rendszerességgel vagy indokoltsággal bukkannak fel. Míg San Joséban egész pontosan az ítéletek felében, 97 esetben történik utalás az EJE gyakorlatának valamely szegmensére, addig Európában az amerikaközi rendszerre történő utalások száma a félszázat sem éri el.⁸⁷⁵ A kérdés azonban jelentőségét ezáltal sem veszíti el: a két bíróság egymásra hatásának e kézzel fogható bizonyítékait megvizsgálva ugyanis világos tendenciákat fedezhetünk fel, valamint a két ítélkezési gyakorlat ismeretében javaslatot tehetünk, hol lenne még érdemes figyelmet fordítani a másik fórum vívmányaira.

⁸⁷⁵ Az EJE Biz határozatok hivatkozásait is beleszámolva lépi át éppen az 50-et (51). (2009. májusi adat)

III.2.1. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának hatása az Amerikaközi Bíróságra az élethez való jogtól eltérő egyéb jogok tekintetében

III.2.1.1. A kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalma

Az Emberi Jogok Európai és Amerikai Egyezménye a 3., illetőleg az 5. cikkben, közvetlenül az élethez való jogot követően tárgyalja a kínzás – ma már *ius cogens*⁸⁷⁶ – tilalmát.⁸⁷⁷ Míg az európai változat szűkszavúan csak annyit mond: „senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni”, addig az Amerikai Egyezmény ettől lényegesen több konkrétumot sűrít be az „emberséges bánásmódhoz való jog” címet viselő 5. cikkébe:

- „1. Mindenkinnek joga van ahhoz, hogy tiszteletben tartsák fizikai, szellemi és erkölcsi integritását.
2. Senkit sem szabad kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni. Minden, szabadságától megfosztott személlyel az ember veleszületett méltóságát tisztelve kell bánni.
3. A büntetést a bűnelkövetőkön kívül másra nem lehet kiterjeszteni.
4. A kivételes körülményektől eltekintve a vád alá helyezett személyeket az elítéltektől elkülönítve kell elhelyezni, és eltérő elbánásban kell részesíteni, megfelelően el nem ítélt státuszuknak.
5. A büntetőeljárás alatt álló kiskorúakat el kell különíteni a felnőttektől, és a lehető leghamarabb különleges bíróság elé kell őket állítani, annak érdekében, hogy kiskorú státuszuknak megfelelően bánjanak velük.

⁸⁷⁶ Lásd még CLAPHAM, Andrew: The *jus cogens* Prohibition of Torture and the Importance of Sovereign State Immunity. In: KOHEN (ed.): *Promoting Justice, Human Rights and Conflict Resolution Through International Law*, pp. 151-169.

⁸⁷⁷ Valamint nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy mindkét kontinensen külön egyezmény is foglalkozik a kínzás, embertelen, megalázó bánásmód kérdésével.

6. *A szabadságvesztéssel járó büntetések lényeges célja a fogvatartottak megjavítása és társadalomba történő visszavezetése kell legyen.*⁸⁷⁸

Természetesen szembetűnő az is, hogy az amerikai változat egyes rendelkezései kifejezetten tükrözik a korai európai gyakorlat egy-egy szegmensét⁸⁷⁹ (lásd például a fiatakorúakkal foglalkozó korai brit ügyeket⁸⁸⁰), hiszen a szűkszavú európai szövegváltozat rendkívül széleskörű értelmezési lehetőségeket biztosított az EJEB (illetőleg az EJBiz) számára, amelyet az ki is használt.⁸⁸¹ Habár mennyiségi szempontból nem,⁸⁸² minőségi szempontból valóban élt az EJEB a kínálkozó lehetőségekkel, és olyan korszakalkotó ítéleteket hozott, mint a *Selmouni kontra Franciaország*⁸⁸³ vagy a *Soering kontra Egyesült Királyság*.⁸⁸⁴

Az Amerikaközi Bíróság a kínzás tilalma tekintetében⁸⁸⁵ legelőször az értekezésben már egyéb tekintetben is érintett *Loayza-Tamayo ügyben* hivatkozott a vonatkozó európai gyakorlatra. A terrorizmussal (Fényes Ösvény-tagsággal) vádolt perui egyetemi professzorasszonyt jogellenes fogvatartása alatt kínzásnak, embertelen és megalázó bánásmódnak vetették alá a DINCOTE, a Nemzeti Antiterrorizmus Hivatal tagjai.⁸⁸⁶ *Incommunicado*, azaz úgy tartották fogva, hogy a külvilágból senkivel nem beszélhetett, ügyvédet nem hívhatott, családját nem értesíthette. A DINCOTE hivatalában tartották az első tíz napban, itt megkínózták,

⁸⁷⁸ A szerző saját fordítása.

⁸⁷⁹ Lásd AN-NA'IM, Abdullahi Ahmed: Toward a Cross-Cultural Approach to Defining International Standards of Human Rights: The Meaning of Cruel, Inhuman, or Degrading Treatment or Punishment. In: AN-NA'IM, Abdullahi Ahmed (ed.): *Human Rights in Cross-Cultural Perspectives, A Quest for Consensus*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1992., pp. 19-43.

⁸⁸⁰ Lásd például EJBiz, Görögország kontra Egyesült Királyság, 1958. szeptember 26., No. 176/56.

⁸⁸¹ Az amerikai szövegváltozat emellett nyilvánvalóan az Amerikai Egyesült Államok máig hatályos jogrendjét is támadta. Lásd továbbá AKANDJI-KOMBÉ, Jean-François: L'obligation positive d'enquête sur le terrain de l'article 3 CEDH. In: CHASSIN (ed.): *La portée de l'article 3 de la Convention européenne des droits de l'homme*. pp. 123-140.; CASSESE, Antonio: *Inhuman States; Imprisonment, Detention and Torture in Europe Today*. Polity Press, Cambridge USA, 1996., pp. 45-91.

⁸⁸² Az elmúlt tíz évben 535 kínzással kapcsolatos jogsértést állapított meg az EJEB, ez körülbelül az összesetek 6-7 százaléka. Az Amerikaközi Bírósággal ez 66 esetben történt meg, amely viszont az ügyek körülbelül harmadát teszi ki. Statisztikák forrása: „The European Court of Human Rights, Some Facts and Figures 1998-2008”, http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/3F2BBA18-AC1F-496A-A23B-4F460191671C/0/Tableau_de_violations_2008_ENG.pdf (pp. 12-13.) és Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights 2008, p.75., <http://www.corteidh.or.cr/docs/informes/eng2008.pdf> (p. 75.) (2009.05.10.)

⁸⁸³ EJEB, *Selmouni kontra Franciaország*, 1999. július 28., No. 25803/94.

⁸⁸⁴ EJEB, *Soering kontra Egyesült Királyság*, 1989. július 7.

⁸⁸⁵ A vonatkozó amerikai gyakorlatról bővebben lásd BURGORGUE-LARSEN, Laurence: La prohibition de la torture et ses équivalents dans le système interméricain des droits de l'homme. In: CHASSIN (ed.): *La portée de l'article 3 de la Convention européenne des droits de l'homme*. pp. 23-46.

⁸⁸⁶ EJAB, *Loayza Tamayo kontra Peru*, merits, para. 3.a., b.

miután ez nem használt, azzal fenyegették, hogy éjszaka megfojtják a tengerben és megerőszakolják, de így sem volt hajlandó beismerni azt, amit követeltek tőle: vagyis hogy a Perui Kommunista Párt és a Fényes Ösvény tagja. Ügye kapcsán az Amerikaközi Bíróság az EJEB *Írország kontra Egyesült Királyság ügyére*⁸⁸⁷ hivatkozott, miszerint a fizikai sérülések hiányában is embertelen bánásmódnak minősül a pszichológiai és erkölcsi szenvedés, ha a kikérdezés során pszichikai nyomást gyakorolnak az illetőre. Megalázó bánásmódnak minősül pedig az áldozat fizikai és erkölcsi ellenállása leküzdése érdekében előidézett félelem, rettegés vagy alsóbbrendűségi érzés.⁸⁸⁸ Európához hasonlóan a *Loayza-Tamayo-ügyben* is úgy vélték, hogy mindezt pedig még csak fokozza azon személy sérülékenysége, akit jogellenesen tartanak fogva; ezt a *Ribitsch kontra Ausztria ügygel*⁸⁸⁹ támasztották alá.

A korábban már szintén említett, utcagyerekek elrablásával, megkínzásával és megölésével foglalkozó *Street Children-ügyben* a tekintetben utaltak például a *Campbell és Cosans ügyben*⁸⁹⁰ megfogalmazott európai gyakorlatra, hogy önmagában jogsértés lehet pusztán az EJEE 3. cikke által tiltott magatartással való fenyegetés is – amennyiben ez valós. Azaz: adott esetben embertelen bánásmódnak minősülhet az, ha valakit kínzással fenyegetnek.⁸⁹¹ Előkerült továbbá az az európai vélelmezési gyakorlat is,⁸⁹² miszerint az állam felelős a bántalmazásért az olyan személyek tekintetében, akik az állam ügynökeinek fogságában voltak, kivéve, ha az állam bizonyítani tudja, hogy a bántalmazás nem ügynökeinek magatartásából származik.⁸⁹³ Egyébiránt az Amerikaközi Bíróság idézte az EJEB *Kurt kontra Törökország ügyben* hozott ítéletét, amelyben az eset körülményei, a bántalmazás mértéke és az eltűnéssel⁸⁹⁴ kapcsolatos hivatalos információk hiánya alapján

⁸⁸⁷ EJEB, Írország kontra Egyesült Királyság, 1978. január 18.

⁸⁸⁸ EJAB, Loayza Tamayo kontra Peru, merits, para. 57. A definíciók kapcsán lásd továbbá GRÁD, András: *A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve*. Strasbourg Bt., Budapest, 2005., p. 109.

⁸⁸⁹ EJEB, Ribitsch kontra Ausztria, 1995. december 4., No. 18896/91.

⁸⁹⁰ EJEB, Campbell és Cosans kontra Egyesült Királyság, 1982. február 25., No. 7511/76 ; 7743/76. A skót iskolai verések (elméleti lehetőségéről) szóló ügyben végül nem ítélték meg az EJEE 3. cikk megsértését.

⁸⁹¹ EJAB, "Street Children" (Villagrán-Morales és társai) kontra Guatemala, merits, para. 165.

⁸⁹² Hivatkozik például az EJEB fentebb említett Aksoy- és Ribitsch- , valamint Tomasi kontra Franciaország (1992. augusztus 27., No. 12850/87.) ügyeire is.

⁸⁹³ EJAB, "Street Children" (Villagrán-Morales és társai) kontra Guatemala, merits, para. 170.

⁸⁹⁴ Az erőszakos eltűnésekről a 3. cikk tekintetében lásd még DECAUX: *La problématique des disparitions forcées à la lumière des articles 2 et 3 CEDH*, pp. 157-178.

megállapították, hogy a közvetlen áldozat édesanyja is az EJEE 3. cikk áldozatának tekintendő. Erre hivatkozva (az Amerikai Egyezmény 5. cikke tekintetében) ugyanezt állapította meg az Amerikaközi Bíróság is, azaz az utcagyerekek édesanyjai is áldozatnak minősültek.⁸⁹⁵ Ugyanez visszatért a *Bámaca-Velásquez kontra Guatemala ügyben*⁸⁹⁶ is, ahol az egyébként a (hatékony) interakciót rendkívül pártoló Cançado Trindade bíró fölöslegesnek nevezte az ezirányú európai hivatkozást, amely – mint írta – nem eléggé inspiráló.⁸⁹⁷

A *Cantoral-Benavides ügyben*⁸⁹⁸ a hazaárulás és terrorizmus vádjának súlyával próbált védekezni Peru, ezzel kívánta indokolni a gyanúsított kínzását. Ám ezt az Amerikaközi Bíróság elutasította az EJEB gyakorlatára (*Írország kontra Egyesült Királyság, Selmouni kontra Franciaország, Labita kontra Olaszország*,⁸⁹⁹ *Tomasi kontra Franciaország* és *Chahal kontra Egyesült Királyság*⁹⁰⁰) hivatkozással, hiszen ott megállapították, hogy a kínzás, embertelen, megalázó bánásmód tilalmának szabálya alól nincs kivétel, még olyan közveszély esetén sem, mint például a terrorista akciók vagy a nagymérvű szervezett bűnözés, amely a nemzet életét veszélyezteti.⁹⁰¹ A kínzás abszolút tilalmát erősítette meg Cançado Trindade bíró is a *Maritza Urrutia kontra Guatemala ügyhöz*⁹⁰² fűzött különvéleményében. A *Cantoral-Benavides ügyben* utaltak továbbá arra is, hogy az EJEB szerint⁹⁰³ a kínzás egyik fő eleme az, hogy meghatározott cél, például információ szerzése vagy büntetés érdekében okoznak fizikai vagy lelki fájdalmat vagy szenvedést.⁹⁰⁴ A *Selmouni-ítéletre* hivatkozva arra is utalnak, hogy az EJEB is úgy gondolja, elképzelhető, hogy a jövőben magasabb fokozatúnak, azaz kínzásnak kell minősíteni olyan jogsértéseket, amelyeket eddig csak embertelen vagy megalázó bánásmódnak minősítettek, éppen az emberi jogok és szabadságok

⁸⁹⁵ EJAB, "Street Children" (Villagrán-Morales és társai) kontra Guatemala, merits, paras. 176-177.

⁸⁹⁶ EJAB, Bámaca-Velásquez kontra Guatemala, merits, para. 162.

⁸⁹⁷ EJAB, Bámaca-Velásquez kontra Guatemala, merits, Cançado Trindade kv., para. 33.

⁸⁹⁸ EJAB, Cantoral-Benavides kontra Peru, merits, 2000. augusztus 18. C sorozat No. 69.

⁸⁹⁹ EJEB, Labita kontra Olaszország, 2000. április 6., No. 26772/95.

⁹⁰⁰ EJEB, Chahal kontra Egyesült Királyság, 1996. november 15., No. 22414/93.

⁹⁰¹ EJAB, Cantoral-Benavides kontra Peru, merits, para. 95.

⁹⁰² EJAB, Maritza Urrutia kontra Guatemala, merits, rep., costs, Cançado Trindade bíró kv., para. 4.

⁹⁰³ Az EJEB Mahmut Kaya-ügyére hivatkoznak.

⁹⁰⁴ EJAB, Cantoral-Benavides kontra Peru, merits, para. 97.

magasabb szintű védelme érdekében.⁹⁰⁵ Ezenfelül kitér a fent, a *Street Children-ügy* kapcsán már emlegetett gyakorlatra is, miszerint akár – bizonyos esetben – már pusztá fenyegetéssel is megvalósítható az EJEE 3. cikk (és így az EJAE 5. cikk) sérelme.⁹⁰⁶ Ugyanerre utalt az Amerikaközi Bíróság a *19 kereskedő kontra Kolumbia ügyben*⁹⁰⁷ is.

A különböző halálraítéltekkel foglalkozó *Hilaire, Constantine és Benjamin kontra Trinidad és Tobago ügyben* utaltak az EJEB kiadási-kiutasítási ügyekkel kapcsolatban kialakított, rendkívül figyelemreméltó gyakorlatára, mindenekelőtt a *Soering-ügyre*.⁹⁰⁸ Ebben az ún. „death row phenomenon”, azaz a siralomház-jelenségről állapította meg az EJEB, hogy kínzásnak, embertelen és megalázó bánásmódnak minősül. Ennek jellemzője, hogy hosszabb ideig kell börtönben ülnie az adott személynek, kivégzésére várva, amelyről nincsenek biztos információi, mikor következik be: két hét vagy két év múlva. Ezalatt félelemben él, valamint egyéb körülmények is felmerülhetnek: például a bírák nem vették figyelembe az elítélt korát, vagy aránytalanság áll fenn a bűncselekmény és a büntetés között. Többek között ezen elv alapján (valamint például a börtönviszonyokra alapozva) állapította meg az Amerikaközi Bíróság az EJAE 5. cikkének megsértését. Amint azonban Cançado Trindade arra felhívja a figyelmet, az Amerikaközi Bíróság az EJEB-gyakorlatnál még messzebbre is ment, kimondva, hogy a kötelező halálos ítélet (vagyis amikor a büntető törvénykönyv egy bizonyos bűncselekmény esetén nem ad más büntetési lehetőséget, és kegyelemre sincs mód) már önmagában kínzást, embertelen és megalázó bánásmódot jelent.⁹⁰⁹ Szintén a fenti európai gyakorlatra hivatkozott a *Raxcacó-Reyes-ítélet* is.⁹¹⁰

A *Bulacio kontra Argentína ügyben*⁹¹¹ az alapján találta vétkesnek Argentínát az Amerikaközi Bíróság, hogy Walter David Bulacio jó egészségnek örvendett,

⁹⁰⁵ EJAB, Cantoral-Benavides kontra Peru, merits, para. 99.

⁹⁰⁶ EJAB, Cantoral-Benavides kontra Peru, merits, para. 102.

⁹⁰⁷ EJAB, 19 kereskedő kontra Kolumbia, merits, rep., costs, para. 149.

⁹⁰⁸ EJAB, Hilaire, Constantine és Benjamin és társai kontra Trinidad és Tobago, merits, rep., costs, para. 167. Lásd még DOEHRING, Karl: Internationales Recht und Völkerrecht, Vertragskollisionen – Der Soering-Fall. In: IPSEN, Jörn – SCHMIDT-JORTZIG, Edzard (eds.): *Recht – Staat – Gemeinwohl, Festschrift für Dietrich Rauschning*. Carl Heymanns Verlag, Köln, Berlin, Bonn, München, 2001, pp. 419-426.

⁹⁰⁹ EJAB, Hilaire, Constantine és Benjamin et al. kontra Trinidad és Tobago, merits, rep., costs, Cançado Trindade kv., para. 29.

⁹¹⁰ EJAB, Raxcacó-Reyes kontra Guatemala, merits, rep., costs, para. 97.

⁹¹¹ EJAB, Bulacio kontra Argentína, merits, rep., costs, 2003. szeptember 18. C sorozat No. 100.

mikor elfogták, és ezután meghalt, az állam pedig nem tudott meggyőző magyarázattal és bizonyítékokkal szolgálni arra, hogy ez hogyan történhetett. Az állam felelősséggel tartozik azért, hogy biztosítsa az őrizetében található személyek jogait és információkkal szolgáljon a velük történetekről. Az érvelés alátámasztására az e tekintetben már hivatkozott *Selmouni*-, *Ribitsch*-, *Tomasi*- és *Aksoy-ítéletek* mellett utalnak a *Salman kontra Törökország*⁹¹² és a *Timurtaş kontra Törökország ügyekre*.⁹¹³

A *Gómez-Paguiyauri fivérek kontra Peru ügyben*⁹¹⁴ arra emlékeztetett az Amerikaközi Bíróság, hogy már az EJEB is kifejtette: annak megítélése során, hogy a cselekmény kínzásnak, embertelen vagy megalázó bánásmódnak minősül-e, meg kell vizsgálni az eset minden körülményét, mint például a bánásmód tartamát, fizikai és lelki hatásait, és egyes esetekben többek között az áldozat nemét, korát és egészségi állapotát.⁹¹⁵

A „*Juvenile Reeducation Institute*” kontra *Paraguay ügyben* arra a – például a *Kudla kontra Lengyelország ügyben*⁹¹⁶ is megfogalmazott – európai dogmára hivatkozott az Amerikaközi Bíróság, miszerint az állam köteles biztosítani, hogy azon feltételek, amelyek között valamely személyt fogva tartanak, megfelelnek az emberi méltóság követelményeinek, és hogy az intézkedés végrehajtása nem okoz neki a fogvatartással egyébként is együttjáró szenvedésnél többet, továbbá hogy egészsége megfelelően biztosított, például megfelelő orvosi ellátásban részesül.⁹¹⁷ Ugyanezt megismételték a *Tibi kontra Ecuador ügyben*,⁹¹⁸ ahol Cançado Trindade bíró különvéleményében még azt is hozzátette, hogy az EJEB (*Soering*-, *Selmouni*- és *Kalashnikov kontra Oroszország ügyek*⁹¹⁹) szerint a kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalma a demokratikus társadalom egyik alapvető értéke.⁹²⁰

⁹¹² EJEB, *Salman kontra Törökország*, 2000. június 27., No. 21986/93.

⁹¹³ EJAB, *Bulacio kontra Argentína*, merits, rep., costs, 125-127.

⁹¹⁴ EJAB, *Gómez-Paguiyauri Brothers kontra Peru*, merits, rep., costs, para. 113.

⁹¹⁵ Az EJEB Írország kontra Egyesült Királyság ügyét idézi.

⁹¹⁶ EJEB, *Kudla kontra Lengyelország*, 1998. április 20., No. 30210/96.

⁹¹⁷ EJAB, „*Juvenile Reeducation Institute*” kontra *Paraguay*, prel., merits, rep., costs, 2004. szeptember 2. C sorozat No. 112., para. 159.

⁹¹⁸ EJAB, *Tibi kontra Ecuador*, prel., merits, rep., costs, 2004. szeptember 7. C sorozat No. 114., para. 155.

⁹¹⁹ EJEB, *Kalashnikov kontra Oroszország*, 2002. július 15., No. 47095/99.

⁹²⁰ EJAB, *Tibi kontra Ecuador*, prel., merits, rep., costs, Cançado Trindade kv., paras. 27-29.

Szintén a fenti axióma jelent meg ismét a *De la Cruz-Flores kontra Peru* ügyben,⁹²¹ a *López-Álvarez kontra Honduras* ügyben⁹²² és legutóbb az *Yvon Neptune-ügyben*.⁹²³

A Man-szigeti testi fenyegetés tilalmát kimondó, Európában méltán elhíresült európai *Tyrer kontra Egyesült Királyság ítéletre*⁹²⁴ hivatkoznak a *Caesar kontra Trinidad és Tobago* ügyben.⁹²⁵

Az *Ituango-mészárlások ügyében*⁹²⁶ azt is megemlézték, hogy Európa szerint az is embertelen bánásmódnak számít, ha valakinek a szeme előtt égetik porrá az otthonát és minden ingóságát, és e tekintetben utaltak a *Bilgin kontra Törökország*⁹²⁷ és a *Selçuk kontra Törökország ítéletekre*,⁹²⁸ ahol mindez, természetesen, mint az *Ituango-ügyben* is, azzal társult, hogy az áldozatoknak el kellett hagyniuk a lakhelyüket.

A már említett *Kalashnikov-ítélet* felbukkan a *Montero-Aranguren ügyben* is, amelyben az Amerikaközi Bíróság azt az európai ítélkezési gyakorlatot veszi át, miszerint egy börtönben személyenként 2 négyzetméternyi hely nem elegendő, és már önmagában az EJEE 3. cikk (EJAE 5. cikk) megsértését vonja maga után.⁹²⁹ Hivatkozik továbbá az *Ostrovar kontra Moldova*,⁹³⁰ a *Peers kontra Görögország*⁹³¹ és a *Karalevicius kontra Litvánia* ügyekre⁹³² is; ez utóbbi ítéletből azt is kiemelték, hogy már önmagában az jogsértés, ha valakinek nagyszámú börtöntárssal kell együtt élnie, aludnia és megosztania a mosdóhelyiségeket.⁹³³ A börtönnel kapcsolatos feltételek kapcsán pedig a *Miguel Castro-Castro börtön ügyében*⁹³⁴ arra

⁹²¹ EJAB, *De la Cruz-Flores kontra Peru*, merits, rep., costs, 2004. november 18. C sorozat No. 115., para. 134.

⁹²² EJAB, *López-Álvarez kontra Honduras*, merits, rep., costs, 2006. február 1. C sorozat No. 141., para. 106.

⁹²³ EJAB, *Yvon Neptune kontra Haiti*, merits, rep., costs, 2008. május 6. C sorozat No. 180., para. 130.

⁹²⁴ EJEB, *Tyrer kontra Egyesült Királyság*, 1978. április 25., No. 5856/72.

⁹²⁵ EJAB, *Caesar kontra Trinidad és Tobago*, merits, rep., costs, 2005. március 11., C sorozat No. 123., para. 64.

⁹²⁶ EJAB, *Ituango Massacres kontra Kolumbia*, prel., merits, rep., costs, 2006. július 1. C sorozat No. 148.

⁹²⁷ EJEB, *Bilgin kontra Törökország*, 2000. november 16., No. 23819/94.

⁹²⁸ EJEB, *Selçuk és Asker kontra Törökország*, 1998. április 24., No. 23184/94; 23185/94.

⁹²⁹ EJAB, *Montero-Aranguren és társai (Detention Center of Catia) kontra Venezuela*, prel., merits, rep., costs, 2006. július 5. C sorozat No. 150., para. 90.

⁹³⁰ EJEB, *Ostrovar kontra Moldova*, 2005. szeptember 13., No. 35207/03.

⁹³¹ EJEB, *Peers kontra Görögország*, 2001. április 19., No. 28514/95.

⁹³² EJEB, *Karalevicius kontra Litvánia*, 2005. április 7., No. 53254/99.

⁹³³ EJAB, *Montero-Aranguren-ügy*, para. 98.

⁹³⁴ EJAB, *Miguel Castro-Castro Prison kontra Peru*, merits, rep., costs, 2006. november 25. C sorozat No. 160., para. 323.

az európai megállapításra hivatkoztak, hogy mivel a teljes elkülönítés megsemmisítheti a személyiséget, ezért az olyan embertelen bánásmódnak minősül, amelyet biztonsági indokok nem igazolhatnak.⁹³⁵ Kénytelenek voltak továbbá a börtön kapcsán kitérni az elektrosokkoló kérdésére is, amely természetesen bizonyos körülmények között (például rendszeres alkalmazás esetén) kínzásnak minősül.⁹³⁶

Mindezekből látható, hogy az EJEB kihasználta a kiterjesztő értelmezésre rendelkezésére álló lehetőséget, olyan kerek értelmezést adva ennek az egyszerű mondatnak, amely megfelelő jogvédelmet próbál biztosítani az európai kontinensen, és amely – kiváló érvelése által – az amerikai kontinensen is helyet követelt magának.

III.2.1.2. Egyéb szisztematikus és *ad hoc* hivatkozások

Az Amerikaközi Bíróság – ahogyan az az általa alkalmazott hivatkozásokból kiderül – alapvetően még két joggal kapcsolatos európai gyakorlatra épít nagymértékben: a személyes szabadsághoz való jog és a tisztességes eljáráshoz való jog gyakorlatára. Ez utóbbi – különösen az olasz és lengyel esetek nyomán – ma már az EJEB egyik legjelentősebb, mindazonáltal legterhesebb ítélkezési gyakorlat-szegmense.⁹³⁷ Az utóbbi tíz év ítéleteinek valamivel több, mint fele volt a 6. cikkel kapcsolatos;⁹³⁸ és ami a kellemetlen rutinmunkát jelenti, az az, hogy ennek jóval több, mint fele, azaz az összjogsértések kb. 29 %-a az eljárás elhúzódását érinti.⁹³⁹

⁹³⁵ Az EJEB Öcalan-ítéletére hivatkoztak.

⁹³⁶ EJAB, Miguel Castro-Castro Prison kontra Peru, merits, rep., costs, para. 327., hivatkozva az EJEB Mikheyev kontra Oroszország ítéletére (2006. január 26., No. 77617/01.).

⁹³⁷ Lásd még DOSWALD-BECK, Louise – KOLB, Robert: *Judicial Process and Human Rights*. N. P. Engel Publisher, Kehl, Strasbourg, Arlington, Va. 2004. pp. 418-423., pp. 371-től; GRABENWARTER, Christoph: Fundamental Judicial and Procedural Rights. In: EHLERS, Dick (ed.): *European Fundamental Rights and Freedoms*. De Gruyter Recht, Berlin, 2007., pp. 151-174., p. 173.

⁹³⁸ Lásd például CLAPHAM, Andrew: Revisiting *Human Rights in the Private Sphere*: Using the European Conventions on Human Rights to Protect the Right of Access to the Civil Courts. In: SCOTT, Craig (ed.): *Torture as Tort, Comparative Perspectives on the Development of Transnational Human rights Litigation*, Oxford – Portland Oregon, 2001, pp. 513- 535.

⁹³⁹ Lásd „The European Court of Human Rights, Some Facts and Figures 1998-2008”, http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/3F2BBA18-AC1F-496A-A23B-4F460191671C/0/Tableau_de_violations_2008_ENG.pdf (p. 8.)

Mindazonáltal többségében az EJEE 6. cikk⁹⁴⁰ (amelynek amerikai megfelelője az EJAE 8. cikk⁹⁴¹) kapcsán megállapított főbb követelményekre hivatkoznak az amerikaiaközi ítéletek, így például hogy az ésszerű peridő vonatkozásában a probléma komplexitását, az érdekelt fél igazságszolgáltatási fórumok előtti aktivitását és az igazságszolgáltató szervek magatartását kell vizsgálni.⁹⁴²

⁹⁴⁰ „6. Cikk – Tisztességes tárgyaláshoz való jog

1. Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, a tárgyalóterembe történő belépést azonban meg lehet tiltani a sajtónak és a közönségnek a tárgyalás teljes időtartamára vagy egy részére annyiban, amennyiben egy demokratikus társadalomban ez az erkölcsök, a közrend, illetőleg a nemzetbiztonság érdekében szükséges, ha e korlátozás kiskorúak érdekei, vagy az eljárásban résztvevő felek magánéletének védelme szempontjából szükséges, illetőleg annyiban, amennyiben ezt a bíróság feltétlenül szükségesnek tartja, mert úgy ítéli meg, hogy az adott ügyben olyan különleges körülmények állnak fenn, melyek folytán a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyeztetné.

2. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.

3. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy

a) a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól;

b) rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel;

c) személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, és ha nem állnak rendelkezésre eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet;

d) kérdéseket intézzon vagy intéztessen a vád tanúhoz és kieszközölhesse, a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanút megidézik, illetve kihallgatják;

e) ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.”

⁹⁴¹ „8. cikk Tisztességes eljáráshoz való jog

1. Mindenkinek joga van arra, hogy megfelelő garanciák mellett és ésszerű időn belül meghallgassa jogszabály által felállított, illetékes, független és pártatlan bíróság, illetve tárgyalja az ellene felmerült büntetőjogi vádakokat, vagy polgári, munkajogi, pénzügyi vagy egyéb természetű jogait és kötelezettségeit.

2. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították. Az eljárás alatt mindenki – teljesen egyenlőképpen – jogosult a következő minimumgaranciákra:

a. a vádlott joga, hogy díjmentesen fordító vagy tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a törvényszék vagy bíróság nyelvét;

b. a vádlottat megelőzően tájékoztatni kell az ellene felhozott vádokról;

c. rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel;

d. személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, és ügyvédjével szabadon és bizalmasan beszélgethessen;

e. elidegeníthetetlen joga, hogy az állam biztosítson védőt a számára, ingyenesen vagy sem, ahogy azt a belső jog előírja, ha a vádlott nem személyesen védi magát vagy nem keres magának védőt a jogszabály által meghatározott határidőn belül;

f. kérdéseket intézzon a bíróságnál jelenlevő tanúkhöz, és hogy tanúkként szakértőket idéztethessen be vagy egyéb személyeket, akik fényt deríthetnek a tényekre;

g. nem kötelezhető arra, hogy tanúskodjon saját maga ellen vagy hogy bűnösnek mondja magát; és

h. joga van fellebbezni egy magasabb szintű bírósághoz.

3. A vádlott beismert vallomása csak akkor érvényes, ha mindenféle kényszer nélkül született meg.

4. Ha a vádlottat felmenti egy olyan ítélet, amely ellen nincs fellebbezés, akkor őt ugyanazon okból ne vonhassák új tárgyalás alá.

5. A büntetőeljárások nyilvánosak, kivéve amennyiben ez az igazságszolgáltatás érdekei védelmében szükséges.” (a szerző saját fordítása)

⁹⁴² Lásd például a Loayza-Tamayo-ügyet (para. 77.), Suárez-Rosero kontra Ecuador ügyet (1997, para. 72.).

Előszeretettel hivatkoztak továbbá az EJEB azon megállapítására, hogy a tisztességes eljárás konstatálásához az eljárás egészét – beleértve a fellebbvitelt is – kell vizsgálni.⁹⁴³ Összességében elmondható, hogy az amerikaiaközi ítéletek tizedében az EJEE 6. cikkel kapcsolatos gyakorlatára utal az Amerikaiaközi Bíróság, azaz minden negyedik, a tisztességes eljárásról szóló amerikaiaközi ítélet fontosnak tartja megemlíteni az EJEB valamely relevánsnak tartott megállapítását.⁹⁴⁴

⁹⁴³ Lásd például a Street Children-ügyet (para. 222.), Bámaca-Velásquez-ügyet (para. 189.).

⁹⁴⁴ Az EJEB gyakorlatát idéző amerikaiaközi bírósági ügyek a következők: Genie-Lacayo kontra Nicaragua. merits, rep., costs, 1997. január 29., C sorozat No. 30., Suárez-Rosero kontra Ecuador. Merits. 1997. november 12., C sorozat No. 35., "Street Children" (Villagrán-Morales et al.) kontra Guatemala. merits. 1999. november 19., C sorozat No. 63., Bámaca-Velásquez kontra Guatemala. merits. 2000. november 25., C sorozat No. 70., Las Palmeras kontra Colombia, merits, 2001. december 6., C sorozat No. 90., Baena-Ricardo és társai kontra Panama, comp., 2003. november 28., C sorozat No. 104., Alkotmánytanács kontra Peru. merits, rep., costs, 2001. január 31., C sorozat No. 71., Baena-Ricardo és társai kontra Panama, merits, rep., costs, 2001. február 2., C sorozat No. 72., Hilaire, Constantine és Benjamin és társai kontra Trinidad és Tobago, merits, rep., costs, Cantos kontra Argentina, merits, rep., costs, 2002. november 28., C sorozat No. 97., "Juvenile Reeducation Institute" kontra Paraguay. prel., merits, rep., costs, 2004. szeptember 2., C sorozat No. 112., Tibi kontra Ecuador. prel., merits, rep., costs, 2004. szeptember 7., C sorozat No. 114., Lori Berenson-Mejía kontra Peru, merits, rep., costs, 2004. november 25., C sorozat No. 119., Serrano-Cruz nővérek kontra El Salvador, merits, rep., costs, Caesar kontra Trinidad és Tobago, merits, rep., costs, 2005. március 11., C sorozat No. 123., Fermín Ramírez kontra Guatemala. merits, rep., costs, 2005. június 20., C sorozat No. 126., Palamara-Iribarne kontra Chile, merits, rep., costs, 2005. november 22., C sorozat No. 135., López-Álvarez kontra Honduras, merits, rep., costs, 2006. február 1., C sorozat No. 141., La Cantuta kontra Peru, merits, rep., costs, 2006. november 29., C sorozat No. 162., Elbocsátott kongresszusi képviselők (Aguado - Alfaro és társai) kontra Peru, interpr. prel., merits, rep., costs, 2007. november 30., C sorozat No. 174., Yvon Neptune kontra Haiti, Apitz-Barbera és társai ("First Court of Administrative Disputes") kontra Venezuela, prel., merits, rep., costs, 2008. augusztus 5., C sorozat No. 182., Valle-Jaramillo és társai kontra Colombia, merits, rep., costs, 2008. november 27., C sorozat No. 192., Ríos és társai kontra Venezuela. prel., merits, rep., costs, 2009. január 28., C sorozat No. 194. Sokszor együtt tárgyalták az EJEB hatékony jogorvoslatával (EJEE 13. cikk) foglalkozó gyakorlattal is.

Ami a személyes szabadsághoz való jogot illeti,⁹⁴⁵ az EJE az 5. cikkében⁹⁴⁶ tárgyalja, az Amerikai Egyezmény a 7. cikkben.⁹⁴⁷ Többször is hivatkoznak arra az európai megállapításra, hogy az önkényes fogvatartások elkerülése érdekében hangsúlyozni kell a letartóztatások gyors és megfelelő jogi kontrolljának

⁹⁴⁵ Lásd TULKENS, Françoise: Le droit à la liberté et à la sûreté (art. 5 CEDH). In: *Bulletin des Droits de l'Homme*, No. 11/12, 2005, pp. 67-81.

⁹⁴⁶ „5. Cikk – Szabadsághoz és biztonsághoz való jog

1. Mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra. Szabadságától senkit sem lehet megfosztani, kivéve az alábbi esetekben és a törvényben meghatározott eljárás útján:

a) törvényes őrizetben tartás az illetékes bíróság által történt elítélést követően;

b) olyan személy törvényes letartóztatása vagy őrizetbe vétele, aki nem tesz eleget a bíróság törvényes rendelkezésének, illetőleg a törvény által megállapított kötelezettség teljesítésének biztosítása céljából történő letartóztatás vagy őrizetbe vétel;

c) törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel abból a célból, hogy a bűncselekmény elkövetése alapos gyanúja miatt az illetékes hatóság elé állítsák vagy amikor ésszerű oknál fogva szükséges, hogy megakadályozzák bűncselekmény elkövetésében vagy annak elkövetése után a szökésben;

d) a kiskorú őrizetbe vétele törvényes rendelkezés alapján nevelési felügyelet céljából vagy törvényes őrizetben tartása az illetékes hatóság elé állítás céljából;

e) törvényes őrizetbe vétel fertőző betegségek terjedésének megakadályozása céljából, valamint elmebetegek, alkoholisták, kábítószer-élvezők vagy csavargók őrizetbe vétele;

f) törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel az országba való jogtalan belépés megakadályozása céljából vagy olyan személy törvényes letartóztatása vagy őrizetbe vétele, aki ellen intézkedés van folyamatban kiutasítása vagy kiadatása céljából.

2. Minden letartóztatott személyt haladéktalanul tájékoztatni kell az általa értett nyelven letartóztatása okairól és az ellene felhozott vádról.

3. E Cikk 1. c) bekezdésének rendelkezésével összhangban letartóztatott vagy őrizetbe vett minden személyt haladéktalanul bíró, vagy a törvény által bírói hatáskörrel felruházott más tisztségviselő elé kell állítani, és a letartóztatott vagy őrizetbe vett személynek joga van arra, hogy ésszerű időhatáron belül tárgyalást tartsanak ügyében vagy a tárgyalásig szabadlábra helyezték. A szabadlábra helyezés olyan feltételekhez köthet, melyek biztosítják a tárgyaláson való megjelenést.

4. Szabadságától letartóztatás vagy őrizetbe vétel folytán megfosztott minden személynek joga van olyan eljáráshoz, melynek során őrizetbe vételének törvényességéről a bíróság rövid határidőn belül dönt, és törvényellenes őrizetbe vétele esetén szabadlábra helyezését rendeli el.

5. Mindenkinek, aki a Cikk rendelkezéseinek megsértésével végrehajtott letartóztatás vagy őrizetbe vétel áldozata, joga van kártalanításra.”

⁹⁴⁷ „7. cikk Személyes szabadsághoz való jog

1. Mindenkinek joga van a személyes szabadságra és biztonságra.

2. Szabadságától senkit sem lehet megfosztani, kivéve a Részes Fél alkotmányában illetőleg annak alapján hozott törvényben előzőleg meghatározott indokokból és feltételek mellett.

3. Senkit sem lehet önkényesen letartóztatni vagy börtönbe vetni.

4. Bárkit, akit fogvatartottnak, informálni kell fogvatartásának indokairól és haladéktalanul közölni kell vele az ellene felhozott vádakát.

5. Minden fogvatartott személyt haladéktalanul bíró vagy egyéb olyan hivatalos személy elé kell állítani, aki bírói hatalmat gyakorolhat, és joga van megfelelő időn belül eljáráshoz vagy ahhoz, hogy elengedjék, anélkül, hogy ez érintené az eljárás folytatását. Elengedése után biztosítható az, hogy az eljáráson megjelenjen.

6. Mindenkinek, akit megfosztanak a szabadságától, joga van illetékes bírósághoz fordulni, annak érdekében, hogy a bíróság haladéktalanul döntsön letartóztatása és fogvatartása jogszerűségéről, és – ha a letartóztatás vagy a fogvatartás jogszerűtlen – elrendelje a szabadon bocsátását. Azon Részes Feleknél, amelyek jogszabályainak értelmében azok, akik úgy vélik, hogy szabadságuk elvesztése fenyegeti őket, jogosultak illetékes bírósághoz fordulni, annak érdekében, hogy az határozzon a fenyegetés jogszerűségéről, e jogorvoslat nem korlátozható vagy törölhető el. Az érdekelt fél vagy nevében valamely más személy jogosult e jogorvoslattal élni.

7. Senki nem tartható fogva adósságai fejében. Ez az elv nem korlátozhatja az illetékes igazságszolgáltatási hatóságnak a támogatási kötelezettségek végre nem hajtásához kapcsolódó rendelkezéseit.” (a szerző saját fordítása)

jelentőségét.⁹⁴⁸ Ezenfelül utaltak az EJEB azon gyakorlatára, miszerint az EJEE 5. cikk (3) bekezdése által előírt „haladéktalanul” kifejezést⁹⁴⁹ a konkrét ügy jellemzői kapcsán kell értelmezni, és semmilyen körülmény, legyen az bármilyen súlyos is, nem ad felhatalmazást a hatóságok számára, hogy e rendelkezés figyelmen kívül hagyásával hosszabbítsák meg a fogvatartást.⁹⁵⁰

Európában a jogsértések tíz százaléka érinti az EJEE 5. cikk megsértését,⁹⁵¹ és e nagyszámú ítéletekben kiváltképpen a börtönviszonyokkal, a jogszerű és jogellenes letartóztatásokkal foglalkoznak. Utóbbi időben pedig egyre gyakoribbá váltak az erőszakos eltűnések esetei is, amelyeknek értelemszerűen a személyes szabadsággal kapcsolatos vonatkozásai is vannak. Az erőszakos eltűnések ugyanakkor – amint azt az előző alfejezet már kifejtette – az amerikaiaközi rendszerben is rendkívüli jelentőségre tettek szert, ott már a kezdetektől. Az Amerikaiaközi Bíróságnak is különösen sokat kellett ezenfelül foglalkoznia a különböző börtön-ügyekkel, itt előszeretettel hivatkozott az európai megállapításokra,⁹⁵² az amerikaiaközi ítéletek körülbelül negyede⁹⁵³ állapította meg a szabadsághoz való jog megsértését, és ezek közül minden ötödik fontosnak tartotta felidézni az EJEB gyakorlatát.

Ezenfelül az Amerikaiaközi Bíróság a magánélethez való jog vonatkozásában hivatkozott több ítéletében is az európai gyakorlatra, például a tekintetben, hogy a szabadságvesztés milyen hatásokkal bír az illető és családjának magánélethez való

⁹⁴⁸ Lásd például *Street Children*-ügy, para. 135.

⁹⁴⁹ GÖLCÜKLÜ, Feyyaz: „Délai raisonnable” et le „procès équitable” dans la Convention européenne des Droits de l’Homme. In: BUSUTIL, Salvino (ed.): *Mainly Human Rights, Studies in Honour of J.J. Cremona*. Fondation Internationale Malte, Valletta, 1999, pp. 60-76.

⁹⁵⁰ Lásd EJAB, Juan Humberto Sánchez kontra Honduras, prel., merits, rep., costs, para. 84. és Castillo-Petrucci és társai kontra Peru, merits, rep., costs, 1999. május 30. C. sorozat No. 52., para. 108.

⁹⁵¹ „The European Court of Human Rights, Some Facts and Figures 1998-2008”, http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/3F2BBA18-AC1F-496A-A23B-4F460191671C/0/Tableau_de_violations_2008_ENG.pdf (p. 6.)

⁹⁵² E tekintetben amerikai hivatkozások: Castillo-Petrucci és társai kontra Peru, merits, rep., costs, Juan Humberto Sánchez kontra Honduras, prel., merits, rep., costs, Maritza Urrutia kontra Guatemala, merits, rep., costs, Tibi kontra Ecuador, prel., merits, rep., costs, Caesar kontra Trinidad and Tobago, merits, rep., costs, Acosta-Calderón kontra Ecuador, merits, rep., costs, 2005. június 24. C. sorozat No. 129., Palamara-Iribarne kontra Chile, merits, rep., costs, 2005. november 22., C. sorozat No. 135., Goiburú és társai kontra Paraguay, merits, rep., costs, 2006. szeptember 22. C. sorozat No. 153., Boyce és társai kontra Barbados, prel., merits, rep., costs, 2007. november 20. C. sorozat No. 169., Chaparro-Álvarez és Lapo-Íñiguez kontra Ecuador, prel., merits, rep., costs, 2007. november 21. C. sorozat No. 170., „Street Children” (Villagrán-Morales és társai) kontra Guatemala, merits, Bámaca-Velásquez kontra Guatemala, merits.

⁹⁵³ Lásd Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights 2008, p.75., <http://www.corteidh.or.cr/docs/informes/eng2008.pdf> (2009.05.10.)

jogára.⁹⁵⁴ Előkerült az az európai meglátás is (például a fent már emlegetett *Ituango-mészárlások ügyében*⁹⁵⁵), hogy az otthon és az ingatlan vagyon megsemmisítése katonák által, adott esetben az ellenállás megtörése avagy pusztán szenvedés okozása céljából többek között a magánélethez való jogot is jelentékenyen sérti. Utaltak a strasbourgi gyakorlatra pszichiátriai intézmények vonatkozásában is,⁹⁵⁶ illetőleg a már szintén említett *Serrano-Cruz nővérek ügyében* a névhez való jog⁹⁵⁷ kapcsán, hiszen a név a személy azonosítására szolgál, és ezenfelül fontos kötődést fejez ki az illető családjához.⁹⁵⁸ Ebben az ügyben egyébiránt azzal a rendkívül érdekes helyzettel szembesült az Amerikaközi Bíróság, hogy a két, gyermekként az el salvadori polgárháborúban eltűnt – katonák által elhurcolt – kislány esetében egymást kizáró jogsértések lehetőségét kellett megvizsgálnia: a névhez való jog sérelme akkor merült fel, ha a gyermekek túléltek a háborút, és a szomszédos Hondurasban más név alatt élnek, illetőleg a másik lehetőség az, hogy az élethez való jog sérelme következett be, valószínűleg nem sokkal elfogásukat követően. Végül a Bíróság – egyes bírák⁹⁵⁹ által sem támogatott – „salamoni” döntésként egyik jogsértésről sem határozott (pusztán eljárási jogok sérelmét állapították meg).⁹⁶⁰

A véleménynyilvánítás szabadsága vonatkozásában is előkerült az EJEB gyakorlata,⁹⁶¹ több ügyben is, mindazonáltal a két leghíresebb⁹⁶² a Krisztus utolsó megkísértése című film kapcsán hozott, a chilei cenúrá⁹⁶³ elmarasztaló („*The Last*

⁹⁵⁴ EJAB, Boyce és társai kontra Barbados. prel., merits, rep., costs, para. 97.

⁹⁵⁵ EJAB, Ituango Massacres, prel., merits, rep., costs, paras. 195-196.

⁹⁵⁶ EJAB, Ximenes-Lopes kontra Brazília. merits, rep., costs, 2006. július 4. C sorozat No. 149., para. 102.

⁹⁵⁷ Lásd bővebben GREVE, Hanne Sophie: “What’s in a Name?” The Human Right to a Recognized Individual Identity. In: BREITENMOSER – EHRENZELLER – SASSÓLI – STOFFEL – WAGNER PFEIFER (eds.): *Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Liber Amicorum Luzius Wildhaber*. pp. 295-312.

⁹⁵⁸ EJAB, Serrano-Cruz Sisters kontra El Salvador, merits, rep., costs, Cançado Trindade kv., paras. 23-24.

⁹⁵⁹ Cançado Trindade és Ventura Robles.

⁹⁶⁰ EJAB, Serrano-Cruz Sisters kontra El Salvador, merits, rep., costs, para. 218. Egyéb hivatkozás még EJAB, Girls Yean és Bosico kontra Dominikai Köztársaság, prel., merits, rep., costs, 2005. szeptember 8. C sorozat No. 130.

⁹⁶¹ FINK, Carol: The European Court of Human Rights: Protecting Freedom of Expression. In: FLEURY, Antoine: *Les droits de l’homme en Europe depuis 1945*. Peter Lang, Bern, Berlin, Brüsszel, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Bécs, 2003, pp. 59-84.;

⁹⁶² Lásd továbbá EJAB, Ricardo Canese kontra Paraguay, merits, rep., costs, 2004. augusztus 31. C sorozat No. 111., Claude-Reyes és társai kontra Chile, merits, rep., costs, 2006. szeptember 19. C sorozat No. 15., Kimel kontra Argentína, merits, rep., costs, 2008. május 2., C sorozat No. 177.

⁹⁶³ Lásd SPIELMANN, Alphonse: De la censure abusive à l’abus de la liberté d’expression. In: *Avancées et confins actuels des droits de l’homme aux niveaux international, européen et national*, Mélanges offerts à Silvio Marcus Helmons, Bruylant, Brüsszel, 2003, pp. 309-324.

Temptation of Christ”-)ítélet és a televíziós csatornák tulajdonjogával kapcsolatos *Ivcher-Bronstein-ügy*.⁹⁶⁴ Előbbiben⁹⁶⁵ kifejezetten idézték az európai ítélkezési gyakorlatot,⁹⁶⁶ amelynek értelmében a véleménynyilvánítás szabadsága a demokratikus társadalom⁹⁶⁷ egyik alapja, és miszerint az információáramlás korlátozásának (szigorú) feltételei nemcsak olyan információkra vonatkoznak, amelyek semlegesek, de olyanokra is, amelyek sokkolnak vagy megbántják a társadalom egyes csoportjait,⁹⁶⁸ azaz ezek sem korlátozhatók az állam belátása szerint, hiszen ez a demokratikus társadalomban elengedhetetlen tolerancia részét képezi.⁹⁶⁹

Többször idézték⁹⁷⁰ ezenfelül az EJEB tulajdonhoz való joggal kapcsolatos ítélkezési gyakorlatát is,⁹⁷¹ mindenekelőtt a török ügyekből⁹⁷² már ismert

⁹⁶⁴ EJAB, *Ivcher-Bronstein kontra Peru*, rep., costs, 2001. február 6., C sorozat No. 74., para. 152.

⁹⁶⁵ EJAB, *The Last Temptation of Christ-ügy*, para. 69.

⁹⁶⁶ Egyéb aspektusból lásd LOUCAIDES, Loukis G.: Freedom of expression and the right to reputation. In: *Avancées et confins actuels des droits de l'homme aux niveaux international, européen et national*, Mélanges offerts à Silvio Marcus Helmons, Bruylant Brüsszel, 2003, pp. 197-217., pp. 212-217.; PÁKOZDY, Csaba: Az igazságszolgáltatás szereplőivel szembeni kritika határai az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában. *Acta Humana*, 2006/3-4., Vol. 17., pp. 73-88.; MAHONEY, Paul – EARLY, Lawrence: Freedom of Expression and National Security: Judicial and Policy Approaches under the European Convention on Human Rights and Other Council of Europe Instruments. In: COLIVER, Sandra – HOFFMAN, Paul – FITZPATRICK, Joan – BOWEN, Stephen (eds.): *Secrecy and Liberty: National Security, Freedom of Expression and Access to Information*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1999, pp. 109-128.; MARAUHN, Thilo: Freedom of Expression, Freedom of Assembly and Association. In: EHLERS (ed.): *European Fundamental Rights and Freedoms*. pp. 97-129.; O'BOYLE, Michael: Blasphemy and freedom of expression: Recent developments before the European Court of Human Rights. In: BUSUTIL (ed.): *Mainly Human Rights, Studies in Honour of J.J. Cremona*. pp. 169-178.; ZENO-ZENOVICH, Vincenzo: *Freedom of Expression, A Critical and Comparative Analysis*. Routledge Cavendish, Abingdon, 2008.

⁹⁶⁷ Lásd BURCHILL, Richard: The Role of Democracy in the Protection of Human Rights, Lessons from the European and Inter-American Human Rights Systems. In: FORSYTHE, David P. – MCMAHON, Patrice C.: *Human Rights and Diversity, Area Studies Revisited*. University of Nebraska Press, Lincoln and London, 2003, pp. 137-156.; MARKS, Susan: The European Convention on Human Rights and Its 'Democratic Society'. In: *British Yearbook of International Law*, (66) 1995, Calendon Press, Oxford, 1996, pp. 209-238.

⁹⁶⁸ Lásd WILDHABER, Luzius: The Right to Offend, Shock or Disturb? Aspects of Freedom of Expression under the European Convention on Human Rights. In: WILDHABER, Luzius: *The European Court of Human Rights 1998-2006, History, Achievements, Reform*. N.P. Engel, Kehl, Strasbourg, Arlington, 2006, pp. 212-227.

⁹⁶⁹ Az amerikai közti gyakorlat tekintetében lásd KRSTICEVIC, Viviana – VIVANCO, José Miguel – MÉNDEZ, Juan E. – PORTER, Drew: The Inter-American System of Human Rights Protection: Freedom of Expression, "National Security Doctrines" and the Transition to Elected Governments. In: COLIVER – HOFFMAN – FITZPATRICK – BOWEN (eds.): *Secrecy and Liberty: National Security, Freedom of Expression and Access to Information*. pp. 161-185.

⁹⁷⁰ Az Amerikai közti Bíróság többször szembesült a bennszülött népek tulajdonjogával kapcsolatos problémákkal. Lásd ANAYA – WILLIAMS: The Protection of Indigenous Peoples' Rights over Lands and Natural Resources Under the Inter-American Human Rights System. pp. 33-86.; ANAYA: Indigenous Peoples' Participatory Rights in Relation to Decisions About Natural Resource Extraction: the More Fundamental Issue of What Rights Indigenous Peoples Have in Lands and Resources, pp. 7-17.; ANAYA, S. James: The Human Rights of Indigenous Peoples. In: GÓMEZ ISA – DE FEYTER (eds.): *International Protection of Human Rights: Achievements and Challenges*. University of Deusto, Bilbao, 2006, pp. 593-617., pp. 600-603.

megállapításokat, például az *Ituango-mészárlások ügyében*.⁹⁷³ Legutóbb a *Salvador-Chiriboga-ügyben* utaltak Strasbourgra, emlékeztetve, hogy az EJEB szerint is a tulajdontól való megfosztásra vonatkozó jogszabálynak világosnak, konkrétan és előreláthatónak kell lennie.⁹⁷⁴ Mindezek mellett egy-egy ítéletben utaltak a diszkriminációval,⁹⁷⁵ a választásokkal illetve a gyülekezési joggal kapcsolatos európai gyakorlatra is.⁹⁷⁶

Ez a rendkívül sommás összefoglaló is megmutatja reményeim szerint azt, milyen rendkívüli módon figyelnek az amerikai bírák az európai jogfejlődésre: ahol hasznosnak érzik, érveik alátámasztására előszeretettel hivatkoznak európai ítéletekre, és azokból át-átemelnek komplett érveléseket saját ítéleteikbe. Mindazonáltal nem csupán „lemásolják” a strasbourgi eredményeket: egyes területeken, például a névhez való jog, a titkos fogvatartások avagy a tulajdonhoz való jog területén tovább is fejlesztették azokat; az esetek többségében – néhány kivétellel⁹⁷⁷ – az emberi jogok még hatékonyabb védelmének irányába haladva.

⁹⁷¹ Lásd SONNEVEND, Pál – SALÁT, Orsolya: A tulajdonhoz való jog. *Századvég*, 2007., Vol. 12., No. 46., pp. 109-149., pp. 111-112.; ALKEMA, E. A.: The Concept of Property – In Particular in the European Convention on Human Rights. In: LOOF, Jan-Peter – PLOEGER, Hendrik – STEUR, Arine van der (eds.): *The Right to Property, The influence of Article 1 Protocol No. 1 ECHR on several fields of domestic law*, Shaker, Maastricht, 2000, pp. 17-28.; HARTLIEF, T.: The right to own property under the ECHR. In: LOOF, Jan-Peter – PLOEGER, Hendrik – STEUR, Arine van der (eds.): *The Right to Property, The influence of Article 1 Protocol No. 1 ECHR on several fields of domestic law*, Shaker, Maastricht, 2000, pp. 29-48.; RESS, George: Reflections on the Protection of Property under the European Convention on Human Rights. In: BREITENMOSER – EHRENZELLER – SASSÖLI – STOFFEL – WAGNER PFEIFER (eds.): *Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Liber Amicorum Luzius Wildhaber*, pp. 625-645.; SCHUTTE, Camilo B.: *The European Fundamental Rights of Property*. Kluwer, Deventer, 2004.

⁹⁷² EJEB, Bilgin-, Selçuk-ügyek. Mindenekelőtt azonban a ciprusi kérdések, lásd WHITE, Robin C.A.: Interference with property rights in Northern Cyprus. *European Law Review*, 1997, Vol. 22/4., pp. 374-380.

⁹⁷³ EJAB, Ituango Massacres, paras. 195-196.

⁹⁷⁴ EJAB, Salvador-Chiriboga kontra Ecuador, prel., merits, 2008. május 6. C sorozat No. 179., para. 64.

⁹⁷⁵ Lásd továbbá UERPMANN-WITZACK, Robert: Personal Rights and the Prohibition of Discrimination. In: EHLERS (ed.): *European Fundamental Rights and Freedoms*. pp. 67-96.; SZEMESI, Sándor: *A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában*. Complex, Budapest, 2009., p. 33.; BOKORNÉ SZEGŐ, Hanna: A diszkrimináció tilalma mint az emberi jogok védelmének alappillére. In: BLAHÓ, András (ed.): *Elmaradottság – fejlődés – átalakulás. Tanulmányok Szentcs Tamás akadémikus 70. születésnapja tiszteletére*. Macropolis, Budapest, 2003., pp. 82-87.

⁹⁷⁶ Lásd EJAB, Yatama kontra Nicaragua, prel., merits, rep., costs, 2005. június 23. C sorozat No. 127., Castañeda-Gutman kontra Mexikó, prel., merits, rep., costs, 2008. augusztus 6., C sorozat No. 184., Huilca-Tecse kontra Peru. merits, rep., costs. 2005. március 3. C sorozat No. 121.

⁹⁷⁷ Lásd például a fent említett Serrano-Cruz-ügyet.

III.2.2. Az Amerikaközi Bíróság hatása az Emberi Jogok Európai Bíróságára az élethez való jogtól eltérő egyéb jogok tekintetében

Az előző fejezettől eltérően itt nem lehet ügyek hosszú listáit felsorolni. Amint e fejezet elején már említettem, az amerikaközi ítéleteket idéző ügyek fele ugyanis az élethez való joggal foglalkozik, s az összes többi anyagi jog osztozik a maradékon.

A kínzással, embertelen, megalázó bánásmóddal kapcsolatosan azonban szintén találunk amerikaközi gyakorlatra történő hivatkozást a strasbourgi ítéletekben. Mindenekelőtt meg kell említeni az erőszakos eltűnések ügyei közül elsőként a *Kurt-ügyet*, mint ahol – utalva a hondurasi eltűnések ügyekre – felmerült az az amerikaközi kijelentés, miszerint az erőszakos eltűnés olyan összetett jogsértés, amelyet integráns egészként kell vizsgálni, és amely magában foglalja többek között a bántalmazástól való szabadság jogát is.⁹⁷⁸ E tekintetben említhetjük még az *Ertak kontra Törökország ügyet*⁹⁷⁹ is. A fentebb már említett siralomház-problémával kapcsolatban a *G.B. kontra Bulgária ügy*⁹⁸⁰ utal az Amerikaközi Bizottság gyakorlatára, csakúgy, mint a *Iorgov kontra Bulgária ügy*.⁹⁸¹ Az első ügy egy többszörös feleséggyilkos, a második egy pedofil többszörös gyermekgyilkos halálbüntetésével volt kapcsolatos – egyiket sem hajtották végre, mert egy *de facto* moratóriumnak köszönhetően 1989 novemberét követően nem hajtottak végre halálos ítéletet Bulgáriában –, de a fogvatartási körülmények, mindenekelőtt a „siralomház-szindróma” miatt az EJEB megállapította az EJEE 3. cikk sérelmét. Szintén az embertelen bánásmód vonatkozásában hivatkoztak a *Sabanchiyeva és társai kontra Oroszország ügyben*⁹⁸² a *Moiwana falu ügyére*, ahol a meggyilkoltak temetési szertartásainak megakadályozása, illetve be nem tartása is az Amerikai Egyezmény 5. cikkének megsértéséhez vezetett – az orosz ügyben az orosz fegyveres erők és helyi (kabardino-balkariai) felkelők illetve terroristák⁹⁸³

⁹⁷⁸ EJEB, Kurt-ügy, para. 69.

⁹⁷⁹ EJEB, Ertak-ügy, para. 106.

⁹⁸⁰ EJEB, G.B. kontra Bulgária, 2004. március 11., No. 42346/98., para. 53.

⁹⁸¹ EJEB, Iorgov kontra Bulgária, 2004. március 11., No. 40653/98., para. 53.

⁹⁸² EJEB, Szabancsijeva és társai kontra Oroszország, 2008. november 6., No. 38450/05., p. C.

⁹⁸³ A 2005. október 13-14-i eseményekről van szó, amelyért – részben – végül a csecsenek vállalták a felelősséget.

összecsapásában meghalt (utóbbi) személyek holttesteinek kiadásáról van szó. A határozat az elfogadhatóságról döntött, érdemi döntés máig (2009. május) még nem született az ügyben, ám valószínűsíthető, hogy a *Moiwana-ítélet* valóban hasznos segítségül szolgálhat majd az EJEB-nek a jogvita eldöntésében. Az EJEE 3. cikk sérelmének különösen brutális esete az *Aydin kontra Törökország ügy*,⁹⁸⁴ ahol egy 17 éves kurd lányt erőszakoltak és vertek meg török rendőrök, és ennek kapcsán merült fel az Amerikaközi Bizottság gyakorlata.⁹⁸⁵

Az erőszakos eltűnések természetesen a személyes biztonsághoz és szabadsághoz való jogot is sértik. Éppen ezért a már említett *Kurt-ügyön* kívül, úgy vélem, a jövőben a hasonló – sajnos – számos ügyben is figyelmet lehetne fordítani erre az aspektusra. Mint ahogy tette az EJEB például a szintén a kurd konfliktushoz kötődő *Şarli kontra Törökország ügyben*,⁹⁸⁶ ahol az eltűnés és a nyomozás hiányának korábbi fejezetekben már említett összefüggéseit is vizsgálni kellett. Az amerikai és európai emberi jogvédelmi rendszerek egymásra hatásának, párhuzamos létezésének különös szegmense az EJEBiz *Páez kontra Svédország ügye*,⁹⁸⁷ amely nyilvánvaló kapcsolatban állt az Amerikaközi Bíróság *Castillo-Páez kontra Peru ügyével*⁹⁸⁸ – szintén erőszakos eltűnés tekintetében. Svédország ugyanis éppen azt a férfit akarta kitoloncolni Peruba, akit a Fényes Ösvényben való részvétele miatt perui földre léptekor mindenféleképpen rögtön őrizetbe vettek volna, és akinek unokatestvére ügyében éppen akkor döntött az Amerikaközi Bíróság, elítélve Perut a fiatalember erőszakos eltűnésében és halálában. Az EJEBiz egyébiránt – a biztosok csaknem felének (14:15) véleménye szerint és szerintem is – helytelen döntést hozott, amikor nem találta 3. cikket sértőnek a kitoloncolást; ezen mitsem változtat, hogy a perui jogsértést megállapító amerikai ítéletet addigra még nem hozták meg, csak az eljárás folyt. Az EJEE 5. cikk tekintetében rendkívül aktuális ugyanakkor a politikával áthatott, a szlovák köztársasági elnök

⁹⁸⁴ EJEB, *Aydin kontra Törökország*, 1997. szeptember 25., No. 23178/94., para. 51.

⁹⁸⁵ Az EJEE 3. cikk orosz vonatkozásairól lásd DE VOS, Christian – PODKUL, Jennifer – CURRY, Tim: Updates from the Regional Human Rights Systems. *Human Rights Brief*, Spring 2005, Vol. 12/3., pp. 29-37., pp. 32-35.

⁹⁸⁶ EJEB, *Şarli kontra Törökország*, 2001. május 22., No. 24490/94., para. 67.

⁹⁸⁷ EJEBiz, 1996. december 6., No. 29482/95.

⁹⁸⁸ EJAB, *Castillo-Páez kontra Peru*, merits, 1997. november 3. C sorozat No. 34.

fiának elrablásával kapcsolatos *Lexa kontra Szlovákia* ügy,⁹⁸⁹ amelyben az amnesztiarendelkezők⁹⁹⁰ vonatkozásában hivatkozott az amerikai közti bírósági gyakorlatra az EJEb, konkrétan idézve a *Barrios Altos kontra Peru*⁹⁹¹ és *Bulacio kontra Argentína* ügyeket.⁹⁹²

A személyes biztonsághoz való jog tekintetében érdekesnek találom továbbá az európai gyakorlatban az „*incommunicado*” kifejezés használatát. A nyilvánvalóan spanyol nyelvterületről származó kifejezés először az 1980-as évek végén bukkant fel a strasbourgi gyakorlatban, majd a '90-es évektől vált gyakorivá, párhuzamosan a san joséi gyakorlat kiteljesedésével. A fogalom használatának gyakoriságát Európában valószínűleg annak is köszönhetjük, hogy az európai bírák és biztosok behatóan ismerték a kifejezést mindennapivá tevő san joséi gyakorlatot. Ezt látszik alátámasztani az is, hogy a *Kurt-ügy* bizottsági határozatában⁹⁹³ mind e kifejezés, mind emellett közvetlenül az amerikai közti bírósági gyakorlat együttesen megjelenik.

A magánélethez való jog⁹⁹⁴ kapcsán hivatkozott az EJEb az Amerikai közti Bíróság nők elleni erőszak megakadályozásának állami feladatát szokásjogi kötelezettségként értelmező gyakorlatára a *Bevacqua és S. kontra Bulgária* ügyben.⁹⁹⁵

Az eljárási szabadságok és garanciák tekintetében is felfigyelt az EJEb a san joséi gyakorlat egyes elemeire: mindenekelőtt az *Öcalan-ügyben* (mind az első tanácsi, mind a nagykamara ítéletben). A konzuli segítségnyújtással kapcsolatos *tizenhatodik tanácsadó vélemény* és a *Hilaire, Constantine, Benjamin és társai*

⁹⁸⁹ EJEb, *Lexa kontra Szlovákia*, 2008. szeptember 23., No. 54334/00., paras. 97-99.

⁹⁹⁰ Lásd ADAMS, Wendy: In Search of Defence of the Transitional Human Rights Paradigm: May *Jus Cogens* Norms be Invoked to Create Implied Exceptions in Domestic State Immunity Statutes? In: SCOTT, Craig (ed.): *Torture as Tort, Comparative Perspectives on the Development of Transnational Human rights Litigation*. Hart Publishing, Oxford – Portland Oregon, 2001, pp. 247- 274.; LUTZ, Ellen: Responses to Amnesties by the Inter-American System for the Protection of Human Rights. In: HARRIS – LIVINGSTONE (ed.): *The Inter-American System of Human Rights*. pp. 345-370.; MOMTAZ, Djamchid: De l'incompatibilité des amnisties inconditionnelles avec le droit international. In: KOHEN (ed.): *Promoting Justice, Human Rights and Conflict Resolution Through International Law*, pp. 353-368.

⁹⁹¹ EJEb, *Barrios Altos kontra Peru*, merits.

⁹⁹² EJEb, *Bulacio kontra Argentína*, merits, rep., costs.

⁹⁹³ EJEbiz, *Kurt kontra Törökország*, 1996. december 5., para. 194.

⁹⁹⁴ Európai gyakorlatáról lásd WILDHABER, Luzius: The Right to Respect for Private and Family Life: New Case-Law on Art. 8 of the European Convention on Human Rights. In: CANÇADO TRINDADE (ed.): *The Modern World of Human Rights/El Mundo Moderno de los Derechos Humanos, Essays in honour of Thomas Buergenthal/Ensayos en honor de Thomas Buergenthal*. pp. 103-133.

⁹⁹⁵ EJEb, *Bevacqua és S. kontra Bulgária*, 2008. június 12., No. 71127/01., para. 53.

kontra Trinidad és Tobago ügyben született ítélet kerül itt górcső alá,⁹⁹⁶ mégpedig azon kijelentés tekintetében, hogy a halálbüntetéssel végződő bírósági eljárások során még fokozottabban kell figyelembe venni a tisztességes eljáráshoz való jog követelményeit, hiszen az ítélet végrehajtását követően az esetleges hibák már nem orvosolhatók. Az idén februárban meghozott *Sergej Zolotukhin kontra Oroszország* ügyben⁹⁹⁷ a *Loayza-Tamayo*-ügy kerül elő, mégpedig a *ne bis in idem re* fogalma. Az Európában a Hetedik kiegészítő jegyzőkönyvben megfogalmazott kétszeres elítélés tilalmát Amerikában a tisztességes eljárásról szóló cikk tartalmazza, mégpedig úgy, hogy azt nemcsak ugyanazon „bűncselekmény” alapján tiltja, hanem „ugyanazon oknál fogva”. Ettől valóban erősebb kifejezést használ az EJEE („*offence*”, „*infraction*”, „*strafbare Handlung*”, „*bűncselekmény*”), így az áldozatok védelmét valóban az amerikai verzió szolgálja jobban.⁹⁹⁸ Mindazonáltal az amerikaiaközi gyakorlat figyelembevételével az EJEB arra jutott, hogy nem értelmezhető megszorítóan a Hetedik kiegészítő jegyzőkönyv 4. cikke, hiszen például ugyanazon cselekmény két különböző néven (azaz eltérő bűncselekményként) és eljárásban való büntetésének lehetősége kiüresítené a védendő jogot.⁹⁹⁹ Az *Ergin kontra Törökország* ügyben¹⁰⁰⁰ ismét az amerikaiaközi gyakorlat európaítól gyakoribb szegmensére utalnak az európai bírák. A háborúellenes újságcikk – civil – írójának katonai bíróság előtt történő elítélése kapcsán az EJEB a *Durand és Ugarte kontra Peru*¹⁰⁰¹ és a *Cantoral-Benavides ügyekre* hivatkozik, mint ahol már ennek tilalmát a demokratikus társadalom egyik alappillérenek nevezte San José. A polgári személyek–katonai bíróságok problémája kapcsán utal Amerikára a *Maszni kontra Románia* ügy¹⁰⁰² is.

Ezenfelül előkerült az amerikaiaközi gyakorlat a koszovói konfliktussal kapcsolatos, végül elfogadhatatlannak minősített *Banković és társai* ügyben¹⁰⁰³ is,

⁹⁹⁶ EJEB, *Öcalan kontra Törökország*, 2003. március 12., 2005. május 12., paras. 63-64., 203. ill. 60., 166.

⁹⁹⁷ EJEB, *Szergej Zolotukhin kontra Oroszország*, 2009. február 10., No. 14939/03.

⁹⁹⁸ EJEB, *Szergej Zolotukhin-ügy*, para. 40.

⁹⁹⁹ EJEB, *Szergej Zolotukhin-ügy*, paras. 79-81.

¹⁰⁰⁰ EJEB, *Ergin kontra Törökország* (No. 6.), 2006. május 4., No. 47533/99., paras. 25., 45.

¹⁰⁰¹ EJAB, *Durand and Ugarte kontra Peru*, merits, 2000. augusztus 16. C sorozat No. 68.

¹⁰⁰² EJEB, *Maszni kontra Románia*, 2006. szeptember 21., No. 59892/00., paras. 32-33., 49.

¹⁰⁰³ EJEB, *Banković, Stojanović, Stoimenovski, Joksimović és Suković kontra Belgium, Csehország, Dánia, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Izland, Olaszország, Luxembourg, Hollandia,*

az extraterritoriális jogalkotás¹⁰⁰⁴ kapcsán – ezen ügyben egyébiránt Magyarország is (mint NATO-tagállam) bepanaszolt állam volt.¹⁰⁰⁵

Ami a véleménynyilvánítás szabadságát illeti,¹⁰⁰⁶ már az EJBiz is utalt az Amerikaközi Bíróság ötödik tanácsadó véleményére az 1987-es, *G. Hodgson, D. Woolf Productions Ltd. és National Union of Journalists, valamint Channel Four Television Co. Ltd. kontra Egyesült Királyság ügyben*.¹⁰⁰⁷ Mintegy húsz évvel később, az EJB *Stoll kontra Svájc ügyében*¹⁰⁰⁸ is előkerült az amerikaközi gyakorlat, mégpedig a *Claude Reyes és társai kontra Chile ügy*,¹⁰⁰⁹ mint ahol az Amerikaközi Bíróság már hangsúlyozta a közérdekű adatokhoz való hozzáférés fontosságát, hiszen a demokratikus társadalomban ezáltal ellenőrizhető a kormány. A 2009 áprilisában meghozott, hasonló vonatkozású és magyar érdekeltsgű *Társaság a Szabadságjogokért kontra Magyarország ügyben* ugyanakkor nem merült fel az amerikaközi gyakorlat.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága tehát, mondhatjuk, a kilencvenes évek közepétől kezdve hivatkozik rendszeresebben az Amerikaközi Bíróság gyakorlatára¹⁰¹⁰ – természetesen mindez viszonylagos. Az ellenirányú hivatkozásokhoz képest ez elenyészőnek tűnhet, ám azt is figyelembe kell venni, hogy Strasbourg mintha az esetek többségében csak egy-egy amerikaközi elem első átvételekor hivatkozna a „forrásra”, később már a hivatkozás legfeljebb arra az európai ügyre terjed ki, amelyben azt először használták. Nehéz tehát megmondani, pontosan mekkora hatást is gyakorol az Amerikaközi Bíróság az európai gyakorlatra. Az mindenesetre már a fenti példákból is látszik, hogy a kölcsönhatás

Norvégia, Lengyelország, Portugália, Spanyolország, Törökország és az Egyesült Királyság, 2001. december 12., No. 52207/99., paras. 23-24.

¹⁰⁰⁴ Lásd még BUERGENTHAL, Thomas: The ICJ, Human Rights and Extraterritorial Jurisdiction. In: BREITENMOSER – EHRENZELLER – SASSÖLI – STOFFEL – WAGNER PFEIFER (eds.): *Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Liber Amicorum Luzius Wildhaber*. pp. 143-150.

¹⁰⁰⁵ Bővebben lásd KAMCHIBKOVA, Damira: State Responsibility for Extraterritorial Human Rights Violations. *Buffalo Human Rights Law Review*, 2007, Vol. 13., pp. 87-135., pp. 99-101.

¹⁰⁰⁶ Lásd COSTA, Jean-Paul: La liberté d'expression selon la jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme de Strasbourg. *Actualité et Droit International*, 2001. június, pp. 1-4.

¹⁰⁰⁷ EJBiz, *G. Hodgson, D. Woolf Productions Ltd. és National Union of Journalists, valamint Channel Four Television Co. Ltd. kontra Egyesült Királyság*, 1987. március 9., No. 11553/85; 11658/85.

¹⁰⁰⁸ EJB, *Stoll kontra Svájc*, 2007. december 10., No. 69698/01., para. 43.

¹⁰⁰⁹ EJAB, *Claude-Reyes és társai kontra Chile*, merits, rep., costs.

¹⁰¹⁰ Fordított irányban is ugyanez a tendencia figyelhető meg.

létezik. Álláspontom szerint mindkét bíróság kényesen ügyel arra, hogy azon elemeket vegye át, amelyek nem okoznak törést saját egyezményes rendszerében és ítélkezési logikájában, de segítséget nyújtanak a hatékony jogvédelemben – és ez így van rendjén. Amint a dolgozat más részében is kifejtettem, mindezek alapján üdvösnek tartom e kölcsönhatást, és szívesen látom minden további elemét. A rendkívüli nimbusszal rendelkező EJEB is kénytelen olykor belátni, hogy még olyan, fél évszázada folyamatosan értelmezett és fejlesztett jog kapcsán is van mit tanulnia az Amerikaközi Bíróságtól, mint a tisztességes eljáráshoz való jog, és akkor még meg sem említettük az erőszakos eltűnések kérdését vagy a személyes biztonsághoz való jogot.

Befejező gondolatok

Európa számos emberi jogvédelemmel összefüggő gondolat vagy kezdeményezés bölcsője volt, és az mind a mai napig. Bizonyítandó, hogy a fejlődés nem állt meg, elég arra emlékeztetni, hogy mára az Európában működő, majd' az egész kontinenst átfogó, alapvetően politikai jellegű nemzetközi szervezetek mindegyike (!) foglalkozik – így vagy úgy – az emberi jogok védelmével (Európa Tanács, Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, Európai Unió). Ez természetesen példaként szolgálhat más kontinensek számára is. Mindazonáltal – részben az eltérő társadalmi adottságokból következően – más regionális rendszerek is jelentékeny jogfejlesztést hajthatnak és hajtanak végre az emberi jogok területén. Az értekezésben az európai mellett a másik legkiforrottabb regionális emberi jogvédelmi rendszer, az amerikai került figyelmem középpontjába.

A dolgozatban kétféleképpen közelíték: részben – elkerülhetetlenül – összehasonlítottam a két rendszert, részben pedig a két bíróság, az Emberi Jogok Európai és Amerikaiközi Bíróságának kölcsönhatását vizsgáltam, mindenekelőtt ítélkezési gyakorlatukon keresztül. Kölcsönhatás, egymásra hatás, interakció alatt azt értettem, hogy a két bíróság egymás gyakorlatát ismerve, abból bizonyos elemeket – kifejezetten vagy anélkül – saját gyakorlatába, érvelésébe átemel.

Elsőként azt vizsgáltam, hogy létezik kölcsönhatás a két bíróság között, és e kölcsönhatás, ha nem is egyenlő erősségű, de mindenféleképpen kétirányú. Dolgozatomban igyekeztem minden fejezetben, minden témakör kapcsán bemutatni a befolyás mindkét irányát: az EJEB hatását az Amerikaiközi Bíróságra, illetőleg az Amerikaiközi Bíróság hatását Strasbourgra. Habár általában San José többet hivatkozott az EJEB-re, mint fordítva, arra is megkíséreltem rámutatni, hogy ez adott esetben inkább a receptor intézményre vet kevésbé előnyös fényt. Természetesen mindvégig tisztában kell lennünk azzal a ténnyel, hogy két olyan bíróság interakciójáról beszélünk, amely eltérő földrészen, eltérő egyezményes

alappal (eltérő területi hatállyal, stb.) rendelkezik, ám mégis utat-módot, lehetőséget talált arra, hogy figyelembe vegye az óceán túlsópartján működő társbírók vívmányait. Kiváló példákkal szolgálnak erre (mindkét irányban) az ideiglenes intézkedések, az élethez való jog, vagy a személyes szabadsághoz és biztonsághoz való jog, illetőleg (nyugati irányban, azaz Európából Amerikába) a kínzás, embertelen, megalázó bánásmód tilalma, a tulajdonjog védelme vagy a véleménynyilvánítás szabadsága. Az ezzel kapcsolatos ítéletek nemcsak azt mutatják, hogy a kölcsönhatás létezik, de az átvett elméletek minden alkalommal bizonyos minta szerint rendszerezhetők is.

Másodsorban azt vizsgáltam, hogy ez a kölcsönhatás pozitív hatásokkal bír-e. Amint arra az interakcióról szóló fejezetben is utaltam, a nemzetközi jog általános fejlődéséhez, illetőleg egységének megőrzéséhez egyébként is elengedhetetlenül fontos a nemzetközi bíróságok, fórumok gyakorlatának bizonyos szintű egyeztetése. Ezen általános célon túl azonban az emberi jogok nemzetközi jogának területén – ahol kifejezetten ügyelni kell egyrészt arra, hogy feleslegesen ne biztosítsunk (dogmatikai) támadási felületet az államok számára, másrészt meg kell ragadni a jogfejlesztésre adódó minden alkalmat – különösen hasznos a két regionális bíróság egymásra hatása. Azon túl, hogy biztosítják tehát az összhangot, az eljárási és az anyagi joggal foglalkozó fejezet is kitért azon kérdésekre, ahol ez a kölcsönhatás termékeny, hasznos, és hozzájárul az emberi jogok nemzetközi fejlődéséhez; adott esetben nehezen cáfolható érvként szolgálva egyik-másik jog univerzalitása mellett. Kiemeltem a kölcsönhatás rendkívül pozitív következményeit például a III. részben az erőszakos eltűnések, illetőleg a folytatólagos helyzet elmélet kapcsán, illetőleg a II. részben a *ius standi-locus standi* problémájának vizsgálatakor. Az erőszakos eltűnésekhez kötődő hipotézisek átvétele nagyban meggyorsította a vonatkozó európai (török, orosz) ügyeket, míg a folytatólagos helyzet elmélet, amely Európából származott, Amerikában továbbfejlesztették, és – ahogyan már korábban is sejthető volt – visszatért Európába, olyan jogsértések meg- és elítélését tette lehetővé, amelyek az elmélet nélkül csak tétovázó úrt és az igazságtalanság érzését hagyták volna maguk mögött, így azonban anélkül nyújtanak lehetőséget az ítélkezésre, hogy csorbítanak a

visszaható hatály tilalmának elvét. Az egyén számára a nemzetközi emberi jogvédelmi bírói fórumhoz történő fordulás (Európából ismert) joga pedig olyan cél, amelyhez – lehetőségeihez mérten – mind közelebb és közelebb kerül az Amerikaközi Bíróság.

Harmadik kérdéskörként pedig az értekezés arra is kereste a választ, melyek azok a területek, ahol ezt az immár bizonyítottnak tekinthető interakciót – az emberi jogok védelmére gyakorolt – jótékony hatása miatt a jövőben még jobban ki kellene terjeszteni. Az eljárási kérdések közül itt mindenekelőtt természetesen a jóvátételt kell említeni, mint olyan területet, ahol Európának sürgős fejlesztésre lenne szüksége, és ahol e fejlesztés – az államok bevonása nélkül, pusztán az EJEB által – megvalósítható lenne (például alkalmazhatná az életprojekt-elméletet, vagy felvettem esetleg pénzügyi alap létrehozásának lehetőségét). A dolgozat ezenfelül foglalkozott a tanácsadó vélemények kérdésével is, itt azonban – az európai viszonyok sajátosságaira tekintettel – már sokkal nehezebb nyilvánvalóan előremutató és kevésbé vitatható javaslatokat tenni. Egyébiránt az anyagi jogok tekintetében az interakció Európában szinte minden jog kapcsán fejleszthető lenne, kiváló példa erre a tisztességes eljáráshoz való jog avagy például az erőszakos eltűnéseknek az élethez való jog megsértésével kapcsolatos szegmensében a bizonyítottság kérdése.

E kérdések vizsgálatát tehát egyrészt az emberi jogok nemzetközi védelme általános jobbításának szándéka motiválta, vagyis az az elképzelés, hogy a san joséi és strasbourgi interakció olyan pontokra mutathat rá, amelyek eltérő kulturális, társadalmi, gazdasági és politikai háttér mellett is képviselhető – ezek szerint univerzális – értékek, másrészt nem titkoltan az a gondolat is, hogy e kölcsönhatás vizsgálata, az új irányok kiemelése az európai védelemhez is hozzájárulhat. Hiszen az eredetileg tervezett európai reform, amelynek szükségességét a strasbourgi rendszer ismerői, szereplői közül aligha tagadja bárki is, valljuk be, megghiúsult. A – sokat vitatott – Tizennegyedik kiegészítő jegyzőkönyv hatályba lépését immáron évek óta gátolja (mondhatjuk: meggátolta) Oroszország; politikailag az elnökváltást követően sincs remény arra, hogy az orosz hozzáállás megváltozzon. Vannak szerzők, akik már évekkel ezelőtt az ún. „Tizenötödik jegyzőkönyv” szükségességét

hangsúlyozták, kidolgozva annak lehetséges vagy várható elemeit.¹⁰¹¹ Minden bizonnyal ők sem számoltak azonban a Tizennegyedik jegyzőkönyv ilyenfajta bukásával. (Dolgozatom lezárását követően, 2009. május 27-én nyílt meg aláírásra a 14bis jegyzőkönyv, amely orvosolni igyekszik ezt a helyzetet: külön-külön, az egyes aláíró államok tekintetében lépteti hatályba a Tizennegyedik jegyzőkönyv néhány rendelkezését.)

Bár a kiegészítő jegyzőkönyvekkel történő módosítás Európában kifulladás látszik, mégsem mondható az, hogy a rendszer a mai formájában elégtelenül működne. Egy olyan reformot követően, amely immáron valóban képes az ítélkezés hatékonyságát gátló – főként mennyiségi és időtényezők – ellen hatni, a rendszer természetesen működhet sokkal jobban is. Azonban a nemzetközi jog, és azon belül különösen az emberi jogok mindig is ki voltak szolgáltatva a nemzetközi politika kényének-kedvének; vagy – elegánsabban fogalmazva – végrehajtásuk mindig is a politikai realitások függvénye volt. A jelenkor nemzetközi politikai realitása pedig nem kedvez az emberi jogok védelme jelentős fejlődésének. Nem szabad erőltetni tehát a lehetetlent: az európai védelmet ott és úgy kell erősíteni, ahol a nemzetközi politika a legkevésbé szólhat bele: a jól ismert, és Európában általában bátran alkalmazott bírói jogfejlesztés intézménye, valamint – többek között – a tárgyalt interakció által. Hiszen a jogfejlesztés – ésszerű keretek között – bátran meríthet a san joséi eredményekből.

Az értekezés ezenfelül az amerikai és európai rendszerek összevetésével és kölcsönhatásának bemutatásával fel kívánta hívni a figyelmet az Amerikai és Európai Emberi Jogi Bíróságoknak a nemzetközi jog általános fejlődésében – de különösen az emberi jogok (egyetemes) fejlődésében – betöltött szerepére, amelynek jelentősége annál nagyobb, hiszen regionális szervekről van szó, amelyek eredeti rendeltetése saját, körülhatárolt földrajzi területükre szólt. Az emberi jogokhoz való ilyen nagymértékű hozzájárulásuk valószínűleg emberközpontú hozzáállásuk eredménye. Ez az, amely sikerre vitte – egyesek szerint csaknem

¹⁰¹¹ CAFLISCH, Lucius – KELLER, Martina: Le Protocole additionnel n° 15 à la Convention européenne des droits de l'homme, in: CAFLISCH, Lucius – CALLEWAERT, Johan – LIDDELL, Roderick – MAHONEY, Paul – VILLIERS, Mark (ed.): *Human Rights – Strasbourg Views, Liber Amicorum Luzius Wildhaber*. N.P.Engel, Kehl, Strasbourg, Arlington, 2007, pp. 91-113.

végzetes sikerre – az Európai Emberi Jogi Bíróságot, és ez az, amely szembetűnő az Amerikaközi Bíróság erőfeszítéseit figyelve. A két bíróság itt bemutatott és további kölcsönhatása lesz pedig reményeim szerint az az eszköz, amellyel e fórumok átvészelhetik a kevésbé kedvező nemzetközi politikai folyamatokat, mindvégig biztosítva René Cassin és sokan mások régi álmának megvalósulását: olyan térség létrehozását, amely az emberi jogok és alapvető szabadságok védelmére épül, és rugalmasan alkalmazkodik a változó körülményekhez, az új kihívásokhoz.

Összefoglaló

Az értekezés az emberi jogok nemzetközi védelmének egy különleges szegmensét vizsgálja: az Emberi Jogok Európai és Amerikaközi Bíróságának egymásra hatását. Alapvetően három kérdést vizsgál: i. a kölcsönhatás – mindkét irányban – létezik, ii. hatása pozitív, adott esetben akár az egyetemlegességet is erősítheti, iii. a jövőben szélesebb körben való alkalmazása – például a javasolt területeken – pedig hozzájárulna az emberi jogok hatékonyabb védelméhez, kiváltképp a reformra szoruló európai rendszeren segíthet.

A dolgozat foglalkozik a nemzetközi bírói fórumok egymásra hatásának általános kérdéseivel is, ám felhívja a figyelmet arra, mennyire különleges a jelen értekezésben vizsgált kölcsönhatás, interakció: egyértelműnek tűnik például ugyanis, hogy ugyanazon kontinensen részben azonos jogforrási alapon működő különböző bíróságok figyeljenek egymás gyakorlatára (mint például Strasbourg-Luxembourg esetén). Az sem meglepő, ha például az univerzális szintű bíróság ítéletei, döntései megjelennek a regionális bíróságok gyakorlatában (mint például az Emberi Jogok Európai Bíróságánál a Nemzetközi Bíróság vagy az Emberi Jogok Bizottsága döntései). Az értekezés azonban olyan jelenségre hívja fel a figyelmet, amely a fenti példaktól eltérően a klasszikus jogforrási logika határait feszegeti: két, eltérő kontinensen (azaz különböző területi és személyi hatállyal), eltérő egyezményes alapon működő regionális bíróság között áll fenn kölcsönhatás – mégpedig mind anyagi jogi, mind eljárásjogi kérdésekben.

E kölcsönhatás megvalósulásának kiváló – de nem kizárólagos – bizonyítékának tekinthetjük azt, amikor az adott bíróságok kifejezetten hivatkoznak egymás ítélkezési gyakorlatára, általánosságban, avagy átvéve annak egy-egy specifikus gondolatmenetét, és mindezt saját érvelésük, eredményük alátámasztására használják fel. Ami az értekezés által vizsgált két bíróságot illeti, az Emberi Jogok Amerikaközi Bíróságának ítéleteinek szinte pontosan felében (97) jelenik meg az európai gyakorlat, míg fordított irányban közel félszáz, amerikaközi

hivatkozást tartalmazó döntésről beszélhetünk. Habár az értekezés elsődleges tárgyát ezen ítéletek és az azokban foglalt utalások, idézések vizsgálata képezi, a kifejezett, nyilvánvaló egymásra hatás mellett azonban esetenként egy-egy rejtett kölcsönhatási elem lehetőségét is megvizsgálom.

Az értekezés akként közelít a problémához, miszerint az említett regionális bíróságok első ránézésre talán meglepő kölcsönhatását (a megfelelő keretek között) pozitívnak, helyesnek találja. A receptor emberi jogvédelmi mechanizmusának ugyanis segítséget nyújt az, ha a számára újonnan megjelenő problémával kapcsolatban a másik rendszerben már elfogadható és átvehető jogi megoldásokat találtak ki. Ez történt például az erőszakos/kényszerített eltűnések kapcsán, ahol a megoldások Európa felé áramlottak, az eljárási garanciák tekintetében, ahol a strasbourgi megoldásokat vette át San José, avagy a folytatólagos helyzet elmélete esetén, ahol az interakció oda-vissza irányú volt. Nem csupán időbeli dimenziói vannak a kölcsönhatás pozitív következményeinek: a dogmatikai egység végső soron az emberi jogok nemzetközi védelmének egészét erősíti.

A fent említett statisztikából is kiderül, hogy mind számszerűleg, mind arányában többet hivatkozik az Amerikaközi Bíróság Strasbourgra, mint fordítva. A dolgozat érvelése értelmében azonban – habár az arányokon az elkövetkezendőkben jelentősen változtatni nyilvánvalóan nem lehet – az európai oldalon is növelni, illetőleg további területekre kellene kiterjeszteni e kölcsönhatást. Az értekezés az amerikaközi rendszer olykor részletesebb bemutatásával éppen arra kívánja felhívni a figyelmet, miszerint az egyébként valóban hihetetlenül értékes strasbourgi gyakorlat lehet, hogy nem minden tekintetben fejlődött optimálisan; vannak olyan kérdések, amelyek megoldásában megelőzte őt az Amerikaközi Bíróság.

Az értekezés három fő részből áll: az első az Európában kevésbé ismert amerikaközi rendszer rövid bemutatása (I.1.) mellett a nemzetközi (s azon belül az emberi jogi) bírói fórumok kölcsönhatásának főbb összefüggéseit tárja fel (I.2.). A második rész egyes eljárási kérdésekre összpontosít, ezek kapcsán keresi a már létező és a jövőben még remélhető kapcsolódási pontokat: kitér a tanácsadó vélemények (II.1.), az ideiglenes intézkedések (II.2.) és az áldozatok helyzetének problémakörére (II.3.), ez utóbbiból kiemelve a *ius standi-locus standi* és a jóvátétel

kérdését. A harmadik rész az anyagi jogok tekintetében fennálló kölcsönhatást vizsgálja. A kölcsönhatásban betöltött jelentősége nyomán külön fejezetet szentel az élethez való jognak (III.1.), majd az értekezés kereteit betartva összefoglalóan vizsgálja az egyes egyéb jogok tekintetében fennálló interakció kérdését (III.2.).

Summary

Interaction of the European and Inter-American Courts of Human Rights

The thesis examines a particular aspect of the international protection of human rights, namely the interaction of the European and Inter-American Courts of Human Rights. It aims to prove basically three hypotheses: i. the interaction exists in both ways, ii. its effect is positive, it may also strengthen the universality of human rights, iii. its broader application in the future – e.g. in the fields mentioned – would contribute to the more effective protection of human rights, and could especially help the European system in trouble.

The thesis deals with general questions of the interaction of international tribunals as well, though draws the attention to how special the here examined interaction, cross-fertilization is: it seems evident that tribunals working on the same continent on partly corresponding legal sources pay attention to each others' jurisprudence (as do Strasbourg and Luxembourg). It is equally hardly surprising that the judgments, decisions of a universal tribunal appear in the jurisprudence of regional courts (as do the decisions of the International Court of Justice and the Human Rights Committee at the European Court of Human Rights). The thesis draws nevertheless the attention to a phenomenon that – contrary to the examples above – challenges the borders of the classical theory concerning the sources of law: there exists an interaction between two regional tribunals working on two different continents, on the basis of two distinct conventions.

Excellent but not exclusive evidence for this interaction is when the given courts expressly quote each others' jurisprudence, in general or taking over a specific assessment of the other, and all that to support their own argumentation or result. As to the two tribunals examined by the thesis, the Inter-American Court of Human Rights quotes the European jurisprudence in nearly exactly the half of its judgments (97), while we can speak of about 50 decisions containing citations of

the opposite direction. Although the principle subject of the thesis is to examine these judgments and the quotations therein, besides the explicit cross-fertilization I sometimes equally consider the possibility of a hidden interaction.

According to the thesis, the – at the first glance maybe surprising – interaction of the mentioned regional tribunals is (when it remains within the appropriate frames) positive, correct. It helps namely the human rights mechanism of the receiving party, when in a problem new for him acceptable and transportable legal solution have already been found in the other system. This happened e.g. as to the question of the forced disappearance cases where the solutions came to Europe, concerning the procedural guarantees where Strasbourg solutions were taken over by San José, or as to the continuing violation theory where the interaction worked in both directions. The positive effects of the interaction do not only have time dimensions: it strengthen the totality of the international human rights protection at the end.

As it is obvious from the statistics above, both in numbers and proportions, the Inter-American Court quotes Strasbourg more often than reversely. Nevertheless, according to the argumentation of the thesis – though the proportions cannot be significantly changed in the near future – the interaction should be extended on the European side. The thesis, when presenting the Inter-American system sometimes a bit in a more detailed way, tries to draw the attention to exactly such fields, saying – in a from a European point of view surely unorthodox way – that the admittedly highly precious jurisprudence of Strasbourg may not have developed in the most optimal way; there are certain questions the solution of which is more progressive at the little sister in San José.

The thesis contains three major parts: in Part I, besides presenting the in Europe not well-known Inter-American system (I.1.), it treats the interaction of the international (including the international human rights) fora (I.2.). Part II focuses on certain procedural questions, and searches for the points of interaction already existing or to be expected: treats the questions of the advisory opinions (II.1.), provisional measures (II.2.) and the situation of the victims (II.3.), in particular also to the question of *ius standi-locus standi* and the reparations. Part III examines the

interaction as to substantive rights. According to its importance in the cross-fertilization, a complete chapter deals with the right to life (III.1.), and then – staying in the frame given for theses – it examines the interaction as to other human rights in a nutshell (III.2.).

IRODALOMJEGYZÉK

AAKEN, Anne van: Making International Human Rights Protection More Effective: A Rational-Choice Approach to the Effectiveness of Provisions for *Ius Standi*. In: VOIGT, Stefan – ALBERT, Max – SCHMIDTCHEN, Dieter (eds.): *International Conflict Resolution*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2006, pp. 29-67.

ABI-SAAB, Georges: Fragmentation or Unification: Some Concluding Remarks. *N.Y.U. Journal of International Law and Politics*, Vol. 31., 1998-1999., pp. 919-934.

ACEVES, William J.: The Vienna Convention on Consular Relations: a Study of Rights, Wrongs and Remedies. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, March 1998., Vol. 31., pp. 257-304.

ADAMS, Wendy: In Search of Defence of the Transitional Human Rights Paradigm: May *Jus Cogens* Norms be Invoked to Create Implied Exceptions in Domestic State Immunity Statutes? In: SCOTT, Craig (ed.): *Torture as Tort, Comparative Perspectives on the Development of Transnational Human rights Litigation*. Hart Publishing, Oxford – Portland Oregon, 2001, pp. 247- 274.

AKANDJI-KOMBÉ, Jean-François: L'obligation positive d'enquête sur le terrain de l'article 3 CEDH. In: CHASSIN, Catherine-Amélie (ed.): *La portée de l'article 3 de la Convention européenne des droits de l'homme*. Bruylant-Bruxelles, 2006., Brüssel, pp. 123-140.

ALFREDSSON, Gudmundur: Human Rights and Victims' Rights in Europe. In: DANIELI, Yael – STAMATOPOULOU, Elsa – DIAS, Clarence J. (eds.): *The Universal Declaration of Human Rights: Fifty Years and Beyond*. Baywood Publ. Co., Amityville, N.Y. (U.N.), 1999, pp. 309-317.

ALKEMA, E. A.: The Concept of Property – In Particular in the European Convention on Human Rights. In: LOOF, Jan-Peter – PLOEGER, Hendrik – STEUR, Arine van der (eds.): *The Right to Property, The influence of Article 1 Protocol No. 1 ECHR on several fields of domestic law*, Shaker, Maastricht, 2000, pp. 17-28.

AMBROSE, A.D.: The Right to Reparation for Victims of Violations of International Human Rights and Humanitarian Law, *Journal of the Institute of Human Rights*, Volume VI, June 2003, No.1, pp. 26-36, Institute of Human Rights, Jaripatka, Nagpur, India.

AMIOTT, Jennifer A.: Environment, Equality, and Indigenous Peoples' Land Rights in the Inter-American Human Rights System: Mayagna (Sumo) Indigenous Community of Awas Tingni v. Nicaragua. *Environmental Law*, Vol. 32., 2002, pp. 873-903.

ANAYA, S. James: Indigenous Peoples' Participatory Rights in Relation to Decisions About Natural Resource Extraction: the More Fundamental Issue of What Rights Indigenous Peoples Have in Lands and Resources, *Arizona Journal of International and Comparative Law*, Vol. 22., No. 1., 2005, pp. 7-17.

ANAYA, S. James: The Human Rights of Indigenous Peoples. In: GÓMEZ ISA, Felipe – DE FEYTER, Koen (eds.): *International Protection of Human Rights: Achievements and Challenges*. University of Deusto, Bilbao, 2006, pp. 593-617.

ANAYA, S. James – WILLIAMS, Robert A. Jr.: The Protection of Indigenous Peoples' Rights over Lands and Natural Resources Under the Inter-American Human Rights System. *Harvard Human Rights Journal*, Volume 14, Spring 2001, pp. 33-86.

AN-NA'IM, Abdullahi Ahmed: Toward a Cross-Cultural Approach to Defining International Standards of Human Rights: The Meaning of Cruel, Inhuman, or Degrading Treatment or Punishment. In: AN-NA'IM, Abdullahi Ahmed (ed.): *Human Rights in Cross-Cultural Perspectives, A Quest for Consensus*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1992, pp. 19-43.

ANSAH, Tawia: Surprised by Sin: Human Rights and Universality. *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, Vol. 30, Winter 2003, No. 2, pp. 307-337.

BAKA, András B.: The Problem of the European Court of Human Rights and its Reform. In: YOTOPOULOS-MARANGOPOULOS, Alice (ed.): *L'état actuel des droits de l'homme dans le monde (Défis et perspectives)*. Editions A. Pedone, Párizs, 2006, pp. 187-192.

BARKER, Robert S.: Stability, Activism and Tradition: the Jurisprudence of Costa Rica's Constitutional Chamber. *Duquesne Law Review*, Spring 2007, Vol. 45., pp. 523-543.

BASSIOUNI, M. Cherif: International Recognition of Victims' Rights. *Human Rights Law Review*, 2006, Vol. 6., pp. 203-279.

BAYEFSKY, Anna F.: Making the Human Rights Treaties Work. In: CLAUDE, Richard Pierre – WESTON, Burns H. (eds.): *Human Rights in the World Community, Issues and Action*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2006, pp. 315-323.

BENOÎT-ROHMER, Florence : Les perspectives de réformes à long terme de la Cour européenne des droits de l'homme : « *certiorari* » versus renvoi préjudiciel. in: *Revue universelle des droits de l'homme*, 2002, pp. 313-318.

BERNHARDT, Rudolf: *Der Schutz der Menschenrechte durch internationale Gerichte: Erfahrungen und Perspektiven*. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 2003.

BERNHARDT, Rudolf: Judgments of international human rights courts and their effects in the internal legal order of states. In: BATTAGLINI, Giovanni – BENVENUTI, Paolo – CASSESE, Antonio – GAJA, Giorgio – GIANELLI, Alessandra – GIARDINA, Andrea – LATTANZI, Flavia – MENGIOZZI, Paolo – MIELE, Alberto – PALMISANO, Giuseppe – FORLATI, Laura Picchio – SPINEDI, Marina – ZICCARDI, Piero (eds.): *Studi di diritto internazionale in onore di Gaetano Arangio-Ruiz*. Editoriale Scientifica, Napoli, 2004, pp. 429-440.

BERNHARDT, Rudolf: Rechtsfortbildung durch den Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte. In: BREITENMOSER, Stephan – EHRENZELLER, Bernhard – SASSÒLI, Marco – STOFFEL, Walter – WAGNER PFEIFER, Beatrice (eds.): *Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Liber Amicorum Luzius Wildhaber*. Dike-Nomos, Zürich, St-Gallen, Baden-Baden, 2007, pp. 91-101.

BIANCHI, Andrea: Human Rights and the Magic of Jus Cogens. *European Journal of International Law*, 2008., Vol. 19., pp. 491-508.

BLUTMAN, László: A nemzetközi jog a magyar bírósági gyakorlatban. In: TÓTH, Károly (ed.): *In memoriam Nagy Károly egyetemi tanár. 1932-2001*. Officina, Szeged, 2002., pp. 41-53.

BODANSKY, Daniel – CROOK, John R. – SHELTON, Dinah: Righting Wrongs: Reparations in the Articles on State Responsibility. *American Journal of International Law*, October 2002, Vol. 96., pp. 833-862.

BODNÁR, László: A nemzetközi szerződések megszűnésének kérdései a Nemzetközi Bíróságnak a bős-nagymarosi beruházás ügyében hozott ítéletében. In: TÓTH, Károly (ed.): *Tanulmányok Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára*. Officina, Szeged, 2000., pp. 81-90.

BOKORNÉ SZEGŐ, Hanna: A diszkrimináció tilalma mint az emberi jogok védelmének alappillére. In: BLAHÓ, András (ed.): *Elmaradottság – fejlődés – átalakulás. Tanulmányok Szentes Tamás akadémikus 70. születésnapja tiszteletére*. Macropolis, Budapest, 2003., pp. 82-87.

BOISSON DE CHAZOURNES, Laurence: La protection de l'environnement global et les visages de l'action normative internationale. In: *Pour un droit commun de*

l'environnement, Mélanges à l'honneur de Michel Prieur. Dalloz, Párizs, 2007, pp. 41-57.

BOVEN, Theo van: The Perspective of the Victim. In: DANIELI, Yael – STAMATOPOULOU, Elsa – DIAS, Clarence J. (eds.): *The Universal Declaration of Human Rights: Fifty Years and Beyond*. Baywood Publ. Co., Amityville, N.Y. (U.N.), 1999, pp. 13-26.

BRAGYOVA, András: Alapozhatók-e az emberi jogok a nemzetközi jogra? Avagy: pótolhatja-e a nemzetközi jog a természetjogot? *Allam- és Jogtudomány*, 1991/34. pp. 94-114.

BRUHÁCS, János: Az államok nemzetközi felelősségéről szóló végleges tervezet. In: TÓTH, Károly (ed.): *In memoriam Nagy Károly egyetemi tanár. 1932-2001*. Officina, Szeged, 2002., pp. 117-132.

BUERGENTHAL, Thomas – SHELTON, Dinah – STEWART, David P.: *International Human Rights in a Nutshell*. West Group, St. Paul, MN, 2002.

BUERGENTHAL, Thomas: The European and Inter-American Human Rights Courts: Beneficial interaction, in: MAHONEY, Paul - MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER, Luzius: *Protection des droits de l'homme: la perspective européenne, mélanges à la mémoire de Rolv Ryssdal*, Carl Heymanns Verlag, Köln, Berlin, Bonn, München, 2000, pp. 123-133.

BUERGENTHAL, Thomas: The Evolving International Human Rights System. *American Journal of International Law*, October 2006, Vol. 100., pp. 783- 809.

BUERGENTHAL, Thomas: The ICJ, Human Rights and Extraterritorial Jurisdiction. In: BREITENMOSER, Stephan – EHRENZELLER, Bernhard – SASSÒLI, Marco – STOFFEL, Walter – WAGNER PFEIFER, Beatrice (eds.): *Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Liber Amicorum Luzius Wildhaber*. Dike-Nomos, Zürich, St-Gallen, Baden-Baden, 2007, pp. 143-150.

BUERGENTHAL, Thomas – NORRIS, Robert – SHELTON, Dinah: *Protecting Human Rights in the Americas (Selected Problems)*. N.P. Engel, Kehl, Starsbourg, Arlington, 1990.

BUERGENTHAL, Thomas: The proliferation of international courts and the future of International Law. In: CARDONA LLORENS, Jorge (ed.): *Cursos Euromediterráneos Bancaja de Derecho Internacional*, Vol. V, 2001, Tirant Lo Blanch, Valencia, pp. 33-43.

BURCHILL, Richard: The Role of Democracy in the Protection of Human Rights, Lessons from the European and Inter-American Human Rights Systems. In: FORSYTHE, David P. – MCMAHON, Patrice C.: *Human Rights and Diversity, Area*

Studies Revisited. University of Nebraska Press, Lincoln and London, 2003, pp. 137-156.

BURGORGUE-LARSEN, Laurence: La prohibition de la torture et ses équivalents dans le système interméricain des droits de l'homme. In: CHASSIN, Catherine-Amélie (ed.): *La portée de l'article 3 de la Convention européenne des droits de l'homme*. Bruylant-Bruxelles, 2006, Brüssel, pp. 23-46.

BUTLER, Israel de Jesús: The Rights of the Child in the Case Law of the Inter-American Court of Human Rights: Recent Cases. *Human Rights Law Review*, 2005., Vol. 5., pp. 151-166.

CAFLISCH, Lucius – KELLER, Martina: Le Protocole additionnel n° 15 à la Convention européenne des droits de l'homme. In: CAFLISCH, Lucius – CALLEWAERT, Johan – LIDDELL, Roderick – MAHONEY, Paul – VILLIERS, Mark (ed.): *Human Rights – Strasbourg Views, Liber Amicorum Luzius Wildhaber*. N.P. Engel, Kehl, Strasbourg, Arlington, 2007, pp. 91-113.

CAMARGO, Pedro Pablo: *La proteccion juridica de los derechos humanos y de la democracia en America, CIA*. Editorial Excelsior, Mexico, 1960.

CAMINOS, H.: The Role of the Organization of American States in the Promotion and Protection of Democratic Governance. *Recueil des cours*, Académie de droit international, 1998, Tome 273, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Boston, London, pp. 103-238.

CANÇADO TRINDADE, Antônio Augusto: Approximations and convergences in the case-law of the European and Inter-American Courts of Human Rights, in: COHEN-JONATHAN, Gérard – FLAUSS, Jean-François (eds.): *Le rayonnement international de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme*, Nemesis-Bruylant, Brüssel, 2005. pp. 101-138.

CANÇADO TRINDADE, Antônio Augusto: A Regra do Esgotamento dos Recursos Internos Revisitada: Desenvolvimentos Jurisprudenciais Recentes no Âmbito da Proteção Internacional dos Direitos Humanos. In: *Liber Amicorum Héctor Fix-Zamudio*. Secretaría de la Corte Interamericana de Derechos Humanos, San José, Costa Rica, 1998, pp. 15-43.

CANÇADO TRINDADE, Antônio Augusto: *Basis for a Draft Protocol to the American Convention on Human Rights to Strengthen its Mechanism for Protection - Volume II*. San José de Costa Rica, Inter-American Court of Human Rights, 2001.

CANÇADO TRINDADE, Antônio Augusto: *El Acceso Directo del Individuo a los Tribunales Internacionales de Derechos Humanos*. Universidad de Deusto, Bilbao, 2001.

CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: El sistema interamericano de protección de los derechos humanos (1948-1995): evolución, estado actual y perspectivas. In: BARDONNET, Daniel – CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: *Derecho Internacional y derechos humanos / Droit international et droits de l'homme*. Académie de Droit International de la Haye/Instituto Interamericano de Derechos Humanos, San José, La Haye, 1996, reimpresión facsimilar, San José, 2005, pp. 47-95.

CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: General Course on Public International Law, in: *Recueil des cours, Académie de droit international, La Haye, 2005, Tome 316*. Martinus Nijhoff, Leiden-Boston, 2006. pp. 37-60.

CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: La capacité juridique internationale de l'individu dans le système interaméricain de protection des droits de la personne humaine. In: BRANCO DE SAMPARO, Jorge – MAYOR ZARAGOZA, Federico – OREJA AGUIRRE, Marcelino (eds.): *Soberanía del Estado y Derecho Internacional Homenaje al Professor Juan Antonio Carrello Salcedo*. Universidad Cordoba, Universidad de Sevilla, Universidad de Málaga, Vol. 1, 2005, pp. 293-316.

CANÇADO TRINDADE, Antônio Augusto: Le déracinement et la protection des migrants dans le droit international des droits de l'homme. *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, 2008/74, pp. 289-328.

CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: Les mesures provisoires de protection dans la jurisprudence de la Cour interaméricaine des droits de l'homme. In: COHEN-JONATHAN, Gérard – FLAUSS, Jean-François (eds.): *Mesures conservatoires et droits fondamentaux*. Bruylant, Nemesis, Brüsszel, 2005, pp. 145-163.

CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: Reflexiones sobre el desarraigo como problema de Derechos Humanos frente a la conciencia Jurídica Universal. In: CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto – RUIZ DE SANTIAGO, Jaime (eds.): *La nueva dimensión de las necesidades de protección del ser humano en el inicio del siglo XXI*. Corte Interamericana de Derechos Humanos, UNHCR, San José, Costa Rica, 2006, pp. 33-92.

CANÇADO TRINDADE, Antônio Augusto: Selected Aspects of the Case-Law Under the Inter-American System of Human Rights Protection. In: BORBA CASELLA, Paulo (ed): *Dimensão Internacional do Direito; Estudos em Homenagem a G. E. do Nascimento e Silva*. Editora LTr, São Paulo, 2000, pp. 493-511.

CANÇADO TRINDADE, Antônio Augusto: The Emancipation of the Individual from His Own State, The Historical Recovery of the Human Person as Subject of the Law of Nations. In: BREITENMOSER, Stephan – EHRENZELLER, Bernhard – SASSÒLI, Marco – STOFFEL, Walter – WAGNER PFEIFER, Beatrice (eds.): *Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Liber Amicorum Luzius Wildhaber*. Dike-Nomos, Zürich, St-Gallen, Baden-Baden, 2007, pp. 151-171.

CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: The Evolution of Provisional Measures of Protection under the Case-Law of the Inter-American Court of Human Rights (1987-2002). *Human Rights Law Journal*, 2003/5-8. pp. 162-168.

CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: The Humanization of Consular Law: The Impact of Advisory Opinion No. 16 (1999) of the Inter-American Court of Human Rights on International Case-Law and Practice. *Chinese Journal of International Law*, March 2007, Vol. 6., pp. 1-15.

CANÇADO-TRINDADE, A.A.: The Inter-American Court of Human Rights at a crossroads: Current challenges and its emerging case-law on the eve of the new century, in: MAHONEY, Paul - MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER, Luzius: *Protection des droits de l'homme: la perspective européenne, mélanges à la mémoire de Rolv Ryssdal*, Köln, Berlin, Bonn, München, Carl Heymanns Verlag, 2000, pp. 167-191.

CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: The Inter-American system of protection of Human Rights: the developing case-law of the Inter-American Court of Human Rights (1982-2005). In: GÓMEZ ISA, Felipe – DE FEYTER, Koen (eds.): *International Protection of Human Rights: Achievements and Challenges*. University of Deusto, Bilbao, 2006, pp. 475-506.

CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: The Merits of Coordination of International Courts on Human Rights. *Journal of International Criminal Justice*, Vol 2, No. 1 (2004), pp. 309-312.

CANÇADO TRINDADE, Antônio Augusto: The Operation of the Inter-American Court of Human Rights. In: HARRIS, David J. – LIVINGSTONE, Stephen (ed.): *The Inter-American System of Human Rights*. Calendron Press, Oxford, 1998, pp. 133-150.

CANÇADO TRINDADE, Antonio Augusto: Tribunais internacionais contemporâneos: coexistência e expansão, in: *DelRey jurídica*, Belo Horizonte, Brazil, January/June 2006, pp. 6-11.

CANO, Ignacio – SALVÃO FERREIRA, Patrícia: The Reparations Program in Brazil. In: DE GREIFF, Pablo (ed.): *The Handbook of Reparations*. Oxford, Oxford University Press, 2006, pp. 102-153.

CANTON, Santiago A.: Compliance with Decisions on Reparations. In: GROSSMAN, Dean Claudio et al.: *Reparations in the Inter-American System: A Comparative Approach*. *American University Law Review*, August 2007, Vol. 56., pp. 1375-1466.

CARRILLO, Arturo J.: Justice in Context: The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past. In: DE GREIFF, Pablo (ed.): *The Handbook of Reparations*. Oxford, Oxford University Press, 2006, pp. 504-538.

CASSEL, Douglass: The Inter-American Human Rights System: A Functional Analysis. In: *Liber Amicorum Héctor Fix-Zamudio*. Secretaría de la Corte Interamericana de Derechos Humanos, San José, Costa Rica, 1998, pp. 521-537.

CASSESE, Antonio: *Inhuman States; Imprisonment, Detention and Torture in Europe Today*. Polity Press, Cambridge USA, 1996.

CASSESE, Antonio: *International Law*. Oxford University Press, Oxford, 2001.

CERNA, Christina, M.: Are We Headed in the Right Direction? Reflection on the New (2001) Rules of Procedure of the Inter-American Commission on Human Rights in Light of the Experience of the European System. In: BAYEFSKY, Anne F. (ed.): *Human Rights and Refugees, Internally Displaced Persons and Migrant Workers; Essays in Memory of Joan Fitzpatrick and Arthur Helton, Refugees and Human Rights Series*, Vol. 10, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2006, pp. 387-441.

CERNA, Christina M.: How the Inter-American system for the protection of human rights has contributed to the development of international law. In: DELAS, Olivier – CÔTÉ, René – CRÉPEAU, François – LUPRECHT, Peter (ed.): *Les juridictions internationales: complémentarité ou concurrence?* Bruylant, Brüssel, 2005, pp. 127-151.

CERNA, Christina M.: *The abolition of the death penalty and the Inter-American system*. Európai Parlament, 2007. január, EXPO/B/DROI/2007/10, PE 381.374.

CERNA, Christina: The Inter-American Commission on Human Rights: Its Organisation and Examination of Petitions and Communications. In: HARRIS, David J. – LIVINGSTONE, Stephen (ed.): *The Inter-American System of Human Rights*. Calendron Press, Oxford, 1998, pp. 65-114.

CERNA, Christina: Universality of Human Rights: The Case of the Death Penalty. *ILSA Journal of International and Comparative Law*, Winter 1997, Vol. 3., pp. 465-473.

CHARNEY, Jonathan I.: Is International Law Threatened by Multiple International Tribunals? *Recueil des cours, Académie de droit international*, 1998, Tome 271, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Boston, London, pp. 101-382.

CHARNEY, Jonathan I.: The Impact on the Legal System of the Growth of International Courts and Tribunals. *N.Y.U. Journal of International Law and Politics*, Vol. 31., 1998-1999., pp. 697-709.

CHOLEWINSKI, Ryszard: The Human and Labor Rights of Migrants: Visions of Equality. *Georgetown Immigration Law Journal*, Winter 2008, Vol. 22., pp. 177-211.

CHRONOWSKI, Nóra – NEMESSÁNYI, Zoltán: Európai Bíróság – Alkotmánybíróság: területi feszültség. *Európai jog*, 2004/3., pp. 19-29.

CITRONI, Gabriella – QUINTANA OSUNA, Karla I: Reparations for Indigenous Peoples in the Case Law of the Inter-American Court of Human Rights. In: LENZERINI, Federico (ed.): *Reparations for Indigenous Peoples (International and Comparative Perspectives)*. Oxford University Press, Oxford, New York, 2008, pp. 317-344.

CLAPHAM, Andrew: Revisiting *Human Rights in the Private Sphere*: Using the European Conventions on Human Rights to Protect the Right of Access to the Civil Courts. In: SCOTT, Craig (ed.): *Torture as Tort, Comparative Perspectives on the Development of Transnational Human rights Litigation*, Oxford – Portland Oregon, 2001, pp. 513- 535.

CLAPHAM, Andrew: The *jus cogens* Prohibition of Torture and the Importance of Sovereign State Immunity. In: KOHEN, Marcelo G.: *Promoting Justice, Human Rights and Conflict Resolution Through International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2007, pp. 151-169.

CLAYTON, Richard – TOMLINSON, Hugh: *The Law of Human Rights*. Oxford University Press, Oxford, 2000.

COSTA, Jean-Paul: La liberté d'expression selon la jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme de Strasbourg. *Actualité et Droit International*, 2001. június, pp. 1-4.

CUNEO, Isabel Madariaga: The Rights of Indigenous Peoples and the Inter-American Human Rights System, *Arizona Journal of International and Comparative Law*, Vol. 22, No. 1, 2005, pp. 53-63.

CRAVEN, Matthew: The Protection of Economic, Social and Cultural Rights under the Inter-American System of Human Rights. In: HARRIS, David J. – LIVINGSTONE, Stephen (ed.): *The Inter-American System of Human Rights*. Calendron Press, Oxford, 1998, pp. 289-321.

CRÉPEAU, François: La multiplicité des forums judiciaires, condition de légitimité de la décision collective en droit international. In: DELAS, Olivier – CÔTÉ, René – CRÉPEAU, François – LUPRECHT, Peter (ed.): *Les juridictions internationales: complémentarité ou concurrence?* Bruylant, Brüssel, 2005, pp. 169-177.

DAVIDSON, Scott: The Civil and Political Rights Protected in the Inter-American Human Rights System. In: HARRIS, David J. – LIVINGSTONE, Stephen (ed.): *The Inter-American System of Human Rights*. Calendron Press, Oxford, 1998, pp. 213-288.

DECAUX, Emmanuel: La peine de mort, nouvel enjeu des relations internationales. *Annuaire français de relations internationales*, 2002, Vol. 3., pp. 196-214.

DECAUX, Emmanuel: La problématique des disparitions forcées à la lumière des articles 2 et 3 CEDH. In: CHASSIN, Catherine-Amélie (ed.): *La portée de l'article 3 de la Convention européenne des droits de l'homme*. Bruylant-Bruxelles, 2006, Brüssel, pp. 157-178.

DECAUX, Emmanuel: L'universalité des traités relatifs aux droits de l'homme. In: YOTOPOULOS-MARANGOPOULOS, Alice (ed.): *L'état actuel des droits de l'homme dans le monde (Défis et perspectives)*. Editions A. Pedone, Párizs, 2006, pp. 111-124.

DELMAS-MARTY, Mireille: The ICC and the Interaction of International and National Legal Systems. In: CASSESE, Antonio – GAETA, Paola – JONES, John R. W. D. (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court: a Commentary*. Vol II, Oxford University Press, Oxford, New York, 2002, pp. 1915-1929.

DE SALVIA, Michele: La pratique de la Cour européenne des droits de l'homme relative aux mesures provisoires. In: COHEN-JONATHAN, Gérard – FLAUSS, Jean-François (eds.): *Mesures conservatoires et droits fondamentaux*. Bruylant, Nemesis, Brüssel, 2005, pp. 177-194.

DE VOS, Christian – PODKUL, Jennifer – CURRY, Tim: Updates from the Regional Human Rights Systems. *Human Rights Brief*, Spring 2005, Vol. 12/3., pp. 29-37.

DICKSON, Brice: *Human Rights and the European Convention: the effect of the convention on the United Kingdom and Ireland*. Sweet and Maxwell, London, 1997.

DOEHRING, Karl: Internationales Recht und Völkerrecht, Vertragskollisionen – Der Soering-Fall. In: IPSEN, Jörn – SCHMIDT-JORTZIG, Edzard (eds.): *Recht – Staat – Gemeinwohl, Festschrift für Dietrich Rauschning*. Carl Heymanns Verlag, Köln, Berlin, Bonn, München, 2001, pp. 419-426.

DONNELLY, Jack: The Relative Universality of Human Rights. *Human Rights Quarterly*, Vol. 29, No. 2, May 2007, pp. 281-306.

DOSWALD-BECK, Louise – KOLB, Robert: *Judicial Process and Human Rights*. International Commission of Jurists, N.P. Engel, Kehl, Strasbourg, Arlington, Va., 2004.

DREIER, John C.: *The Organization of American States and the Hemisphere Crisis*. Harper & Row, New York, Evaston, 1962.

DRIESEN, David M.: Thirty Years of International Environmental Law: A Retrospective and Plea for Reinvigoration. *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, Vol. 30, Winter 2003, No. 2, pp. 353-368.

DUPUY, Pierre-Marie: The Danger of Fragmentation or Unification of the International Legal System and the International Court of Justice. *N.Y.U. Journal of International Law and Politics*, Vol. 31., 1998-1999., pp. 791-808.

DUQUETTE, David: Universalism and Relativism in Human Rights. In: REIDY, David A. – SELLERS, Mortimer N. S.: *Universal Human Rights, Moral Order in a Divided World*. Rowman and Littlefield Publishers, Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford, 2005, pp. 59-77.

DUXBURY, Alison: Saving Lives in the International Court of Justice: The Use of Provisional Measures to Protect Human Rights. *California Western International Law Journal*, Fall 2000, Vol. 31., pp. 141-172.

„Election of Judges: Positive Discrimination...” Case Comment, *European Human Rights Law Review*, 2008/3., pp. 418-422.

EPPE, Valerie: The Medellín v. Texas Symposium: A Case Worthy of a Comment. *Suffolk Transnational Law Review*, 2008/31., pp. 209-218.

EPPE, Valerie: Violations of the Vienna Convention on Consular Relations: Time for Remedies. *Willamette Journal of International Law and Dispute Resolution*, 2004., Vol. 11., pp. 1-27.

FARER, Tom: The Rise of the Inter-American Human Rights Regime: No Longer a Unicorn, Not Yet an Ox. In: HARRIS, David J. – LIVINGSTONE, Stephen (ed.): *The Inter-American System of Human Rights*. Calendron Press, Oxford, 1998, pp. 31-64.

FAULKNER, Elizabeth A.: The Right to Habeas Corpus: Only in the Other Americas. *American University Journal of International Law and Policy*, Spring 1994, Vol. 9, pp. 653-679.

FAÚNDEZ LEDESMA, Héctor: *El sistema interamericano de protección de los derechos humanos: Aspectos institucionales y procesales*. Instituto Interamericano de Derechos Humanos, San José, Costa Rica, 1999.

FENWICK, Charles G.: *The Organization of American States, The Inter-American Regional System*. Kaufmann, Washington D.C., 1963.

FINK, Carol: The European Court of Human Rights: Protecting Freedom of Expression. In: FLEURY, Antoine: *Les droits de l'homme en Europe depuis 1945*. Peter Lang, Bern, Berlin, Brüssel, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Béz, 2003, pp. 59-84.

FITZMAURICE, Gerald: *The Law and Procedure of the International Court of Justice*, Vol. II. Grotius, Cambridge, 1986.

FITZPATRICK, Joan: States of Emergency in the Inter-American Human Rights System. In: HARRIS, David J. – LIVINGSTONE, Stephen (ed.): *The Inter-American System of Human Rights*. Calendon Press, Oxford, 1998, pp. 371-394.

FROWEIN, Jochen A.: Der Straßburger Grundrechtsschutz in seinen Auswirkungen auf die nationalen Rechtsordnungen und das Gemeinschaftsrecht. In: KREUZER, Karl F. – SCHEUING, Dieter H. – SIEBER, Ulrich (eds.): *Europäischer Grundrechtsschutz*, Nomos, Baden Baden, 1998, pp. 25-37.

FROWEIN, Jochen Abr.: Provisional Measures by the International Court of Justice – The LaGrand case. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 62 (2002), pp. 55-60.

FROWEIN, Jochen A. – PEUKERT, Wolfgang: *Europäische Menschenrechtskonvention*. EMRK-Kommentar, Engel, Kehl, 1996.

FROWEIN, Jochen A. – PEUKERT, Wolfgang: *Europäische Menschenrechtskonvention*. EMRK-Kommentar, Engel, Kehl, 3. kiadás, m.a.

GARCÍA-AMADOR, F.V.: *The Inter-American System, Treaties, Conventions and Other Documents*. (Secretariat for Legal Affairs) Oceana Publications Inc. London, Róma, New York, 1983.

GARLAND, Ross: The International Court of Justice and human rights in the 1990s – linking peace and justice through the right to life. In: SIENHO Yee – WANG Tieya (eds.): *International Law in the Post-Cold War World, Essays in memory of Li Haopei*. Routledge, London, New York, 2001, pp. 398-408.

GIALDINO, Rolando E.: Le nouveau règlement de la Cour interaméricaine des droits de l'homme, *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, pp. 979-997.

GIBSON, T. Russell: True fiction: Competing theories of international legal legitimacy and a court's battle with *ratione temporis*. *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, Winter 2007, Vol. 29., pp. 153-164.

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz: „Délai raisonnable” et le „procès équitable” dans la Convention européenne des Droits de l'Homme. In: BUSUTIL, Salvino (ed.): *Mainly*

Human Rights, Studies in Honour of J.J. Cremona. Fondation Internationale Malte, Valletta, 1999, pp. 60-76.

GRABENWARTER, Christoph: Fundamental Judicial and Procedural Rights. In: EHLERS, Dick (ed.): *European Fundamental Rights and Freedoms*. De Gruyter Recht, Berlin, 2007, pp. 151-174.

GRÁD, András: *A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve*. Strasbourg Bt., Budapest, 2005.

GRAY, C. D.: Remedies for Individuals under the European Convention on Human Rights. *The Human Rights Review*, 1981/6., pp. 153-173.

GREVE, Hanne Sophie: "What's in a Name?" The Human Right to a Recognized Individual Identity. In: BREITENMOSER, Stephan – EHRENZELLER, Bernhard – SASSÒLI, Marco – STOFFEL, Walter – WAGNER PFEIFER, Beatrice (eds.): *Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Liber Amicorum Luzius Wildhaber*. Dike-Nomos, Zürich, St-Gallen, Baden-Baden, 2007, pp. 295-312.

GROS ESPIELL, Héctor: L'application du droit international dans le droit interne en Amérique Latine. In: BATTAGLINI, Giovanni – BENVENUTI, Paolo – CASSESE, Antonio – GAJA, Giorgio – GIANELLI, Alessandra – GIARDINA, Andrea – LATTANZI, Flavia – MENGIOZZI, Paolo – MIELE, Alberto – PALMISANO, Giuseppe – FORLATI, Laura Picchio – SPINEDI, Marina – ZICCARDI, Piero (eds.): *Studi di diritto internazionale in onore di Gaetano Arangio-Ruiz*. Editoriale Scientifica, Napoli, 2004, pp. 529-549.

GROSSMAN, Dean Claudio et al.: Reparations in the Inter-American System: A Comparative Approach. *American University Law Review*, August 2007, Vol. 56., pp. 1375-1466.

GUEMBE, María José: Economic Reparations for Grave Human Rights Violations: The Argentinean Experience. In: DE GREIFF, Pablo (ed.): *The Handbook of Reparations*. Oxford, Oxford University Press, 2006, pp. 21-54.

GUILLAUME, Gilbert: The Future of International Judicial Institutions. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 44., 1995., pp. 848-863.

HAECK, Yves – BURBANO HERRERA, Clara: Interim Measures in the Case Law of the European Court of Human Rights, *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 2003, Vol. 21/4, pp. 625-675.

HAECK, Yves – BURBANO HERRERA, Clara – ZWAAK, Leo: Non-Compliance With a Provisional Measure Automatically Leads To a Violation of the Right of Individual Application ... or Doesn't It? Strasbourg Court Takes Away Any

Remaining Doubts and Broadens Its Pan-European Protection. *European Constitutional Law Review*, 2008/4, pp. 41-63.

HAGLER, Megan – RIVERA, Francisco: Bámaca Velásquez v. Guatemala: An Expansion of the Inter-American System's Jurisprudence on Reparations. *Human Rights Brief*, Spring 2002, Vol. 9., No. 3., pp. 2-7.

HANNUM, Hurst: The Protection of Indigenous Rights in the Inter-American System. In: HARRIS, David J. – LIVINGSTONE, Stephen (eds.): *The Inter-American System of Human Rights*. Calendron Press, Oxford, 1998, pp. 323-343.

HARTLIEF, T.: The right to own property under the ECHR. In: LOOF, Jan-Peter – PLOEGER, Hendrik – STEUR, Arine van der (eds.): *The Right to Property, The influence of Article 1 Protocol No. 1 ECHR on several fields of domestic law*, Shaker, Maastricht, 2000, pp. 29-48.

HELPER, Laurence R.: Redesigning the European Court of Human Rights: Embeddedness as a Deep Structural Principle of the European Human Rights Regime. *European Journal of International Law*, February 2008, Vol. 19., pp. 125-156.

HERCZEGH, Géza: Bős-Nagymaros. *Valóság*, 2004/62., pp. 1-20.

HIGGINS, Rosalyn: Extradition, the rights to life, and the prohibition against cruel and inhuman punishment and treatment: Similarities and differences under the ECHR and the ICCPR, in: MAHONEY, Paul - MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER, Luzius: *Protection des droits de l'homme: la perspective européenne, mélanges à la mémoire de Rolv Ryssdal*, Köln, Berlin, Bonn, München, Carl Heymanns Verlag, 2000, pp. 605-615.

HIPPLER BELLO, Judith – KOKOTT, Julian[e] – RUDOLF, Beate : European Convention on Human Rights – Application to acts performed outside national territory – Acts in Northern Cyprus possibly within Turkish jurisdiction – Territorial limitation of declarations of acceptance – Dynamic interpretation of Provisions on enforcement. *American Journal of International Law*, January 1996, Vol. 90., pp. 98-103.

HORVÁTH, Krisztina: Az élet és testi épség védelme Közép- és Kelet-Európában az Emberi Jogok Európai Egyezménye tükrében. In: STIPTA, István (ed.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandum Miskolciensium*, Miskolc, Bíbor Kiadó, 2003., pp. 149-172.

HUGHES, Edel: Entrenched Emergencies and the „War on Terror”: Time to Reform the Derogation procedure in International Law? *New York International Law Review*, Summer 2007, Vol. 20., pp. 1-66.

JAMISON, Melissa A.: The Sins of the Father: Punishing Children in the War on Terror. *University of La Verne Law Review*, 2008/29., pp. 88-140.

JANIS, Mark – KAY, Richard – BRADLEY, Anthony: *European Human Rights Law*. Oxford University Press, Oxford, 2000.

JENNINGS, R. Y.: The Judiciary, International and National, and the Development of International Law. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 45., 1996., pp. 1-12.

JENNINGS, Sir Robert: The Proliferation of Adjudicatory Bodies: Dangers and Possible Answers. In: BOISSON DE CHAZOURNES, Laurence (ed): *ASIL Bulletin, Implications of the Proliferation of International Adjudicatory Bodies for Dispute Resolution*, No. 9, 1995. november, pp. 2-7.

KABOĞLU, Ibrahim Ö.: L'évolution des droits de l'homme et la démocratie en Turquie depuis un demi-siècle. In: *Bulletin des Droits de l'Homme*, No. 11/12, 2005, Institut Luxembourgoise des Droits de l'Homme, pp. 112-122.

KADISH, Mark J.: Article 36 of the Vienna Convention on Consular Relations: The International Court of Justice in *Mexico v. United States (Avena)* Speaks Emphatically to the Supreme Court of the United States about the Fundamental Nature of the Right to Consul. *Georgetown Journal of International Law*, Fall 2004, Vol. 36., pp. 1-46.

KAMCHIBEKOVA, Damira: State Responsibility for Extraterritorial Human Rights Violations. *Buffalo Human Rights Law Review*, 2007, Vol. 13., pp. 87-135.

KARDOS, Gábor: Konstrukció és destrukció a nemzetközi bíráskodásban. *Jogtudományi Közlöny*, 2006., Vol. 61., No. 6., pp. 238-241.

KECSKÉS, László: Az EU-csatlakozás magyar alkotmányjogi problémái. *Magyar Tudomány*, 2006/9., pp. 1081-1089.

KINGSBURY, Benedict: Foreword: Is the Proliferation of International Courts and Tribunals a Systematic Problem? *N.Y.U. Journal of International Law and Politics*, Vol. 31., 1998-1999., pp. 679-697.

KISS, Alexandre: La protection internationale de deux valeurs fondamentales de l'humanité: les droits de l'homme et l'environnement. In: BUSUTTIL, Salvino (ed.): *Mainly Human Rights, Studies in Honour of J.J. Cremona*. Fondation Internationale Malte, Valletta, 1999, pp. 109-118.

KISS, Alexander: Une étude d'impact. Les effets de la protection de l'environnement sur le droit international. In: *Pour un droit commun de*

l'environnement, Mélanges à l'honneur de Michel Prieur. Dalloz, Párizs, 2007, pp. 207-222.

KOKOTT, Juliane: *Das interamerikanische System zum Schutz der Menschenrechte*. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht Band 92, Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, 1986.

KOLB, Robert: Note on New International Case-law Concerning the Binding Character of Provisional Measures. *Nordic Journal of International Law*, 2005/74. pp. 117-129.

KOVÁCS, Péter: Alkotmányosság és nemzetközi jog. In: JOBBÁGY, Gábor (ed.): *Iustum, aequum, salutare. Emlékkönyv Zlinszky János tiszteletére*. Osiris, Budapest, 1998, pp. 187-203.

KOVÁCS, Péter: A la recherche du bon chemin... - ou l'affaire du mandat d'arrêt européen devant la Cour constitutionnelle hongroise. in: MOUTON, Jean-Denis (ed.): *Mélanges en l'honneur de Jean Charpentier*, Editions A. Pedone, Párizs, 2008., pp. 363-379.

KOVÁCS, Péter: Developments and Limits in International Jurisprudence. *Denver Journal of International Law and Policy*, Summer 2003, Vol. 31., pp. 461-487.

KOVÁCS, Péter: Développement et limites de la jurisprudence en droit international, in: Société Française pour le Droit International: *La juridictionnalisation du droit international*, Paris, Editions A. Pedone, 2003, pp. 269-341.

KOVÁCS, Péter: Jus gentium ante portas vel intra muros. In: HAJAS, Barnabás – SCHANDA, Balázs (eds.): *Formatori Iuris Publici Studia in honorem Geisae Kilényi Septuagenarii (Ünnepi kötet Kilényi Géza professzor hetvenedik születésnapjára)*, Szent István Társulat, Budapest, 2006., pp. 249-258.

KOVÁCS, Péter: *Nemzetközi közjog*. Osiris, Budapest, 2006.

KOVÁCS, Péter: Szemtől szembe... Avagy hogyan kölcsönöznek egymástól a nemzetközi bíróságok. *Acta Humana*, 2002., N° 49., pp. 4-11.

KREIMER, Osvaldo: The Beginnings of the Inter-American Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, *St. Thomas Law Review*, Vol. 9, 1996, pp. 271-293.

KRSTICEVIC, Viviana – VIVANCO, José Miguel – MÉNDEZ, Juan E. – PORTER, Drew: The Inter-American System of Human Rights Protection: Freedom of Expression, "National Security Doctrines" and the Transition to Elected Governments. In: COLIVER, Sandra – HOFFMAN, Paul – FITZPATRICK, Joan – BOWEN, Stephen (eds.): *Secrecy and Liberty: National Security, Freedom of*

Expression and Access to Information. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1999, pp. 161-185.

KUPFER SCHNEIDER, Andrea: Not quite a World without Trials: Why International Dispute Resolution is Increasingly Judicialized. *Journal of Dispute Resolution*, 2006., pp. 119-127.

LALY-CHEVALIER, Caroline – DA POÏAN, Fanny – TIGROUDJA, Hélène: Chronique de la jurisprudence de la Cour Interaméricaine des Droits de l'Homme (2002-2004), in: *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, 62/2005, pp. 459-498.

LAMBERT-ABDELGAWAD, Elisabeth: Le rayonnement de la jurisprudence de la Cour européenne à l'égard de la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples. In: COHEN-JONATHAN, Gérard – FLAUSS, Jean-François (eds.): *Le rayonnement international de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme*, Nemesis-Bruylant, Brüssel, 2005. pp. 139-187.

LAMM, Vanda: *A Nemzetközi Bíróság kötelező joghatósági rendszere*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005.

LAWSON, Rick: Confusion and Conflict? Diverging Interpretations of the European Convention on Human Rights in Strasbourg and Luxembourg. In: LAWSON, Rick: *The Dynamics of the Protection of Human Rights in Europe*, Volume III, Matthijs de Blois, Dordrecht, 1994.

LAWSON, Rick: Interaction between the national judiciary and the European Court of Human Rights: subsidiarity, cooperation and supervision. In: *Report of the Seminar "Implementation of Human Rights: the Efficiency of Justice in the Council of Europe and its Member States"*, Netherlands Ministry of Foreign Affairs, NJCM, Dutch section of the International Commission of Jurists, The Hague, 19-20 April 2004, NJCM, Leiden, 2004, pp. 61-67.

LAWTON, Anne: Regulating Genetic Destiny: a Comparative Study of Legal Constraints in Europe and the United States. *Emory International Law Review*, Fall 1997 (11), pp. 365-395.

LEACH, Philip: Beyond the Bug River – A New Dawn for Redress Before the European Court of Human Rights. *European Human Rights Law Review*, 2005/2, pp. 148-164.

LIRA, Elizabeth: The Reparations Policy for Human Rights Violations in Chile. In: DE GREIFF, Pablo (ed.): *The Handbook of Reparations*. Oxford, Oxford University Press, 2006, pp. 55-101.

LOCKEY, Joseph Byrne: *Essays in Pan-Americanism*. Kennikat Press, Port Washington, New York, 1939.

LOUCAIDES, Loukis G.: Freedom of expression and the right to reputation. In: *Avancées et confins actuels des droits de l'homme aux niveau international, européen et national*, Mélanges offerts à Silvio Marcus Helmons, Bruylant Bruxelles, 2003, pp. 197-217.

LUTZ, Ellen: Responses to Amnesties by the Inter-American System for the Protection of Human Rights. In: HARRIS, David J. – LIVINGSTONE, Stephen (ed.): *The Inter-American System of Human Rights*. Calendron Press, Oxford, 1998, pp. 345-370.

LYON, Beth: Tipping the Balance: Why Courts Should Look to International and Foreign Law on Unauthorized Immigrant Worker Rights. *University of Pennsylvania Journal of International Law*, pp. 169-217.

MACDONALD, R. St.: The Luxembourg preliminary ruling procedure and its possible application in Strasbourg. in: PETTITI, Louis-Edmond – AUJOL, Jean-Louis (eds.): *Mélange en hommage à Louis Edmond Pettiti*, Bruylant, Brüssel, 1998., pp. 593-603.

MACDONALD, Ronald St. J.: Interim Measures in International Law, with Special Reference to the European System for the Protection of Human Rights. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 1992, Vol. 52., pp. 703-740.

MACKLEM, Patrick: Rybná 9, Praha 1: Restitution and memory in international human rights law. *European Journal of International Law*, February 2005, Vol. 16., pp. 1-21.

MAHONEY, Paul – EARLY, Lawrence: Freedom of Expression and National Security: Judicial and Policy Approaches under the European Convention on Human Rights and Other Council of Europe Instruments. In: COLIVER, Sandra – HOFFMAN, Paul – FITZPATRICK, Joan – BOWEN, Stephen (eds.): *Secrecy and Liberty: National Security, Freedom of Expression and Access to Information*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1999, pp. 109-128.

MANZ, Hans Georg von: The Universality of Human Rights and the Sovereignty of the State in Fichte's Doctrine of Right. In: ROCKMORE, Tom – BREAZEALE, Daniel: *Rights, Bodies and Recognition, New Essays on Fichte's Foundations of Natural Right*. Ashgate, Aldershot, Burlington, 2006, pp. 184-194.

MARAUHN, Thilo: Freedom of Expression, Freedom of Assembly and Association. In: EHLERS, Dick (ed.): *European Fundamental Rights and Freedoms*. De Gruyter Recht, Berlin, 2007, pp. 97-129.

MARIE, Jean-Bernard: De l'universalité des principes à l'universalisation des pratiques des droits de l'homme. In: *Avancées et confins actuels des droits de*

l'homme aux niveau international, européen et national, Mélanges offerts à Silvio Marcus Helmons, Bruylant Bruxelles, 2003, pp. 219-229.

MARKS, Susan: The European Convention on Human Rights and Its 'Democratic Society'. In: *British Yearbook of International Law*, (66) 1995, Calendron Press, Oxford, 1996, pp. 209-238.

MASENKÓ-MAVI, Viktor: Emberi jogok: merre tovább? A további előrelépés lehetőségei, kihívásai és veszélyei. *Acta Humana*, 2008, Vol. 19., No. 3., pp. 3-20.

MASENKÓ-MAVI, Viktor: Környezetvédelem és emberi jogok az 1990-es években: Változatlan összefüggések, változó prioritások. *Állam- és Jogtudomány*, 2004, Vol. 45., No. 3-4., pp. 263-272.

MATHIEU, Bertrand: *The Right to Life*, Council of Europe Publishing. Strasbourg, 2006.

MATSCHER, Franz: Wie sich die 1950 in der EMRK festgeschriebenen Menschenrechte weiterentwickelt haben. In: BREITENMOSER, Stephan – EHRENZELLER, Bernhard – SASSÒLI, Marco – STOFFEL, Walter – WAGNER PFEIFER, Beatrice (eds.): *Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Liber Amicorum Luzius Wildhaber*. Dike-Nomos, Zürich, St-Gallen, Baden-Baden, 2007, pp. 437-455.

MCCRORY, Susan: The International Convention for the Protection of all Persons from Enforced Disappearance. *Human Rights Law Review*, Vol. 7., 2007/3., pp. 545-566.

MELO, Mario: Recent advances in the justiciability of indigenous rights in the Inter-American System of Human Rights, *Sur – International Journal on Human Rights*, No 4, 2006, Vol. 3, pp. 31-49.

MELUP, Irene: The United Nations Declaration on Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power. In: DANIELI, Yael – STAMATOPOULOU, Elsa – DIAS, Clarence J. (eds.): *The Universal Declaration of Human Rights: Fifty Years and Beyond*. Baywood Publ. Co., Amityville, N.Y. (U.N.), 1999, pp. 53-65.

MIHAJLOV, Dobromir: Az Európa Tanács és szervei. *Magyar közigazgatás*, 1994., Vol. 44., No. 9., pp. 559-567.

MOHAMED, Abdelsalam A.: Individual and NGO Participation in Human Rights Litigation Before the African Court of Human and Peoples's Rights: Lessons from the European and Inter-American Courts of Human Rights. *Journal of International Law & Practice*, 1999, Vol. 8, No. 2, pp. 377-396.

MOMTAZ, Djamchid: De l'incompatibilité des amnisties inconditionnelles avec le droit international. In: KOHEN, Marcelo G.: *Promoting Justice, Human Rights and Conflict Resolution Through International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2007, pp. 353-368.

MOWER, A. Glenn Jr.: *Regional Human Rights, A comparative study of the West European and Inter-American systems*. Greenwood Press, New York, Westport, Connecticut, London, 1991.

MUBIALA, Mutoy: L'accès de l'individu à la Cour africaine des droits de l'homme et des peuples. In: KOHEN, Marcelo G.: *Promoting Justice, Human Rights and Conflict Resolution Through International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2007, pp. 369-420.

MURRAY, Rachel: Serious or Massive Violations under the African Charter on Human Rights and Peoples' Rights: A Comparison with the Inter-American and European Mechanisms. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, Vol. 17/2. 1999, pp. 109-133.

NAGY, Boldizsár: Bős-brevárium – Áttekintés a jogvita állásáról. *Beszélő*, 2005., Vol. 10., No. 10., p. 35.

NAGY, Károly: A háborús bűntettek univerzalitása és az elévülés: Hozzászólás Bragyova András: „Igazságtétel és nemzetközi jog” c. tanulmányához. *Állam- és Jogtudomány*, 1993., Vol. 35., No. 3-4., pp. 272-276.

O'BOYLE, Michael: Blasphemy and freedom of expression: Recent developments before the European Court of Human Rights. In: BUSUTIL, Salvino (ed.): *Mainly Human Rights, Studies in Honour of J.J. Cremona*. Fondation Internationale Malte, Valletta, 1999, pp. 169-178.

O'DRISCOLL, Cara S.: The Execution of Foreign Nationals in Arizona : Violations of the Vienna Convention on Consular Relations. *Arizona State Law Journal*, Spring, 2000, Vol. 32., pp. 323-341.

OLINGA, Alain Didier: Les emprunts normatifs de la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples aux systèmes européen et interaméricain de garantie des droits de l'Homme. *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, 62/2005, pp. 499-537.

ORAKHELASHVILI, Alexander: The Interaction between Human Rights and Humanitarian Law: Fragmentation, Conflict, Parallelism, or Convergence? *European Journal of International Law*, February 2008, Vol. 19., pp. 161-180.

ORENTLICHER, Diane F.: Settling accounts: The Duty to Prosecute Human Rights Violations of a Prior Regime. *Yale Law Journal*, June 1991, Vol. 100., pp. 2537-2617.

ORMACHEA, Pablo A.: Moiwana Village: The Inter-American Court and the „continuing violation” doctrine, *Harvard Human Rights Journal*, 2006, Vol. 19, pp. 283-288.

O’SULLIVAN, Declan: The Arab, European, Inter-American and African Perspectives on Understanding Human Rights: the Debate Between ‘Universalism’ and ‘Cultural Relativism’. *Mediterranean Journal of Human Rights*, Vol. 8, No.1, 2004, pp. 153-193.

OTTO, Diane: Rethinking the “Universality” of Human Rights Law. *Columbia Human Rights Law Review*, 1997-1998, Vol. 27., pp. 1-46.

OVEY, Clare – WHITE, Robin – JACOBS, Francis: *The European Convention on Human Rights*. Oxford University Press, Oxford, 2002.

PÁKOZDY, Csaba: Az igazságszolgáltatás szereplőivel szembeni kritika határai az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában. *Acta Humana*, 2006/3-4., Vol. 17., pp. 73-88.

PARKER, Mary Caroline: „Other Treaties”: The Inter-American Court of Human Rights Defines its Advisory Jurisdiction. *American University Law Review*, Fall 1983, Vol. 33., pp. 211-243.

PASQUALUCCI, Jo M.: *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*. Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

PASQUALUCCI, Jo M.: Victim Reparations in the Inter-American Human Rights System: A Critical Assessment of Current Practice and Procedure. *Michigan Journal of International Law*, Fall 1996, Vol. 8., pp. 1-46.

PAUWELYN, Joost: The Concept of a ‘Continuing Violation’ of an International Obligation: Selected Problems. In: *British Yearbook of International Law*, (66) 1995, Calendron Press, Oxford, 1996, pp. 415-450.

PINTO, Mónica: Fragmentation or Unification among International Institutions: Human Rights Tribunals. *N.Y.U. Journal of International Law and Politics*, Vol. 31., 1998-1999., pp. 833-842.

PIRJOLA, Jari: Culture, Western Origin and the Universality of Human Rights. *Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter (Nordic Journal of Human Rights)*, Vol. 23, 1/2005, pp. 1-15.

QUASHIGAH, E.K.: The African Court on Human Rights: Prospects, in Comparison with the European Court of Human Rights and the Inter-American Court of Human Rights. In: *The African Society of International and Comparative Law: Proceedings of the tenth Annual Conference*, Addis Ababa, 3-5 August 1998, pp. 59-69.

RAISZ, Anikó: A büntető eljárásjog egyes emberi jogi aspektusai, *Studia Iurisprudentiae Doctorandum Miskolciensium* (ed.: STIPTA, István), Miskolc, Bibor Kiadó 2007., Tom. 8., pp. 347-361.

RAISZ, Anikó: L'absence paradoxale de la jurisprudence de la CJCE dans la jurisprudence de la Cour constitutionnelle hongroise, *Civitas Europa*, 2008. június, No. 20, pp. 133-151.

RAISZ, Anikó: The (E)migratory Theory of Continuing Situation (Certain connections and comparisons between the European and the Inter-American approach to human rights), (*Kijevi Tanulmánykötet*) ЄВРОПЕЙСЬКА, ЮРИДИЧНА ОСВІТА І НАУКА: смубеимсвкий зумір, *КИЇВСЬКИЙ УНІВЕР ПРАВА*, Kijev, 2007. pp. 10-16.

RAMCHARAN, Bertrand: A Victims' Perspective on the International Human Rights Treaty Regime. In: DANIELI, Yael – STAMATOPOULOU, Elsa – DIAS, Clarence J. (eds.): *The Universal Declaration of Human Rights: Fifty Years and Beyond*. Baywood Publ. Co., Amityville, N.Y. (U.N.), 1999, pp. 27-35.

RAMCHARAN, Bertrand: Human Rights: Universality and Cultural Diversity. In: COOMANS, Alphonsus P. M. (ed.): *Rendering justice to the vulnerable, Liber Amicorum in honour of Theo van Boven*. Kluwer Law International, Hága, 2000, pp. 239-258.

RAMÍREZ, Sergio García: Reparations in the Inter-American System. In: GROSSMAN, Dean Claudio et al.: *Reparations in the Inter-American System: A Comparative Approach*. *American University Law Review*, August 2007, Vol. 56., pp. 1375-1466.

RAY, Sarah M.: Domesticating International Obligations: How to Ensure U.S. Compliance with the Vienna Convention on Consular Relations. *California Law Review*, December 2003, Vol. 91., pp. 1729-1765.

RAVAUD, Caroline: L'abolition de la peine de mort et la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. In: *Bulletin des Droits de l'Homme*, No. 11/12, 2005, Institut Luxembourgise des Droits de l'Homme, pp. 7-26.

REISMAN, Michael – KOVEN LEVIT, Janet: Reflections on the Problem of Individual Responsibility for Violations of Human Rights. In: CANÇADO TRINDADE, António Augusto (ed.): *The Modern World of Human Rights/El Mundo Moderno de los Derechos Humanos, Essays in honour of Thomas Buergenthal/Ensayos en honor de*

Thomas Buergenthal. Instituto Interamericano de Derechos Humanos, San José, Costa Rica, 1996, pp. 419-436.

RESS, George: Reflections on the Protection of Property under the European Convention on Human Rights. In: BREITENMOSER, Stephan – EHRENZELLER, Bernhard – SASSÒLI, Marco – STOFFEL, Walter – WAGNER PFEIFER, Beatrice (eds.): *Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Liber Amicorum Luzius Wildhaber*. Dike-Nomos, Zürich, St-Gallen, Baden-Baden, 2007, pp. 625-645.

RIZA, Türmen: “Right to life” (art. 2 of ECHR). In: *Bulletin des Droits de l’Homme*, No. 11/12, 2005, Institut Luxembourgoise des Droits de l’Homme, pp. 55-66.

RODRÍGUEZ-PINZÓN, Diego: Reparations: A Comparative Perspective. In: GROSSMAN, Dean Claudio et al.: Reparations in the Inter-American System: A Comparative Approach. *American University Law Review*, August 2007, Vol. 56., pp. 1375-1466.

RODRÍGUEZ RESCIA, Víctor M.: Reparations in the Inter-American System for the Protection of Human Rights, *ILSA journal of international & comparative law*. Vol. 5, 1999/3, pp. 583-601.

ROHT-ARRIAZA, Naomi: Reparations Decisions and Dilemmas. *Hastings International and Comparative Law Review*, Winter 2004, Vol. 27., pp. 157-196.

ROMANO, Cesare P.R.: The Proliferation of International Bodies: The Pieces of the Puzzle. *N.Y.U. Journal of International Law and Politics*, Vol. 31., 1998-1999., pp. 709-753.

ROSENBLUM, Lilah S.: Mistakes in the Making: The Failure of U.S. Immigration Reform to Protect the Labor Rights of Undocumented Workers. *Human Rights Brief*, Spring 2006, Vol. 13., pp. 23-32.

ROULAND, Norbert – PIERRÉ-CAPS, Stéphane – POUMARÉDE, Jacques: *Droit des minorités et des peuples autochtones*. Presses Universitaires de France, Paris, 1996.

ROZAKIS, Christos: *The Interaction between the European Court of Human Rights and the Other Courts*. World Conference on Constitutional Justice, Fokváros, 2009. január 22-24., http://www.venice.coe.int/WCCJ/Papers/ECHR_Rozakis_E.pdf

SATTERTHWAITE, Margaret L.: Crossing Borders, Claiming Rights: Using Human Rights Law to Empower Women Migrant Workers. *Yale Human Rights and Development Law Journal*, 2005, Vol. 8., pp. 1-59.

SCHABAS, William A.: *The Abolition of the Death Penalty in International Law*. Cambridge University Press, Cambridge, 2002. (3. kiad.)

SCHMID, Julie Calidonio: Advisory Opinions on Human Rights: Moving Beyond a Pyrrhic Victory. *Duke Journal of Comparative and International Law*, Spring 2006, Vol. 16., pp. 415-447.

SCHNABLY, Stephen J.: Emerging International Law Constraints on Constitutional Structure and Revision: a Preliminary Appraisal. *University of Miami Law Review*, January 2008, Vol. 62, pp. 417-471.

SCHÖNSTEINER, Judith: Dissuasive measures and the "society as a whole": A working theory of reparations in the Inter-American Court of Human Rights, *American University International Law Review*, Vol. 23, 2007/2008/1, pp. 127-164.

SCHUTTE, Camilo B.: *The European Fundamental Rights of Property*. Kluwer, Deventer, 2004.

SEDLEY, The Rt. Hon. Lord Justice Stephen: Are Human Rights Universal, and Does It Matter? In: BREITENMOSE, Stephan – EHRENZELLER, Bernhard – SASSÒLI, Marco – STOFFEL, Walter – WAGNER PFEIFER, Beatrice (eds.): *Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Liber Amicorum Luzius Wildhaber*. Dike-Nomos, Zürich, St-Gallen, Baden-Baden, 2007, pp. 793-803.

SEGOVIA, Alexander: The Reparations Proposals of the Truth Commissions in El Salvador and Haiti: A History of Noncompliance. In: DE GREIFF, Pablo (ed.): *The Handbook of Reparations*. Oxford, Oxford University Press, 2006, pp. 154-175.

SHELTON, Dinah: International Human Rights Law: Principles, Double, or Absent Standards? *Law and Equality: A Journal of Theory and Praxis*. Summer 2007, Vol. 25., pp. 467-505.

SHELTON, Dinah: *Remedies in International Human Rights Law*. Oxford, Oxford University Press, 2005.

SHELTON, Dinah: Reparations in the Inter-American System. In: HARRIS, David J. – LIVINGSTONE, Stephen (ed.): *The Inter-American System of Human Rights*. Calendron Press, Oxford, 1998, pp. 151-172.

SHELTON, Dinah: The Legal Status of the Detainees at Guantánamo Bay: Innovative Elements in the Decision of the IACionHR of 12 March 2002. *Human Rights Law Journal*. 2002/23, pp. 13-18.

SMITH, Rebecca: Human Rights at Home: Human Rights as an Organizing and Legal Tool in Low-Wage Worker Communities. *Stanford Journal of Civil Rights & Civil Liberties*, August 2007, Vol. 3., pp. 285-309.

SOHN, Louis B.: The New International Law: Protection of Individuals Rather than States. In: SHELTON, Dinah: *Regional Protection of Human Rights*. Oxford University Press, New York, 2008, pp. 1-15.

SOLANO MONGE, María Auxiliadora: La Noción del Dño Proyecto de Vida en la Jurisprudencia de la Corte Inetramericana de Derechos Humanos. In: ZERBINI RIBEIRO LEÃO, Renato – DRZEMCZEWSKI, Andrew – RUIZ DE SANTIAGO, Jaime – SOMBRA SARAIVA, José Flávio – SWINARSKI, Christophe – VENTURA ROBLES, Manuel E.: *Os rumos do direito internacional dos direitos humanos, Ensaaios em homenagem ao Professor Antônio Augusto Cançado Trindade*, Sergio Antonio Fabris Editor, Porto Alegre, Brasil, 2005, Vol. 6, pp. 135-159.

SONNEVEND, Pál – SALÁT, Orsolya: A tulajdonhoz való jog. *Századvég*, 2007., Vol. 12., No. 46., pp. 109-149.

SPIELMANN, Alphonse: De la censure abusive à l'abus de la liberté d'expression. In: *Avancées et confins actuels des droits de l'homme aux niveau international, européen et national*, Mélanges offerts à Silvio Marcus Helmons, Bruylant Bruxelles, 2003, pp. 309-324.

SPIELMANN, Dean: Jurisprudence des juridictions de Strasbourg et de Luxembourg dans le domaine des droits de l'homme: conflits, incohérences et complémentarités. In: ALSTON, Philip (ed.): *L'Union européenne et les droits de l'homme*. Brüssel, 2001.

STAMOULAS, Aristotelis: The Justification of Human Rights and the Questions of its Cross-Cultural Validity: Universal Theories and Particular Perspectives. *Mediterranean Journal of Human Rights*, Vol. 8, No.1, 2004, pp. 297-320.

STRAUSS, Leslie R.: Press Licensing Violates Freedom of Expression – Cumpolsory Membership in an Association Prescribed by Law for the Practice of Journalism, 5 Inter-Am. Ct. H.R. (Ser. A.) (1986). *University of Cincinnati Law Review*, 1987/5., pp. 891-317.

SULLIVAN, Scott M.: Changing the Premise of International Legal Remedies: The Unfounded Adoption of Assurances and Guarantees of Non-Repetition. *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*, Fall/Winter 2002-2003, Vol. 7., pp. 265-292.

SULYOK, Gábor: Az emberi jogok nemzetközi jogi és európai uniós védelmének összehasonlítása, *Acta Humana*. 2005, Vol. 16., N° 2., pp. 30-56.

SUTTON, Ingrid Nifosi: Compliance with Decisions on Reparations. In: GROSSMAN, Dean Claudio et al.: Reparations in the Inter-American System: A Comparative Approach. *American University Law Review*, August 2007, Vol. 56., pp. 1375-1466.

SZALAYNÉ SÁNDOR, Erzsébet: Interferencia az Európai Bíróság és az EJEB gyakorlatában, *Acta Humana*. 2005., Vol. 16., N° 2., pp. 13-29.

SZEMESI, Sándor: *A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában*. Complex, Budapest, 2009.

TIGROUDJA, Hélène: Chronique de la jurisprudence de la Cour Interaméricaine des Droits de l'Homme (2005). *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, 66/2006., pp. 277-329.

TITTEMORE, Brian D.: The Mandatory Death Penalty on the Commonwealth Caribbean and the Inter-American Human Rights System: An Evolution in the Development and Implementation of International Human Rights Protections. *William and Mary Bill of Rights Journal*, December 2004, Vol. 13., pp. 445-504.

TOMUSCHAT, Christian: Human Rights. *Between Idealism and Realism*. Oxford University Press, New York, 2003.

TOMUSCHAT, Christian: International Law: Ensuring the Survival of Mankind on the Eve of a New Century. *Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de la Haye*, 1998, Vol. 281., Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Boston, London, pp. 9-438.

TOMUSCHAT, Christian: Menschenrechte als universelle Norm. In: WAGNER, Wolfgang – GRÄFIN DÖNHOF, Marion – KAISER, Karl – LINK, Werner – MAULL, Hans W. – SCHATZ, Klaus-Werner (eds.): *Jahrbuch Internationale Politik 1999-2000*. R. Oldenbourg Verlag München, 2001, pp. 24-34.

TOMUSCHAT, Christian: Reparation in Favour of Individual Victims of Gross Violations of Human Rights and International Humanitarian Law. In: KOHEN, Marcelo G.: *Promoting Justice, Human Rights and Conflict Resolution Through International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2007, pp. 569-590.

TREVES, Tullio: Conflicts between the International Tribunal for the Law of the Sea and the International Court of Justice. *N.Y.U. Journal of International Law and Politics*, Vol. 31., 1998-1999., pp. 809-822.

TULKENS, Françoise: Le droit à la liberté et à la sûreté (art. 5 CEDH). In: *Bulletin des Droits de l'Homme*, No. 11/12, 2005, Institut Luxembourgoise des Droits de l'Homme, pp. 67-81.

TULKENS, Françoise: Quelle réforme pour la Cour Européenne des Droits de l'Homme? Les réformes à droit constant. *Actualité et Droit International*. Novembre 2002, pp. 1-14.

UERPMMANN-WITZACK, Robert: Personal Rights and the Prohibition of Discrimination. In: EHLERS, Dick (ed.): *European Fundamental Rights and Freedoms*. De Gruyter Recht, Berlin, 2007, pp. 67-96.

VAJIĆ, Nina: Interim Measures and the Mamatkulov Judgment of the European Court of Human Rights. In: KOHEN, Marcelo G.: *Promoting Justice, Human Rights and Conflict Resolution Through International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2007, pp. 601-622.

VALKI, László: Az ENSZ-reformok sorsa. *Külügyi szemle*, 2005., Vol. 4., No. 3-4., pp. 95-111.

VÁRNAY, Ernő – TATHAM, Allan F.: A New Step on the Long Way – How to Find the Proper Place for Community Law in the Hungarian Legal Order? *Miskolc Journal of International Law*, www.mjil.hu, Vol. 3. (2006) pp. 76-84.

VÖRÖS, Imre: Az EU-csatlakozás alkotmányjogi: jogdogmatikai és jogpolitikai aspektusai. *Jogtudományi Közlöny*, 2002/9., pp. 397-407.

WATTERS, Lawrence: Indigenous Peoples and the Environment: Convergence from a Nordic Perspective, *UCLA Journal of Environmental Law and Policy*, No 20, 2001/2002, pp. 237-323.

WELLER, Mónika: Emberi jogok a luxembourgi bíróság gyakorlatában. *Acta Humana*. 2005, Vol. 16., N° 2, pp. 64-75.

WHITE, Robin C.A.: Interference with property rights in Northern Cyprus. *European Law Review*, 1997, Vol. 22/4., pp. 374-380.

WHEATLEY, Steven: Human Rights and Human Dignity in the Resolution of Certain Ethical Questions in Biomedicine. *European Human Rights Law Review*, 2001/3. pp. 312-325.

WHITEMAN, Marjorie M.: *Damages in International Law*. Vol.2., Government Printing Office, Washington D.C., 1937.

WILDHABER, Luzius: A Constitutional Future for the European Court of Human Rights? *Human Rights Law Journal*, 2002., Vol. 23., No. 5-7, pp. 161-165.

WILDHABER, Luzius: Reparations for Internationally Wrongful Acts of States, Article 41 of the European Convention on Human Rights: Just Satisfaction under the European Convention on Human Rights. *Baltic Yearbook of International Law*, 2003/3, pp. 1-18.

WILDHABER, Luzius: The Right to Offend, Shock or Disturb? Aspects of Freedom of Expression under the European Convention on Human Rights. In: WILDHABER, Luzius: *The European Court of Human Rights 1998-2006, History, Achievements, Reform*. N.P. Engel, Kehl, Strasbourg, Arlington, 2006, pp. 212-227.

WILDHABER, Luzius: The Right to Respect for Private and Family Life: New Case-Law on Art. 8 of the European Convention on Human Rights. In: CANÇADO TRINDADE, António Augusto (ed.): *The Modern World of Human Rights/El Mundo Moderno de los Derechos Humanos, Essays in honour of Thomas Buergenthal/Ensayos en honor de Thomas Buergenthal*. Instituto Interamericano de Derechos Humanos, San José, Costa Rica, 1996, pp. 103-133.

WOPERA, Zsuzsa: Az ideiglenes intézkedés perjogi intézményének elméleti megközelítési lehetőségei. *Jogtudományi Közlöny*, 2003/5., pp. 227-233.

YBARRA, Ray: Thinking and Acting Beyond Borders: an Evaluation of Diverse Strategies to Challenge Vigilante Violence on the U.S.-Mexico Border. *Stanford Journal of Civil Rights & Civil Liberties*, August 2007, Vol. 3., pp. 377-423.

ZENO-ZENOVICH, Vincenzo: *Freedom of Expression, A Critical and Comparative Analysis*. Routledge Cavendish, Abingdon, 2008.

A szerző kapcsolódó publikációi

1. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az Európai Unió, *Miskolci Egyetem, Doktorandusz Fórum, 2005. november 9., Állam- és Jogtudományi szekciókiadvány, szerk.: Róth Erika pp. 222-226.*
2. La protection des droits de l'homme au niveau (double) européen : Les divergences entre deux jurisprudences. *Miskolc Journal of International Law, www.mjil.hu 2006/1. pp. 17-37.*
3. Az Európai Unió hatása az Európa Tanács emberi jogvédelmi rendszerére, *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica, Tomus XXIV 2006 pp. 313-327.*
4. Az emberi jogok új kihívások előtt – avagy a globalizáció egyes kérdései, különös tekintettel a WTO-ra, *Collega, 2006/2-3 pp. 238-241.*
5. Victims' Position in the European and Inter-American Human Rights Protection Systems, *Miskolci Egyetem, Doktorandusz Fórum, 2006. november 9., Állam- és Jogtudományi szekciókiadvány pp. 185-188.*
6. The (E)migratory Theory of Continuing Situation (Certain connections and comparisons between the European and the Inter-American approach to human rights), (*Kijevi Tanulmánykötet*) ЄВРОПЕЙСЬКА, ЮРИДИЧНА ОСВІТА І НАУКА: смубеймськый зумір, *КІЇВСЬКИЙ УНІВЕР ПРАВА, Kijev, 2007. pp. 10-16.*
7. Hasonlóságok és különbségek a strasbourgi és a san joséi emberi jogi ítélkezésben; avagy mit tanulhatunk a latin-amerikaiaktól? *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica, 2007 pp. 431-445.*
8. A büntető eljárásjog egyes emberi jogi aspektusai, *Studia Iurisprudentiae Doctorandum Miskolciensium, Miskolc, Bíbor Kiadó 2007 pp. 347-361.*
9. Wechselwirkung der internationalen Menschenrechtsforen, *Collega, 2007/2-3. pp. 306-309.*
10. Transfer of Values as to Regional Human Rights Tribunals, *ESIL conference papers of the Biennial Research Forum in Budapest, 28-29th September 2007, http://www.esil-sedi.eu/fichiers/en/Agora_Raisz_465.pdf*

Bíróági ítéletek jegyzéke

Emberi Jogok Európai Bírósága

A. kontra Egyesült Királyság, 1998. szeptember 23., No. 25599/94.

Abdulaziz, Cabales és Balkandali kontra Egyesült Királyság, 1985. május 28., Nos. 9214/80; 9473/81; 9474/81.

Acar és társai kontra Törökország, 2005. május 24., No. 36088/97; 38417/97.

Airey kontra Írorság, 1979. október 9., No. 6289/73.

Akdeniz és társai kontra Törökország, 2001. május 31., No. 23954/94.

Akdeniz kontra Törökország, 2005. május 31., No. 25165/94.

Akkoç kontra Törökország, 2000. október 10., No. 22947/93; 22948/93.

Akkum és társai kontra Törökország, 2005. március 24., No. 21894/93.

Aksoy kontra Törökország, 1996. november 26., No. 21987/93.

Alekszanjan kontra Oroszország, 2008. december 22., No. 46468/06.

Allenet de Ribemont kontra Franciaország (értelmezés), 1996. augusztus 7., No. 15175/89.

Amihalachioaie kontra Moldova, 2004. április 20., No. 60115/00.

Andrejeva kontra Lettorság, 2009. február 18., No. 55707/00.

Anguelova kontra Bulgária, 2002. május 23., No. 38361/97.

Aoulmi kontra Franciaország, 2006. január 17., No. 50278/99.

Avsar kontra Törökország, 2001. július 10., No. 25657/94.

Aydin kontra Törökország, 1997. szeptember 25., No. 23178/94.

Banković, Stojanović, Stoimenovski, Joksimović és Suković kontra Belgium, Csehország, Dánia, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Izland, Olaszország, Luxembourg, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Portugália, Spanyolország, Törökország és az Egyesült Királyság, 2001. december 12., No. 52207/99.

Barthold kontra Németország, 1985. március 25., No. 8734/79.

Bazorkina kontra Oroszország, 2006. július 27., No. 69481/01.

Becker kontra Belgium, 1962. március 27., No. 214/56.

Beker kontra Törökország, 2009. március 24., No. 27866/03.

Beldjoudi kontra Franciaország, 1992. március 26., No. 12083/86.

belga nyelvi ügy, Case relating to “Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium”, prel., No. 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64; 1967. február 9., para. 1.

Berrehab kontra Hollandia, 1988. június 21., No. 10730/84.

Berszunkajeva kontra Oroszország, 2008. december 4., No. 27233/03.

Bevacqua és S. kontra Bulgária, 2008. június 12., No. 71127/01.

Bijelić kontra Montenegró és Szerbia, 2009. április 28., No. 11890/05.

Bilgin kontra Törökország, 2000. november 16., No. 23819/94.

Brincat kontra Olaszország, 1992. november 26., No. 13867/88.

Broniowski kontra Lengyelország, 2004. június 22., No. 31433/96.

Buchberger kontra Ausztria, 2001. december 20., No. 32899/96.

Bulut kontra Ausztria, 1996. február 22., No. 17358/90.

Campbell és Cosans kontra Egyesült Királyság, 1982. február 25., No. 7511/76; 7743/76.

Chahal kontra Egyesült Királyság, 1996. november 15., No. 22414/93.

Christine Goodwin kontra Egyesült Királyság, 2002. július 11., No. 28957/95.

Ciprus kontra Törökország, 2001. május 10., No. 25781/94.

Cruz Varas és társai kontra Svédország, 1991. március 20., No. 15576/89.

Çakici kontra Törökország, 1999. július 8., No. 23657/94.

Çiçek kontra Törökország, 2001. február 27., No. 25704/94.

Čonka kontra Belgium, 2001. március 13., 2002. február 5. No. 51564/99.

De Wilde, Ooms & Versyp (Vagrancy) kontra Belgium, merits, 1971. június 18., Nos. 2832/66.; 2835/66.; 2899/66.

Dudgeon kontra Egyesült Királyság, 1981. október 22., No. 7525/76.

Eckle kontra Németország, 1982. július 15., No. 8130/78.

Elsholz kontra Németország, 2000. július 13., No. 25735/94.

Ergi kontra Törökország, 1998. július 27., No. 23818/94.

Ergin kontra Törökország (No. 6.), 2006. május 4., No. 47533/99.

Ertak kontra Törökország, 2000. május 9., No. 20764/92.

Ferraro kontra Olaszország, 1991. február 19., No. 13440/87.

G.B. kontra Bulgária, 2004. március 11., No. 42346/98.

Görögország kontra Egyesült Királyság, 1958. szeptember 26., No. 176/56.

Gül kontra Svájc, 1996. február 19., No. 23218/94.

Hasan Ilhan kontra Törökország, 2004. november 9., No. 22494/93.

Hentrich kontra Franciaország (értelmezés), 1997. július 3., No. 13616/88.

Hugh Jordan kontra Egyesült Királyság, 2001. május 4., No. 24746/94.

Ilaşcu és társai kontra Moldova és Oroszország, 2004. július 8., No. 48787/99.

Iorgov kontra Bulgária, 2004. március 11., No. 40653/98.

Ipek kontra Törökország, 2004. február 17., No. 25760/94.

Irfan Bilgin kontra Törökország, 2001. július 17., No. 25659/94.

Iszajeva és társai kontra Oroszország, 2005. február 24., No. 57950/00.

Írország kontra Egyesült Királyság, 1978. január 18., No. 5310/71.

Johansen kontra Norvégia, 1996. augusztus 7., No. 17383/90.

Kalashnikov kontra Oroszország, 2002. július 15., No. 47095/99.

Karalevicius kontra Litvánia, 2005. április 7., No. 53254/99.

Kaszijev és Akajeva kontra Oroszország, 2005. február 24., Nos. 57942/00; 57945/00.

Katszijeva és társai kontra Oroszország, 2008. január 17., No. 5108/02.

Kaya kontra Törökország, 1998. február 19., No. 22729/93.

Keegan kontra Írország, 1994. május 26., No. 16969/90.

Keenan kontra Egyesült Királyság, 2001. április 3., No. 27229/95.

Kelly és társai kontra Egyesült Királyság, 2001. május 4., No. 30054/96.

Kemmache kontra Franciaország (50. cikk), 1993. november 2., Nos. 12325/86, 14992/89.

Kiliç kontra Törökország, 2000. március 28., No. 22492/93.

Kontrová kontra Szlovákia, 2007. május 31., No. 7510/04.

Kroon és társai kontra Hollandia, 1994. október 27., No. 18535/91.

Kudla kontra Lengyelország, 1998. április 20., No. 30210/96.

Kurt kontra Törökország, 1998. május 25., No. 24276/94.

Labita kontra Olaszország, 2000. április 6., No. 26772/95.

Lawless kontra Írország (no.3), 1961. július 1., No. 332/57.

Lexa kontra Szlovákia, 2008. szeptember 23., No. 54334/00.

Loizidou kontra Törökország, 1996. december 18., No. 15318/89.

Mahmut Kaya kontra Törökország, 2000. március 28., No. 22535/93.

Makaratzis kontra Görögország, 2004. december 20., No. 50385/99.

Mamatkulov és Askarov kontra Törökország, 2005. február 4., No. 46827/99; 46951/99.

Marckx kontra Belgium, 1979. június 13., No. 6833/74.

Maszni kontra Románia, 2006. szeptember 21., No. 59892/00.

Mats Jacobsson kontra Svédország, 1990. június 28., No. 11309/84.

Matznetter kontra Ausztria, 1969. november 10., No. 2178/64.

McCann és társai kontra Egyesült Királyság, 1995. szeptember 27., No. 18984/91.

McKerr kontra Egyesült Királyság, 2001. május 4., No. 28883/95.

Mikheyev kontra Oroszország ítéletére, 2006. január 26., No. 77617/01.

Nachova és társai kontra Bulgária, No. 43577/98; 43579/98.

Neumeister kontra Ausztria, 1968. június 27., No. 1936/63.

Ognyanova és Choban kontra Bulgária, 2006. február 23., No. 46317/99.

Ogur kontra Törökország, 1999. május 20., No. 21594/93.

Olaechea Cahuas kontra Spanyolország, 2006. augusztus 10., No. 24668/03.

Olsson kontra Svédország, 1988. március 24., No. 10465/83.

Orhan kontra Törökország, 2002. június 18., No. 25656/94.

Osman kontra Egyesült Királyság, 1998. október 28., No. 23452/94.

Ostrovar kontra Moldova, 2005. szeptember 13., No. 35207/03.

Öcalan kontra Törökország, 2003. március 12., 2005. május 12. (GC), No. 46221/99.

Öneryildiz kontra Törökország, 2002. június 18., No. 48939/99.

Paul és Audrey Edwards kontra Egyesült Királyság, 2002. március 14., No. 46477/99.

Peers kontra Görögország, 2001. április 19., No. 28514/95.

Petrovic kontra Ausztria, 1998. március 27., No. 20458/92.

Plattform „Ärzte für das Leben” kontra Ausztria, 1988. június 21., No. 10126/82.

Pretty kontra Egyesült Királyság, 2002. április 29., No. 2346/02.

Ribitsch kontra Ausztria, 1995. december 4., No. 18896/91.

Ringeisen kontra Ausztria, merits, 1971. július 16., No. 2614/65.

Sabri Ali Al-Jazaeery kontra Magyarország, 1999. május 5., No. 45163/99.

Salman kontra Törökország, 2000. június 27., No. 21986/93.

Samajev (Shamayev) és társai kontra Grúzia és Oroszország, 2005. április 12. No. 36378/02.

Saoud kontra Franciaország, 2007. október 9., No. 9375/02.

Selçuk és Asker kontra Törökország, 1998. április 24., No. 23184/94; 23185/94.

Selmouni kontra Franciaország, 1999. július 28., No. 25803/94.

Shanaghan kontra Egyesült Királyság, 2001. május 4., No. 37715/97.

Soering kontra Egyesült Királyság, 1989. július 7., No. 14038/88.

Stögmüller kontra Ausztria, 1969. november 10., No. 1602/62.

Sunday Times kontra Egyesült Királyság, 1979. április 26., No. 6538/74.

Szabancsijeva és társai kontra Oroszország, 2008. november 6., No. 38450/05.

Szergej Zolotukhin kontra Oroszország, 2009. február 10., No. 14939/03.

Şarli kontra Törökország, 2001. május 22., No. 24490/94.

Šilih kontra Szlovénia, 2009. április 9., No. 71463/01.

T. kontra Egyesült Királyság, 1999. december 16., No. 24724/94.

Tamási és társai kontra Magyarország, 2009. április 21., No. 25848/06.

Tanrikulu kontra Törökország, 1999. július 8., No. 23763/94.

Taş kontra Törökország, 2000. november 14., No. 24396/94.

Társaság a Szabadságjogokért kontra Magyarország, 2009. április 14., No. 37374/05.

Timurtaş kontra Törökország, 2000. június 13., No. 23531/94.

Tomasi kontra Franciaország, 1992. augusztus 27., No. 12850/87.

Tusa kontra Olaszország, 1992. február 27., No. 13299/87.

Tyrer kontra Egyesült Királyság, 1978. április 25., No. 5856/72.

Vajnai kontra Magyarország, 2008. július 8., No. 33629/06.

Velikova kontra Bulgária, 2000. október 4., No. 41488/98.

Vo kontra Franciaország, 2004. július 8., No. 53924/00.

Wemhoff kontra Németország, 1968. június 27., No. 2122/64.

Wessels-Bergervoet kontra Hollandia, 2002. június 4., No. 34462/97.

Wiesinger kontra Ausztria, 1991. október 30., No. 11796/85.

Willis kontra Egyesült Királyság, 2002. június 11., No. 36042/97.

Winterwerp kontra Hollandia, 1979. október 24., No. 6301/73.

X. kontra Franciaország, 1992. március 31., No. 18020/91.

X és Y kontra Hollandia, 1985. március 26., No. 8978/80.

Yasa kontra Törökország, 1998. szeptember 2., No. 22495/93.

Young, James és Webster kontra Egyesült Királyság, 1981. január 13., Nos. 7601/76, 7806/77.

Young, James és Webster kontra Egyesült Királyság (50. cikk), 1982. október 18., Nos. 7601/76, 7806/77.

Z. és társai kontra Egyesült Királyság, 2001. május 10., No. 29392/95.

Zanghì kontra Olaszország, 1993. február 10. No. 11491/85.

Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága

Acosta-Calderón kontra Ecuador, merits, rep., costs, 2005. június 24. C sorozat No. 129.

Almonacid-Arellano és társai kontra Chile, prel., merits, rep, costs, 2006. szeptember 26. C sorozat No. 154.

Aloeboetoe és társai kontra Suriname, merits, 1991. december 4. C sorozat No. 11.
Aloeboetoe és társai kontra Suriname, rep., costs, 1993. szeptember 10., C sorozat, No. 15.

Álvarez és társai kontra Kolumbia, id. int., 2008. február 8.

Apitz-Barbera és társai (“First Court of Administrative Disputes”) kontra Venezuela, prel., merits, rep., costs, 2008. augusztus 5., C sorozat No. 182.

Baena-Ricardo és társai kontra Panama, comp., 2003. november 28., C sorozat No. 104.
Baena-Ricardo és társai kontra Panama, merits, rep., costs, 2001. február 2., C sorozat No. 72.

Barrios Altos kontra Peru, merits, 2001. március 14. C sorozat No. 75.

Bámaca-Velásquez kontra Guatemala, merits, 2000. november 25, C sorozat No. 70.
Bámaca Velásquez kontra Guatemala, id. int., 2003. november 20.

Blake kontra Guatemala, prel., 1996. július 2. C. sorozat No. 27.
Blake kontra Guatemala, merits, 1998. január 24. C. sorozat No. 36.
Blake kontra Guatemala, rep., costs, 1999. január 22. C. sorozat No. 48.
Blake kontra Guatemala, interpr. rep., costs, 1999. október 1. C. sorozat No. 57.

Boyce és társai kontra Barbados, prel., merits, rep., costs, 2007. november 20. C sorozat No. 169.

Bulacio kontra Argentína, merits, rep., costs, 2003. szeptember 18. C sorozat No. 100.

Caballero-Delgado és Santana kontra Kolumbia, prel., 1994. január 21. C. sorozat No. 17.
Caballero-Delgado és Santana kontra Kolumbia, rep., costs, 1997. január 29. C. sorozat No. 31.

Caesar kontra Trinidad és Tobago, merits, rep., costs, 2005. március 11., C sorozat No. 123.

Cantoral-Benavides kontra Peru, merits, 2000. augusztus 18. C sorozat No. 69.

Cantos kontra Argentina, merits, rep., costs, 2002. november 28., C sorozat No. 97.

Castañeda-Gutman kontra Mexikó. prel., merits, rep., costs. 2008. augusztus 6. C sorozat No. 184.

Castillo-Petruzzi és társai kontra Peru, prel. 1998. szeptember 4. C. sorozat No. 41.
Castillo-Petruzzi és társai kontra Peru, merits, rep., costs, 1999. május 30. C. sorozat No. 52.

Castillo-Páez kontra Peru, merits, 1997. november 3. C sorozat No. 34.
Castillo-Páez kontra Peru, rep., costs, 1998. november 27. C sorozat No. 43.

Chaparro-Álvarez és Lapo-Íñiguez kontra Ecuador, prel., merits, rep., costs, 2007. november 21. C sorozat No. 170.

Claude-Reyes és társai kontra Chile. merits, rep., costs, 2006.szeptember 19. C sorozat No. 15.

Constitutional Court (Alkotmánytanács) kontra Peru, merits, rep., costs, 2001. január 31. C. sorozat, No. 71.

De la Cruz-Flores kontra Peru, merits, rep., costs, 2004. november 18. C sorozat No. 115.

Durand and Ugarte kontra Peru, merits, 2000. augusztus 16. C sorozat No. 68.

Elbocsátott kongresszusi képviselők (Aguado - Alfaro és társai) kontra Peru, interpr. prel., merits, rep., costs, 2007. november 30., C sorozat No. 174.

El Amparo kontra Venezuela, rep., costs, 1996. szeptember 14. C. sorozat No. 28.

Eloisa Barrios és társai kontra Venezuela, id. int., 2005. június 29.

Fermín Ramírez kontra Guatemala, merits, rep., costs, 2005.június 20., C sorozat No. 126.

Forensic Anthropology Foundation (Guatemala), id. int., 2007. november 21.

Gangaram-Panday kontra Suriname, merits, rep., costs, 1994. január 21. C. sorozat No. 16.

Garrido és Baigorria kontra Argentína, rep., costs, 1998. augusztus 27. C sorozat No. 39.

Genie-Lacayo kontra Nicaragua. merits, rep., costs, 1997. január 29., C sorozat No. 30.,

Girls Yean és Bosico kontra Dominikai Köztársaság, prel., merits, rep., costs, 2005. szeptember 8., C sorozat No. 130.

„Globovisión” televízióállomás (Venezuela), id. int., 2008. január 29.

Gloria Giralt de García-Prieto és társai kontra El Salvador, id. int., 2006. szeptember 26.

Godínez-Cruz kontra Honduras, merits, 1989. január 20. C sorozat No. 5., paras. 140-141.

Godínez-Cruz kontra Honduras, rep., costs, 1989. július 21. C sorozat No. 8.

Goiburú és társai kontra Paraguay, merits, rep., costs, 2006. szeptember 22. C sorozat No. 153.

Gómez-Palomino kontra Peru, merits, rep., costs, 2005. november 22. C sorozat No. 136.

Gómez-Paquiyaui Brothers kontra Peru, merits, rep., costs, 2004. július 8. C sorozat No. 110.

Heliodoro-Portugal kontra Panama, prel., merits, rep, costs, 2008. augusztus 12. C sorozat No. 186.

Hilaire, Constantine és Benjamin et al. kontra Trinidad és Tobago, merits, rep., costs, 2002. június 21. C. sorozat No. 94.

Huilca-Tecse kontra Peru, merits, rep., costs. 2005. március 3. C sorozat No. 121.

Ituango Massacres kontra Kolumbia, prel., merits, rep., costs, 2006. július 1. C sorozat No. 148.

Ivcher-Bronstein kontra Peru, rep., costs, 2001. február 6., C sorozat No. 74.

James és társai kontra Trinidad és Tobago, id. int., 1999. május 25.

Juan Humberto Sánchez kontra Honduras, prel., merits, rep., costs, 2003. június 7. C sorozat No. 99.

"Juvenile Reeducation Institute" kontra Paraguay, prel., merits, rep., costs, 2004. szeptember 2. C sorozat No. 112.

Kimel kontra Argentína, merits, rep., costs, 2008. május 2. C sorozat No. 177.

La Cantuta kontra Peru, merits, rep., costs, 2006. november 29., C sorozat No. 162.

Las Palmeras kontra Kolumbia, merits, 2001. december 6. C sorozat No. 90.

Loayza Tamayo kontra Peru, id. int., 1996. szeptember 13.

Loayza Tamayo kontra Peru, merits, 1997. szeptember 17. C. sorozat No. 33.

Loayza-Tamayo kontra Peru, rep., costs, 1998. november 27. C sorozat No. 42.

Loayza-Tamayo kontra Peru, interpr. rep., costs, 1999. June 3. C sorozat No. 53.

Lori Berenson-Mejía kontra Peru, merits, rep., costs, 2004. november 25., C sorozat No. 119.

Los Niños y Adolescentes Privados de Libertad en el „Complejo do Tatuapé” de FEBEM, Brazilia, id. int., 2005. november 30.

López-Álvarez kontra Honduras, merits, rep., costs, 2006. február 1. C sorozat No. 141.

Mapiripán Massacre kontra Kolumbia, merits, rep., costs, 2005. szeptember 15. C sorozat No. 134.

Maritza Urrutia kontra Guatemala, merits, rep., costs, 2003. november 27. C. sorozat No. 103.

Marta Colomina és Liliana Vélasquez kontra Venezuela, id. int., 2003. július 30.

Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua, merits, rep., costs, 2001. augusztus 31. C. sorozat No. 79.

Mendoza börtönök (Argentína), id. int., 2006. március 30.

Mery Naranjo és társai kontra Kolumbia, id. int., 2006. július 5.

Mery Naranjo és társai kontra Kolumbia, id. int., 2006. szeptember 22.

Miguel Castro-Castro Prison kontra Peru, merits, rep., costs, 2006. november 25. C sorozat No. 160.

Moiwana Community kontra Suriname, prel., merits, rep., costs, 2005. június 15. C sorozat No. 124.

Monagas Judicial Confinement Center („La Pica”) kontra Venezuela, id. int., 2006. január 13.

Montero-Aranguren és társai (Detention Center of Catia) kontra Venezuela, prel., merits, rep., costs, 2006. július 5. C sorozat No. 150.

Myrna Mack-Chang kontra Guatemala, merits, rep., costs, 2003. november 25. C sorozat No. 101.

Neira-Alegría és társai kontra Peru, merits, 1995. január 19. C sorozat No. 20.

Neira-Alegría és társai kontra Peru, rep., costs, 1996. szeptember 19. C sorozat No. 29.

Palamara-Iribarne kontra Chile, merits, rep., costs, 2005. november 22., C sorozat No. 135.

Perozo és társai kontra Venezuela, prel., merits, rep., costs. 2009. január 28. C sorozat No. 195.

Pueblo Bello Massacre kontra Kolumbia, merits, rep., costs, 2006. január 31. C sorozat No. 140.

Raxcacó-Reyes kontra Guatemala, merits, rep., costs, 2005. szeptember 15. C sorozat No. 133.

Ricardo Canese kontra Paraguay, merits, rep., costs, 2004. augusztus 31., C sorozat No. 111.

Ríos és társai kontra Venezuela. prel., merits, rep., costs, 2009. január 28., C sorozat No. 194.

Rochela Massacre kontra Kolumbia, merits, rep., costs, 2007. május 11. C sorozat No. 163.

Salvador-Chiriboga kontra Ecuador, prel., merits, 2008. május 6. C sorozat No. 179.

San José de Apartadói Béke Közösség ügye, id. int., 2000. november 24.

Saramaka People kontra Suriname., prel., merits, rep., costs, 2007. november 28. C sorozat No. 172.

Sawhoyamaxa Indigenous Community kontra Paraguay, merits, rep., costs. 2006. március 29. C sorozat No. 146.

Serrano-Cruz Sisters kontra El Salvador, prel., 2004. november 23. C. sorozat No. 118.
 Serrano-Cruz Sisters kontra El Salvador, merits, rep., costs, 2005. március 1. C. sorozat, No. 120.
 Serrano-Cruz Sisters kontra El Salvador, interpr. merits, rep., costs, 2005. szeptember 9. C. sorozat No. 131.
 Serrano-Cruz Sisters kontra El Salvador, id. int., 2006. április 6.

“Street Children” (Villagrán-Morales és társai) kontra Guatemala, merits, 1999. november 19. C sorozat No. 63.
 “Street Children” (Villagrán-Morales és társai) kontra Guatemala, rep., costs, 2001. május 26. C sorozat No. 77.

Suárez-Rosero kontra Ecuador. Merits. 1997. november 12., C sorozat No. 35.
 Suárez-Rosero kontra Ecuador, interpr. rep., costs, 1999. május 29. C sorozat No. 51.

“The Last Temptation of Christ” (Olmedo-Bustos és társai) kontra Chile, merits, rep., costs, 2001. február 5. C sorozat No. 73.

Tibi kontra Ecuador, prel., merits, rep., costs, 2004. szeptember 7. C sorozat No. 114.

Ticona-Estada és társai kontra Bolívia, merits, rep., costs. 2008. november 27. C sorozat No. 191.

Tiu-Tojín kontra Guatemala, merits, rep, costs, 2008. november 26. C sorozat No. 190.

Trujillo-Oroza kontra Bolívia, rep., costs, 2002. február 27. C sorozat No. 92.

Urso Branco börtön (Brazília), id. int., 2008. május 2.

Valle-Jaramillo és társai kontra Kolumbia., merits, rep., costs, 2008. november 27. C sorozat No. 192.

Velásquez-Rodríguez kontra Honduras, prel., 1987. június 26., C sorozat, No. 1.

Velásquez Rodríguez-ügy, id. int., 1988. január 15.

Velásquez Rodríguez-ügy, id. int., 1988. január 19.

Velásquez-Rodríguez kontra Honduras, merits, 1988. július 29., C sorozat No. 4.

Velásquez-Rodríguez kontra Honduras, rep., costs, 1989. július 21. C. sorozat, No. 7.

Velásquez-Rodríguez kontra Honduras, interpr. rep., costs, 1990. augusztus 17. C. sorozat No. 9.

“White Van” (Paniagua-Morales és társai) kontra Guatemala, merits, 1998. március 8. C sorozat No. 37.

Ximenes-Lopes kontra Brazília. merits, rep., costs, 2006. július 4. C sorozat No. 149.

Yakye Axa bennszülött közösség kontra Paraguay, interpr. merits, rep., costs, 2006. február 6. C sorozat, No. 142.

Yatama kontra Nicaragua , prel., merits, rep., costs. 2005. június 23., C sorozat No. 127.

Yvon Neptune kontra Haiti, merits, rep., costs, 2008. május 6. C sorozat No. 180.

19 kereskedő kontra Kolumbia, id. int., 2006. július 4.

19 kereskedő kontra Kolumbia, merits, rep., costs, 2004. július 5., C sorozat No. 109.

SZERZŐSÉGI NYILATKOZAT

Alulírott dr. Raisz Anikó kijelentem, hogy „Az Emberi Jogok Európai és Amerikaközi Bíróságának egymásra hatása” című, a doktori fokozat megszerzése céljából benyújtott értekezésem kizárólag saját, önálló munkám. A benne található, másoktól származó, nyilvánosságra hozott vagy közzé nem tett gondolatok és adatok eredeti lelőhelyét a hivatkozásokban (lábjegyzetekben), az irodalomjegyzékben, illetve a felhasznált források között hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem továbbá azt is, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést más egyetemen nem nyújtottam be tudományos fokozat megszerzése céljából.

E kijelentésemet büntetőjogi felelősségem tudatában tettem.

Miskolc, 2009. június 26.

.....
Dr. Raisz Anikó